

ISSN 2229-1997
ISSN ONLINE 2586-937X

Vol.14 no.2 December 2024
วารสารวิชาการของ
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

วารสารผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI
และอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 1

Approved by TCI during 2020-2024

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

ศ.กิตติคุณ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู

ศ.ดร.ศิริพร วัชวัลคุ

ศ.กิตติคุณ ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล

ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

ศ.วรินทร์ ววงค์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นักวิชาการอิสระ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นักวิชาการอิสระ

บรรณาธิการ

รศ.ดร.ยุพกา พุกชีมา

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ศ.ดร.อรรถยา สุวรรณระดา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.โมเชิต ทิพย์เทียมพงษ์

Tokyo University of
Foreign Studies

รศ.ดร.ชมนาด คีติสาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.วินัย จามรัสรียา

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

รศ.พอ.หญิง นงลักษณ์ ลิ้มศิริ

สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

รศ.เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานออง

นักวิชาการอิสระ

รศ.ปรานี จงสุจริตธรรม

นักวิชาการอิสระ

ผศ.ดร.บาร์นิ บุญทรง

มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผศ.ดร.ปิยวรรณ อัครวราชนัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผศ.ดร.ภัทรอร พัทฒนกุล

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผศ.นิศากร ทองนอก

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อ.ดร.วันวิสาข์ กุลภัทรนรินทร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.ทรายแก้ว ทิพากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรรมการกลั่นกรองประจำฉบับ

ศ.ดร.ดุสิต เวชกิจ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ศ.ดร.สมเกียรติ เหวงกิจจวนิช

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศ.กิตติคุณ ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล

นักวิชาการอิสระ

ศ.วรินทร์ ววงค์

นักวิชาการอิสระ

รศ.ดร.ณัฐฐา พัทฒิม

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

รศ.ดร.เดือนเต็ม กฤษดาธนาญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.บุษบา บรรจงมณี

นักวิชาการอิสระ

รศ.ดร.พัชราพร แก้วกฤษฎาวงศ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รศ.ดร.สร้อยสุดา ณ ระนอง

นักวิชาการอิสระ

รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ

นักวิชาการอิสระ

ผศ.ดร.เดวิซ เสวตไวยาราม

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผศ.ดร.ธวัช คำทองทิพย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ผศ.ดร.นันทิยา มหาชนธ์

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผศ.ดร.พนิดา อนันตนาคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ดร.ยุพวรรณ ไสภิตวุฒิมังค์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.สรัญญา ชูโชติแก้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.สุนิศา ธรรมมาวิวัฒน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ผศ.ดร.อัจจิมา เจริญจิตร

นักวิชาการอิสระ

ผศ.ดร.อารีรัตน์ แพทย์นุเคราะห์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ธีระพงษ์ เสาวภาคย์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.สรัญญา คงจิตต์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วารสารกลุ่มที่ 1 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

เจ้าของ :

สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

ห้อง 606 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

URL: jsat.or.th, email: jsn.jsat@gmail.com

กำหนดออก : ปีละ 2 ฉบับ มิถุนายน และ ธันวาคม

วารสารออนไลน์ : <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jsn>

ออกแบบและพิมพ์

บริษัท แก่นสาระ จำกัด

15/4 หมู่ 3 ตำบลบางกระทีก อำเภอสสามพราน

จังหวัดนครปฐม 73210

ISSN 2229-1997

ISSN ONLINE 2586-937X

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2567

TCI Tier 1 Humanities and Social Sciences

Owner :

Japanese Studies Association of Thailand (JSAT)
Room 606 Faculty of Political Science,
Thammasat University, Prachan Road,
Phraborom Maha Ratchawang, Pranakorn,
Bangkok 10200, Thailand
URL: jsat.or.th, email: jsn.jsat@gmail.com

Publication : 2 issues per year (June, December)

Online Journal : <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jsn>

Printed at

Core Content Co., Ltd.
15/4 Moo 3 Bangkrateuk, Sam Phran,
Nakhon Pathom 73210

Journal of Japanese Studies Association
of Thailand - JSAT
Vol.14 no.2 December 2024

Editorial Advisory Board

Prof. Emeritus Dr. Chaiwat Khamchoo	Chulalongkorn University
Prof. Dr. Siriporn Wajjawalku	Thammasat University
Prof. Emeritus Dr. Sirimonporn Suriyawongpaisal	Independent Scholar
Prof. Dr. Attachak Sattayanurak	Chiang Mai University
Prof. Warintorn Wuwongse	Independent Scholar

Editor

Assoc. Prof. Dr. Yupaka Fukushima	Kasetsart University
-----------------------------------	----------------------

Editorial Assistant

Prof. Dr. Attaya Suwanrada	Chulalongkorn University
----------------------------	--------------------------

Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Kosit Tiptiempong	Tokyo University of Foreign Studies
Assoc. Prof. Dr. Chomnard Setisarn	Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Dr. Winai Jamornsuriya	Nakhon Ratchasima Rajabhat University
Assoc. Prof. Col. Nongluk Limsiri	Panyapiwat Institute of Management
Assoc. Prof. Benjang Jaisai Der Arslanian	Independent Scholar
Assoc. Prof. Pranee Jongsutjarittam	Independent Scholar
Asst. Prof. Dr. Baranee Boonsong	Naresuan University
Asst. Prof. Dr. Piyawan Asawarachan	Thammasat University
Asst. Prof. Dr. Pat-on Phipatanakul	Srinakharinwirot University
Asst. Prof. Nisakorn Thongnok	Prince of Songkla University
Dr. Wanwisa Kunpattaranirun	Burapha University
Dr. Saikaew Tipakorn	Chulalongkorn University

Reviewers

Prof. Dr. Dusit Wechakit	Sukhothai Thammathirat Open University
Prof. Dr. Somkiat Chawengkijwanich	Thammasat University
Prof. Emeritus Dr. Sirimonporn Suriyawongpaisal	Independent Scholar
Prof. Warintorn Wuwongse	Independent Scholar
Assoc. Prof. Dr. Natthira Tuptim	Pibulsongkram Rajabhat University
Assoc. Prof. Dr. Duanthem Krisdathanont	Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Dr. Bussaba Banchongmanee	Independent Scholar
Assoc. Prof. Dr. Patcharaporn Kaewkitsadang	Thammasat University
Assoc. Prof. Dr. Soysuda Naranong	Independent Scholar
Assoc. Prof. Tasanee Methapisit	Independent Scholar
Asst. Prof. Dr. Tewich Sawetaiyaram	National Institute of Development Administration
Asst. Prof. Dr. Tawat Khamthongthip	Chandrakasem Rajabhat University
Asst. Prof. Dr. Nanchaya Mahakhan	Burapha University
Asst. Prof. Dr. Panida Anantanakom	Chiang Mai University
Asst. Prof. Dr. Yuphawan Sopotvutiwong	Chulalongkorn University
Asst. Prof. Dr. Saranya Choochootkaew	Chulalongkorn University
Asst. Prof. Dr. Sunisa Tammawiwat	Thepsatri Rajabhat University
Asst. Prof. Dr. Atjima Jaroenchit	Independent Scholar
Asst. Prof. Dr. Areerut Patnukao	Chulalongkorn University
Asst. Prof. Teerapong Saowaphak	Chiang Mai University
Asst. Prof. Saranya Kongjit	Chiang Mai University

วัตถุประสงค์ในการพิมพ์

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา (jsn journal) เป็นวารสารวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย จัดพิมพ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ผลการศึกษาและงานวิจัย ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น
2. เพื่อเป็นเวทีให้คณาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษาระดับปริญญาโทและเอกได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ใช้วารสารเป็นแหล่งต่อยอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศชาติ ในเชิงบูรณาการ
3. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายเครือข่ายทางการศึกษาในวงกว้างและเสริมสร้างความร่วมมือทางวิชาการ ในแขนงญี่ปุ่นศึกษาให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น

jsn Journal ประกอบด้วย บทความรับเชิญ บทความวิจัย บทความวิชาการที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน บทวิจารณ์หนังสือ บทความปริทัศน์ และรายงานสัมมนา โดยทุกบทความต้องมีบทคัดย่อภาษาไทย และภาษาอังกฤษ วารสารมีการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มและเผยแพร่แบบออนไลน์ บทความวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการและการทบทวนโดยผู้รู้เสมอกัน ด้วยระบบปกปิดชื่อ ข้อความและข้อคิดเห็นต่างๆ ในบทความเป็นของผู้เขียนบทความนั้นๆ ไม่ใช่ความเห็นของกองบรรณาธิการหรือของวารสาร jsn Journal

Aim and Scope

The “jsn Journal” is an academic journal of the Japanese Studies Association of Thailand, and is published two issues per year. The journal has following objectives:

1. To be a channel for disseminating research findings related to Japan in the humanities and social sciences related to Japan.
2. To be a platform for scholars, practitioners and graduate students to share knowledge and experiences, as well as utilize the journal as a source to enhance the body of knowledge that benefits our society and nationally-integrated development.
3. To expand the network as well as strengthen academic cooperation in the area of Japanese Studies.

The “jsn Journal” consists of invited papers, original research articles, academic articles, review articles, book reviews and conference reports. Each paper must have an abstract in both Thai and English. The journal is published in simultaneous print and electronic editions. All research articles in this Journal have undergone rigorous peer review, based on initial editor screening and double-blind peer review. Any views expressed in the articles are the views of the authors only.

สารบัญ	หน้า
บรรณาธิการแถลง	iv
ยุพกา พุกขิม่า	
บทความวิจัย	
แบบฉบับเฉพาะในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นบนรากฐานภูมิสังคม	2
สาร์ฐ รัตนะ และ กิตติชัย รัตนะ	
สถานภาพความรู้จิตกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในประเทศไทย :	23
ผลสำรวจวารสารและหนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา	
น้ำใส ตันติสุข	
การปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยในญี่ปุ่น	42
พัชยา สุภาใจ และ ชิวิน สุขสมณะ	
ความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องในนิยายสงครามญี่ปุ่น :	60
กรณีศึกษานิยายสงคราม เรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ “ทะอิเฮะอิกิ”	
กณภัทร รื่นภิรมย์	
การวิเคราะห์โครงสร้างปริศนาการสนทนาและหน่วยความหมายของวัจนกรรมขอร้อง	78
ในสถานการณ์การขอยืมเงิน : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาวญี่ปุ่น ชาวไทย	
และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย	
ธนิส พูนวงศ์ประเสริฐ	
การสร้างความรู้เรื่องระบบคำของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย	102
ด้วยแบบฝึกคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่น	
ณัฐริรา ทับทิม	
ผลสัมฤทธิ์ของชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลเพื่อจำความหมายของตัวอักษรคันจิ :	124
กรณีศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4	
รัตติกาล นวนลิน และ เติวิช เสวตไอยาราม	
บทวิจารณ์หนังสือ	
วัฒนธรรมกับการสนทนาบนความขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่น	141
คุณัชญ์ สมชนะกิจ	

สวัสดีท่านผู้อ่านทุกท่าน

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 นี้ ประกอบด้วยบทความวิจัย 7 เรื่อง โดยแบ่งเป็นบทความด้านด้านสังคมศาสตร์ 3 เรื่อง ด้านวรรณกรรม 1 เรื่อง ด้านภาษาศาสตร์ 1 เรื่อง ด้านการจัดการเรียนการสอน 2 เรื่อง และบทวิจารณ์หนังสือ 1 เรื่อง

บทความด้านสังคมศาสตร์ เรื่อง “แบบฉบับเฉพาะในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นบนรากฐานภูมิสังคม” พบว่า การจัดการอุทยานแห่งชาติตามการแบ่งเขตและกฎระเบียบ หรืออุทยานธรรมชาติที่มีการใช้งานหลากหลาย เป็นแบบฉบับเฉพาะของประเทศญี่ปุ่นที่ต้องบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติที่มีทั้งพื้นที่ของรัฐและของเอกชนร่วมกัน บทความเรื่อง “สถานภาพความรู้จิตกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในประเทศไทย : ผลสำรวจวารสารและหนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา” ได้ข้อสรุปว่า แนวโน้มองค์ความรู้ยังจำกัดอยู่ในกรอบการศึกษาของตะวันตกและประเด็นศึกษา ยังไม่กว้างขวาง บทความเรื่อง “การปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยในญี่ปุ่น” ชี้ว่าแรงงานชาวไทยใช้วิธีการปรับตัวตามแนวคิด Kaizen cycle ที่มุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานของตนเองให้ดีขึ้น รวมถึงการสนับสนุนทางสังคมที่มีส่วนสำคัญในการปรับตัวทางวัฒนธรรม

บทความด้านวรรณกรรม เรื่อง “ความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องในนิยายสงครามญี่ปุ่น : กรณีศึกษานิยายสงครามเรื่อง “โฮเงโนโมะโนะงะตะริ” “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ “ทะเอะฮะอิเกะ”” วิเคราะห์เหตุปัจจัยของความบาดหมางระหว่างพี่น้อง และพบว่ามีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากการเน้นเหตุปัจจัยภายในตระกูลอันเกิดจากพฤติกรรมของผู้เป็นพี่น้อง ไปสู่เหตุปัจจัยภายนอกตระกูล ได้แก่ อิทธิพลของสภาพสังคมจากกลุ่มนักรบและราชสำนัก

บทความด้านภาษาศาสตร์ เรื่อง “การวิเคราะห์โครงสร้างปริจเฉทการสนทนาและหน่วยความหมายของวัจนกรรมขอร้องในสถานการณ์การขอยืมเงิน : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาวญี่ปุ่นชาวไทย และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงลักษณะการใช้วัจนกรรมของชาวญี่ปุ่น ชาวไทย และอันตรภาษาของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น

บทความด้านการจัดการเรียนการสอน เรื่อง “การสร้างความรู้เรื่องระบบคำของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยด้วยแบบฝึกคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่น” พบว่า ผู้เรียนทำคะแนนแบบทดสอบหลัง

ทำแบบฝึกหัดได้ดีขึ้น แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นช่วยสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ รวมถึงช่วยให้ผู้เรียนมั่นใจมากขึ้นว่าจะสามารถคาดเดาความหมายคำศัพท์ได้ บทความเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลเพื่อจำความหมายของตัวอักษรคันจิ : กรณีศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4” ชี้ว่า ชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลช่วยให้นักเรียนกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงกว่ากลุ่มควบคุม และมีความคงทนในการจำตัวอักษรคันจิได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากผู้เรียนรู้สึกสนุก เกิดความใส่ใจที่นำไปสู่การตระหนักรู้ในการเรียนตัวอักษรคันจิ

บทวิจารณ์หนังสือฉบับนี้ นำเสนอเรื่อง “วัฒนธรรมกับการสนทนาบนความขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่น” (ผู้เขียน : ยุพวรรณ โสภิตวุฒินันท์) เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้งในบทสนทนาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่แฝงอยู่ซึ่งความรู้ความเข้าใจจะช่วยให้สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษากำลังจะก้าวเข้าสู่ปีที่ 15 ในปี 2568 ทีมบรรณาธิการรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่วงการญี่ปุ่นศึกษามีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยจะเห็นได้จากจำนวนและความหลากหลายของบทความวิชาการ บทความวิจัย บทความรับเชิญ รวมทั้งบทวิจารณ์หนังสือ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฯ จะยังคงเป็นเวทีให้ผู้สนใจทุกท่านได้เผยแพร่ผลงานคุณภาพสู่สาธารณะ นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของวงการญี่ปุ่นศึกษาอย่างยั่งยืน

ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อ่านทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยให้วารสารเติบโตอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง

ขอขอบคุณเจแปนฟาวน์เดชันที่ให้การสนับสนุนทุนจัดทำและเผยแพร่วารสารมาโดยตลอด และหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนเช่นนี้ต่อไปเพื่อให้นักศึกษา นักวิจัย นักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาได้มีพื้นที่ในการนำเสนอผลงานวิจัยด้านญี่ปุ่นศึกษาต่อไป

สุดท้ายนี้ขออวยพรให้ทุกท่านมีแต่ความสุขสวัสดิ์ ต้อนรับศักราชใหม่ ในปี พ.ศ. 2568 ที่จะถึงนี้

ยุพกา พุกชิม่า
บรรณาธิการวารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา
ธันวาคม 2024

แบบฉบับเฉพาะในการบริหารจัดการ อุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นบนรากฐานภูมิสังคม

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่น แทบไม่ได้รับการกล่าวถึงมาก่อนในสังคมไทย บทความวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแบบฉบับเฉพาะในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่น ที่มีความแตกต่างไปจากประเทศสหรัฐอเมริกาที่เป็นทั้งต้นแบบของการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก และเป็นประเทศที่ยึดครองและมีอำนาจเหนือประเทศญี่ปุ่นหลายปี ในบริบทของฐานภูมิสังคม จากการศึกษาสำรวจในพื้นที่จริงของอุทยานแห่งชาติโทวาดะ-ฮาซิมันได อุทยานแห่งชาติบันได-อาซาฮิ อุทยานแห่งชาตินิกโกะ อุทยานแห่งชาติฟูจิ-ฮะโคเนะ-อิซึ และอุทยานแห่งชาติเมียวโกะ-โตกาคุชิ-เร็นเซ็น ร่วมกับการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ผลการศึกษาค้นพบว่า พื้นที่ให้บริการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น ตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่ใช้ประโยชน์ของชุมชน ทั้งที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่พักอาศัย สถานประกอบการต่าง ๆ ดังนั้นอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นจึงต้องบริหารจัดการภายใต้พื้นที่ที่เป็นทั้งของรัฐและพื้นที่เอกชนโดยไม่คำนึงถึงขนาดของพื้นที่ ด้วยการกำหนดเขตการจัดการและกฎระเบียบข้อบังคับของแต่ละเขตการจัดการ ทั้งนี้เพื่อให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของญี่ปุ่นสอดคล้องและตอบสนองต่อความหลากหลายของการใช้ประโยชน์ของชุมชน อันเป็นภูมิสังคมดั้งเดิมของตนเองอย่างเป็นแบบฉบับเฉพาะ

คำ

สำคัญ

การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ, ภูมิสังคม, ประเทศญี่ปุ่น

The Unique National Park Administration of Japan Based on Geosocial Approach

Abstract

The national parks administration of Japan has hardly been mentioned in Thailand's key sector. This research aims to present the unique national park administration of Japan that is different from that in the United States, which has created a role model for national park management for other countries and has occupied Japan for many years, in the context of geosocial approach. The methodology consists of a survey study in the actual areas of Towada-Hachimantai National Park, Bandai-Asahi National Park, Nikko National Park, Fuji-Hakone-Izu National Park, and Myoko-Togakushi-Rensen National Park and qualitative research using document research. The results of this study revealed that the service areas of Japan's national parks are located among communities, including agricultural areas, residential areas, and various enterprises. Therefore, Japan's national parks are managed with mixed use of state and private areas regardless of the size of the area. Management zoning and the rules and regulations of each management zone are key to Japan's national park administration in terms of preserving preserve Japan's natural resources and responding to the diversity of community uses, which is their unique approach.

Key

words

National Park administration, Geosocial, Japan

1. บทนำ

หากนับแต่การเกิดอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของโลกที่ถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี 2415 ในดินแดนของประเทศสหรัฐอเมริกา (Louis, 1932) ภายใต้ความคิดเรื่องอุทยานแห่งชาติ (national park idea) และในเวลาต่อมาที่เป็นต้นแบบของอุทยานแห่งชาติประเทศอื่น ๆ (Sellars, 1997) รวมทั้งประเทศญี่ปุ่น ซึ่ง National Park Service (1962) ได้กล่าวถึงไว้ในการประชุมโลก อันเป็นการประชุมเรื่องอุทยานแห่งชาติครั้งแรกไว้ว่า ริสอร์ทในพื้นที่ชุมชนที่ได้รับความนิยมอย่างยาวนานจนได้รับการขนานนามว่า จุดชมวิวมามิยะ ประกอบด้วย มัทซึชิมะ อะมาโนฮาชิดาเตะ และมียาจิม่า ได้ถือว่เป็นการกล่าวถึงอุทยานเป็นครั้งแรกในระบบประชาธิปไตยในยุคสมัยเมจิ แม้ว่าแนวคิดถูกกำหนดเป็นกฎหมายไว้ในปี 2416 ก็ตาม ในครั้งนั้นมีการออกคำสั่งคณะรัฐมนตรีให้จัดตั้งสวนสาธารณะบนที่ดินของรัฐ เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมาย พื้นที่ที่มีความสวยงามในท้องถิ่นได้ถูกกำหนดให้เป็นสวนสาธารณะซึ่งส่วนใหญ่เป็นเขตสวนของจังหวัด และประชาชนก็เริ่มให้ความสนใจมากขึ้น หลังยุคสมัยเมจิภายใต้อิทธิพลของอุทยานรัฐบาลกลางของประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้ญี่ปุ่นเริ่มมีเสียงเรียกร้องให้จัดตั้งระบบอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่น แต่ก็นับเป็นเวลาอีกยาวนานที่ญี่ปุ่นได้ศึกษาและประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติเมื่อปี 2474 เป็นผลให้พื้นที่ที่มีทัศนียภาพที่สวยงามได้รับการอนุรักษ์ไว้ 19 พื้นที่โดยกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ และยังให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าไปพักผ่อนและทำกิจกรรมนันทนาการอีกด้วย

ในขณะที่ National Parks of Japan (2022) กล่าวไว้ว่า ญี่ปุ่นเริ่มมีการเสนอให้ निकโกะเป็นอุทยานอิมพีเรียลโดยยื่นต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติตั้งแต่ปี 2454 อย่างไรก็ตามด้วยพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฉบับแรก ทำให้เซโตไโนไก (Setonaikai) อุเนซัน (Unzen) และคิริชิมะ (Kirishima) ถูกกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติสามแห่งแรกของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2478 จวบจนปัจจุบันก็ได้พัฒนารูปแบบการจัดการอุทยานแห่งชาติ ซึ่งจากการได้ศึกษาเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงด้วยตนเองในพื้นที่อุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่นจำนวน 5 แห่ง อันประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติโทวาดะ-ฮาซิมันไต อุทยานแห่งชาติบันได-อาซาฮิ อุทยานแห่งชาตินิคโกะ อุทยานแห่งชาติฟูจิ-สะโคะเนะ-อิสึ และอุทยานแห่งชาติเมียวโกะ-โตกาคุชิ-เร็นเซ็น ปรากฏพบในเบื้องต้นว่าการตั้งอยู่และการจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่นมีความแตกต่างจากอุทยานแห่งชาติประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งนับเป็นประเทศต้นแบบของการจัดการอุทยานแห่งชาติของโลกที่มีพื้นที่ที่บ่งบอกถึงความเป็นอาณาเขตของอุทยานแห่งชาติอย่างชัดเจน พื้นที่ที่ผ่านด่านเก็บเงินค่าธรรมเนียมเข้าไปยังพื้นที่อุทยานแห่งชาติด้านใน ทั้งที่เป็นพื้นที่ให้บริการส่วนกลางที่ต้องมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (visitor center) ประจำในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นของอุทยานแห่งชาตินั้น ๆ รวมถึงพื้นที่นันทนาการสำหรับการประกอบกิจกรรมนันทนาการของนักท่องเที่ยวของแต่ละอุทยานแห่งชาติ ซึ่งพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้มีขอบเขตพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติที่บ่งบอกให้เห็นอย่างชัดเจน ทั้งเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติที่คอยให้บริการแนะนำ ทั้งในอาคารและแหล่งนันทนาการต่าง ๆ มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการที่บ่งชี้ให้เห็นถึงหน่วยงานรับผิดชอบที่เป็นอุทยานแห่งชาติอย่างชัดเจนอีกเช่นกัน หรือแม้แต่การติดตั้งป้ายชื่ออุทยานแห่งชาติในบริเวณพื้นที่ด้านหน้าทางเข้าอุทยานแห่งชาติ ที่บ่งบอกตำแหน่งของที่ตั้งอุทยานแห่งชาตินั้น ๆ ก็มีความชัดเจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละอุทยานแห่งชาติ (Cagle, 2023 และ National Park Service, 2023) จึงเป็นมูลเหตุของการศึกษาถึงการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่น ด้วยข้อคำถามที่มีสมมติฐานในเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของญี่ปุ่นในอดีตเป็นเหตุปัจจัยของการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นที่ไม่สามารถดำเนินการหรือจัดตั้งอุทยานแห่งชาติให้เป็นไปตามต้นแบบของอุทยานแห่งชาติที่สหรัฐอเมริกาได้พัฒนารูปแบบไว้ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังเป็นประเทศ

ที่เข้ามายึดครองญี่ปุ่นเป็นเวลาเกือบ 7 ปี (พ.ศ. 2488-2495) ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แบบชนิดที่มีบทบาทมากจนทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างของญี่ปุ่น โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนระบบการปกครอง และอื่น ๆ (ปกรณ ศิริประกอบ, 2565, น. 67) แต่การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นกลับไม่สามารถดำเนินการได้ แต่ในทางกลับกันอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นประกาศจัดการจัดการอุทยานแห่งชาติที่แตกต่างจากประเทศสหรัฐอเมริกา หรือออสเตรเลีย และถือเป็นระบบการจัดการอุทยานแห่งชาติแบบเฉพาะของญี่ปุ่นอีกด้วย (National Parks of Japan, 2022)

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของการใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีตของประเทศญี่ปุ่นที่คาดว่าเป็นมูลเหตุสำคัญของแบบฉบับเฉพาะในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น
- 2.2 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แบบฉบับเฉพาะในการจัดการอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่น

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ร่วมกับปฏิบัติการศึกษาสำรวจในพื้นที่จริง โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 พื้นที่ศึกษาเรียนรู้การจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นด้วยการปฏิบัติจริงในพื้นที่จริงด้วยตนเอง ในระหว่างวันที่ 9-19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565 ในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย 1) อุทยานแห่งชาตินิโกะ (Nikko National Park) 2) อุทยานแห่งชาติบันได-อาซางิ (Bandai Asahi National Park) 3) อุทยานแห่งชาติโทวาดะ-ฮาซิมันไต (Towada-Hachimantai National Park) 4) อุทยานแห่งชาติเมียวโกะ-โตกาคุชิ-เร็นเซ็น (Myoko-Togakushi Renzan National Park) และ 5) อุทยานแห่งชาติฟูจิ-ฮะโกเนะ-อิซึ (Fuji-Hakone-Izu National Park) โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาใช้เกณฑ์การเชื่อมโยงเส้นทางการเดินทาง ซึ่งเป็นแนวทางที่นิยมใช้ในการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย (ชาวลัย อัมพวาและ อลงกต สุวรรณมณี, 2566, น. 53; วิสส์ อัครพัฒนกำชัยและคณะ, 2566 น. 94)

3.2 ศึกษาสำรวจสภาพแวดล้อมของพื้นที่อุทยานแห่งชาติในพื้นที่จริง ตั้งแต่เส้นทางเข้าถึงและสภาพที่ตั้งของหน่วยให้บริการของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น สิ่งอำนวยความสะดวกและการให้บริการด้านต่าง ๆ ของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น รวมไปถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยการบันทึกภาพและจดบันทึก

3.3 ศึกษาทบทวนข้อมูลจากเอกสารระดับทุติยภูมิ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสารโดยคำนึงถึงความถูกต้อง สมบูรณ์ สอดคล้องกับบริบทในการศึกษา มีความน่าเชื่อถือจากแหล่งของเอกสาร สามารถเป็นตัวแทนของเอกสารประเภทเดียวกันได้ และมีความหมายชัดเจนที่สามารถเข้าใจได้ง่าย สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนัยสำคัญของการศึกษา ซึ่งแหล่งข้อมูลสำคัญมีทั้งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหนังสือในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินตั้งแต่ประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

3.4 วิเคราะห์ระบบการบริหารเชิงพื้นที่อันเป็นรูปแบบเฉพาะของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น จากการประเมินสภาพแวดล้อมในพื้นที่จริง ร่วมกับการอธิบายผลการศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารระดับทุติยภูมิที่มีความหมายแสดงถึงนัยสำคัญของข้อค้นพบในการศึกษา

4. ทบทวนวรรณกรรม

4.1 ระบบอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา

อุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตนได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของโลกเมื่อปี 2415 โดยยังไม่มีต้นแบบในการบริหารจัดการพื้นที่จวบจนกระทั่งปี 2459 การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลกลางจัดตั้งกรมบริการอุทยานแห่งชาติ (National Park Service) เป็นหน่วยงานใหม่สำหรับประสานการดำเนินนโยบายทั้งของอุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตนและอุทยานแห่งชาติใหม่ ๆ ที่กำลังเกิดขึ้น โดยมีอำนาจออกและบังคับใช้ระเบียบข้อบังคับสำหรับอุทยานแห่งชาติทุกแห่ง เช่นเดียวกับรัฐบาลกลางอื่น ๆ และกฎหมายท้องถิ่น มีเป้าหมายหลักสองประการคือ เพื่อปกป้องสิ่งมีชีวิตและลักษณะทางธรรมชาติทั้งหมดในอุทยาน และเพื่อบริหารจัดการอุทยานสำหรับประโยชน์และความเพลิดเพลินของประชาชน (Augustin and Kubena 2009, pp. 71-73) ระบบอุทยานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา นับเป็นตัวแทนถึงสิ่งที่ดีที่สุดในอเมริกาในด้านทิวทัศน์ มรดกทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี และคำจำกัดความทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของอเมริกา ในการเป็นตัวแทนและอนุรักษ์ระบบนิเวศที่หลากหลาย เพื่อจัดเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นอัญมณีงูของอเมริกาและเป็นการคิดที่ดีที่สุดในอเมริกาเคยมี (Dilsaver, 2000, p.1) กรมบริการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา บริหารจัดการพื้นที่ที่ซับซ้อนภายใต้ระบบอุทยานแห่งชาติ (National Park System) ประมาณ 423 หน่วยพื้นที่ ซึ่งการบริหารจัดการบางพื้นที่ดำเนินการโดยหน่วยงานอื่นนอกเหนือจากกรมบริการอุทยานแห่งชาติอีกด้วย (Vaughn and Cortner 2013, pp. 47-52 และ Comay, 2022)

การเสนอพื้นที่เพื่อประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา พื้นที่ต้องมีความสำคัญระดับชาติและเป็นไปตามเกณฑ์ความเหมาะสมและมีคุณสมบัติเป็นพื้นที่เพิ่มเติมที่มีศักยภาพของระบบอุทยานแห่งชาติเพื่อให้เหมาะสมสำหรับการรวมไว้ในระบบ พื้นที่ต้องปรากฏถึงความโดดเด่นทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรม หรือประเภทของทรัพยากรนั้นทนทานการที่ยังไม่มีการนำเสนออย่างเพียงพอในระบบอุทยานแห่งชาติ หรือไม่ได้นำเสนอและคุ้มครองเพื่อความเพลิดเพลินของสาธารณะโดยเปรียบเทียบกับหน่วยงานจัดการที่ดินอื่น ทั้งนี้ต้องมีขนาดเพียงพอและมีโครงสร้างที่เหมาะสมต่อการเป็นตัวแทนที่มีความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงทั้งในลักษณะ คุณภาพ ปริมาณ หรือการรวมกันของทรัพยากรเพื่อการคุ้มครองทรัพยากรในระยะยาวและรองรับการใช้ประโยชน์เพื่อความเพลิดเพลินของสาธารณะ อีกทั้งต้องมีศักยภาพในการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพด้วยต้นทุนที่สมเหตุสมผล ปัจจัยความเป็นไปได้ที่สำคัญ ได้แก่ การเป็นเจ้าของที่ดิน ต้นทุนการได้มา ต้นทุนการบำรุงรักษาตลอดอายุการใช้งาน การเข้าถึงภัยคุกคามต่อทรัพยากร และข้อกำหนดของเจ้าหน้าที่และการพัฒนา การกำหนดขอบเขตของหน่วยพื้นที่อุทยานแห่งชาติใหม่ส่วนใหญ่เป็นการประนีประนอมระหว่างอุดมคติกับสิ่งที่ปฏิบัติได้จริง โดยพิจารณาถึงต้นทุนและปัจจัยอื่น ๆ กรมบริการอุทยานแห่งชาติมีอำนาจอย่างกว้างขวางในการศึกษาการปรับเปลี่ยนที่เป็นไปได้ในแนวเขตของอุทยานแห่งชาติที่มีอยู่ และไม่จำเป็นต้องมีอำนาจเฉพาะจากสภาองเกรสในการประเมินการปรับเปลี่ยนขอบเขต กรมบริการอุทยานแห่งชาติยังสามารถพิจารณาถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนขอบเขตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวางแผนสำหรับหน่วยที่มีอยู่ของระบบอุทยานแห่งชาติเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานและการจัดการ เช่น การเข้าถึงและการระบุขอบเขตตามภูมิประเทศหรือลักษณะทางธรรมชาติหรือถนน หรือเพื่อปกป้องทรัพยากรของอุทยานแห่งชาติที่มีความสำคัญต่อวัตถุประสงค์ของอุทยานแห่งชาติ (National Park Service, 2024a) ในอดีตกระบวนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติอาจถูกอธิบายว่าเป็น "การพยายามกำหนดขอบเขตที่ไม่มีอยู่รอบ ๆ พื้นที่ที่ไม่สำคัญ" ตามลักษณะของภูมิภาคมากกว่าลักษณะทางธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติ ขอบเขตอุทยานแห่งชาติ

ถูกกำหนดโดยคำนึงถึงความสะดวกในการบริหารและการจัดการมากกว่าระบบนิเวศและเกณฑ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Pigram and Jenkins, 2005, pp. 194-195)

4.2 ชีวภูมิภาคกับภูมิสังคม

ชีวภูมิภาค (Bioregion) เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะทั่วไปของดิน แหล่งต้นน้ำ ภูมิอากาศ ตลอดจนพืชและสัตว์พื้นเมืองที่มีอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีผลของโลก โดยเป็นส่วนที่มีส่วนร่วมและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Glottfeldt and Quesnel, 2015, p. 62) เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่กำหนดโดยลักษณะทางกายภาพ ทั้งที่เป็นองค์ประกอบของดินหรือลุ่มน้ำ ภูมิอากาศ พืชและสัตว์ ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมของผู้อยู่อาศัยที่อาศัยอยู่ภายในมีการดำเนินไปตามกัน จนท้ายที่สุดกลุ่มผู้อาศัยเหล่านั้นก็เป็นผู้กำหนดผู้อาศัยด้วยกันเอง ผ่านวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากรากฐานการแบ่งปันที่ดิน อันเป็นหน่วยทางภูมิศาสตร์ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ภูมิภาคชีวภาพจึงเป็นพื้นฐานของการระดมข้อมูลและบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้สำหรับการดำเนินงานและกำกับของภาครัฐต่อชุมชนรากหญ้าให้โปร่งใสและเป็นตัวแทนของผู้คนในพื้นที่ การสร้างสมดุลของภาคการเกษตร การใช้ที่ดิน และเศรษฐกิจ รวมทั้งเป็นกรอบการทำงานที่ถ่ายทอดจากประเด็นระดับโลกสู่ระดับชุมชนที่สามารถดำเนินการได้ และดำเนินการเติบโตจากฐานราก (Cascadia, 2024) ซึ่ง Aberley (1999, pp. 37-38) เสนอระดับการกระจายอำนาจที่ดีที่สุดเพื่อสนับสนุนความสำเร็จของความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศตามแนวคิดของชีวภูมิภาค ใน 3 ส่วน ประกอบด้วย 1) ทางด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) ทั้งมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มีสิทธิโดยธรรมชาติที่วิวัฒนาการร่วมกันในระบบนิเวศระดับท้องถิ่น ภูมิภาคชีวภาพและระดับโลก (2) วัฒนธรรมที่มีฐานทางชีวภาพนั้นมีความรู้เกี่ยวกับรากฐานทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองทั้งในอดีตและปัจจุบัน และพยายามที่รวมองค์ประกอบที่ดีที่สุดของประเพณีเหล่านี้ไว้ในรูปแบบ "ชนพื้นเมืองใหม่" หรือ "ดั้งเดิมในอนาคต" และ (3) วัฒนธรรมตามแนวคิดชีวภูมิภาคถือเป็นสิ่งที่ผ่านพิธีการและการสนับสนุนที่สำคัญของการไตร่ตรองทางจิตวิญญาณและศิลปะวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องมาอย่างช้านาน 2) ธรรมนูญ ประกอบด้วย (1) การกำกับดูแลชีวภูมิภาคต้องเป็นอิสระ เป็นประชาธิปไตย และใช้กระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมในกรณีที่มีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม (2) ความชอบธรรมทางการเมืองและวัฒนธรรมตรวจวัดจากระดับที่ผู้พิทักษ์บรรลุความยุติธรรมทางสังคมและระบบนิเวศ และความยั่งยืนบนระบบนิเวศ และ (3) เครือข่ายที่ซับซ้อนทั้งในระดับทวีปไปจนถึงระดับโลกต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรัฐบาล ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสถาบันวัฒนธรรมในชีวภูมิภาคอื่น ๆ และ 3) เศรษฐกิจ ประกอบด้วย (1) การผนวกรวมหน่วยงานของมนุษย์และกระบวนการทางนิเวศ ต้องทำความเข้าใจอย่างรอบคอบต่อความสามารถในการรองรับการอนุรักษ์ ตลอดจนการฟื้นฟูความหลากหลายดั้งเดิมและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ (2) เป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจคือการบรรลุระดับสูงสุดที่เป็นไปได้ของการพึ่งพาตนเองแบบร่วมมือ และ (3) พึ่งพาเทคโนโลยีการผลิตและบำรุงรักษาที่เหมาะสมในท้องถิ่น

ชีวภูมิภาคเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางภูมิสังคมที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ใช้เป็นหนึ่งในข้อของหลักการทรงงานในการพัฒนาที่ต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ “นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าพวกเขาเหล่านั้นต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2559, น.18) ซึ่ง เมธา หริมเทพาธิป, ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์ และ วัชรารัตน์ สุนทรนาเวศ ณ. (2566, น. 68) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย ถึงภูมิสังคม

จากหลักการทรงงาน พบว่าภูมิสังคมสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วน คือภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ลักษณะของพื้นที่ และสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ได้แก่ ลักษณะของประชากร พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่าง ๆ ส่วนผลการวิจัย พบว่าทำให้ทราบถึงจุดร่วมของแต่ละพื้นที่ และระหว่างพื้นที่ที่มีความต้องการสิ่งใด ทำให้ทราบถึงจุดต่างของแต่ละพื้นที่ที่ควรมีทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของแต่ละภูมิสังคม เกิดการส่งเสริมจุดแข็งของแต่ละพื้นที่สู่ความเป็นเลิศเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมและช่วยทำให้แต่ละภูมิสังคมเกิดความสมดุล ความพอดี เข้ากันได้กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสุขของคนในสังคมนั้น ๆ

5. ผลการศึกษา

5.1 ความเป็นมาของการใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศญี่ปุ่น นับแต่ประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

หลักฐานทางโบราณคดีระบุว่ามีมนุษย์อาศัยอยู่บนเกาะญี่ปุ่นมาตั้งแต่ในสมัยยุคหินเก่า (Paleolithic) เมื่อราว 50,000-30,000 ปีมาแล้ว แต่ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นยุคเริ่มแรกเริ่มต้นขึ้นที่ยุคโจมง (Jomon) ซึ่งเป็นยุคที่ นอกจากเริ่มต้นคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้น ยังเป็นยุคที่เริ่มสร้างบ้านเรือนขึ้นบนพื้นดิน แล้วยังเป็นยุคที่เริ่มต้นสังคมแบบเกษตรกรรม มีการทำข้าว การเพาะปลูกพืชไร่ต่าง ๆ แบบเป็นแปลง และการเลี้ยงสัตว์อีกด้วย (ดวงธิดา ราเมศวร์, 2556, น. 24-34) การใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศญี่ปุ่น นอกจากเกี่ยวเนื่องกับการตั้งถิ่นฐาน และการเกษตรแล้ว ยังสัมพันธ์กับการเมือง การปกครองประเทศเป็นอย่างมาก ในสมัยโทกูวาระอันนับเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดช่วงหนึ่งของการเปิดประเทศและการสิ้นสุดระบบโชกุนนั้น ญี่ปุ่นมีการปกครองในระบบฟิวดัล (feudalism) อันเป็นระบบที่มีลักษณะคล้ายกับระบบฟิวดัลในยุโรปตะวันตกในยุคกลาง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากระบบการถือครองที่ดิน ที่เจ้า (overland) แบ่งที่ดินให้ขุนนางหรืออัศวินปกครอง โดยผู้ที่ได้รับที่ดินมีพันธะสัญญาต้องจงรักภักดี ให้ความช่วยเหลือทางทหารหรือภาษีแก่เจ้า เช่นเดียวกับในญี่ปุ่นที่โชกุนเปรียบเสมือนเจ้า ไดเมียวหรือผู้ครองแคว้นปกครองดินแดนต่าง ๆ และต้องมอบภาษีและช่วยเหลือทางทหารแก่โชกุน สถาบันการปกครองของโชกุนเป็นสถาบันที่จัดการปกครอง โดยมีรัฐบาลโชกุน ปกครองส่วนกลาง และรัฐบาลของไดเมียวแต่ละแคว้นที่เรียกว่า สภาอิเดะ (Ise) โชกุนมีอำนาจสูงสุดปกครองที่ดิน 1 ใน 4 ของที่ดินที่ใช้เพาะปลูกได้ทั่วประเทศ ที่ดินที่เหลืออีก 3 ใน 4 จัดสรรให้บรรดาไดเมียว ซึ่งมีอาณาบริเวณของไดเมียวหรือ อื่น ทั่วประเทศประมาณสองร้อยกว่าอัน (ศิริพร ดาบทเพชร, 2556, น. 6-9) การเมืองการปกครองที่มีการต่อสู้กันเองมาโดยตลอด การสร้างปราสาทเพื่อป้องกันการรุกรานชนพื้นเมืองด้วยตนเอง และใช้ในการจัดสรรพื้นที่ของตัวเมืองจึงได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคเก่าจนถึงยุคกลาง ในยุคเก่าปราสาทสร้างขึ้นในเมืองที่มีลักษณะเป็นตารางตามแนวถนนที่สร้างขึ้นเป็นแถวเป็นแนว อันเป็นรูปแบบการสร้างเมืองที่ญี่ปุ่นได้รับมาจากการผังเมืองของจีน จวบจนเข้าสู่ยุคกลางการต่อสู้กันเองยังคงมีมากขึ้น การสร้างปราสาทจึงนิยมสร้างกันบนยอดของแนวสันเขา พร้อมทั้งสร้างป้อมปราการขึ้นสองถึงสามแถว ซึ่งตลอดระยะของแนวสันเขามักขุดคูไล่ไปตามไหล่เขาให้เป็นระเบียบ ดังนั้นที่ตั้งของปราสาทจึงปรากฏอยู่ตั้งแต่บนภูเขา พื้นราบบนภูเขา และพื้นที่ลุ่มต่ำประมาณ 3,000 แห่งทั่วประเทศ แต่ปัจจุบันเหลืออยู่ประมาณ 200 แห่ง (อาภา เทียมสิงห์, 2555, น.14-15) นอกจากนี้ การใช้ประโยชน์ที่ดินของญี่ปุ่นยังเกี่ยวเนื่องกับสถาบันศาสนาอีกด้วย เพราะเป็นกลุ่มที่มีฐานะร่ำรวยและมีความเข้มแข็งมาก จากการครอบครองที่ดินจำนวนมาก

ด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินมาอย่างช้านานและต่อเนื่องในสภาพพื้นที่ของประเทศที่มีลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ 75 ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นภูเขา ในขณะที่มีพื้นที่ราบเพียงร้อยละ 25 Organization for Economic Co-operation and Development (2017) ได้รายงานไว้ว่าประเทศญี่ปุ่นมีระบบการวางแผนเชิงพื้นที่ที่ซับซ้อนและครอบคลุมแผนเชิงพื้นที่จำนวนมาก ในระดับประเทศมีแผนยุทธศาสตร์กำหนดทิศทาง 2 แผน ประกอบด้วย

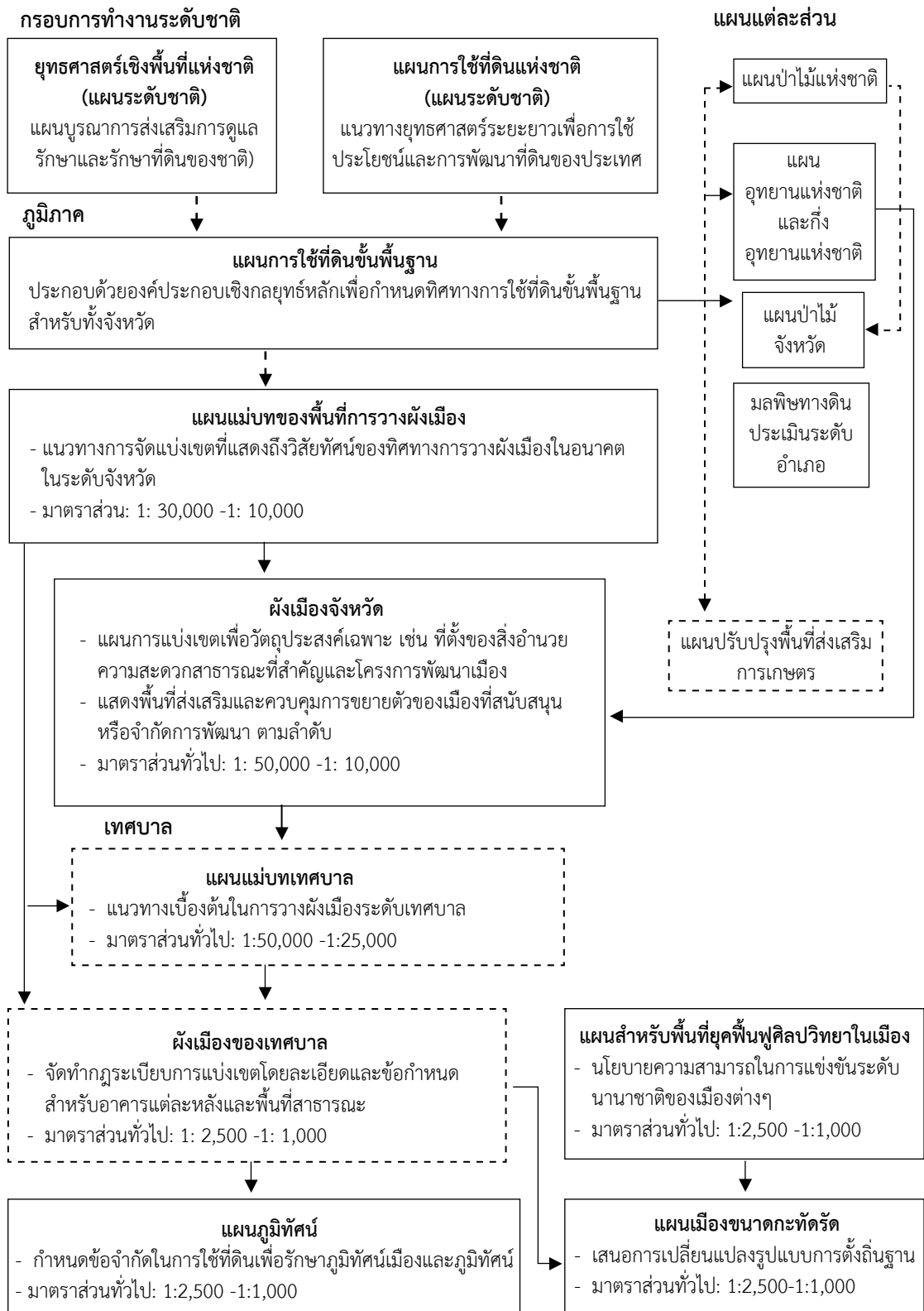
แผนยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ระดับชาติ (The National Spatial Strategy) ที่กำหนดหลักการเบื้องต้นเชิงพื้นที่ระดับชาติ ที่เกี่ยวกับโครงสร้าง การใช้ที่ดิน การพิทักษ์รักษาสีเขียวแวดล้อม การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการป้องกันภัยพิบัติ ในขณะที่ยังคงแผนการใช้ที่ดินระดับชาติ (The National Land Use Plan) เกี่ยวเนื่องกับแนวคิดในการใช้ที่ดินและ โครงร่างมาตรการจำเป็นที่ให้บริการบรรลุผลในระดับจังหวัด

แผนการใช้ที่ดินขั้นพื้นฐานมีบทบาทเทียบเท่าระดับชาติ แผนการใช้ที่ดินเป็นแผนกลยุทธ์ที่มุ่งเป้าไปยังเป้าหมาย ของนโยบายโดยทั่วไปของการพัฒนาเชิงพื้นที่ แผนแม่บทผังเมือง (Master Plans for City Planning Areas) รวมคำนึงถึง เฉพาะเขตเมืองภายในจังหวัดและโครงสร้างเป้าหมายสำหรับการวางแผนการใช้ที่ดินในพื้นที่เหล่านั้น เช่น เป้าหมายสำหรับ การส่งเสริมและการควบคุมการพัฒนา แผนการใช้ที่ดินจริงในระดับจังหวัดจัดเป็นผังเมืองระดับจังหวัด (City Plans of Prefectures) ซึ่งแผนเหล่านี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะเมืองเดียวเท่านั้น แต่ครอบคลุมเขตบริเวณเมืองทั้งหมดของจังหวัด โดยกำหนดพื้นที่ที่ส่งเสริมหรือควบคุมการขยายตัวของเมือง นอกจากนี้ยังมีข้อบังคับการแบ่งเขตพิเศษสำหรับการ พัฒนาเฉพาะและกำหนดโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งที่สำคัญอีกด้วยระดับเทศบาลเป็นแผนที่สะท้อนถึงระดับ จังหวัด ครอบคลุมพื้นที่เครื่องมือการวางแผนหลักคือ แผนแม่บทและแผนแบ่งเขตจริง แผนแม่บทเทศบาล (Municipal Master Plans) เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่วาดด้วยเป้าหมายทั่วไปของเทศบาลและแนวทางการแบ่งเขตและการปรับการใช้ที่ดิน ผังเมือง (City Plans of Municipalities) เป็นผังการใช้ที่ดินหลักในท้องถิ่น ประกอบด้วยแผนที่การแบ่งเขต อย่างละเอียดและข้อกำหนดขนาดและรูปร่างของอาคารกำหนดพื้นที่พัฒนาปรับปรุงเมืองที่สำคัญ รวมถึงโครงสร้าง พื้นฐานสาธารณะ นอกจากนี้ยังมีแผนภาคส่วนอีกหลายแผนในทุกระดับของรัฐบาล ซึ่งเป็นแผนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องเฉพาะ การใช้ที่ดินเท่านั้น แต่บางครั้งมีผลผูกพันทางกฎหมายต่อระเบียบการแบ่งเขตอย่างละเอียดอีกด้วย สำหรับเขตเมือง มีแผนสามรูปแบบที่แตกต่างกัน แผนสำหรับเมืองในพื้นที่เรเนซองส์ (The Plans for Urban Renaissance Areas) วาง โครงการพัฒนาปรับปรุงเมืองรวมถึงนโยบายเสริมสร้างความเข้มแข็งความสามารถในการแข่งขันของเมือง แผนภูมิทัศน์ (Landscape Plans) กำหนดเป้าหมายด้านการออกแบบเมือง เช่น การจำกัดโฆษณากลางแจ้ง แผนการเพิ่มประสิทธิภาพ สถานที่ (Location Optimization Plans) กำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในเขตเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม การพัฒนาที่กะทัดรัดและมีความหนาแน่นของประชากรสูง (ภาพที่ 1) การใช้ที่ดินของญี่ปุ่นสามารถระบุได้ในแต่ละ ระดับ ประกอบด้วยระดับชาติ ระดับเมือง ระดับภูมิภาค ระดับชนบทใกล้เคียงเมือง และระดับพื้นที่ห่างไกลเมือง ซึ่งในแต่ละระดับก็มีสัดส่วนของพื้นที่พัฒนา พื้นที่เกษตร พื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่อื่น ๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประเภทการใช้ที่ดินในแต่ละระดับของญี่ปุ่น

ระดับพื้นที่	ประเภทของการใช้ที่ดิน (%)			
	พื้นที่พัฒนา	พื้นที่เกษตรกรรม	ป่าไม้	อื่น ๆ
พื้นที่แห่งชาติ (National)	9	12	67	12
พื้นที่เมือง (Urban region)	18	12	55	15
พื้นที่เชื่อมต่อ (Intermediate region)	8	13	67	12
พื้นที่ชนบทใกล้เมือง (Rural region close to cities)	6	9	76	9
พื้นที่ชนบทห่างไกล (Rural remote region)	7	11	72	10

ที่มา : Organization for Economic Co-operation and Development (2017)

ภาพที่ 1 การจัดการวางแผนเชิงพื้นที่และการใช้ที่ดินในประเทศไทย
ที่มา : Organization for Economic Co-operation and Development (2017)

5.1 แบบฉบับเฉพาะในการจัดการอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่น

5.2.1 อุทยานแห่งชาติประเทศญี่ปุ่น

ตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของอุทยานแห่งชาติ พื้นที่ที่กำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติแต่เดิมนั้นประกอบด้วยภูมิทัศน์ทางธรรมชาติยุคดึกดำบรรพ์ขนาดใหญ่ที่ได้รับการอนุรักษ์มาตั้งแต่สมัยโบราณ (รวมถึงสถานที่ที่มีชื่อเสียง โบราณสถาน สถานที่ท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม และทิวเขา) อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป พื้นที่เหล่านี้ที่ตั้งอยู่ใกล้ย่านที่อยู่อาศัยและเหมาะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจก็ถูกเพิ่มเข้ามาด้วย ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 คำจำกัดความของภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่โดดเด่นมีความหลากหลาย พื้นที่ใหม่หลายแห่งจึงถูกกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ รวมถึงภูมิทัศน์ที่มีระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีคุณค่าภูมิทัศน์ได้น้ำ เช่น แนวปะการัง แหล่งธรรมชาติที่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และพื้นที่ลุ่มกว้างใหญ่ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดปัญหามากมาย เช่น การใช้พื้นที่บางแห่งมากเกินไป การทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติรุ่นสอง เช่น พืชพันธุ์ การให้อาหารสัตว์ป่า เช่น กวางญี่ปุ่น และการหยุดชะงักของระบบนิเวศโดยชนิดพันธุ์ต่างถิ่น (ecosystem disruption by invasive alien species) ซึ่งเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีภาวะความเสี่ยงต่อการก่อให้เกิดความเสียหายต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ความปลอดภัยของมนุษย์หรือการเกษตรในญี่ปุ่นได้ ทำให้แต่ละพื้นที่จึงอยู่ภายใต้ข้อบังคับการใช้งานที่หลากหลายและมีความพยายามอย่างมากในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมถึงความร่วมมือของอาสาสมัครจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจสังคมได้ทำให้นักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติมีแนวโน้มลดลง และยังผลให้การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในท้องถิ่นที่เคยเป็นแหล่งรายได้ของอุทยานแห่งชาติก็เสื่อมโทรมลง ส่งผลให้บางพื้นที่ประสบปัญหาในการบำรุงรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมของอุทยานอย่างสมเหตุสมผล สถานการณ์ดังกล่าวได้เพิ่มความสำคัญของการบำรุงรักษาและการดำเนินงานแบบร่วมมือจากภาคีระดับภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการคุ้มครองและการใช้อุทยานแห่งชาติ ปัจจุบันญี่ปุ่นมีอุทยานแห่งชาติ 34 แห่งกระจายอยู่ใน 10 ภูมิภาค ตั้งแต่ฮอกไกโดทางตอนเหนือไปยังโอกินาวาและหมู่เกาะโอกาซาวะทางตอนใต้ (Ministry of the Environment, 2022)

5.2.2 สภาพแวดล้อมพื้นที่ให้บริการของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น

พื้นที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญของอุทยานแห่งชาติมักเกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่เป็นแหล่งนันทนาการสำหรับการประกอบกิจกรรมนันทนาการของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเขตบริการ หรืออยู่ห่างไกลจากเขตบริการ หน่วยให้บริการ สิ่งปลูกสร้างสำคัญที่บ่งบอกถึงเขตการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติ คือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ในอาณาบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติ สำหรับสภาพแวดล้อมพื้นที่ให้บริการของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นทั้ง 5 อุทยานแห่งชาติที่ศึกษา พบว่า แหล่งที่ตั้งของศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาตินั้นล้วนตั้งอยู่ท่ามกลางแหล่งชุมชนหรือแหล่งผู้ประกอบการที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยว ทั้งร้านค้า ร้านอาหาร รีสอร์ท บ้านพักตากอากาศ สถานประกอบการให้บริการอาบน้ำร้อน ทั้งนี้โดยไม่มีแนวเขตแสดงเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงขอบเขตพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติอย่างชัดเจน แม้แต่ป้ายชื่ออุทยานแห่งชาติซึ่งโดยปกติในการจัดการอุทยานแห่งชาติสากลมักมีป้ายชื่อของอุทยานแห่งชาติติดตั้งในบริเวณที่แสดงให้รับรู้ได้ถึงขอบเขตของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยเฉพาะด้านเก็บค่าธรรมเนียมที่มักอยู่ในบริเวณทางเข้าไปยังพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แต่ในอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่นไม่มีด้านเก็บค่าธรรมเนียม ด้วยเพราะอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่นไม่เก็บค่าธรรมเนียมบริการเข้าอุทยานแห่งชาติ (Shoji et al., 2021) แต่นักท่องเที่ยวอาจต้องจ่ายเป็นค่าที่จอดรถที่อุทยาน

แห่งชาติพัฒนาไว้รองรับนักท่องเที่ยวในบริเวณที่อยู่ใกล้เคียงกับศูนย์บริการนักท่องเที่ยวหรือแหล่งนันทนาการของอุทยานแห่งชาติ การเข้าถึงแหล่งนันทนาการจึงเสมือนการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยทั่วไป เพราะแหล่งนันทนาการหรือบริเวณที่มีทิวทัศน์สวยงามก็มีชุมชนทั้งที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกนั้น หรือประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่

5.2.3 แบบฉบับเฉพาะในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีพื้นที่ขนาดเล็กแต่มีประชากรหนาแน่น ที่ดินจึงได้รับการจัดการและใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ มาตั้งแต่สมัยโบราณ ไม่เหมือนกับในประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกาหรือออสเตรเลีย การกำหนดที่ดินเพื่อเป็นอุทยานแห่งชาติโดยเฉพาะจึงเป็นข้อจำกัดอันสำคัญ เป็นเหตุให้ญี่ปุ่นพัฒนาระบบอุทยานธรรมชาติประจำภูมิภาคมาใช้ โดยกำหนดให้ที่ดินที่เป็นพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเจ้าของผู้ถือครองที่ดิน ดังนั้นอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นหลายแห่งจึงมีพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติที่หมายรวมถึงที่ดินอันเป็นทรัพย์สินของเอกชนทั้งที่เป็นแหล่งของอุตสาหกรรม แหล่งเกษตรกรรมและป่าไม้ จึงทำให้ปรากฏชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติ ดังเช่น อุทยานแห่งชาติ อิเสะ-ชิมะ ที่มีพื้นที่ของเอกชนมากกว่าร้อยละ 90 เป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แต่อย่างไรก็ตามในภาพรวมแล้วพื้นที่อุทยานแห่งชาติก็ยังคงเป็นพื้นที่ป่าสงวนของรัฐที่ดูแลโดยหน่วยงานป่าไม้ในสัดส่วนที่มากกว่าร้อยละ 50 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 สัดส่วนพื้นที่ถือครองของพื้นที่อุทยานแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่น

เจ้าของที่ดิน	จำนวน (ตารางกิโลเมตร)	ร้อยละ
ที่ดินเอกชน	5,693.17	26.23
ที่ดินสาธารณะ	2,814.34	12.97
ที่ดินของรัฐ	13,194.46	60.80
รวม	21,701.97	100.00

ที่มา : Ministry of the Environment (2022)

ด้วยเหตุนี้ อุทยานแห่งชาติจึงได้รับการจัดการโดยคำนึงถึงวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นและสถานะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง การมีอยู่ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมากในแง่ของการปกป้องและการใช้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เพิ่มความสำคัญของรูปแบบการจัดการและการดำเนินงานแบบร่วมมือที่อาศัยความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ มากมาย โดยอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติอุทยานธรรมชาติ (The Natural Parks Act) (Japanese Law Translation, 2014) ที่ได้รับการแก้ไขและประกาศใช้ไปเมื่อปี 2500 ให้เป็นกฎหมายอุทยานธรรมชาติ โดยมีขอบเขตของอำนาจครอบคลุม 1) พื้นที่อุทยานแห่งชาติ (National Park) ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีทัศนียภาพอันงดงามตามธรรมชาติ และระบบนิเวศที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและระดับชาติ สมกับชื่อแหล่งระบบนิเวศที่สวยงามและโดดเด่นระดับชาติในญี่ปุ่น กำหนดขอบเขตโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อม (Minister of the Environment) หลังจากรับฟังความคิดเห็นจากจังหวัด (Prefectures) ที่เกี่ยวข้องและสภาสิ่งแวดล้อมกลาง (Central Environmental Council)

2) พื้นที่กึ่งอุทยานแห่งชาติ เป็นสถานที่ที่มีทัศนธรรมชาติอันงดงามในระดับอำเภอถัดจากระดับอุทยานแห่งชาติ กำหนดขอบเขตโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมตามคำขอของจังหวัดที่เกี่ยวข้องหลังจากรับฟังความคิดเห็นจากสภาสิ่งแวดล้อมกลาง และ 3) อุทยานธรรมชาติประจำจังหวัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญระดับจังหวัด กำหนดพื้นที่โดยจังหวัดตามข้อกำหนดของจังหวัด (Tanaka and Takashina, 2023, p.1998) รายละเอียดดังตารางที่ 3 โดยที่อุทยานแห่งชาติเป็นตัวแทนของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในระดับสูงสุด เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย ตั้งแต่ป่าภูเขาไปจนถึงทะเลสาบ แม่น้ำ ชายฝั่ง และพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมถึงแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เช่น วัดและศาลเจ้า การใช้ที่ดินแบบดั้งเดิม เช่น เกษตรกรรมและป่าไม้ และในบางพื้นที่ก็รวมถึงประชากรที่อาศัยอยู่ด้วย

ตารางที่ 3 ภาพรวมระบบอุทยานธรรมชาติ (nature park) ญี่ปุ่น

ประเภทของอุทยานธรรมชาติ	จำนวน	เนื้อที่ (ตร.กม.)	ร้อยละ	การประกาศจัดตั้ง	การกำกับดูแล
อุทยานแห่งชาติ (National Park)	34	21,949.31	5.81	ส่วนกลาง	ส่วนกลาง
กึ่งอุทยานแห่งชาติ (Quasi-national)	57	14,451.50	3.82	ส่วนกลาง	ท้องถิ่น
อุทยานจังหวัด (Prefectural)	311	19,487.30	5.16	ท้องถิ่น	ท้องถิ่น
รวม	402	55,888.11	14.79		

ที่มา : Jones and Kobayashi (2021, p.3)

การบริหารอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นเริ่มต้นที่สำนักสุขาภิบาล กระทรวงมหาดไทย (Department of Interior’s Sanitary Bureau) แต่ในปี 2481 เขตอำนาจศาลได้ถูกโอนพร้อมกับกองสาธารณสุขไปยังกระทรวงสาธารณสุข และสวัสดิการที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ต่อมาสำนักงานสิ่งแวดล้อมได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2514 ก็ได้มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ จวบจนกระทั่งได้ขยายเป็นกระทรวงสิ่งแวดล้อม (Ministry of Environment; MoE) ในปี 2544 ปัจจุบัน กระทรวงสิ่งแวดล้อมบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่มีด้วยกันทั้งหมด 7 แห่ง โดยมีเจ้าหน้าที่ 300 คน ณ เดือนเมษายน พ.ศ. 2567 (Ministry of the Environment, 2024) ซึ่งในที่นี่รวมถึงเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ในสำนักงานท้องถิ่นและรับผิดชอบการบริหารงานประจำวันของอุทยานแห่งชาติ จำนวนเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้นในช่วงจัดตั้งกระทรวงสิ่งแวดล้อม แต่ในปัจจุบันจำนวนเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติยังถือว่าค่อนข้างน้อยเมื่อพิจารณาจากขนาดของพื้นที่บริหารและจำนวนผู้เยี่ยมชม จนเกิดการรวมเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแนวหน้า (Active Ranger) จำนวน 80 คน เป็นครั้งแรกเมื่อปี 2548 อันเป็นกลุ่มที่แข่งขันในการลาดตระเวนและประสานงานอาสาสมัคร โดยได้รับการสนับสนุนจากทีมงานที่ไม่ใช่สายบังคับบัญชาจากหัวหน้าอุทยานแห่งชาติ แต่เป็นกลุ่มอาสาสมัครและกลุ่มคนทำงานสืบทอดที่ช่วยเหลือในการฟื้นฟูธรรมชาติและการกำจัดชนิดพันธุ์ที่รุกราน รวมทั้งมูลนิธิอุทยานธรรมชาติที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการที่จอดรถ ห้องน้ำ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ (Jones and Kobayashi, 2021, p.7) การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นโดยกระทรวงสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายสองประการคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมทรัพยากรเหล่านี้เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เพื่อให้บรรลุ

เป้าหมายนี้โดยไม่ต้องเป็นเจ้าของที่ดิน อุทยานธรรมชาติได้รับการบริหารจัดการโดยใช้ระบบที่เรียกว่า ชิอิคิเซ (Chiikisei) อันหมายถึง "การจัดการอุทยานแห่งชาติตามการแบ่งเขตและกฎระเบียบ" หรือ "อุทยานธรรมชาติที่มีการใช้งานหลากหลาย" ซึ่งญี่ปุ่นได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแตกต่างจากของสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ที่มีพื้นที่ธรรมชาติอันกว้างใหญ่สำหรับการจัดสรรเป็นขอบเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติของรัฐบาล ในขณะที่ญี่ปุ่น มีพื้นที่ขนาดเล็ก ประชากรหนาแน่น มีประวัติศาสตร์อันยาวนานในการเป็นเจ้าของที่ดินส่วนตัว นอกจากนี้ญี่ปุ่น สามารถอยู่รอดได้โดยใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยหรือทำการเกษตรเท่านั้น ทำให้การถือครองที่ดินของอุทยานแห่งชาติ จึงปะปนกันอย่างซับซ้อน ทั้งที่ดินส่วนตัว ที่ดินของรัฐ และที่ดินของรัฐบาลท้องถิ่น (Ministry of the Environment, 2024a, p. 2)

กระทรวงสิ่งแวดล้อมญี่ปุ่นได้กำหนดแนวทางในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่นที่ตอบสนองต่อหลายบทบาท (multi-purpose) โดยไม่จำเป็นต้องมีขนาดพื้นที่ใหญ่ และบรรลุถึงเป้าหมายหลักของอุทยานแห่งชาติ ได้แก่ (1) จำกัดโครงการพัฒนาและกิจกรรมของมนุษย์อื่น ๆ เพื่อปกป้องภูมิทัศน์ทางธรรมชาติอันโดดเด่นซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของญี่ปุ่น และ (2) เพื่อส่งเสริมประสบการณ์ที่เพลิดเพลินของธรรมชาติ รวมถึงการชื่นชมทิวทัศน์ นโยบายเกี่ยวกับการจัดการอุทยานแห่งชาติถูกกำหนดไว้ในแผนการจัดการและการดำเนินงานสำหรับแต่ละอุทยาน แผนดังกล่าวส่งเสริมการปกป้องสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและการใช้งานที่เหมาะสมโดยกำหนดข้อบังคับและกฎระเบียบที่ปรับให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นของอุทยานแห่งชาติแต่ละแห่ง พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จัดโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และส่งเสริมการคุ้มครองและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ท่ามกลางการเติบโตของการพัฒนาและการใช้ที่ดินอย่างไม่เป็นระเบียบ อุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น มีแผนกำกับดูแลที่มีเป้าหมายเพื่อปกป้องภูมิทัศน์ธรรมชาติโดยควบคุมกิจกรรมที่ดำเนินการในพื้นที่อุทยาน ประเภทและขอบเขตของกิจกรรมภายใต้ข้อบังคับที่กำหนดตามการจัดประเภทโซนที่ดิน ซึ่งแบ่งโซนที่แตกต่างกันหกโซนตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพการใช้งาน รายละเอียดดังตารางที่ 4 ซึ่งมีสัดส่วนของพื้นที่แต่ละโซน ดังตารางที่ 5

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ที่มีกฎระเบียบกำกับ ในพื้นที่ที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสี่ยงต่อความเสียหายเนื่องจากการใช้งานมากเกินไปหรือแม้แต่ในพื้นที่ที่มีการใช้งานเหมาะสมกลมกลืนอยู่แล้วก็ตาม พื้นที่ใช้ประโยชน์ที่มีกฎระเบียบกำกับ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนสภาพภูมิทัศน์ธรรมชาติที่เอื้ออำนวยและการใช้งานที่เหมาะสมโดยจำกัดการเข้าถึงในบางช่วงเวลาและจำกัดจำนวนคนที่สามารถเข้าไปในพื้นที่การประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่น หลายอุทยานแห่งชาติที่ประกาศพื้นที่หลายพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลกันรวมเป็นอุทยานแห่งชาติเพียงแห่งเดียว ดังเช่น อุทยานแห่งชาติโทวาคะ-ฮาซิมันไต ที่มีลักษณะเด่นคือ น้ำพุร้อน ทะเลสาบที่เงียบสงบในแอ่งภูเขาไฟโบราณ และยอดเขาที่ปกคลุมด้วยหิมะ ภูมิประเทศเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจให้การเดินทางทางจิตวิญญาณและการเล่าเรื่องเป็นเวลานานนับพันปี ทำให้ภูมิภาคนี้เต็มไปด้วยศาลเจ้า เส้นทางแสวงบุญ และนิทานพื้นบ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ของบริเวณโทวาคะฮักโกะทางทิศเหนือ ส่วนพื้นที่ทางทิศใต้เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นของภูเขาอาคิตะ-โคมาคาทาเกะ ภูเขาอิวาเตะ และภูเขาฮาจิมันไต

ตารางที่ 4 เขตการจัดการของอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น

เขตการจัดการ	รายละเอียด	หมายเหตุ
เขตคุ้มครองพิเศษ (Special Protection Zones)	เขตคุ้มครองพิเศษคือเขตที่มีพื้นที่ภูมิทัศน์โดดเด่นเป็นพิเศษภายในอุทยานที่ยังคงรักษาสภาพดั้งเดิมและอยู่ภายใต้ข้อจำกัดที่เข้มงวดที่สุดเกี่ยวกับการดำเนินการที่ได้รับอนุญาต	การจำกัดการดำเนินการขึ้นอยู่กับระบบการอนุญาต
เขตพิเศษ ประเภท 1 (Class 1 Special Zones)	เขตพิเศษประเภท 1 คือ พื้นที่ที่มีภูมิทัศน์เทียบเท่ากับเขตคุ้มครองพิเศษและสอดคล้องกับความต้องการสูงสุดในการรักษาความงดงามของทิวทัศน์ในบรรดาเขตพิเศษทุกประเภท โดยเป็นพื้นที่ที่ภูมิทัศน์ในปัจจุบันต้องการการปกป้องให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้	การจำกัดการดำเนินการขึ้นอยู่กับระบบการอนุญาต
เขตพิเศษ ประเภท 2 (Class 2 Special Zones)	เขตพิเศษประเภท 2 เป็นพื้นที่ที่ต้องพยายามปรับเปลี่ยนและประสานงานกับกิจกรรมการเกษตร ป่าไม้ หรือการประมง	การจำกัดการดำเนินการขึ้นอยู่กับระบบการอนุญาต
เขตพิเศษ ประเภท 3 (Class 3 Special Zones)	เขตพิเศษประเภท 3 เป็นพื้นที่ที่มีความจำเป็นน้อยในการรักษาความงดงามของทิวทัศน์และมีผลกระทบน้อยกว่าต่อการรักษาความสวยงามของทิวทัศน์ตามหลักการที่เกี่ยวข้องกับการทำฟาร์มตามปกติ ป่าไม้ หรือการประมง	การจำกัดการดำเนินการขึ้นอยู่กับระบบการอนุญาต
พื้นที่อุทยานทางทะเล (Marine Park Areas)	พื้นที่อุทยานทางทะเลเป็นเขตที่ต้องรักษาภูมิประเทศเชิงราบที่มีน้ำขึ้นน้ำลงและแนวชายฝั่ง ธารา และทิวทัศน์ที่สวยงามเหนือทะเลในลักษณะสัตว์ป่า เช่น นกทะเล นอกเหนือจากภูมิทัศน์ที่โดดเด่นในทะเลที่โดดเด่นด้วยปะการังปลาเขตร้อน สาหร่ายทะเล พืช และชีวิตสัตว์ที่คล้ายๆกัน	การจำกัดการดำเนินการขึ้นอยู่กับระบบการอนุญาต
เขตปกติ (Ordinary Zones)	เขตปกติคือพื้นที่ที่ไม่จัดอยู่ในประเภทเขตพิเศษหรือเขตอุทยานทางทะเล มีความพยายามในการปกป้องภูมิทัศน์ในพื้นที่เหล่านี้เรียกว่าเขตกันชนระหว่างเขตพิเศษหรือเขตอุทยานทางทะเลกับเขตที่ไม่ใช่อุทยาน	การจำกัดการดำเนินการขึ้นอยู่กับระบบการอนุญาต

ที่มา : Ministry of the Environment (2023)

ตารางที่ 5 สัดส่วนพื้นที่ของแต่ละเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติญี่ปุ่น

ประเภทของอุทยานแห่งชาติ	เขตคุ้มครองพิเศษ (ตร.กม.)	เขตพิเศษ (ตร.กม.)			เขตปกติ (ตร.กม.)	รวม (ตร.กม.)
		ประเภท 1	ประเภท 2	ประเภท 3		
อุทยานแห่งชาติ	2,923.99	2,907.92	5,171.33	5,187.49	5,758.59	21,949.32
	13.32 %	13.25 %	23.56 %	23.63 %	26.24 %	100.00 %
กิ่งอุทยานแห่งชาติ	652.02	1,760.50	3,851.89	7,071.86	1,115.23	14,451.50
	4.51 %	12.18 %	26.65 %	48.94 %	7.72 %	100.00 %
อุทยานจังหวัด	-	690.93	1,788.97	4,471.86	12,535.55	19,487.31
		3.55 %	9.18 %	22.95 %	64.33 %	100.00 %
รวม	3,576.01	5,359.35	10,812.19	16,731.21	19,409.37	55,888.13
	6.40 %	9.59 %	19.35 %	29.94 %	34.73 %	100.00 %

ที่มา : Jones and Kobayashi (2021, p.5)

การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่นจึงเป็นการจัดการที่อยู่ร่วมกันระหว่างการอนุรักษ์พิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความสะดวกสบายอันโดดเด่นของประเทศชาติไว้ของรัฐบาล กับชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและประกอบสัมมาอาชีพในพื้นที่ธรรมชาติเหล่านั้นมาแต่ช้านาน ด้วยรากฐานของการปฏิรูปสังคมของประเทศญี่ปุ่น โดยกลุ่มชาติมหาอำนาจพันธมิตร (Supreme Commander for the Allied Power-SCAP) ที่นำโดยสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในด้านการถือครองที่ดินและระบบการเช่าที่ดินที่ SCAP ผลักดันให้มีการออกกฎหมาย The Owner-Farmer Establishment Special Measures Law เพื่อช่วยเหลือชาวนาไร้ที่ดินและต้องเช่าที่ดินทำกินเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม โดยกฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจรัฐบาลในการบังคับซื้อที่ดินเพื่อเปลี่ยนมือผู้ถือครองที่ดินไปยังชาวนาด้วยระบบสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ รัฐบาลกำหนดราคาซื้อ (fixed price) จากเจ้าของที่ดินที่ไม่ได้ทำกินบนที่ดินนั้น (absentee landlords) หรือเจ้าของที่ดินทำกิน (resident landlords) ที่มีที่ดินเกิน 1 เฮกตาร์ หรือ 3 เฮกตาร์ในกรณีฮอกไกโด นอกจากนี้สำหรับที่ดินให้เข้ามีการกำหนดเพดานค่าเช่าที่ดินด้วย แต่อย่างไรก็ตาม มีที่ดินในลักษณะที่เจ้าของไม่ได้ใช้ประโยชน์ทำกินมีถึงร้อยละ 43 ของที่ดินเพื่อการเพาะปลูกทั้งหมดในญี่ปุ่น ซึ่งเห็นได้ว่าผลของการปฏิรูปที่ดินมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิรูปสังคมชนบทในด้านการเมืองท้องถิ่นและระดับชาติในระยะยาว โดยชาวนาเช่าที่ดินสามารถพัฒนาตนเองมาเป็นเจ้าของที่ดินหรือความเป็นกึ่งเจ้าของ (owner-tenant farmers) ได้ และมีน้อยกว่าร้อยละ 8 ที่ยังคงเป็นชาวนาเช่าที่ดินเหมือนเดิม (ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า, 2560, น. 163-165 และ นรินุช ดำรงชัย, 2562, น. 76-77) อันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนารูปแบบเฉพาะของการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของตนเองภายใต้บริบทของภูมิสังคมดั้งเดิม และด้วยความผสมผสานกลมกลืนระหว่างกัน ทำให้ประเทศญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นประเทศที่สามารถท่องเที่ยวได้ทั่วประเทศทั้งในเมือง หรือเมืองชนบทเล็ก ๆ ของจังหวัดหรือภูมิภาคใดก็ตาม ดังเห็นได้จากหนังสือแนะนำการท่องเที่ยวประเทศญี่ปุ่นที่ได้รวบรวมแหล่งท่องเที่ยวทุกภูมิภาคตั้งแต่ภูมิภาคฮอกไกโดจนถึงภูมิภาคคิวชู (ตีฟลัส โกด์ ทีม, 2559) และแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นมีตั้งแต่แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ อาหารการกิน ความเชื่อ ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม การคมนาคม และชนบทที่งดงาม (ตีฟลัส โกด์ ทีม, 2560) นอกจากนี้ ตีฟลัส โกด์ ทีม (2557) ได้จัดกลุ่มกว่า 130 แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่สุดทั่วแดนญี่ปุ่นออกเป็น กลุ่มปราสาทยิ่งใหญ่ ย่านเมืองเก่า ศาสนสถาน แหล่งออนเซน แหล่งชมซากุระ สวนญี่ปุ่น สวนดอกไม้ ทะเลสาบ เทือกเขาและภูเขาไฟ แหล่งชมใบไม้เปลี่ยนสี พิพิธภัณฑ หอคอยและตึกชมวิว ซึ่งล้วนเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ

การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของญี่ปุ่น ที่เป็นแบบฉบับเฉพาะตนนั้น เป็นผลพวงมาจากลักษณะการเติบโตของอารยธรรมญี่ปุ่นที่แตกต่างไปจากอารยธรรมที่เกิดขึ้นในแผ่นดินใหญ่ เช่น จีนและเกาหลีเป็นอย่างมาก อันเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของญี่ปุ่นที่เป็นหมู่เกาะที่มีเนื้อที่ของเกาะที่จำกัด ทำให้ต้องต่างแยกตัวอยู่โดดเดี่ยว ระบบสังคมมีขนาดเล็กและเป็นสังคมแบบปิดที่ต้องพึ่งพาตนเอง การเปิดรับเอาสิ่งต่าง ๆ จากภายนอกเข้ามาก็ไม่ได้เปิดกว้าง พัฒนาการต่าง ๆ จึงต้องอาศัยภูมิปัญญาของตนเป็นหลัก ลักษณะสังคมญี่ปุ่นในยุคสมัยโบราณจึงเป็นไปในลักษณะที่ต้องคิดและสร้างด้วยตัวเอง เมื่อต้องรับเอาสิ่งต่าง ๆ เข้ามาจากภายนอก ก็เป็นไปในลักษณะที่นำเข้ามาแล้วต้องศึกษาและต่อยอดด้วยตัวของตัวเอง จึงทำให้วัฒนธรรมของญี่ปุ่นจึงมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง แม้ว่ารับต้นแบบมาจากที่อื่น แต่ก็ต่างไปจากต้นแบบที่รับมามาก่อนข้างมากอย่างเห็นได้ชัด (รณรงค์ วงศ์โอบอ้อม, 2562, น. 102-109) ดังเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของความเป็นชาติที่มีอารยธรรมที่รุ่งเรืองขึ้นจากการได้รับอิทธิพลจากภายนอกประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะจากจีน และนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นลักษณะของญี่ปุ่นในที่สุด ดังคำกล่าวถึงคนญี่ปุ่นและชาติญี่ปุ่นว่าเป็นชาติที่มีความชำนาญในการเลียนแบบและรู้จักประยุกต์ให้เข้ากับ

ความต้องการของตน ความสำเร็จส่วนใหญ่ยกเว้นระยะแรก ๆ จึงเป็นการนำอารยธรรมของต่างชาติเข้ามา จากนั้นก็ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ (วิระชัย โชคมุกดา, 2556, น. 64) อีกทั้งในยุคสมัยตระกูลพู่จี้จะระทีนับเป็นยุคที่อำนาจความเจริญรุ่งเรืองอย่างของจีนค่อยเสื่อมลง และญี่ปุ่นได้เริ่มมีอักษรอันประกอบด้วยพยัญชนะ 47 ตัวใช้เป็นครั้งแรก การอาศัยฟังความคิดในศิลปะของจีนค่อยเสื่อมความนิยม ญี่ปุ่นได้ประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม ที่เรียกว่า กิโมโน ขึ้นอย่างสวยงาม วิจิตรกรรมและหัตถกรรมก็เจริญขึ้นตามแบบของญี่ปุ่น เครื่องตกแต่งบ้านและเครื่องภาชนะก็คิดทำขึ้นตามที่ชอบใจ การเขียนภาพระบายสีและการแกะสลักก็ประดิษฐ์ตามใจชอบ รวมไปถึงการจัดสวน (ฮิโซ โซโต และ เอลิซาเบธ ลี, 2561, น. 57) จากการศึกษาค่านิยมของญี่ปุ่นที่สะท้อน จากสุภาษิตกับคนญี่ปุ่นในสังคมปัจจุบันของ บาร์นี บุญทรง (2553, น. 49-52) ยังพบว่าคนญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการประยุกต์ การปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้นำมาใช้ได้จริงมากกว่าการสนใจเฉพาะตัวความรู้หรือทฤษฎี ดังปรากฏในหลายสุภาษิตของญี่ปุ่นที่แปลความได้ดังเช่น 1) การรู้เพียงทฤษฎีหรือวิธีการนั้นไม่อาจทำให้เกิดประโยชน์ได้จริง 2) คนที่มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีในหนังสือเพียงอย่างเดียวแต่นำมาปฏิบัติไม่ได้เพราะความรู้กับการปฏิบัติจริงนั้นไม่เหมือนกัน 3) เราควรลองทำและสัมผัสประสบการณ์ต่าง ๆ ด้วยตัวเองจึงจะพัฒนาได้ดีกว่าให้คนอื่นสอนเรา และ 4) เราไม่ควรรับคำสอนจากคนอื่นเท่านั้น ถ้าหากเราไม่ค้นคว้าด้วยตัวเอง คิดด้วยตัวเอง ก็ไม่สามารถบรรลุความจริงได้ นอกจากนี้ยังมีสุภาษิตที่สะท้อนค่านิยมว่าคนเราควรศึกษาอดีตในฐานะเป็นต้นแบบของปัจจุบัน ดังเช่นสุภาษิตที่แปลความได้ว่าอดีตคือกระจกเงาของปัจจุบัน อันหมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นต้นแบบหรือตัวอย่างของปัจจุบัน หรือสุภาษิตที่มีความหมายว่าจงศึกษาวิเคราะห์เรื่องในอดีต และหาความคิดเห็นหรือความรู้ใหม่ๆ จากสิ่งนั้น เป็นต้น

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

ต้นแบบแนวคิดการจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศที่มีพื้นที่ของประเทศ 9,833,517 ตารางกิโลเมตร ขนาดเนื้อที่ใหญ่เป็นอันดับสี่ของโลก (The world factbook, 2024) ประกาศอิสรภาพรวมเป็นชาติเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2319 นับเป็นเวลา 248 ปี (Library of Congress, 2024) ของการก่อตั้งประเทศ และเป็นเวลา 96 ปี สำหรับการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของโลก ด้วยความกว้างใหญ่ไพศาลของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีสภาพภูมิทัศน์ที่หลากหลาย ที่ National Park Service (2024b) จัดกลุ่มไว้ทั้งหมด 22 กลุ่ม อาทิ พื้นที่แผ่นดินที่เป็นท้องทะเลขนาดใหญ่มาก่อน ภูมิประเทศที่เป็นแอ่งและเทือกเขา สภาพภูมิประเทศเชิงเขา ที่ราบ และหุบเขาเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านในภูมิประเทศแบบภูเขาที่โดยทั่วไปจะล้อมรอบยอดเขาอันเป็นเอกลักษณ์ของประเทศ สภาพภูมิประเทศแบบแคนยอนเป็นหุบเขาลึกและแคบในเปลือกโลกที่เกิดจากการกัดเซาะเมื่อเวลาผ่านไป ป่าไม้ พืชพันธุ์ พื้นที่ชุ่มน้ำ ทะเลทราย เนินทราย ธารน้ำแข็ง ทะเลสาบ ภูเขาไฟ เป็นต้น และความต้องการปกป้องพื้นที่ที่กว้างว่างเปล่า (wilderness) ที่มีความสวยงามโดดเด่นเป็นธรรมชาติ จึงก่อให้เกิดการกำหนดขอบเขตของฐานทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่มากเพียงพอ (มากกว่า 10 ตารางกิโลเมตร) เป็นอาณาบริเวณของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่ออนุรักษ์พิทักษ์ไว้เป็นของประชาชนทั้งประเทศ อันยังผลต่อการกำหนดระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ที่มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและคุณค่าของระบบอุทยานแห่งชาติโดยสมบูรณ์เพื่อความเพลิดเพลิน การศึกษา และแรงบันดาลใจของคนรุ่นนี้และรุ่นต่อไป รวมทั้งคนทั่วโลกอีกด้วย (National Park Service, 2017) อันเป็นระบบการบริหารอุทยานแห่งชาติภายในขอบเขตที่ชัดเจนของตนเองจัดสรรที่ดินของรัฐเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะในการจัดตั้งเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ สามารถกำหนดแผนการดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ

ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่นมีรากฐานการใช้ประโยชน์ที่ดินมาอย่างยาวนาน นับเป็นหมื่นปีก่อนคริสต์ศักราช ทำให้พื้นที่ดินของทั้งประเทศที่มีมากกว่าร้อยละ 70 ที่ในพื้นที่ภูเขาสูงถูกใช้ประโยชน์ทั้งในพื้นที่ราบจนถึงบริเวณภูเขาสูง การพัฒนาเกิดขึ้นโดยทั่วทั้งประเทศ ดังเห็นได้จากการพัฒนาอุโมงค์ถนน (road tunnel) ที่ส่วนใหญ่เป็นอุโมงค์เจาะลอดภูเขา มีจำนวนมากถึง 10,846 อุโมงค์ ยาวรวมกันทั้งหมดประมาณ 4,742 กิโลเมตร (Kusaka et al., 2023, p.108) แต่กลับปรากฏพบว่าประเทศญี่ปุ่นมีพื้นที่ป่าไม้คงเหลือถึงร้อยละ 67 ของพื้นที่ประเทศ สำหรับการบริหารอุทยานแห่งชาติก็ได้คิดค้นระบบที่เรียกว่า ชิอิคิเซ (Chiikisei) อันหมายถึง "การจัดการอุทยานแห่งชาติตามการแบ่งเขตและกฎระเบียบ" หรือ "อุทยานธรรมชาติที่มีการใช้งานหลากหลาย" อันเป็นแบบฉบับเฉพาะของประเทศญี่ปุ่นที่ต้องบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติที่มีทั้งพื้นที่ของรัฐและของเอกชนร่วมกัน โดยการพยายามที่จะช้อนทับเป้าหมายการอนุรักษ์ผ่านกฎระเบียบการใช้ที่ดิน

การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่น ประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศพัฒนาแล้วเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้ชื่อว่าเป็นต้นแบบของแนวคิดการจัดการอุทยานแห่งชาติของโลกนั้น ทำให้เห็นถึงแนวทางการประยุกต์หลักการมาใช้ให้เหมาะสมต่อสภาพภูมิสังคมของตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งนับเป็นอีกต้นแบบหนึ่งสำหรับการเรียนรู้ และสามารถนำมาปรับกระบวนการทัศน์ใหม่เพื่อวางรากฐานการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติสำหรับประเทศไทยที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอันยาวนานคล้ายคลึงกัน เพื่อรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่รวดเร็วเพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายการเติบโตสีเขียวบนฐานวิถีชีวิตที่ยั่งยืนในอนาคตต่อไป โดยจุดเด่นของการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่นที่สำคัญคือ การให้ความสำคัญกับแบบแผนการดำรงชีวิตของประชาชนในชาติเป็นสำคัญ มุ่งเน้นการบริหารจัดการที่มีความยืดหยุ่นสูงทั้งการบูรณาการภารกิจด้านโครงสร้างพื้นฐาน ระบบคมนาคมขนส่ง การพัฒนาเศรษฐกิจ การรักษาการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่ครั้งอดีตเพื่อรักษาคุณค่าของนิเวศวัฒนธรรมของพื้นที่ รวมตลอดจนการสร้างความรู้สึกรักผูกพันต่อทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่อันเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาติที่ประชาชนหวงแหนและรักษาไว้

ขณะที่ประเทศไทย แม้นำแนวคิดการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติจากประเทศอเมริกามาใช้ แต่ด้วยบริบทความแตกต่างด้านระบบการเมืองการปกครอง การบริหารรัฐกิจ กฎหมาย แรงกดดันจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพเศรษฐกิจสังคม รวมตลอดจนแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน ทำให้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้มีข้อจำกัดเป็นจำนวนมาก จนในหลายพื้นที่เกิดเป็นข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องที่ดินป่าไม้และขอบเขตของการบริหารจัดการที่มีการคาบเกี่ยวเชิงพื้นที่ ซึ่งไม่สามารถดำเนินการในลักษณะการบูรณาการงานพัฒนาร่วมกันได้ อาจด้วยข้อจำกัดในด้านกฎหมายที่ให้อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งนอกจากบทบาทความร่วมมือของหน่วยงานแล้ว ยังเชื่อมโยงถึงการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการยากยิ่งขึ้นที่นโยบายรัฐสามารถร่างเป้าหมายการคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ได้ถึงร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ กอปรกับยังส่งผลเสียต่อการลดทอนศักยภาพในการบริหารและพัฒนาพื้นที่ให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานการกระจายโอกาสให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ

ข้อเสนอแนะที่เป็นผลมาจากข้อค้นพบที่สำคัญ คือ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยต้องพลิกโฉมและปรับกระบวนการทัศน์ใหม่เพื่อเปิดรับและเรียนรู้ระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศไทยที่มีบริบทภูมิสังคมใกล้เคียงกัน แล้วนำมาประมวลทบทวนระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของไทยที่ดำเนินงานมาร่วม 63 ปี นับตั้งแต่การตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ซึ่งผ่านสภาพปัญหา ความขัดแย้งข้อจำกัดในการบริหารจัดการและการวางบทบาทของหน่วยงานรับผิดชอบแบบหน่วยเดียวเบ็ดเสร็จในตัวมาอย่าง

ยาวนาน รวมทั้งใช้เครื่องมือสนับสนุนการบริหารงานแบบยึดกฎหมายเป็นหลัก ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับรู้ วางแผน และตัดสินใจบนฐานการจัดสรรและแบ่งปันประโยชน์ร่วม (benefit sharing) พร้อมทั้งนำบทเรียนที่ได้มาศึกษาและทำความเข้าใจในแนวทางและนำมาประยุกต์ปรับใช้ในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศไทยให้เกิดการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบันแต่ไม่ไปส่งผลกระทบต่อความสามารถของคนในรุ่นอนาคตที่มีความต้องการเป็นของตัวเอง อันเป็นการบูรณาการอย่างหลากหลายเกี่ยวกับกิจกรรมมนุษย์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความรับผิดชอบของมนุษย์ต่อธรรมชาติบนฐานเศรษฐกิจสีเขียว ซึ่งล้วนเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปวางแผนและตัดสินใจทางด้านนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทภูมิสังคมของไทยอันเป็นแนวทางหลักการทรงงานแห่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- ดีพลัส ไกด์ ทีม. (2557). Best of Japan. ดีพลัส.
- ดีพลัส ไกด์ ทีม. (2559). Japan all-around เที่ยวญี่ปุ่นจากเหนือจรดใต้. ดีพลัส.
- ดีพลัส ไกด์ ทีม. (2560). UNSEEN & AMAZING JAPAN. ดีพลัส.
- ดวงธิดา ราเมศวร์. (2556). ประวัติอารยธรรมเอเชีย ญี่ปุ่น. แพรวธรรม.
- ธาวาลย์ อัมพวา และ อลงกต สุวรรณมณี. (2566). การจัดการเส้นทางท่องเที่ยวตามแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดปทุมธานี จังหวัดนครนายกจังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดสระแก้ว. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*. 18 (1):49-60. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/tourismtaat/article/view/253390>.
- นรินทร์ ดำรงชัย. (2562). *ญี่ปุ่นยุคร่วมสมัย: สังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บาร์นิ บุญทรง. (2553). *ค่านิยมของญี่ปุ่นที่สะท้อนจากสุภาษิตกับคนญี่ปุ่นในสังคมปัจจุบัน*. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปกรณ์ ศิริประกอบ. (2565). *การบริหารจัดการภาครัฐญี่ปุ่น*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัลลภ อัครพัฒน์กำชัย, ญาณิศา เปื่อนพะ, เมธารัตน์ จันตะนี, วรปภา มหาสำราญ และ มรุต กลัดเจริญ. (2566). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวสัมผัสเสน่ห์วิถีชีวิตเมืองกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารรัชต์ภาคย์* 17 (50): 92-104. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/259211>.
- เมธา หริมเทพาธิป, ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์ และ วัชรารัตน์ สุนทรวนาเวศ ฌ. (2566). ภูมิสังคม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิจารณ์. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา* 6(2): 64-72.
- รณรงค์ วงศ์โอบอ้อม. (2562). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น*. พี เอ สี่ฟวิง.
- วีระชัย โชคมุกดา. (2556). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ฉบับสร้างชาติ*. ยิปซี.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2556). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่: จากปลายสมัยโทกูงาวะถึงการสิ้นสุดจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า. (2560). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2559). *หลักการทรงงาน*. สำนักงานโครงการพระราชดำริ.
- อาภา เทียมสิงห์ (บรรณาธิการ). (2555). *ปราสาทญี่ปุ่น สูดยอผลงานสถาปัตยกรรมแห่งยุคคักคินา*. มาร์โกะโท (ไทยแลนด์).
- อิโซ ไชโต และ เอลิซาเบธ ลี. (2561). *พงศาวดารญี่ปุ่น*. (ยูปีเตอร์, ผู้แปล). ศรีปัญญา.
- Aberley, D. (1999). Interpreting bioregionalism: A story from many voices. In McGinnis, M. V. *Bioregionalism*. Routledge.
- Augustin, B. and Kubena, J. (2009). *Yellowstone National Park*. Marshall Cavendish Benchmark.
- Cagle, C. (2023). *The Complete Guide to National Park Signs*. <https://parksandtrips.com/the-complete-guide-to-national-park-signs/>

- Cascadia, Department of Bioregion. (2024). *Bioregion*. <https://cascadiabioregion.org/what-is-a-bioregion#:~:text=A%20bioregion%20is%20the%20smallest,%2C%20consumption%20and%20waste%20streams>
- Comay, L. B. (2022). *National Park System: Establishing New Units*. <https://sgp.fas.org/crs/misc/RS20158.pdf>
- Dilsaver, L. M. (2000). *America's National Park System: The Critical Documents*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Glotfelty, C. and Eve, Q. (2015). *The biosphere and the bioregion: essential writings of Peter Berg*. Routledge.
- Japanese Law Translation. (2014). *Natural Parks Act*. <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3060/en>
- Jones, T.E. and Kobayashi, A. (2021). Japan's National Parks: Trends in Administration and Nature-Based Tourism. In: Jones T.E., Bui H.T. and Apollo M. (eds). *Nature-Based Tourism in Asia's Mountainous Protected Areas*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-76833-1_3
- Kusaka, A., Isago, N. and Kawata, K. (2023). *Practical countermeasures for road tunnels against collapse of lining caused by earthquake*. Doi: 10.1201/9781003348030-14.
- Library of Congress. (2024). *U.S. History Primary Source Timeline; Revolutionary War: Northern Front, 1775-1777*. <https://www.loc.gov/classroom-materials/united-states-history-primary-source-timeline/american-revolution-1763-1783/revolutionary-war-northern-front-1775-1777/>
- Louis, C. C. (1932). *Early History of Yellowstone National Park and Its Relation to National Park Policies*. United States Government Printing Office.
- Ministry of the Environment. (2022). *National Park of Japan: Definition of National Parks*. <https://www.env.go.jp/en/nature/nps/park/about/index.html>
- Ministry of the Environment. (2023). *Nature & Parks: Nature Conservation in Japan-Section 5*. <https://www.env.go.jp/en/nature/npr/ncj/section5.html>
- Ministry of the Environment. (2024). *National Park of Japan: Staff and Initiatives*. <https://www.env.go.jp/en/nature/nps/park/workers/index.html>
- Ministry of the Environment. (2024a). *Natural Park Systems in Japan*. https://www.env.go.jp/search/search_result.html?cx=003400915082829768606%3Awiib6pxwlwc&ie=UTF-8&q=Natural+Park+system&sa=+
- National Park Service. (1962). *First World Conference on National Parks*. https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/nps/first_world.pdf

- National Park Service. (2017). *Our Mission, Role and Purpose*. [https://www.nps.gov/orgs/1955/our-mission-and-role.htm#:~:text=The%20National %20Park%20 Service%20is,of%20 this%20 and%20future%20generations.](https://www.nps.gov/orgs/1955/our-mission-and-role.htm#:~:text=The%20National%20Park%20Service%20is,of%20this%20and%20future%20generations.)
- National Park Service. (2023). *Signs*. <https://www.nps.gov/subjects/hfc/signs.htm>
- National Park Service. (2024a). *Criteria for New National Parks*. <http://npshistory.com/brochures/criteria-parklands-2005.pdf>
- National Park Service. (2024b). *Great American Landscapes*. <https://www.nps.gov/learnandexplore/great-american-landscapes.htm>
- National Parks of Japan. (2022). *Discover National Parks Story*. <https://www.japan.travel/national-parks/discover/national-park-story/#:~:text=The%20history%20of%20Japan's%20national,became%20Japan's%20first%20national%20parks.>
- Organization for Economic Co-operation and Development. (2017). *The Governance of Land Use: Country fact sheet Japan*. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.oecd.org/regional/regional-policy/land-use-Japan.pdf>
- Pigram, J. J. and John M. J. (2005). *Outdoor Recreation Management*. The Taylor & Francis Group
- Sellars, R. W. (1997). *Preserving Nature in the National Parks*. Yale University.
- Shoji, Y., Kim, H., Kubo, T., Tsuge, T., Aikoh, T. and Kuriyama, K. (2021). Understanding preferences for pricing policies in Japan's national parks using the best-worst scaling method. *Journal for Nature Conservation* 60: 125954. <https://doi.org/10.1016/j.jnc.2021.125954>
- Tanaka, T. and Takashina, N. (2023). Governance paradox: implications from Japan's national parks for managing complex protected areas. *Sustainability Science* 18:1995–2007.
- The world factbook. (2024). *Country Comparisons; Area*. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/area/country-comparison/>
- Vaughn, J. and Hanna J. C. (2013). *Philanthropy and the National Park Service*. Palgrave Macmillan.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Affiliation: Faculty of Forestry, Kasetsart University

Corresponding email: fforkcr@ku.ac.th

Received: 2024/02/18

Revised: 2024/04/18

Accepted: 2024/04/25

สถานภาพความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในประเทศไทย: พลสำรวจวารสารและหนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย ในวารสารวิชาการ หนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย และวิเคราะห์ปัจจัยเกี่ยวกับแนวโน้มสถานภาพความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทย โดยแบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 2 ส่วน หนึ่ง คือ บทความวิจัยบทความวิชาการจากวารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา วารสารญี่ปุ่นศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารรวมบทความหลังงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ระหว่างค.ศ. 2019-2023 และสอง การสืบค้นความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นจากหนังสือวิชาการจากสำนักหอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ผลการศึกษาพบว่า 1. ระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 ไม่ปรากฏบทความวิชาการที่วิเคราะห์จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในวารสารที่สำรวจ 2. ผลการสำรวจในหนังสือวิชาการไทยนั้น เริ่มพบความรู้เกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1960 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1997 (ทศวรรษ 2540) อย่างไรก็ตามก็ยังคงความรู้เกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นและผลงานของศิลปินยังไม่กระจายกว้างขวาง ที่พบมากได้แก่ Hokusai, Hiroshige และ Sesshu 3. น่าจะมีปัจจัยจากกระแสความสนใจญี่ปุ่นในชาติตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 และการศึกษาด้านศิลปะในประเทศไทยที่มีพื้นฐานจากรูปแบบการศึกษาตะวันตก ใช้แหล่งอ้างอิงองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่นจากเอกสารภาษาอังกฤษ แนวโน้มองค์ความรู้จึงยังจำกัดอยู่ในกรอบการศึกษาของตะวันตกและประเด็นศึกษายังไม่กว้างขวาง

คำ

สำคัญ

สถานภาพความรู้, จิตรกรรมญี่ปุ่น, ภาพพิมพ์ญี่ปุ่น, ศิลปะญี่ปุ่น, ประเทศไทย

* ขอขอบคุณ Center for Japanese Language and Culture, Osaka University ที่มอบโอกาสเดินทางทำงานและเข้าถึงแหล่งข้อมูลในสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัย

The State of Knowledge About Japanese Paintings and Prints in Thailand: A Survey of Journals of Japanese Studies and Academic Books

Abstract

This article explores the current state of knowledge about Japanese arts before the contemporary era, particularly Japanese painting and prints, as found in academic journals and scholarly books on Japanese studies in Thailand. It also analyzes the factors contributing to these trends. The data were collected in two parts: first, research articles and scholarly papers from the JSN Journal, the Thammasat Journal of Japanese Studies, and proceedings from the Japanese Studies Association of Thailand (JSAT) conferences between 2019 and 2023; and second, academic books sourced from the libraries of Chulalongkorn University, Thammasat University, Chiang Mai University, and Silpakorn University. The results were that between 2019 and 2023, there were no research papers on Japanese painting or prints in the surveyed journals. In terms of Thai scholarly books, knowledge of Japanese arts, especially Japanese painting and prints, began to appear around 1960 and has increased since the late 1990s. However, knowledge about Japanese artists and their works remains limited to prominent figures, such as Hokusai, Hiroshige, and Sesshu. This trend may be influenced by the Western interest in Japanese culture since the nineteenth century and the Western-based art education system in Thailand, which relies on English-language sources for information on Japanese artistic imagery. Consequently, the knowledge is confined within Western academic frameworks, and the scope of study remains narrow.

words

state of knowledge, Japanese painting, Japanese prints, Japanese arts, Thailand

1. บทนำ

ญี่ปุ่นศึกษา (Japanese Studies) หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กระแสความสนใจ “ญี่ปุ่นศึกษา” ที่เห็นได้ชัดจนมักเกิดขึ้นในช่วงที่ญี่ปุ่นมีบทบาทต่อโลกภายนอก เช่น กระแสญี่ปุ่นศึกษาในประเทศจีนเริ่มเห็นได้ชัดในช่วงสงครามจีน-ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1894-1895) ยิ่งช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นแสดงแสนยานุภาพและราวทศวรรษ 1970 ที่เศรษฐกิจประเทศญี่ปุ่นฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว ยิ่งเห็นแนวโน้มของกระแสญี่ปุ่นศึกษาในโลกทั้งตะวันตกและตะวันออกรวมถึงในประเทศไทย การศึกษาสถานภาพความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยไม่ใช่เรื่องใหม่ มีนักวิชาการรวบรวมผลสำรวจองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยไว้แล้ว ตัวอย่างเช่น สิดา สอนศรี (2551) สำรวจข้อมูลสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1907-1995 สรุปผลพอสังเขปได้ว่า ช่วงแรก ค.ศ. 1907-1945 ประเทศญี่ปุ่นมีบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจในไทยและยังเข้ามามีอิทธิพลในช่วงสงครามโลก ลักษณะงานเขียนเกี่ยวกับญี่ปุ่นช่วงนี้เน้นการให้ข้อมูลเรื่องการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากกว่าทวีวิเคราะห์ ช่วงที่ 2 ค.ศ. 1946-1969 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลง ญี่ปุ่นฟื้นตัวและเศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นแทรกซึมสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงประเทศไทย อย่างไรก็ดี ลักษณะงานเขียนยังเป็นหนังสือมากกว่างานวิจัย แต่พบจำนวนมากขึ้นเนื่องจากญี่ปุ่นก้าวขึ้นมามีบทบาททางเศรษฐกิจและเป็นที่สนใจของนานาประเทศ ช่วงที่ 3 ค.ศ. 1970-1979 ประเทศไทยดำเนินการค้ากับประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น ประกอบกับมีนักศึกษาไทยที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศญี่ปุ่นเดินทางกลับมา จึงมีงานเขียนวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นมากขึ้น ประกอบกับเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นเติบโตจนกลายเป็นชาติทรงอิทธิพลชาติหนึ่ง จึงเริ่มมีบทบาทในประเทศต่าง ๆ กระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นนำเสนอข้อมูลความเป็นอยู่ประเพณีของญี่ปุ่น ลักษณะผลงานช่วงนี้เป็นบทความมากกว่าหนังสือและงานวิจัย สถาบันการศึกษาเริ่มผลิตตำราเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น ช่วงที่ 4 ค.ศ. 1980-1989 มีสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นมากในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นบทความ งานวิจัย และหนังสือ เนื้อหาหลากหลายขึ้นทั้งด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ประเพณีของญี่ปุ่น สังคมญี่ปุ่น การเมืองการปกครอง เนื่องจากทศวรรษ 1980 เป็นช่วงขยายตัวเต็มที่ของญี่ปุ่นจนมีบทบาททั้งในประเทศไทยและในโลก ช่วงที่ 5 ค.ศ. 1990-1995 มีงานเขียนเรื่องประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นมากขึ้น โดยเฉพาะตำราและบทความ

สร้อยญา คงจิตต์ (2556) สำรวจและวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ด้านญี่ปุ่นศึกษาของหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระหว่าง ค.ศ. 1974-2010 ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นการศึกษาเริ่มหลากหลายขึ้นตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1987-1997 เช่น ด้านสื่อสารมวลชน กฎหมายบทบาทความสัมพันธ์ โดยมีงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับประเทศไทยด้วย ต่อมาตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1998-2010 มีวิทยานิพนธ์เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะ ค.ศ. 2002 มีจำนวน 22 เล่ม ส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวกับสังคมญี่ปุ่น อย่างไรก็ดี พบผลงานด้านวรรณกรรม ภาษาศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ที่มีข้อสังเกตว่างานด้านภาษาศาสตร์พบมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สร้อยญาให้ความเห็นว่าจำนวนที่เพิ่มขึ้นนี้อาจเกี่ยวกับการจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนด้านญี่ปุ่นศึกษา การเปิดการเรียนการสอนด้านญี่ปุ่นศึกษาระดับปริญญาโท ทั้งด้านภาษาญี่ปุ่น วรรณคดีญี่ปุ่น และญี่ปุ่นศึกษาในมหาวิทยาลัยไทย เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มเปิดหลักสูตรญี่ปุ่นศึกษาระดับปริญญาโทเมื่อปี ค.ศ. 1997 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่นระดับปริญญาโทเมื่อปี ค.ศ. 1998 และหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นระดับปริญญาโทเมื่อปี ค.ศ. 2007 ผลงานวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่อเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบัน ประเด็นการศึกษา

เปลี่ยนไปตามสภาวะความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น หรือบทบาทของญี่ปุ่นต่อสังคมโลก แต่ยังไม่ค่อยพบงานที่มองญี่ปุ่นในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่ต้องเผชิญวิกฤตร่วมกันและต้องหามาตรการรับมือร่วมกัน อีกทั้งมองว่าวิทยานิพนธ์ด้านภาษาและวรรณคดีน่าจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แม้มองเห็นความพยายามที่จะสร้างองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษา แต่ยังจำเป็นต้องดูแลไม่ให้เอียงไปเฉพาะความรู้ด้านภาษาเพียงด้านเดียว

ส่วนมนวรัตน์ พรหมรัตน์ (2556) นำเสนอสถานภาพความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาโดยวิเคราะห์เนื้อหาบทความที่นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ครั้งที่ 1-6 (ค.ศ. 2007-2012) โดยอธิบายพัฒนาการการศึกษาเรื่องญี่ปุ่นในประเทศไทยว่า นับแต่ปลายทศวรรษ 1980 มีการก่อตั้งชมรมญี่ปุ่นศึกษาขึ้นในประเทศไทย เริ่มมีกิจกรรมที่คึกคักขึ้นในทศวรรษที่ 2000 ต่อมาก่อตั้งเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาเมื่อ ค.ศ. 2006 เครือข่ายดังกล่าวจัดกิจกรรมรวบรวมและเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณะ จัดประชุมวิชาการระดับชาติทุกปี มนวรัตน์สำรวจบทความที่นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติดังกล่าว โดยเน้นเฉพาะบทความที่เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น ผลการสำรวจจำแนกได้เป็น 2 หัวข้อ คือ เรื่องนโยบายและการวางแผนเพื่อจัดระบบการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น และเรื่องแนวทางและวิธีการในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน แบบแรกพบน้อยกว่าแบบที่ 2

นอกจากผลการศึกษาที่กล่าวมา ยังมีรายงานสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นด้านอื่นในประเทศไทยด้วย ได้แก่ ด้านปรัชญาญี่ปุ่น (สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์, 2561) จึงเห็นได้ว่าการศึกษารื่องญี่ปุ่นในประเทศไทยมีมานานแล้ว แต่งานวิจัยและบทความเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา อาจเพราะแหล่งข้อมูลมากขึ้น มีสถานศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรเฉพาะทางเกี่ยวกับญี่ปุ่นในระดับบัณฑิตศึกษาเพิ่มขึ้นในช่วงดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย แต่ในอีกทางหนึ่งก็สังเกตได้ว่าที่ผ่านมาการศึกษสถานภาพความรู้เรื่องญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยสำรวจข้อมูลจนถึงราวทศวรรษ 2000 เท่านั้น ข้อมูลที่สำรวจเป็นข้อมูลจากหนังสือ คลังวิทยานิพนธ์และบทความที่นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาโดยไม่ได้มุ่งเน้นสำรวจด้านใดด้านหนึ่งเป็นการเฉพาะ ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญในการสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เพิ่มเติมเพื่อต่อยอดผลการศึกษาเหล่านี้ รวมไปถึงสังเคราะห์สถานภาพความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยซึ่งเป็นด้านที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า อีกทั้งการวิเคราะห์ผลงานศิลปะ เช่น จิตรกรรมและภาพพิมพ์ นอกจากจะให้ประโยชน์ในด้านศิลปะอันได้แก่ เทคนิควิธีสร้างงานแต่ละแขนงในแต่ละสมัยแล้ว ยังเป็นข้อมูลศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและสภาพสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้นได้ด้วยจึงนับว่ามีความสำคัญในฐานะส่วนหนึ่งของการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย ผู้วิจัยหวังว่าการศึกษานี้จะช่วยทำให้ทราบขอบเขตและข้อจำกัดของการศึกษาจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในปัจจุบัน รวมทั้งมองเห็นแนวทางที่สามารถต่อยอดขยายองค์ความรู้ต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในวารสารวิชาการและหนังสือวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้มีแนวโน้มเช่นนั้น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาและศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทย

3.2 สํารวจข้อมูลบทความวิจัยบทความวิชาการจากวารสารด้านญี่ปุ่นศึกษา และหนังสือวิชาการเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น

3.3 อภิปรายวิเคราะห์แนวโน้มที่พบ รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลให้มีแนวโน้มเช่นนั้น

4. กรอบการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ผลการสำรวจสถานภาพความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษามักหยุดที่ทศวรรษ 2000 และมักไม่กำหนดขอบเขตเฉพาะด้านทำให้เห็นเฉพาะผลการศึกษาญี่ปุ่นศึกษาในภาพกว้าง ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตที่ด้านศิลปะญี่ปุ่นโดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย เพราะที่ผ่านมายังไม่ปรากฏผลสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ด้านนี้ในประเทศไทย และเพิ่มระยะเวลาเก็บข้อมูลให้ใกล้กับปัจจุบันซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป อย่างไรก็ตามข้อจำกัดด้านระยะเวลาสำรวจข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดกรอบการเก็บข้อมูลเป็น 2 ส่วน หนึ่ง คือ บทความวิจัยบทความวิชาการ โดยจะสำรวจบทความด้านญี่ปุ่นศึกษา¹ จากวารสารจำนวน 3 รายการเพื่อตรวจสอบสถานภาพองค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น ได้แก่ (1) “วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา”² (ต่อจากนี้ย่อว่า JSN) ฉบับที่ 1 ปี 2019 - ฉบับที่ 2 ปี 2023 (2) “วารสารญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”³ (ต่อจากนี้ย่อว่า TJJS) ฉบับที่ 1 ปี 2019 - ฉบับที่ 2 ปี 2023 เนื่องจากทั้งสองวารสารเป็นวารสารเฉพาะด้านญี่ปุ่นศึกษาที่ก่อตั้งมายาวนาน ได้รับการยอมรับในประเทศไทย และมีบทความเกี่ยวกับญี่ปุ่นตีพิมพ์ต่อเนื่องในช่วงเวลาที่สำรวจ และ (3) “เอกสารรวมบทความผลงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา” ระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 โดยจำกัดเฉพาะการนำเสนอระดับนักวิชาการและอาจารย์ ไม่รวมการนำเสนอแบบโปสเตอร์ที่เป็นการนำเสนอของนักศึกษาปริญญาตรี นอกจากนี้ คัดเฉพาะบทความวิชาการและบทความวิจัย ไม่นับรวมบทความปริทัศน์ และบทความรับเชิญ ส่วนที่ 2 คือหนังสือวิชาการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ 3 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียงด้านศิลปะอีก 1 แห่งคือ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยกำหนดขอบเขตเฉพาะหนังสือวิชาการที่เขียนหรือแปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้เห็นสถานภาพองค์ความรู้ที่ผลิตขึ้นโดยชาวไทยและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับชาวไทย โดยเก็บสถิติศิลปินที่ปรากฏในหนังสือวิชาการเหล่านั้นเพื่อพิจารณาแนวโน้มศิลปินและลักษณะผลงานของศิลปินเพื่อศึกษาแนวโน้มความรู้ด้านนี้ที่เผยแพร่ในประเทศไทย ทั้งนี้ไม่ได้จำกัดปีพิมพ์ เนื่องจากพบว่าหากจำกัดเฉพาะ ค.ศ. 2019-2023 จะปรากฏจำนวนผลงานน้อยมากจนไม่สามารถศึกษาสถานภาพได้

5. ผลการวิจัยและอภิปรายผล⁴

5.1 ผลสำรวจในวารสารวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา JSN, TJJS และรวมบทความผลงานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาระหว่าง ค.ศ. 2019-2023

¹ ในงานชิ้นนี้เก็บรวบรวมบทความโดยกว้านสายภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น การแปล และการสอนภาษาญี่ปุ่น

² วารสารในสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย (Japanese Studies Network) สถาปนาในปี ค.ศ. 2006 ปัจจุบันเป็นที่รู้จักในฐานะเวทีเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย นอกจากเอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติที่จัดปีละครั้งแล้ว สมาคมฯ ยังตีพิมพ์วารสารวิชาการชื่อ “วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา” (JSN Journal) ปีละ 2 ฉบับ ประกอบด้วยบทความวิชาการและบทความวิจัยว่าด้วยเรื่องญี่ปุ่นในมิติต่าง ๆ

³ วารสารโดยศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เดิมคือสถาบันญี่ปุ่นศึกษาจัดตั้งเมื่อปี ค.ศ.1981 ต่อมาขยายขอบเขตการศึกษาครอบคลุมประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปี ค.ศ.1983 จึงเปลี่ยนเป็นสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มีผลงานวิจัย หนังสือตำราวิชาการ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นศึกษามาก และยังจัดทำวารสารญี่ปุ่นศึกษาธรรมศาสตร์มาตั้งแต่ปี ค.ศ.1984 เผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาในมิติต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ตีพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ

⁴ การถอดเสียงภาษาญี่ปุ่นในบทความนี้ ใช้ระบบคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เว้นแต่คำที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป จะสะกดตามรูปแบบที่นิยมโดยทั่วไป เช่น นิเกียเซ็น สมัยเอโดะ สมัยเมจิ เป็นต้น กรณีคัดลอกชื่อเฉพาะภาษาญี่ปุ่นที่อ้างอิงจากบทความและหนังสือวิชาการที่เก็บข้อมูลจะคัดลอกตามต้นฉบับ

ในการสำรวจวารสารวิชาการครั้งนี้ ผู้เขียนจำแนกหมวดหมู่เนื้อหาบทความโดยใช้เกณฑ์ Nippon Decimal Classification (NDC) ซึ่งเป็นเกณฑ์แบ่งหมวดหมู่เนื้อหาที่สำนักหอสมุดในประเทศไทยใช้กันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 เพื่อใช้จำแนกเนื้อหาสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับญี่ปุ่น พัฒนาขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1929 ปัจจุบันใช้ฉบับปรับปรุง ค.ศ. 2022 มีทั้งหมด 10 หมวดใหญ่⁵ ได้ผลดังนี้

ตารางที่ 1 จำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร JSN (2019-2023)

ปี (2 ฉบับ)	บทความ (หัวข้อ)	สัดส่วนต่อจำนวนบทความวิชาการ/บทความวิจัยทั้งหมด/ปี (ร้อยละ)
2019	7	53.85
2020	8	88.89
2021	7	58.33
2022	6	33.33
2023	9	50.00
รวม	37	52.86

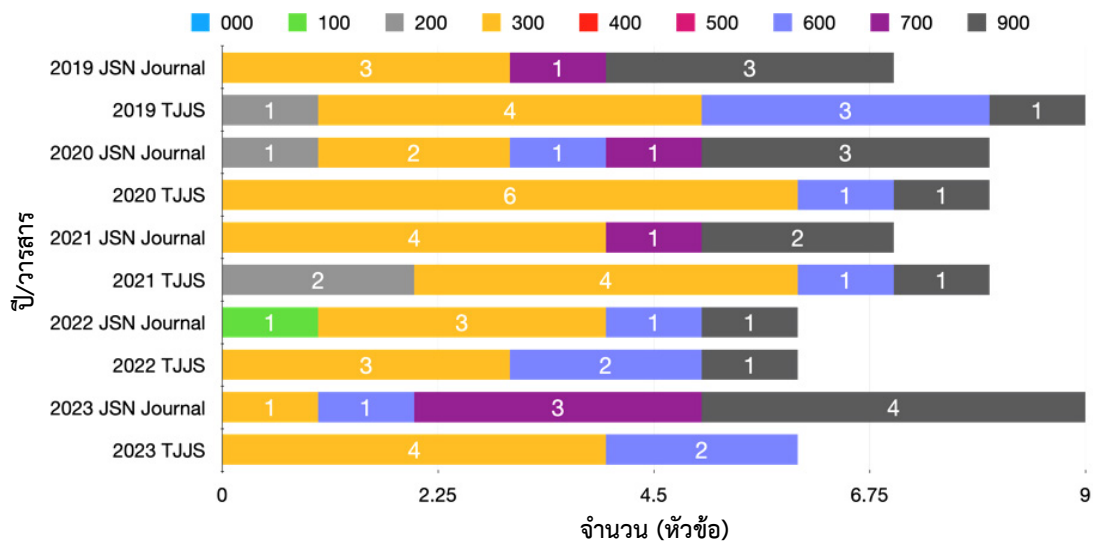
ตารางที่ 2 จำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร TJJS (2019-2023)

ปี (2 ฉบับ)	บทความ (หัวข้อ)	สัดส่วนต่อจำนวนบทความวิชาการ/บทความวิจัยทั้งหมด/ปี (ร้อยละ)
2019	9	69.23
2020	8	66.67
2021	8	61.54
2022	6	50.00
2023	6	46.15
รวม	37	58.73

จากตาราง 1-2 จะเห็นได้ว่า หากพิจารณาในภาพรวมทั้ง 2 วารสารมีบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาตีพิมพ์รอบ 5 ปี (ค.ศ. 2019-2023) เท่ากัน คือ 37 หัวข้อ แต่หากพิจารณารายละเอียดพบว่า วารสาร TJJS ตั้งแต่ ค.ศ. 2019-2023 มีจำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษา ร้อยละ 50 ขึ้นไปแทบทุกปี เว้นแต่ปี ค.ศ. 2023 ที่พบร้อยละ 46.15 ส่วนวารสาร JSN พบบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาเฉลี่ยน้อยกว่าวารสาร TJJS ส่วนใหญ่พบประมาณครึ่งหนึ่ง มีเพียงปี ค.ศ. 2020 ที่พบมากถึงร้อยละ 88.88 ส่วนปี ค.ศ. 2022 พบเพียงร้อยละ 33.33 อาจด้วยลักษณะของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยที่จัดการประชุมวิชาการและการบรรยายพิเศษซึ่งครอบคลุมทั้งด้านภาษาญี่ปุ่นและญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร JSN จึงพบบทความด้านภาษาญี่ปุ่นอย่างน้อยครึ่งหนึ่งต่อปี ส่วนวารสาร TJJS แม้จะพบบทความด้านภาษาญี่ปุ่นบ้างแต่เป็นสัดส่วนน้อยกว่าจำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษา

⁵ 000 เบ็ดเตล็ดทั่วไป 100 ปรัชญา ความเชื่อ ศาสนา จิตวิทยา 200 ประวัติศาสตร์ โบราณคดี 300 สังคมศาสตร์ (สังคม การเมือง การศึกษา กฎหมาย ฯลฯ) เศรษฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 400 วิทยาศาสตร์ 500 เทคโนโลยี 600 อุตสาหกรรม การค้า 700 ศิลปะ การดนตรี แอนิเมชัน ภาพยนตร์ ดนตรี 800 ภาษาศาสตร์ 900 วรรณกรรม

แผนภูมิ 1 บทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในวารสาร JSN และ TJJS
(2019 - 2023) จำแนกตามหมวดหมู่ NDC

หากพิจารณาหมวดหมู่ของบทความเฉพาะด้านญี่ปุ่นศึกษาที่พบในวารสารทั้งสองซึ่งตีพิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 จะได้ผลสำรวจตามแผนภูมิ 1⁶ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาภาพรวมช่วง 5 ปีที่ผ่านมา บทความหมวด 300 (สังคมศาสตร์) พบมากที่สุดอย่างเห็นได้ชัด รองลงมาคือหมวด 900 (วรรณกรรม) ต่อมาคือหมวด 600 (อุตสาหกรรม การค้า) 700 (ศิลปะฯ) 200 (ประวัติศาสตร์ โบราณคดี) และ 100 (ปรัชญา ศาสนา จิตวิทยาฯ) ตามลำดับ

หมวด 300 (สังคมศาสตร์) เป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจญี่ปุ่น นโยบายมาตรการ เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมเศรษฐกิจ บทบาททางเพศในสังคม รวมไปถึงความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น “มาตรการแก้ไข อัตราการเกิดต่ำของญี่ปุ่น โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในงานบ้านและการเลี้ยงดูบุตรของผู้ชายญี่ปุ่น” (2019, JSN) “การเปลี่ยนแปลงไปของภาพ “ความเป็นหญิง” ของแม่บ้านญี่ปุ่นสมัยใหม่ ในด้านความเป็นแม่ ความเป็นแม่บ้าน และ ความเป็นหญิงทำงาน” (2020, JSN) “ยุทธศาสตร์ Belt and Road Initiative ของจีน และยุทธศาสตร์ Free and Open Indo-Pacific ของญี่ปุ่นกับการปรับแนวทางให้การช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ” (2022, JSN) “แอลจีบีทีในสังคมการทำงานญี่ปุ่น” (2019, TJJS) “ประเด็นประวัติศาสตร์กับความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้ กับญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามเย็น” (2021, TJJS) “การรำลึกถึงผู้เสียชีวิตในสงครามของญี่ปุ่น : กรณีศึกษา กาญจนบุรี อิเรโด ค.ศ. 1943 - 1944” (2022, TJJS) “กฎหมายระหว่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของญี่ปุ่น ในสมัยเมจิ ค.ศ. 1868 - 1912: กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศและการปรับเปลี่ยน แนวทางทางการเมืองของญี่ปุ่น” (2023, TJJS)

หมวด 900 (วรรณกรรม) เป็นการวิเคราะห์งานประพันธ์ญี่ปุ่น เช่น วิเคราะห์ตัวละคร กลวิธีในการประพันธ์ แนวคิดที่สะท้อนในผลงาน งานวิจัยที่วิเคราะห์ผลงานยุคกลาง-ยุคร่วมสมัยจะปรากฏให้เห็นมากกว่า อาจเพราะ ผลงานก่อนยุคกลางมีข้อมูลให้สืบค้นน้อยกว่ามากในประเทศไทย และจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ด้านภาษาญี่ปุ่นโบราณ ตัวอย่างเช่น “ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าที่มีอิทธิพลต่อชนชั้นนักรบและความสัมพันธ์นาย-บ่าวในนิยายสงคราม

⁶ เนื่องจากขอบเขตการสำรวจครั้งนี้ไม่นับรวมบทความด้านภาษา เช่น ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น และการแปล จึงไม่แสดงข้อมูลหมวด 800 (ภาษาศาสตร์) แผนภูมิ 2 ก็เช่นกัน

สมัยกลางของญี่ปุ่น” (2019, JSN) “ภาพลักษณ์วิญญาณอาฆาตในวรรณกรรมเรื่องคิบุชิโนะกะมะ: เปรียบเทียบกับกรณีของโรคุโจในเก็นจิโมะโนะงะตะริ” (2019, JSN) “ผู้หญิงและลูกในบทละครโน แนวความรักและปาฏิหาริย์” (2021, JSN) “ภาพธรรมชาติในเรื่อง อ่าวซานาเลอิ ของมูรากามิ ฮารูกิ” (2023, JSN) “เมืองได้นำในผลงาน เรื่อง ดะอิชิกัมเปียวกิ ของอะเบะ โคโโบ” (2020, TJJS) “ภาพกีฬาในงานวรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่น : กรณีศึกษาผลงานของโอกุตะ ฮิเดโอะเรื่อง “อิน เดอะ ฟูล” และเรื่อง “ไฟต์ คลับ”” (2022, TJJS) ยังมีข้อสังเกตด้วยว่า เมื่อเทียบกันแล้ว พบบทความหมวดนี้ใน TJJS น้อยกว่า

หมวด 700 (ศิลปะฯ) ประกอบด้วยเรื่องของการ์ตูน แอนิเมชัน ภาพยนตร์ ดนตรี ศิลปะซึ่งรวมทั้งจิตรกรรมและภาพพิมพ์ไว้ แต่แม้กระนั้น มีข้อสังเกตว่า ไม่พบบทความหมวดนี้ใน TJJS ค.ศ. 2019-2023 แม้แต่ฉบับเดียว ถึงจะยังพบในวารสาร JSN แทบทุกปีระหว่างช่วงที่เก็บข้อมูล แต่ผลงานแทบทั้งหมดเป็นการวิเคราะห์ผลงานการ์ตูนหรือแอนิเมชัน มีเพียงงานเดียวที่ศึกษาศิลปะแขนงอื่นคือไม้ตัด (“ไม้ตัดไทย บอนไซญี่ปุ่น” (2023), JSN) ส่วนที่เหลือตัวอย่างเช่น “สิ่งเหนือธรรมชาติในนิทานโทโนะฉบับการ์ตูนของมิสึกิ ชิเกะรุ” (2020, JSN) “เพศสถานะในพื้นที่ห้องครัว : กรณีศึกษาตัวละครเกย์ในซีรีส์อนิเมะ Antique Bakery ผลงานของ โยชิมาเงะ ฟูมิ” (2023, JSN) “จากอะตอมสู่โอวา : พัฒนาการของการผลิตอนิเมชันญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1963-1996” (2023, JSN) จะเห็นว่า เป็นการศึกษาคติความเชื่อหรือสังคมญี่ปุ่นผ่านผลงานการ์ตูนหรือแอนิเมชัน หรือบ้างเป็นการศึกษาพัฒนาการของวงการการ์ตูนแอนิเมชันญี่ปุ่น ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่ามีอิทธิพลต่อสื่อบันเทิงต่างชาติและยังเป็น Soft Power ที่ส่งเสริมกระแสนิยมญี่ปุ่นจนกระทั่งปัจจุบัน แต่จะเห็นได้ว่าไม่พบผลงานที่วิเคราะห์ศิลปะแขนงอื่นในวารสารทั้งสองในช่วงที่เก็บข้อมูลไม่ว่าจิตรกรรม ภาพพิมพ์ ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ

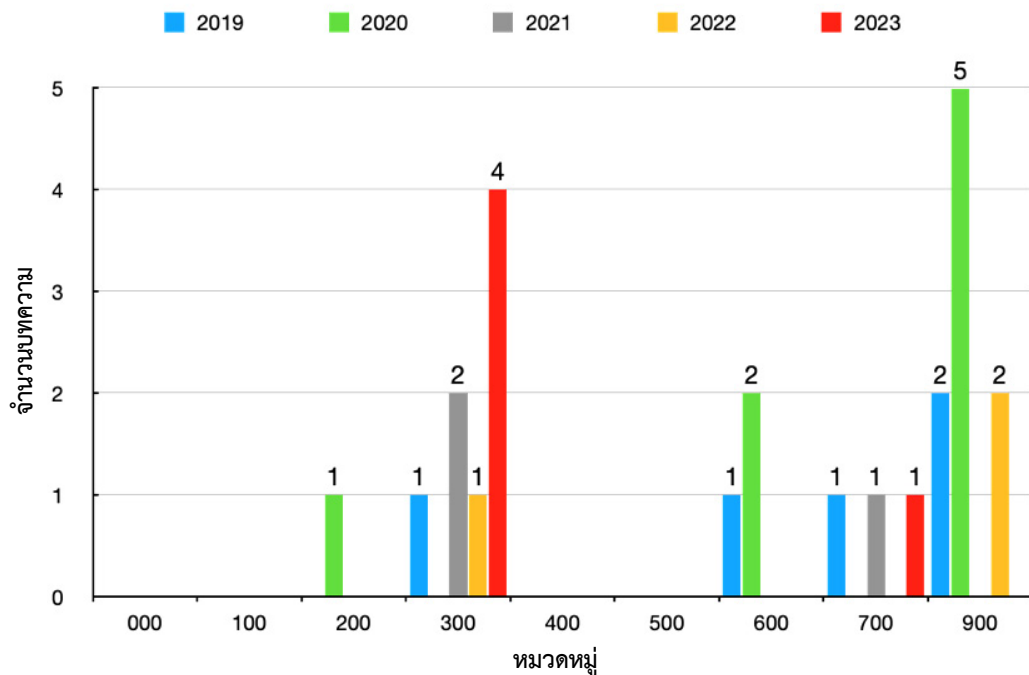
นอกจากสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยจะจัดทำวารสารวิชาการแล้ว ยังจัดประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยปีละ 1 ครั้ง นับเป็นเวทีหนึ่งที่รวบรวมนำเสนองานวิจัยด้านญี่ปุ่นศึกษาในองค์กรมหาวิทยาลัยบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาที่ปรากฏในเอกสารหลังการประชุมวิชาการฯ ประจำปีค.ศ. 2019-2023 ได้ผลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนบทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในเอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 13 – 17 (ค.ศ. 2019-2023)

ปี / ครั้งที่	บทความ (หัวข้อ)	สัดส่วนต่อจำนวนบทความวิชาการ/บทความวิจัยทั้งหมดในเล่ม (ร้อยละ)
2019 / 13	5	50.00
2020 / 14	8	80.00
2021 / 15	3	33.33
2022 / 16	3	50.00
2023 / 17	5	62.50
รวม	24	55.81

จากตาราง 3 จะเห็นได้ว่าในแง่จำนวนและสัดส่วนบทความ ตั้งแต่การประชุมครั้งที่ 13-17 มีบทความด้านญี่ปุ่นศึกษานำเสนอในเอกสารหลังการประชุมฯ ร้อยละ 50 ขึ้นไป เว้นแต่ครั้งที่ 15 (ค.ศ. 2021) ที่พบเพียงร้อยละ 33.33 ซึ่งพบน้อยที่สุดในรอบ 5 ปี ครั้งที่พบมากที่สุดคือครั้งที่ 14 (ค.ศ. 2020) ร้อยละ 80

แผนภูมิ 2 บทความด้านญี่ปุ่นศึกษาในเอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 13 – 17 (ค.ศ. 2019-2023) จำแนกตามหมวดหมู่ NDC

จากแผนภูมิ 2 จะเห็นได้ว่า บทความที่นำเสนอในเอกสารหลังการประชุมฯ ภาพรวม 5 ปี บทความหมวด 900 (วรรณกรรม) พบ 9 ชิ้น หมวด 300 (สังคมศาสตร์) พบ 8 ชิ้น มีจำนวนใกล้เคียงกัน แต่งานเกี่ยวกับสังคมศาสตร์ จะพบสม่ำเสมอว่า บทความทั้งสองหมวดนี้พบมากกว่าหมวดอื่นที่เหลือน่าจะเห็นได้ชัด แนวทางของบทความ หมวด 900 และ 300 ไม่แตกต่างจากที่พบในวารสาร JSN และ TJJS ซึ่งได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ ตัวอย่างเช่น “นโยบาย และสภาพปัจจุบันในการจัดการศึกษาและดูแลเด็กปฐมวัยในประเทศญี่ปุ่น: สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” (2019) “การเปลี่ยนแปลงนโยบายการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่นภายใต้ในช่วงทศวรรษ 1980 และ 2000: กรณีศึกษาความช่วยเหลือด้านการศึกษาในเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออกของไทย” (2021) “การศึกษา เรื่องนักบริหารชาวต่างชาติในสังคมผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน” (2022) “สังคมสูงวัยในญี่ปุ่น: แรงงานไทย พร้อมไหมกับงานบริการผู้สูงอายุที่ญี่ปุ่น” (2023) “การเมืองวัฒนธรรมในแผ่นดินไหวใหญ่คันโต ค.ศ. 1923: จากแผน และการฟื้นฟูศีลธรรมของชาติ” (2023) ด้านวรรณกรรม เช่น “บทบาทของพระจันทร์ในบทกวีญี่ปุ่น เฮียะกุนินอิเมกุ” (2020) “ภาพสะท้อนความแปลกแยกของชาวญี่ปุ่นในสังคมญี่ปุ่นศตวรรษที่ 21 จากนวนิยายเรื่องมนุษย์ร้านสะดวกซื้อ ของมูราตะ ชายากะ” (2020) “‘วัง! เมลอส วัง!’ ในมุมมองวรรณกรรมกิมป์ช่วงทศวรรษ 1920 ถึงสมัยก่อนสงครามโลก ครั้งที่ 2” (2022) “ความแปลกแยกของนาโอจิในวรรณกรรมเรื่องอาทิตย์สิ้นแสง” (2022) ยังคงเป็นการวิเคราะห์ ภาพสะท้อนคติความเชื่อหรือบางมิติของสังคมญี่ปุ่นผ่านตัวบทวรรณกรรม หรือหยิบยกตัวละครในเรื่องมาวิเคราะห์ ภาพที่ผู้ประพันธ์นำเสนอ

ส่วนผลงานวิชาการหมวด 700 (ศิลปะฯ) พบเพียง 3 ปี ค.ศ. 2019, 2021, 2023 ปีละ 1 ฉบับเท่านั้น ได้แก่ “Matsuhisa Hōrin’s View of the Identity of Busshi (Buddhist Image Carver)” (2019) “สัญลักษณ์ประวัติศาสตร์ ของพระพุทธเจ้าในมังงะญี่ปุ่นร่วมสมัยเรื่อง “มหาศึกคนชนเทพ”” (2021) “เพลงไทยสำเนียงญี่ปุ่น: การศึกษาวิเคราะห์

เพลงญี่ปุ่นอะอัน” (2023) เป็นการวิเคราะห์ถึงนักประติมากรญี่ปุ่นยุคร่วมสมัย แนวคิดที่สะท้อนในการ์ตูน และประวัติเพลงไทยเดิมที่สัมพันธ์กับความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นตามลำดับ แม้จะมีความหลากหลายในแง่ประเภทผลงานศิลปะมากกว่าแนวโน้มที่ปรากฏในวารสาร JSN แต่จำนวนบทความที่นับว่าน้อยมาก กล่าวคือ ปีละ 1 ฉบับ อีกทั้งไม่ปรากฏบทความว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นแขนงอื่น ๆ เช่น จิตรกรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่า ไม่เห็นความนิยมที่จะนำผลงานวิชาการหมวด 700 มานำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

จะเห็นได้ว่า งานวิจัยว่าด้วยศิลปะมักไม่นำเสนอในวารสาร JSN, TJJS และในงานประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยนัก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และวรรณกรรม หากจะมียงานวิจัยว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นนำเสนอในวารสารและงานประชุมวิชาการเหล่านั้น พบว่า ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการ์ตูนแอนิเมชันมากกว่าที่จะเป็นการวิเคราะห์ผลงานศิลปะอย่างจิตรกรรมและภาพพิมพ์ หรือศิลปะประเภทอื่น เช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ โดยเฉพาะผลงานก่อนยุคร่วมสมัย ไม่ปรากฏเลยแม้แต่ฉบับเดียวระหว่างค.ศ. 2019-2023

5.2 ผลสำรวจองค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในหนังสือวิชาการ

การสร้างองค์ความรู้จำเป็นต้องใช้ทักษะองค์ความรู้ทั้งพื้นฐานและเฉพาะทางประกอบกัน กรณีการศึกษาด้านศิลปะญี่ปุ่น ย่อมต้องประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับผลงานที่ใช้วิจัย มีการเก็บข้อมูล ศึกษาผลงานจริง โดยเฉพาะหากผลงานนั้นไม่อาจเห็นรายละเอียดได้เพียงศึกษาจากเอกสาร รวมทั้งมีองค์ความรู้ด้านสภาพสังคมเบื้องหลังผลงาน การที่ไม่ปรากฏงานวิจัยด้านศิลปะ เช่น จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยนักในวารสารและการประชุมวิชาการฯ ด้านญี่ปุ่นศึกษาที่สำคัญในประเทศไทยอีกทั้งยังมิประวิติมายาวนาน ทำให้เบื้องต้นมองได้ว่าสถานภาพความรู้ด้านนี้ยังไม่แพร่หลายลึกซึ้งในกลุ่มญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย และการสร้างองค์ความรู้ด้านนี้ยังมีข้อจำกัด ผู้วิจัยจึงสำรวจเกี่ยวกับสถานภาพความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยเพิ่มเติมโดยสืบค้นหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในประเทศไทยด้วยคำสำคัญ ได้แก่ “ศิลปะญี่ปุ่น” “ภาพญี่ปุ่น” “ภาพเขียนญี่ปุ่น” “จิตรกรรมญี่ปุ่น” จากสำนักหอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยศิลปากรตั้งได้กล่าวไปแล้ว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาเก็บข้อมูล จึงกำหนดขอบเขตเฉพาะหนังสือวิชาการที่เขียนหรือแปลด้วยภาษาไทย เพื่อให้เห็นสถานภาพองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากชาวไทยและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับชาวไทย ผลสืบค้นปรากฏ 82 เล่ม แต่เมื่อจำกัดเฉพาะหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยจะเหลือ 30 เล่ม

ตารางที่ 4 จำนวนหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัย

ปีพิมพ์ (ค.ศ.)	จำนวน (เล่ม)
1957-1966	1
1967-1976	3
1977-1986	5
1987-1996	5
1997-2006	8
2007-2016	6
2017-2023	2
รวม	30

จากการสำรวจ พบบานที่เก่าที่สุดในปี ค.ศ. 1960 คือ “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น” ซึ่งสำนักข่าวสารสนเทศญี่ปุ่น แห่งสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในประเทศไทยจัดพิมพ์ ต่อมาช่วง ค.ศ. 1977-1986 หน่วยงานที่จัดพิมพ์หนังสือ ที่มีองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่นเป็นหน่วยงานในสถานศึกษาหรือที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ องค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ ภาควิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่น ในพระบรมราชูปถัมภ์, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น และแทบทั้งหมดเป็นตำราเอกสารประกอบการสอนใน ระดับมหาวิทยาลัย เช่น “ประวัติศาสตร์และอารยธรรมญี่ปุ่น เล่ม 2” (เพ็ญศรี กาญจนมัย บรรณาธิการ, 1979) “ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่” (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 1984), “เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 124-353: ภูมิหลังวัฒนธรรมญี่ปุ่น ศาสนาและศิลปะญี่ปุ่น” (เสาวลักษณ์ สุริยวงค์ไพศาล, 1985), “ประวัติวัฒนธรรม ญี่ปุ่น: ภาพโดยทั่วไปอย่างกว้าง ๆ” (ปริยา อิงคาริมย์ แปล, 1986)

ช่วง ค.ศ. 1987-1996 แนวโน้มคล้ายกับ ค.ศ. 1977-1986 แต่เริ่มปรากฏหนังสือที่วาดด้วยศิลปะญี่ปุ่น โดยเฉพาะขึ้น เช่น “ประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่น” (มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์, 1989) “นำชมศิลปะจีน-ญี่ปุ่น” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 1989) ต่อมาช่วง ค.ศ. 1997-2006 พบจำนวนหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่นเพิ่ม เป็น 8 เล่ม นับว่ามากที่สุดในช่วงที่เก็บข้อมูล แต่หนังสือที่ไม่ได้วาดด้วยศิลปะโดยตรงยังมีมากกว่า และแทบทั้งหมด หน่วยงานที่จัดพิมพ์เป็นสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ “สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น” (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 1997) “อารยธรรมตะวันออก” (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ บรรณาธิการ, 1999) “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น” (ศาสตราจารย์เกียรติคุณเพ็ชร สุมิตร, 2000) “ขำเลียงแลศิลปะญี่ปุ่น” (กิตติมา อมรทัต แปล, 2002) “ศิลปะเอเชีย” (ปัญญา เทพสิงห์, 2005) “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่” (จันทร์ฉาย ภัคธิดา, 2006) จนเมื่อเข้าสู่ ค.ศ. 2007 เป็นต้นมา จึงพบ หนังสือวิชาการที่วาดด้วยศิลปะญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น และบางรายการยังเจาะประเภทงานเป็นการเฉพาะ เช่น “ประวัติศาสตร์ ศิลปะญี่ปุ่น History of Japanese art” (กัจจกร สุนพงษ์ศรี, 2008) “คัทซึชิเคะ โสคุโซ” (ชัยยศ อิษฏ์วรพันธุ์, 2009) “ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันออก” (สมศิริ อรุณทัย, 2014) “การเคลื่อนไหวของศิลปะภาพพิมพ์ญี่ปุ่น: รูปแบบ ประเพณีนิยมสู่ความร่วมสมัย” (ดลฤทัย ชลอมรักษ์, 2023) เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาหนังสือโดยรวม พบว่าเป็นหนังสือที่ไม่ได้วาดด้วยศิลปะโดยตรง แต่วาดด้วย ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น 14 เล่ม วัฒนธรรมญี่ปุ่น 4 เล่ม อารยธรรมตะวันออก 2 เล่ม รวม 20 เล่ม คิดเป็น 2/3 ของ ทั้งหมด เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงเมื่ออธิบายพัฒนาการประวัติศาสตร์ อารยธรรม หรือวัฒนธรรมญี่ปุ่น อีก 1/3 ของทั้งหมดเป็นหนังสือวาดด้วยศิลปะโดยตรง แบ่งเป็นศิลปะญี่ปุ่น 6 เล่ม ศิลปะจีน-ญี่ปุ่น 1 เล่ม ศิลปะตะวันออก 1 เล่ม และศิลปะสากล 2 เล่ม นอกจากนี้ในจำนวน 30 เล่ม มีหนังสือแปล 5 เล่ม และมี 1 เล่มที่เป็นการแทรกเอกสารภาษาญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งในเอกสารประกอบการสอนซึ่งแทบทั้งหมด เรียบเรียงเป็นภาษาไทย

จากสถิติดังกล่าวนี้จึงอาจสรุปได้ว่า เริ่มพบหนังสือวิชาการภาษาไทยที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมและ ภาพพิมพ์ญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1960 แต่ส่วนใหญ่ในช่วงแรกจนถึง ค.ศ. 1986 มีแนวโน้มที่จะกล่าวถึงจิตรกรรมและ ภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในฐานะส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพิ่งพบหนังสือวิชาการ ว่าด้วยประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และเริ่มพบหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่น จำนวนมากขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 จนกระทั่งเข้าทศวรรษ 2000 แล้วจึงพบหนังสือวิชาการเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่น ซึ่งกล่าวถึงจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นที่มีความเฉพาะทาง

การเข้าถึงข้อมูลด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นผ่านหนังสือวิชาการ มี 2 แบบ แบบแรกเป็นการเข้าถึงองค์ความรู้จากภายนอกสู่ภายใน หมายถึงเริ่มจากประวัติศาสตร์องค์รวมของญี่ปุ่น สถาปณวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย แล้วจึงอธิบายเกี่ยวกับศิลปะของญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้น และอาจอธิบายแยกย่อยตามประเภทงานศิลปะ จนถึงเรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ของยุคนั้นในที่สุด ส่วนอีกรูปแบบคือจากภายในสู่ภายนอก ตรงข้ามกับแบบแรก กล่าวคือเจาะลึกเริ่มอธิบายจากจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น ศิลปะญี่ปุ่น จากนั้นจึงขยายออกสู่องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน ส่วนใหญ่ลักษณะข้อมูลจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทยเป็นแบบแรก

นอกจากนี้ พบว่าส่วนใหญ่เมื่ออธิบายเกี่ยวกับจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นมักยกตัวอย่างผลงานที่มีชื่อเสียงเป็นตัวแทนยุคสมัยต่าง ๆ แต่มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่เอ่ยถึงชื่อศิลปิน (3 เล่ม) ส่วนใหญ่เป็นหนังสือช่วงปลายทศวรรษ 1950-1960 ผู้วิจัยพยายามเก็บข้อมูลจำนวนงานจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นที่นำเสนอในหนังสือวิชาการเหล่านี้เพื่อตรวจสอบว่าผลงานใดหรือประเภทใดที่แพร่หลายในสถานภาพความรู้จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทย แต่ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากในหนังสือหลายเล่มอธิบายเพียงลักษณะภาพโดยคร่าว เช่น เป็นภาพธรรมชาติ ภาพสีหมึกเขียนนกกระเรียน เป็นต้น ยิ่งเมื่อบางภาพไม่ระบุชื่อศิลปิน จึงยิ่งตรวจสอบได้ยากว่า หมายถึงผลงานชิ้นใด ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลสถิติเฉพาะรายนามศิลปินและสำนักศิลปะที่นำเสนอในหนังสือวิชาการเหล่านี้ เพื่อวิเคราะห์สถานภาพความรู้ปัจจุบันเกี่ยวกับศิลปินและแนวโน้มประเภทงานจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในไทย⁷

ตารางที่ 5 ชื่อศิลปินและสำนักศิลปะญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยที่ปรากฏในหนังสือวิชาการ

จำนวน (เล่ม)	ชื่อศิลปิน/สำนักศิลปะ ⁸
16	葛飾北斎 (Katsushika Hokusai)
15	喜多川歌麿 (Kitagawa Utamaro)
14	雪舟 (Sesshuu)
13	狩野派 (Kanou-ha), 鈴木春信 (Suzuki Harunobu)
12	安藤広重 (Andou Hiroshige)
10	周文 (Shuubun)
9	写楽 (Sharaku), 土佐派 (Tosa-ha)
8	尾形光琳 (Ogata Kourin), 狩野正信 (Kanou Masanobu), 狩野永徳 (Kanou Eitoku)
7	円山応挙 (Maruyama Oukyo), 狩野元信 (Kanou Motonobu), 黒田清輝 (Kuroda Seiki)
6	岡倉天心 (Okakura Tenshin), 菱川師宣 (Hishikawa Moronobu), 藤原隆信 (Fujiwara no Takanobu), 長谷川等伯 (Hasegawa Touhaku)
5	Antonio Fontanesi, Ernest Fenellosa, 与謝蕪村 (Yosa Buson), 俵屋宗達 (Tawaraya Soutatsu), 池大雅 (Ike no Taiga), 狩野山楽 (Kanou Sanraku), 高橋由一 (Takahashi Yuichi), 鳥居清長 (Torii Kiyonaga)

⁷ อย่างไรก็ดี ชื่อศิลปินบางรายยังไม่สามารถสืบทราบได้แน่ชัดว่าหมายถึงศิลปินคนใด สันนิษฐานว่าเมื่อตอนอ้างอิงเนื้อหาจากหนังสือภาษาต่างประเทศ น่าจะถอดเสียงอ่านไม่ตรงกับภาษาญี่ปุ่น หรืออาจพิมพ์ผิด ตกหล่น และไม่ได้ระบุตัวสะกดภาษาญี่ปุ่นไว้ ตัวอย่างเช่น “Kosuno Kanuaka” “เกียเวน” “ภิกษุณีน” “เกกโกะโซอิน” “โนบุคาเกะ” “Jasoko” “Keizan” “โกเซโน กานัวกา” ผลสำรวจตาราง 5 นับเฉพาะชื่อศิลปินและสำนักศิลปะที่สืบทราบได้แน่ชัด

⁸ รวมชื่อศิลปินชาวตะวันตกที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นด้วย ลำดับการเขียนในตารางไม่ได้เรียงตามยุคสมัย

จำนวน (เล่ม)	ชื่อศิลปิน/สำนักศิลปะ
4	如拙 (Josetsu), 横山大観 (Yokoyama Taikan), 渡辺崋山 (Watanabe Kazan), 鳥羽僧正 (覚猷) (Tobasoujou (Kakuyuu))
3	司馬江漢 (Shiba Koukan), 安井曾太郎 (Yasui Soutarou), 山本芳翠 (Yamamoto Housui), 巨勢金岡 (Kose no Kanaoka), 文人画派 (Bunjinga-ha), 明兆 (兆殿司) (Minchou (Choudensu)), 本阿弥光悦 (Honami Kouetsu), 梅原龍三郎 (Umehara Ryuuzaburou), 梵芳 (玉えん梵芳) (Bonpou (Gyokuenbonpou)), 歌川国芳 (Utagawa Kuniyoshi), 歌川国貞 (Utagawa Kunisada), 浅井秀 (Asai Shuu), 浦上玉堂 (Uragami Gyokudou), 無等周位 (Mutoushuui), 狩野探幽(Kanou Tanyuu), 良全 (Ryouzen), 藤原信真 (Fujiwara no Nobuzane), 藤原隆能 (Fujiwara no Takayoshi), 藤島武二 (Fujishima Takeji), 青木木米(Aoki Mokubei)
2	Charles Wirgman, 下村観山 (Shimomura Kanzan), 円山派 (Maruyama-ha), 前田青邨 (Maeda Seison), 勝川春章 (Katsukawa Shunshou), 南画派 (Nanga-ha), 南蛮長崎派 (Nanban-nagasaki-ha), 土佐光起 (Tosa Mitsuoki), 土佐行広 (Tosa Yukihiro), 宋紫石 (Sou Shiseki), 岡田三郎助 (Okada Saburousuke), 巨勢派 (Kose-ha), 平賀源内 (Hiraga Gennai), 恵心僧都 (Eshinsouzu), 成忍 (恵日房) (Jounin (Enichibou)), 松村呉春 (Matsumura Goshun), 歌川豊国 (Utagawa Toyokuni), 海北友松 (Kaihou Yuushou), 溪斎英泉 (Keisai Eisen), 狩野尚信 (Kanou Naonobu), 狩野芳崖 (Kanou Hougai), 琳派 (Rim-pa), 相阿弥 (Souami), 磯田湖竜斎 (Isoda Koryuusai), 祇園南海 (Gion Nankai), 菱田春草 (Hishida Shunsou), 谷文晁 (Tani Bunchou), 青木茂 (Aoki Shigeru), 飛鳥部常則 (Asukabe no Tsunenori), 鳥居派 (Torii-ha), 鳥居清信 (Torii Kiyonobu)
1	Giovanni Capelletti, ギョクセン (Gyokusen), 五姓田義松 (Goseda Yoshimatsu), 伊藤若冲 (Itou Jakuchuu), 住吉具慶 (Sumiyoshi Gukei), 佐竹義敦 (Satake Yoshiatsu), 可翁 (Kaou), 合田清 (Gouda Kiyoshi), 土佐光信 (Tosa Mitsunobu), 土佐千代 (Tosa Chiyo), 土佐行光 (Tosa Yukimitsu), 土田麦僊 (Tsuchida Bakusen), 坂本繁二郎 (Sakamoto Hanjiro), 増山雪斎 (Mashiyama Sessai), 奥村政信 (Okumura Masanobu), 如水宗淵 (Josui Souen), 宅磨勝賀 (Takuma Shouga), 宋紫山 (Sou Shizan), 富岡鉄斎 (Tomioka Tessai), 小栗宗旦 (Oguri Soutan), 尾形乾山 (Ogata Kenzan), 山本鼎 (Yamamoto Kanae), 岩佐又兵衛 (Iwasa Matabei), 岸田劉生 (Kishida Ryuusei), 川上冬崖 (Kawakami Tougai), 応挙派 (Oukyo-ha), 文清 (Bunsei), 曾我宗誉 (Soga Souyo), 村上華岳 (Murakami Kagaku), 村山派 (Murayama-ha), 森徹山 (Mori Tetsuzan), 橋本雅邦 (Hashimoto Gahou), 歌川派 (Utagawa-ha), 歌川豊広 (Utagawa Toyohiro), 歌川貞秀 (Utagawa Sadahide), 熊代熊斐 (Kumashiro Yuuhi), 狩野内膳(Kanou Naizen), 狩野安信 (Kanou Yasunobu), 狩野山雪 (Kanou Sansetsu), 狩野洞春義信 (Kanou Doushun Yoshinobu), 狩野秀頼 (Kanou Hideyori), 狩野貞信 (Kanou Sadanobu), 白隠慧鶴(Hakuin Ekaku), 石川豊信 (Ishikawa Toyonobu), 祥啓(Shoukei), 竹内栖鳳 (Takeuchi Seihou), 能阿弥 (Nouami), 芸阿弥 (Geiami), 藤原光長 (Fujiwara Mitsunaga), 藤原基光(Fujiwara no Motomitsu), 藤原豪信 (Fujiwara no Goushin), 藤原隆親 (Fujiwara no Takachika), 豊原国周 (Toyohara Kunichika), 蹄斎北馬 (Teisai Hokuba), 酒井抱一(Sakai Houitsu), 長沢芦雪 (Nagasawa Rosetsu), 長谷川派(Hasegawa-ha), 阿弥派 (Ami-ha), 雪村周継 (Session Shuukei), 雲谷等顔 (Unkoku Tougan), 駒井源琦 (Komai Genki), 高階隆兼 (Takashina Takakane), 鳥居清倍(Torii Kiyomasu), 鳥居清元 (Torii Kiyomoto), 鳥居清忠 (Torii Kiyotada), 鶴亭 (Kakutei)

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ข้อมูลที่อ้างอิงเรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในหนังสือวิชาการของไทย โดยเฉพาะช่วงปลายทศวรรษ 1960 - ต้นทศวรรษ 2000 มักเป็นการแปลจากหนังสือภาษาอังกฤษ ทำให้ชื่อศิลปินที่ถอดเสียงเป็นอักษรไทยคลาดเคลื่อน ตัวอย่างเช่น “คาโน มาซาโนบุ” “ศิลปะสถานโตซา” “มารายามิ ออกโย” “โตรี คิโยนาเกะ”⁹ (“ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น”, 1973) “กาโน โมโตโนบุ” “เกียวกุเอะ บอมโป”¹⁰ (“ประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่น”, 1989) “ฮอฟฟไกไซ (Hoffksai)”¹¹ (“ขำเลียงแลศิลปะญี่ปุ่น”, 2002) เป็นต้น แม้หนังสือวิชาการเหล่านี้จะให้ข้อมูลเป็นภาษาไทย แต่การถอดเสียงชื่อศิลปินคลาดเคลื่อน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่เขียนไว้เป็นภาษาไทยเท่านั้น ส่งผลให้การสืบย้อนเป็นภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาอังกฤษยากขึ้นจนอาจเป็นอุปสรรคในการศึกษา

จากตารางที่ 5 พบว่า ชื่อศิลปินที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรกแทบทั้งหมดเป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยะเอะ ได้แก่ Katsushika Hokusai (葛飾北斎), Kitagawa Utamaro (喜多川歌麿), Suzuki Harunobu (鈴木春信), Andou Hiroshige (安藤広重) ตามลำดับ โดย Hokusai พบมากที่สุด 16 เล่ม นอกจากนี้ยังมีศิลปินภาพสีหมึกคือ Sesshuu (雪舟) พบมากเป็นอันดับ 3 จำนวน 14 เล่ม และชื่อสำนักศิลปะคะโน (狩野派) เท่ากับ Suzuki Harunobu จำนวน 13 เล่ม อันดับที่ 6-10 ส่วนใหญ่เป็นศิลปินยุคกลางถึงยุคสมัยใหม่ มีทั้งศิลปินภาพสีหมึก (周文) ศิลปินสำนักคะโน (狩野正信, 狩野永徳, 狩野元信) ศิลปินนักออกแบบ (尾形光琳, 長谷川等伯, 円山応挙) ศิลปินอุกิโยะเอะ (写楽) เป็นต้น มีเพียง Fujiwara no Takanobu (藤原隆信) ที่เป็นศิลปินสมัยเฮอัน ส่วนสำนักศิลปะโทะซะ (土佐派) พบมากเป็นลำดับที่ 7 จำนวน 9 เล่ม น้อยกว่าสำนักศิลปะคะโน

จึงจะเห็นได้ว่าสถานภาพความรู้เกี่ยวกับงานประเพณีภาพพิมพ์ไม้อุกิโยะเอะและภาพสีหมึกญี่ปุ่นจะเป็นองค์ความรู้ที่กล่าวถึงมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเพณีอื่น ศิลปินอุกิโยะเอะที่อยู่ใน 4 อันดับแรกต่างเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในสมัยเอโดะ (คริสต์ศตวรรษที่ 17-19) ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น Kitagawa Utamaro (喜多川歌麿) (ค.ศ.1753-1806) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยะเอะสมัยเอโดะ มีชื่อเสียงด้านภาพสาวงาม (Bijin-ga; 美人画) Suzuki Harunobu (鈴木春信) (ค.ศ.1725-1770) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยะเอะช่วงกลางสมัยเอโดะ เริ่มต้นจากการทำภาพประกอบหนังสือและภาพพิมพ์สีแดง (Benizuri-e; 紅摺絵) หลังจากเทคนิคการพิมพ์ภาพสีพัฒนาขึ้น Harunobu จึงสร้างชื่อเสียงในฐานะศิลปินอุกิโยะเอะ ผลงานที่โด่งดังเป็นภาพสาวงามทั้งคนฉึกและสาวชาวบ้านซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตผู้คนสมัยนั้น Katsushika Hokusai (葛飾北斎) (ค.ศ.1760-1849) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยะเอะที่มีชื่อเสียงช่วงปลายสมัยเอโดะ เริ่มศึกษางานแกะไม้ตั้งแต่อายุ 14-15 ปี จากนั้น Hokusai เริ่มสร้างชื่อในฐานะศิลปินอุกิโยะเอะ เมื่ออายุได้ 19 ปี (ปลายทศวรรษ 1770) เข้าศึกษาการวาดภาพในสำนักของ Katsukawa Shunshou (勝川春章) เมื่อ Shunshou เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1792 จึงย้ายไปเข้าศึกษาในสำนักคะโน และยังได้ศึกษาแนวจิตรกรรมจากสำนักอื่นอีกหลายสำนัก ไม่ว่าจะเป็นแนวจิตรกรรมแบบจีน แนวริมปะ แนวตะวันตก กล่าวได้ว่าเป็นศิลปินที่ไฝ่รู้และมีทักษะศิลปะหลายแนว Andou Hiroshige (安藤広重) หรือ Utagawa Hiroshige (歌川広重) (ค.ศ.1797-1858) เป็นศิลปินภาพพิมพ์อุกิโยะเอะช่วงปลายสมัยเอโดะ ศึกษาศิลปะอุกิโยะเอะจากสำนักอุตะงะวะ เริ่มมีผลงานตั้งแต่ทศวรรษ 1810 มีผลงานหลายแนว ทั้งภาพนักแสดง ภาพสาวงาม ภาพนักรบ ภาพสัตว์ แต่ที่สร้างชื่อมากที่สุด คือภาพทิวทัศน์

ส่วน Sesshuu (雪舟) หรือ Sesshuu-touyou (雪舟等楊) (ค.ศ.1420-1506) เป็นพระนิกายเซ็นที่เขียนภาพสีหมึกในสมัยมูโระมะชิ Sesshuu สนใจงานภาพสีหมึกของจีนมาก จนเมื่อได้เดินทางไปเมืองจีนในสมัยราชวงศ์หมิง

⁹ หมายถึง 狩野正信、土佐派、円山応挙、鳥居清長ตามลำดับ

¹⁰ หมายถึง 狩野元信、玉えん梵芳ตามลำดับ

¹¹ หมายถึง 北斎

(ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15) จึงได้พบเห็นผลงานของจริงและได้ศึกษาการเขียนภาพสีหมึกในจินจนกระทั่งเดินทางกลับญี่ปุ่นใน ค.ศ.1469 Sesshuu เป็นพระจิตรกรที่มีโอกาสเดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ ในญี่ปุ่น ผลงานสร้างชื่อของ Sesshuu จึงเป็นภาพทิวทัศน์สีหมึกที่แสดงลักษณะเด่นของภูมิประเทศในฤดูกาลต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นผลงานหลังเดินทางกลับจากจีนเมื่อพัฒนาแนวทางสร้างงานแบบของตนสำเร็จ ส่วนสำนักคะโน (Kanou-ha; 狩野派) เป็นสำนักศิลปะที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมมากที่สุดสำนักหนึ่งในญี่ปุ่นตั้งแต่ปลายสมัยมุโระมะชิถึงกลางสมัยเมจิ ศิลปินที่มีชื่อเสียงของสำนักนี้ได้แก่ Kanou Masanobu, Kanou Motonobu, Kanou Eitoku, Kanou Mitsunobu, Kanou Tanyuu, Kanou Hougai ฯลฯ

5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบ่มเพาะองค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทย

จากผลสำรวจในข้อ 5.2 สังเกตได้ว่า แม้ในประเทศไทยจะมีการนำเสนอองค์ความรู้ศิลปะญี่ปุ่นด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ แต่เรื่องที่มักนำเสนอจะเกี่ยวกับศิลปินอุกิโยเอะ เช่น Hokusai, Hiroshige และพระจิตรกรภาพสีหมึกอย่าง Sesshuu ซึ่งต่างก็เป็นที่รู้จักอย่างยิ่งในประเทศญี่ปุ่นจวบจนทุกวันนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่าปัจจัยที่ชื่อและเรื่องราวของศิลปินเหล่านี้พบมากในหนังสือว่าด้วยเรื่องญี่ปุ่นศึกษาหรือศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้น ไม่ได้เกิดจากความนิยมในประเทศญี่ปุ่นที่ส่งต่อมายังประเทศไทยโดยตรง แต่คาดว่าเกี่ยวข้องกับอิทธิพลความรู้เรื่องศิลปะจากตะวันตกต่อการศึกษาศิลปะในไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า เมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1990 งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านญี่ปุ่นศึกษาพบมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับผลสำรวจที่หนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่นซึ่งมีเรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ปรากฏมากขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 เกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้วิจัยพบว่าอาจเกี่ยวข้องกับพัฒนาการการศึกษาด้านศิลปะและประวัติศาสตร์ศิลปะในไทยซึ่งมีแนวโน้มคล้ายกันคือยิ่งพัฒนาขึ้นเมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1990 ตัวอย่างเช่น ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรก่อตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1974 โดยมีการนำทฤษฎีประวัติศาสตร์ศิลปะทางตะวันตก เช่น ฝรั่งเศสและอังกฤษมาเป็นพื้นฐาน มีการสอนการวิจัยเกี่ยวกับศิลปะทั้งตะวันออกและตะวันตก มีวิชาที่สอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะในตะวันออกไกลโดยสังเขป ศิลปะจีน ญี่ปุ่น เกาหลี (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2530, น.201-248) หลังเปิดสอนระดับปริญญาโทใน ค.ศ. 1986 เมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1980 เริ่มมีงานวิจัยด้านนี้มากขึ้น และเมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 1990 เปิดสอนระดับปริญญาเอกเพิ่มเติมด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าช่วงปลายทศวรรษ 1990 เป็นช่วงที่เห็นผลลัพธ์จากการผลิตงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาและคณาจารย์หลังเปิดสอนองค์ความรู้ด้านศิลปะมาแล้วระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ ดังได้กล่าวถึงผลสำรวจแล้วว่าเพิ่งพบหนังสือวิชาการว่าด้วยประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และมีหนังสือวิชาการที่กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่นมากขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 จนเริ่มพบหนังสือที่มีความเฉพาะทางตามประเภทของงานศิลปะญี่ปุ่นเมื่อเข้าสู่ปลายทศวรรษ 2000 เมื่อศึกษาประวัติของคณาจารย์ผู้เขียน ผู้แปลเรียบเรียง รวมทั้งรายการบรรณานุกรมที่เป็นฐานข้อมูลต้นเค้าความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นที่นำมาสร้างเป็นองค์ความรู้ในไทยพบว่า ช่วงแรกถึงปลายทศวรรษ 1990 นั้น ส่วนใหญ่ผู้เขียนหรือผู้แปลเรียบเรียงอ้างอิงเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นจากงานเขียนภาษาอังกฤษ แน่แน่นอนว่าผลงานที่เป็นไบเบิ้ลทางองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นโดยเฉพาะจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทยเหล่านี้มีคุณค่าทั้งสิ้น แต่การที่ผู้เขียนและผู้แปลเรียบเรียงใช้อีกสารอ้างอิงจากชาติตะวันตก ไม่ใช่จากประเทศญี่ปุ่นโดยตรง ส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนด้านภาษา การถอดเสียงชื่อเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นชื่อศิลปิน ชื่อยุคสมัย ฯลฯ รวมทั้งเกิดข้อจำกัดด้านกรอบความรู้ซึ่งจะเป็นไปตามผลการศึกษาของตะวันตกด้วย สังเกตได้ว่าชื่อศิลปินและประเภทผลงานจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่น

ก่อนยุคร่วมสมัยที่พบมากในหนังสือวิชาการของไทยล้วนเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในโลกตะวันตกและส่งอิทธิพลต่อพัฒนาการประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตกด้วย

ศิลปะญี่ปุ่นนั้นเริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวตะวันตกตั้งแต่ ค.ศ. 1543 เมื่อชาวโปรตุเกสเดินทางมายังประเทศญี่ปุ่น ต่อมาเมื่อฮอลันดาตั้งสถานการค้าในญี่ปุ่นแล้วจึงกลายเป็นประตูนำพาศิลปะญี่ปุ่นไปยังชาติต่าง ๆ ในทวีปยุโรป แต่สินค้าที่นิยมสมัยนั้นส่วนมากยังเป็นเครื่องลายครามและเครื่องเงินมากกว่างานจิตรกรรม (Kobayashi, 2000, p.13) หลังจากเทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ที่ใช้สีส้นต่าง ๆ นานาพัฒนาขึ้นในราว ค.ศ.1765 แล้ว เมื่อชาวตะวันตกเห็นลักษณะงานศิลปะแปลกใหม่นี้จึงเกิดความสนใจจนกลายเป็นหนึ่งในสินค้าส่งออกยอดนิยมในที่สุด ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ศิลปะในยุโรปยึดเทคนิคที่พัฒนาขึ้นสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา เช่น ทศนิยมวิทยา การใช้แสงเงา กายวิภาค ปริมาตร ฯลฯ ดังนั้นลักษณะการใช้สีส้น การจัดวางองค์ประกอบภาพ การเขียนแบบ 2 มิติ ฯลฯ ในศิลปะญี่ปุ่นอย่างภาพอุกิโยะเอะจึงแปลกใหม่และส่งอิทธิพลต่อศิลปินตะวันตกสมัยนั้น เช่น Van Gogh, Manet, Monet, Renoir, Mucha ฯลฯ จนนำไปสู่การพัฒนาแนวทางศิลปะในยุโรปโดยเฉพาะลัทธิ Impressionism กระแสรับอิทธิพลญี่ปุ่นในงานศิลปะแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ “Japonaiserie” เป็นการใส่องค์ประกอบภาพที่แสดงถึงญี่ปุ่น เช่น มิกิโมโนหรือเครื่องลายครามแบบญี่ปุ่นปรากฏในภาพ สะท้อนความสนใจที่ชาวยุโรปโดยเฉพาะศิลปินมีต่อญี่ปุ่น และ “Japonism” เป็นการพัฒนาความสนใจนั้นให้เข้มข้นยิ่งขึ้น กล่าวคือ ไม่ใช่เพียงองค์ประกอบที่แสดงถึงญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังนำแนวทางและเทคนิคทางศิลปะมาพัฒนาต่อ ไม่ว่าจะเป็นการจัดวางองค์ประกอบ การใช้สี เทคนิคการวาด รวมไปถึงสุนทรียะความงาม ฯลฯ จนอิทธิพลเหล่านั้นสะท้อนอยู่ในชิ้นงานของศิลปิน เช่นที่ Van Gogh หันมาใช้แม่สีจัดจ้านตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1880 (Kobayashi, 2000, pp.15-25; Takashina, 2000, pp.3-7)

แม้กระแส Japonism จะไม่ได้ยาวนานนักเนื่องจากจางหายไปช่วงทศวรรษ 1910-1920 แต่ก็ได้ส่งอิทธิพลมากจนเกิดแนวทางพัฒนาศิลปะใหม่ ๆ ในชาติตะวันตกดังได้กล่าวแล้วว่าศิลปินชาวตะวันตกคนสำคัญของโลกหลายคนก็เป็นส่วนหนึ่งของกระแสนี้ นอกจากนั้นช่วงทศวรรษ 1880 ยังเกิดปรากฏการณ์สำคัญด้านการศึกษาศิลปะญี่ปุ่นด้วยการตีพิมพ์หนังสืออธิบายศิลปะญี่ปุ่นในทวีปยุโรป เช่น Christopher Dresser สถาปนิกชาวอังกฤษที่เคยใช้ชีวิตในประเทศญี่ปุ่นตีพิมพ์หนังสือว่าด้วยสถาปัตยกรรมและเทคนิคสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1882 แม้เป็นการอธิบายโดยคร่าวแต่ได้คัดลอกภาพเขียนญี่ปุ่นมาใช้เป็นภาพประกอบหนังสือซึ่งไม่ได้มีเพียงภาพของ Hokusai เท่านั้น Louis Gonse นักวิจารณ์ศิลปะชาวฝรั่งเศสออกหนังสือว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1883 William Anderson แพทย์ชาวอังกฤษพิมพ์หนังสือเรื่องจิตรกรรมญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1886 อีกทั้งตั้งแต่ ค.ศ.1888-1891 มีการออกนิตยสารรายเดือน “Le Japon artistique” โดย Samuel S.Bing นักสะสมนักค้าศิลปะชาวเยอรมัน-ฝรั่งเศสเป็นบรรณาธิการ นิตยสารนี้มีรายละเอียดเกี่ยวกับผลงานศิลปะญี่ปุ่น รวมทั้งคัดลอกภาพผลงานบรรจุไว้เป็นภาพประกอบนิตยสาร ศิลปินชาวตะวันตกหลายคนรวมทั้ง Van Gogh ก็ได้ชมศิลปะญี่ปุ่นอย่างภาพพิมพ์อุกิโยะเอะจากนิตยสารนี้ โดยจากการศึกษาของ Mabuchi (1997, pp.228-229) ได้กล่าวไว้ว่า นับแต่ญี่ปุ่นเปิดประเทศในปลายสมัยเอโดะและงานศิลปะญี่ปุ่นส่งออกไปยังทวีปยุโรป ชื่อของ Hokusai ก็เป็นที่รู้จักแล้วในฐานะตัวแทนศิลปินญี่ปุ่นที่มีชื่อและภาพคัดลอกผลงานของ Hokusai จำนวนมากปรากฏในหนังสือเป็นภาพประกอบ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า Hokusai และศิลปินอุกิโยะเอะที่มีชื่อเสียงในสมัยเอโดะปรากฏชื่อและผลงานในเอกสารของตะวันตกตั้งแต่ทศวรรษ 1880 ประกอบกับกระแส Japonism ที่ส่งอิทธิพลในชาติตะวันตกช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงทำให้ยังเป็นที่รู้จักกว้างขวางในแวดวงศิลปะตะวันตก ไม่ใช่เฉพาะแต่ศิลปิน แต่รวมถึงกลุ่มผู้สนใจศิลปะทั้งศิลปะญี่ปุ่นและศิลปะของตะวันตกเอง

อย่างไรก็ดี ในประเทศญี่ปุ่น ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภาพพิมพ์อุกิโยเอะนั้นยังไม่นับว่ามีคุณค่าในทางศิลปะ เนื่องจากเป็นผลงานที่ผลิตเพื่อค้าขายให้ความบันเทิงแก่สามัญชนเป็นสำคัญ จนชาวตะวันตกที่เข้ามาทำงานวิชาการด้านศิลปะ เช่น Ernest Fenollosa วิศวกรชาวอเมริกันที่ของ Louis Gonsse ที่ยกย่องศิลปินอุกิโยเอะใน “The Japan Weekly Mail” ฉบับวันที่ 12 ก.ค. 1884 Fenollosa ให้ความสำคัญกับศิลปินที่สร้างงานจิตรกรรมภาพสีหมึกสมัยมุโระมะชิเช่น Sesshu ศิลปินในสำนักคะโน หรือ Ogata Kourin มากกว่า (Mabuchi, 1997, p.228)

ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากกระแส Japonism ที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรป ภายในประเทศญี่ปุ่นเองก็เป็ยุคสมัยแห่งการปฏิรูปเพื่อปรับเปลี่ยนประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่ มีการรับองค์ความรู้และแนวทางจากชาติตะวันตกมาประยุกต์ใช้ต่อยอดในการพัฒนาประเทศไม่ให้เกิดอยู่ภายใต้อิทธิพลของลัทธิลัทธิอาณานิคม ในทางหนึ่ง ศิลปะญี่ปุ่นก็มีการรับเทคนิคศิลปะตะวันตกมาประยุกต์ใช้ มีศิลปินหลายรายเดินทางไปศึกษาศิลปะในชาติตะวันตกและนำแนวทางสร้างงานกลับมาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่น อีกทางหนึ่ง ก็มีการสำรวจ อนุรักษ์และศึกษาค้นคว้าศิลปะญี่ปุ่นแนวประเพณีด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Ernest Fenollosa และ Okakura Tenshin เป็นบุคคลที่มีคุณูปการอย่างยิ่งในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินและศิลปะญี่ปุ่นแนวประเพณี ทั้งพิมพ์งานเขียนและยังมีโอกาสได้เดินทางไปบรรยายเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่น เช่น Okakura Tenshin เคยบรรยายพิเศษเรื่องจิตรกรรมเอเซียตะวันออกที่ Museum of Fine Arts, Boston เมื่อ ค.ศ. 1911 และบรรยายเกี่ยวกับศิลปะสมัยเอโดะในวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่นที่ Tokyo Fine Arts School¹² มีบันทึกเนื้อหาการบรรยายตั้งแต่ค.ศ. 1890 เป็นเวลา 3 ปี ทั้งการบรรยายที่ Boston และ Tokyo Fine Arts School พบว่ามีการยกย่องผลงานของ Sesshu ด้วย จากการศึกษางานของ Fukushi (2024, pp.12-20) พบว่าไม่ใช่เพียง Fenollosa และ Tenshin เท่านั้น แต่ชื่อและผลงานของ Sesshu ยังพบในหนังสือรวมประวัติศิลปิน หนังสือว่าด้วยทฤษฎีและตัวอย่างจิตรกรรมญี่ปุ่นสมัยเอโดะด้วย เช่น “Kibimonogatari (吉備物語)” “Honchougashi (本朝画史)” (ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 17) “Tanseijakubokushuu (丹青若木集)” (ค.ศ.1650) เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า Sesshu เป็นศิลปินที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงตั้งแต่ก่อนสมัยเมจิเสียอีก ประกอบกับบทบาทของ Fenollosa และ Tenshin ที่ยกย่อง Sesshu ด้วยแล้ว จึงส่งผลให้เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ชื่อของ Sesshu ยังเป็นที่รู้จักทั้งในญี่ปุ่นและต่างประเทศ

สังเกตได้ว่าชื่อศิลปินที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรกในผลสำรวจหนังสือวิชาการไทย ทั้ง Hokusai, Utamaro, Sesshu, Hiroshige เป็นต้น ต่างเป็นศิลปินที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงในชาติตะวันตก โดยผู้วิจัยคิดว่าหนึ่งในปัจจัยนั้นคือกระแส Japonism ในยุโรปและกระแสการศึกษานักศิลปะญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินเหล่านั้นยังเผยแพร่ต่อมาในประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก งานเขียนว่าด้วยศิลปะญี่ปุ่นหรือเอเซียตะวันออกในชาติตะวันตกด้วย จึงสังเกตเห็นแนวโน้มว่าชื่อและประเภทผลงานศิลปินที่เป็นที่นิยมในโลกตะวันตกจากกระแสความสนใจเรื่องญี่ปุ่นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ยังพบสืบเนื่องต่อมาในองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในไทยเช่นกัน โดยมีแนวโน้มว่าชื่อศิลปินและประเภทผลงานเหล่านั้นเป็นที่กล่าวถึงมากกว่าศิลปินรายอื่น ดังนั้นจากข้อมูลเหล่านี้จึงอาจกล่าวได้ว่า องค์ความรู้ด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในประเทศไทยยังจำกัดอยู่ในกรอบที่พัฒนาจากการศึกษาของตะวันตก และประเด็นยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสถานภาพความรู้ด้านศิลปะญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น

¹² ปัจจุบัน คือ Tokyo University of the Arts

ก่อนยุคร่วมสมัย พบว่าระหว่าง ค.ศ. 2019-2023 ไม่พบบทความหมวด 700 (ศิลปะฯ) ใน TJJS ส่วนใน JSN พบบทความที่จัดอยู่ในหมวด 700 เกี่ยวกับการตูนแอนิเมชัน แม้ในเอกสารหลังการประชุมวิชาการฯ (JSAT) จะพบบทความด้านศิลปะแต่ไม่ปรากฏรายการที่วิเคราะห์จิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่น ผลการสำรวจองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในหนังสือวิชาการไทยนั้น เริ่มพบตั้งแต่ ค.ศ. 1960 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 อย่างไรก็ดี องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินและผลงานของศิลปินยังไม่กระจายกว้างขวาง ที่พบมากได้แก่ศิลปินอุกิโยะเอะ เช่น Hokusai, Hiroshige และพระศิลปินภาพสีหมึกอย่าง Sesshuu ซึ่งน่าจะมีปัจจัยจากกระแสความสนใจญี่ปุ่นในชาติตะวันตกคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปินรวมทั้งผลงานนำเสนอในแถบยุโรป การพัฒนารูปแบบศิลปะและกระแสศึกษาศิลปะญี่ปุ่น อีกทั้งเมื่อการศึกษาศิลปะในประเทศไทยมีพื้นฐานจากรูปแบบการศึกษาตะวันตก ใช้แหล่งอ้างอิงถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องจิตรกรรมภาพพิมพ์ญี่ปุ่นจากเอกสารชาติตะวันตก แนวโน้มองค์ความรู้จึงยังจำกัดอยู่ในกรอบการศึกษาของตะวันตกมากกว่าที่จะเป็นองค์ความรู้จากญี่ปุ่นโดยตรง และประเด็นศึกษายังไม่กว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การสำรวจครั้งนี้ยังไม่ได้สำรวจวิทยานิพนธ์เรื่องจิตรกรรมและภาพพิมพ์ญี่ปุ่นก่อนยุคร่วมสมัยในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย หากมีการสำรวจเพิ่มเติม คาดว่าจะช่วยให้มองเห็นสถานภาพองค์ความรู้เรื่องศิลปะญี่ปุ่นที่ละเอียดยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2530). รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สถาบันไทยคดีศึกษา.
- มนวรัตน์ พรหมรัตน์. (2556). การศึกษาญี่ปุ่นในญี่ปุ่นศึกษา: สถานภาพความรู้เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นจากการประชุมวิชาการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 6(6), น.153-189.
- สรัญญา คงจิตต์. (2556). สถานภาพความรู้และความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ของสังคมไทย: ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ญี่ปุ่นศึกษา. *วารสาร jsn Journal*, 3(1), น.34-47.
- สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์. (2561). การสังเคราะห์สถานภาพการศึกษาด้านปรัชญาญี่ปุ่นในประเทศไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ*, 11(1), น.1-17.
- สีดา สอนศรี. (2551). แนวโน้มญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย: งานวิจัยจากอดีต. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 25(1), น.31-47.
- Kobayashi, Toshinobu 小林利延 (2000). 「日本美術の海外流出ージャポニスムの種子はどのようにに蒔かれたのかー」 ジャポニスム学会 (編), 『ジャポニスム入門』 (13-25). 京都: 思文閣出版.
- Takashina, Shuuji 高階秀爾 (2000). 「序・ジャポニスムとは何か」 ジャポニスム学会 (編), 『ジャポニスム入門』 (3-10). 京都: 思文閣出版.
- Fukushi, Yuuya 福士雄也 (2024). 「「画聖」雪舟への道程」 京都国立博物館&日本経済新聞社 (編), 『特別展 雪舟伝説ー「画聖」の誕生ー』 (6-23). 東京: 日本経済新聞社、大阪: テレビ大阪、京都: 京都新聞.
- Mabuchi, Akiko 馬渕明子 (1997). 『ジャポニスムー幻想の日本』 東京: ブリュッケ.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Affiliation: Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Corresponding email: namsai@tu.ac.th.

Received: 2024/09/16

Revised: 2024/10/26

Accepted: 2024/11/04

การปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงาน แบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยในญี่ปุ่น

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมการทำงาน และวิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่น ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ในบริษัท หรือสถานประกอบการที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคคันโต ประเทศญี่ปุ่น จำนวนทั้งสิ้น 10 ราย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึง ปัญหาและอุปสรรคอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น ด้านระบบการทำงาน 6 ประเด็น ได้แก่ การดำเนินงานด้านเอกสาร การติดต่อสื่อสารภายในทีม การวางแผนงานระยะยาว การหมุนเวียน เปลี่ยนงาน การส่งเสริมให้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และการสอนงานในทุกตำแหน่งงานอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ พบประเด็นด้านแนวปฏิบัติ 5 ประเด็น ได้แก่ แนวปฏิบัติกรณีการติดต่องานต่างแผนก การเลิกงานหรือการออกจาก ที่ทำงาน ทรงผมและการแต่งกายของพนักงานหญิง การจัดบันทึกระหว่างการประชุม และเรื่องการลางาน ด้านวิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทย พบว่า ใช้วิธีการปรับตัวตามแนวคิด Kaizen cycle ที่มุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานของตนเองให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังพบการสนับสนุน ทางสังคม (Social Support) ที่มีส่วนสำคัญในการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานของแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ในประเทศญี่ปุ่น ณ ปัจจุบัน

คำ

สำคัญ

การปรับตัวทางวัฒนธรรม, วัฒนธรรมทำงานแบบญี่ปุ่น, แรงงานชาวไทยในญี่ปุ่น

Adjustments of Thai Workers to the Japanese Work Culture in Japan

Abstract

This research aimed to study the problems and obstacles caused by the cultural differences at work and the adjustment to the Japanese work culture among Thai workers in Japan. The research was conducted based on a qualitative research design. Data were collected from an in-depth interview with 10 Thai workers working in companies or workplaces located in the Kanto region of Japan. The study results indicated problems and obstacles caused by differences in the Japanese work culture, consisting of six points: document operations, intra-team communication, long-term planning, job rotation, continuous self-improvement, and strict career coaching in every job position. In this regard, five practical guidelines were found, i.e., practical guidelines for contacting other departments, getting off work or leaving the office, the hair styles and clothing of female employees, how to take minutes for meetings, and taking leaves of absence from work. With regard to the adjustment to the Japanese work culture among Thai workers, they used the Kaizen cycle process, which focuses on developing and improving one's own work. Moreover, social support was seen to play an important role in the adjustment to the Japanese work culture among Thai workers at present.

Key words

cultural adjustment, Japanese work culture, Thai workers in Japan

1. บทนำ

ปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทุกมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี จากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงของข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมโลกเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมการทำงานของคนในปัจจุบัน ชาวต่างชาติมีความต้องการเดินทางมาทำงานในประเทศไทย และคนไทยมีความต้องการเดินทางไปทำงานที่ต่างประเทศ จากข้อมูลของกระทรวงแรงงาน กรมการจัดหางานได้สรุปสถิติของคนไทยส่วนใหญ่มีความต้องการไปทำงาน 5 ประเทศ ได้แก่ ไต้หวัน เกาหลี อิสราเอล ญี่ปุ่น และมาเลเซียตามลำดับ (กรมการจัดหางาน กองบริหารแรงงานไทยไปต่างประเทศ, 2566, น.4-7) นอกจากนี้จากผลสำรวจของกระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการ ประเทศญี่ปุ่นในเดือนตุลาคม ปี 2023 จะเห็นได้ว่าแรงงานชาวต่างชาติที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ตั้งแต่ที่รัฐบาลญี่ปุ่นออกมาตรการส่งเสริมการจ้างแรงงานแรงงานชาวต่างชาติ ทั้งนี้จำนวนแรงงานชาวต่างชาติในแต่ละประเภทงาน ทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ อุตสาหกรรมการผลิต อุตสาหกรรมการบริการ อุตสาหกรรมการค้าและการค้าปลีก อุตสาหกรรมบริการด้านอาหารและที่พัก และอุตสาหกรรมอื่น ๆ ก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นต่อเนื่องด้วยเช่นกัน (กระทรวงสาธารณสุข แรงงานและสวัสดิการ ประเทศญี่ปุ่น, 2023, น.3-10)

การเดินทางไปทำงานหรือประกอบอาชีพในต่างประเทศทำให้บุคคลต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างและไม่คุ้นเคยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural Adjustment) ที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมบ้านเกิด ซึ่งการปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการระยะยาวที่แต่ละคนต้องมีความเข้าใจถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างของวัฒนธรรมเดิมและวัฒนธรรมใหม่ จนเกิดการปรับตัวและสามารถดำเนินชีวิตด้วยความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้น ๆ (พรวิภา เทาตะวานิช และ อรัญญา ดุ้ยคัมภีร์, 2564, น.14-16) ในการทำงานร่วมกับชาวต่างชาติ เป็นเรื่องที่ต้องปรับตัวและทำความเข้าใจ เพราะมีความแตกต่างกันทั้งทางภาษา เชื้อชาติ วัฒนธรรม แนวคิด ทักษะ ความรับผิดชอบและวิธีการทำงาน ทั้งนี้การปรับตัวทางสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรมในต่างประเทศ ล้วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านลักษณะงานและปัจจัยส่วนบุคคล กล่าวคือ ภูมิหลัง บุคลิกนิสัย ความคาดหวัง ระดับการเตรียมตัว ทักษะการสื่อสารและใช้ภาษา รวมไปถึงสภาพแวดล้อมของประเทศเจ้าบ้านก็ล้วนมีส่วนช่วยในการปรับตัวทางวัฒนธรรมด้วย (พินนภา หมวกยอต และคณะ, 2563, น. 106-127)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยที่ทำงานในบริษัทญี่ปุ่น ณ ประเทศญี่ปุ่น โดยมุ่งหวังการสร้างองค์ความรู้และแนวทางการปรับตัวของบุคคลที่ต้องการไปทำงานต่างประเทศ รวมไปถึงการเข้าใจสภาพการทำงานและการใช้ชีวิตของแรงงานชาวไทยในประเทศญี่ปุ่นและได้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่น เพราะการยอมรับความแตกต่างและการเรียนรู้ระหว่างกันช่วยให้สามารถทำงานและดำเนินชีวิตอยู่ในความต่างต่างนั้นได้ด้วยความสมดุลภายในจิตใจ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความเข้มแข็งและเชื่อมโยงกันได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมการทำงาน
2. ศึกษาวิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดและรูปแบบวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น

รัชณี ปิยะธำรงชัย (2561) กล่าวถึงแนวคิด ธรรมเนียมปฏิบัติและวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นที่มีลักษณะการบริหารจัดการที่เน้นการจ้างงานตลอดชีวิต การตัดสินใจแบบกลุ่ม เปิดโอกาสให้พนักงานเปลี่ยนสายงานได้ และวัฒนธรรมการทำงานในบริษัทญี่ปุ่นมีลักษณะพิเศษที่ได้ถูกนำมาปรับใช้กับบริษัทญี่ปุ่นในประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีแนวคิดหลักในเรื่อง “HORENSO” (รายงาน-ติดต่อ-ปรึกษา) แนวคิดเรื่องการตรงต่อเวลาวิธีการปฏิบัติงาน การว่ากล่าวตักเตือนต่อหน้าพนักงานคนอื่น ๆ ความกระตือรือร้น/ความรับผิดชอบในการทำงาน และการเติบโตทางสายงานแบบกว้าง ๆ เป็นลักษณะการหมุนเวียนเปลี่ยนงานให้เกิดการเรียนรู้งานทั้งหมด เป็นลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น

มนัญญ์ ภูริ โกชนจันทร์ (2562) กล่าวว่าวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นเป็นวัฒนธรรมการทำงานที่มีบริบทสูง (High-context Culture) กล่าวคือการทำงานที่มีกระบวนการจัดการแบบใช้กลุ่มเป็นศูนย์กลาง เน้นกระบวนการสามัคคีและสร้างสรรค์ หลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน มุ่งเน้นผลสำเร็จในระยะยาว มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีระเบียบวินัย รอบคอบ ตรงเวลา จริงจัง และมีความรับผิดชอบสูง ทั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นแนวทางการบริหารความขัดแย้งและความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชาวไทยสามารถทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ 15 ประเด็น ได้แก่ การปรับตัว การให้ความช่วยเหลือและดูแล การบริหารความเครียด การแสดงน้ำใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเข้าใจผู้อื่น การสร้างความสัมพันธ์ การให้กำลังใจและสนับสนุนเพื่อนร่วมงาน ท้องถิ่น มีความรับผิดชอบ การปฐมนิเทศ การฝึกอบรมข้ามวัฒนธรรม การจัดการการเปลี่ยนแปลง การกำกับดูแลกิจการที่ดี การจัดการทรัพยากรบุคคลระหว่างประเทศ และเพิ่มความสามารถด้านภาษาศาสตร์

ตรีภพ เมฆบริบูรณ์ และ ณกมล จันทรสม (2565) ที่ศึกษาวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานชาวไทยในบริษัทญี่ปุ่นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่าการสื่อสารตามหลัก HORENSO ในด้านการรายงานและติดต่อประสานงานด้วยข้อมูลเดียวกันทุกระดับทุกแผนกเพื่อให้การทำงานราบรื่น หากเกิดปัญหาหัวหน้างานสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันเวลา การทำงานเป็นทีม ในด้านการประชุมหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกภายในทีมเป็นระยะ ๆ ส่งผลให้งานเสร็จตามเวลาที่กำหนด การพัฒนาบุคลากรในด้านการอบรมในระยะแรกของการทำงาน และระหว่างการทำงาน ทั้งนี้ยังมีการคัดเลือกพนักงานเพื่อส่งไปอบรมเรียนรู้ทักษะการทำงานที่ประเทศญี่ปุ่นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อกระตุ้นให้พนักงานเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และแนวคิดโคเซ็น ในด้านการปรับปรุง แก้ไขปัญหาที่เกิดจากการทำงาน เป็นแนวคิดพื้นฐานที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลากหลาย ซึ่งแนวคิดเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานชาวไทย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น จะพบว่ารูปแบบวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นมีธรรมเนียมหรือหลักปฏิบัติการทำงานที่มีแบบแผนมาตรฐานชัดเจน ทำงานเป็นทีม มีความรับผิดชอบสูง เคร่งครัดเรื่องเวลา รายงานความคืบหน้าของงานอยู่ตลอดเวลา มีการถ่ายทอดงาน หมุนเวียนและเรียนรู้งานใหม่ภายในองค์กร รวมไปถึงการปรับปรุงและพัฒนาระดับความสามารถในการทำงานของตนเองอยู่เสมอ

3.2 สภาพปัญหาการทำงานของแรงงานชาวต่างชาติในประเทศไทยญี่ปุ่น

พริภา เหาตะวานิช และ อรัญญา ตัญคำภีร์ (2564) ได้ศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของผู้ใช้แรงงานไทยย้ายถิ่น โดยระบุว่า แรงงานไทยจำนวนหลายแสนคนเดินทางไปทำงานในประเทศ ได้หวัน สิงคโปร์ เกาหลีใต้ บรูไน

ญี่ปุ่น มาเลเซีย และฮ่องกงตามลำดับ ซึ่งแรงงานย้ายถิ่นเหล่านี้ต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการกีดกันทางจิตใจในภาระหนี้สินก่อนเดินทางไปทำงานต่างประเทศ การถูกนายจ้างเอาเปรียบในการไม่ปฏิบัติตามสัญญาจ้าง และปัญหาการปรับตัวทางวัฒนธรรมใน 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) แรงจูงใจหลัก ซึ่งผู้ใช้แรงงานมีความคาดหวังรายได้ที่มากกว่าเดิม 2) ภาระจำใจเมื่อต้องย้ายถิ่น กล่าวคือแรงงานไทยที่ต้องการย้ายถิ่น มีความรู้สึกสับสน และมีความตื่นเต้นที่จะต้องพบกับสิ่งแวดล้อมใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็มีความกลัวและวิตกกังวลในเรื่องภาษา และสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ทราบแน่ชัด 3) ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม 4) สิ่งรบกวนใจจากสภาพแวดล้อมใหม่ เช่น ความโดดเดี่ยว ความคิดถึงบ้าน ความเป็นห่วงครอบครัว และความรู้สึกอยากกลับบ้าน 5) ความทุกข์ในการดำเนินชีวิต แรงงานต้องเผชิญกับอุปสรรค และความยากลำบากในการดำเนินชีวิตต่างแดน ทำให้เกิดความรู้สึกเหน็ดเหนื่อย อึดอัด วิตกกังวล และเบื่อหน่าย และ 6) การได้รับค่าจ้างและสวัสดิการที่ไม่เหมาะสม โดยนายจ้างไม่ได้ให้การช่วยเหลือและดูแลอย่างเหมาะสมเท่าที่ควร

Li และ Yamato (2020) ศึกษาถึงการรับมือกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแรงงานชาวต่างชาติที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่น โดยทำการศึกษาจากแรงงานชาวต่างชาติทั้งหมด 120 คน พบว่า มากกว่าร้อยละ 70 มีแนวโน้มระดับความเครียด ซึ่งสามารถจำแนกได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ความเครียดต่อภาระงานเชิงปริมาณ ความเครียดต่อภาระงานเชิงคุณภาพ ความเครียดต่อภาระงานกับสภาพแวดล้อมในการทำงาน ทั้งนี้ นอกเหนือจากความเครียดที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน แรงงานชาวต่างชาติยังมีความเครียดด้านการสื่อสารและการใช้ชีวิต ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสภาวะสุขภาพจิต ดังนั้นในบริษัทหรือสถานประกอบการควรมีที่ปรึกษา (Counselor) หรือคนที่คอยรับฟังปัญหาและแนะนำวิธีการปรับตัวในการทำงานร่วมกัน

Phan (2020) กล่าวว่าจากการมีจำนวนแรงงานชาวเวียดนามเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศญี่ปุ่น ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องการสื่อสารที่มีสาเหตุมาจากระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นต่ำ จึงมีข้อเสนอด้านการจัดการศึกษาสำหรับสถาบันภาษาและบริษัทจัดหางาน ให้เพิ่มชั่วโมงการสอนภาษาญี่ปุ่น โดยเพิ่มโอกาสการฝึกสนทนาจริงกับอาจารย์ชาวญี่ปุ่นให้มากขึ้น นอกจากนี้ควรปรับปรุงเนื้อหาการเรียนการสอนด้านการสนทนาให้มีคุณภาพมากขึ้น เช่น การเปลี่ยนหนังสือเรียนจาก Minna no Nihongo เป็น Marugoto เป็นต้น เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นของแรงงานชาวเวียดนามที่ต้องการไปทำงานที่ประเทศญี่ปุ่นให้ดียิ่งขึ้น

Koyama (2022) ศึกษาถึงปัญหาการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นของชาวต่างชาติที่มีความรู้และทักษะสูงได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาการทำงานแบบกลุ่ม โดยชี้ให้เห็นถึงประเด็นนอกเหนือจากการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่แรงงานต่างชาติที่ต้องทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นที่ต้องทำความเข้าใจ กล่าวคือการเข้าใจถึงเอกลักษณ์ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทักษะผู้นำที่หลอมรวมทีมให้เป็นหนึ่งเดียว (Inclusive Leadership) ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ (Global Leadership Competency) โดยเฉพาะความสามารถในการจัดการด้วยตนเอง รวมไปถึง การจัดจ้างที่ปรึกษาด้านอาชีพ (Self-Career Dock หรือ Career Consultant) ในสถานที่ทำงาน

Yamamoto และ Minakami (2021) ศึกษาถึงความเครียดจากการทำงานของชาวต่างชาติที่ทำงานบริษัทผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นในหนึ่งปีแรก โดยทำการสำรวจความเครียดที่เกิดขึ้นแยกตามระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้มีความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น N5-N4 เป็นกลุ่มที่มีระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นต่ำ และในระดับ N3 ขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นสูง พบว่า ทั้งสองกลุ่มมีความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตและการทำงานในประเทศญี่ปุ่นต่ำและมีความเครียดอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้

มีความเครียดทางจิตใจแตกต่างกันตามระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น และต้องมีการสนับสนุนทางสุขภาพจิต (Mental Health Support) ในระดับที่แตกต่างกัน

Naito และ Nguyen Thi (2021) ศึกษาแนวทางการศึกษาเรียนรู้การสื่อสารบนความแตกต่างทางวัฒนธรรมการทำงานที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นของแรงงานต่างชาติที่ทำงานในบริษัทญี่ปุ่น จากการสัมภาษณ์แรงงานต่างชาติที่ทำงานในบริษัทญี่ปุ่น ชาวจีน และชาวเวียดนาม พบว่า แรงงานชาวต่างชาติมีแนวทางการศึกษาเรียนรู้ด้านการสื่อสารและวัฒนธรรมญี่ปุ่นผ่าน 4 ช่องทาง ได้แก่ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ การฝึกอบรมในองค์กร การเรียนรู้จากประสบการณ์ส่วนตัว และการศึกษาจากสถาบันภายนอก แต่ก็ยังพบปัญหาในการสื่อสารภายในจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมอยู่มาก จึงได้เสนอให้มีความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและองค์กร ในการจัดการเรียนรู้และฝึกอบรมให้เข้าใจถึงการสื่อสาร และการทำงานภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมตามประเภทธุรกิจ ขนาดและความต้องการขององค์กร

จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะปัญหาในการทำงานของชาวต่างชาติที่ทำงานในประเทศไทยญี่ปุ่น รวมถึงแนวคิดและวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นที่วิธีการทำงานและหลักปฏิบัติที่มีแบบแผนมาตรฐานชัดเจน ด้านข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาและแนวทางการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น พบว่า ได้เสนอแนวทางการแก้ไขจากสถานประกอบการหรือบริษัท ซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลานานในการแก้ไขปัญหา และยังไม่ปรากฏการศึกษาในการแก้ไขปัญหาจากการทำงานที่เกิดจากตัวผู้ใช้แรงงานเอง ซึ่งการแก้ไขปัญหาจากตนเองเป็นวิธีแก้ไขปัญหที่สามารถทำได้ทันทีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด งานวิจัยครั้งนี้จึงจะศึกษาการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยในญี่ปุ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับแรงงานชาวไทยได้เตรียมพร้อมตนเองก่อนที่ไปทำงานที่ประเทศญี่ปุ่นอย่างเหมาะสม

4. วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจากข้อคำถามแบบกึ่งโครงสร้างที่ได้รับการรับรองจริยธรรมในมนุษย์ ใบรับรองเลขที่ COE No. 66/014 ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือคนไทยที่กำลังทำงานอยู่ในบริษัทญี่ปุ่นหรือสถานประกอบการ ในเขตภูมิภาคคันโต ณ ประเทศญี่ปุ่น โดยมีวีซ่าทำงาน วีซ่าคู่สมรส หรือวีซ่าพำนัถาวร มีระยะเวลาในการทำงานและอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นมากกว่า 1 ปี และมีความสามารถด้านภาษาญี่ปุ่นระดับ N2 ขึ้นไป จำนวน 10 คน ดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในเดือนสิงหาคม ถึงเดือนธันวาคม 2566 โดยมีข้อมูลส่วนตัวด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ระดับความสามารถด้านภาษาญี่ปุ่น ตำแหน่งงาน ประเภทธุรกิจ และอายุการทำงาน ตามที่แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลส่วนตัวและการทำงาน

รหัสผู้ให้ข้อมูล	เพศ	อายุ (ปี)	ระดับการศึกษา	JLPT Level	ตำแหน่งงาน	ประเภทธุรกิจ	อายุการทำงาน
JC-01	หญิง	25	ปริญญาตรี	เทียบเท่า N1	เจ้าหน้าที่ประสานงาน	บริษัทจัดหางาน	1 ปี
JC-02	ไม่ระบุ	26	ปริญญาตรี	เทียบเท่า N1	เจ้าหน้าที่ประสานงาน	บริษัทนำเข้า	1 ปี 4 เดือน
JC-03	หญิง	30	ปริญญาโท	N1	ผู้ช่วยบรรณารักษ์	มหาวิทยาลัย	2 ปี
JC-04	หญิง	42	ปริญญาตรี	N1	เจ้าหน้าที่ดูแลสต็อกสินค้า	นำเข้า-ส่งออก	3 ปี
JC-05	หญิง	25	ปริญญาตรี	N2	ผู้จัดการร้านอาหาร	ร้านอาหาร	1 ปี 2 เดือน
JC-06	หญิง	31	ปริญญาโท	N2	เจ้าหน้าที่ประสานงาน	บริษัทจัดหางาน	1 ปี 3 เดือน
JC-07	หญิง	39	ปริญญาตรี	N1	ครูผู้ช่วย	โรงเรียน	3 ปี 2 เดือน
JC-08	หญิง	32	ปริญญาตรี	N1	เจ้าหน้าที่ประสานงาน	บริษัทจัดหางาน	2 ปี
JC-09	ชาย	35	ปริญญาโท	N1	หัวหน้าโรงงาน	โรงงานผลิตอาหาร	2 ปี
JC-10	ชาย	26	ปริญญาตรี	N2	เจ้าหน้าที่ประสานงาน	บริษัทนำเข้า	1ปี 6 เดือน

5. ผลการวิจัย

5.1 สภาพการทำงานทั่วไป

จากผลการศึกษาพบว่าแรงงานชาวไทยที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน มีตำแหน่งงานในหน้าที่หลากหลายแตกต่างกันตามความสามารถของแต่ละบุคคล ซึ่งหากจะพิจารณาถึงความหลากหลายแล้ว สามารถแบ่งกลุ่มอาชีพได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มงานบริการและสนับสนุน (Service and Support officer) และกลุ่มพนักงานบริษัท (Company Officer)

นอกจากนี้ทุกตำแหน่งงานมีโต๊ะทำงานส่วนตัว มีสำนักงานที่ตั้งเป็นหลักแหล่ง สภาพแวดล้อมดี สะอาดปลอดภัย มีเวลาทำงานและเลิกงานที่กำหนดชัดเจน โดยมีชั่วโมงทำงาน 8 ชั่วโมงต่อวัน และมีวันหยุด 8-10 วันต่อเดือน ส่วนใหญ่ไม่มีชุดยูนิฟอร์ม ยกเว้นตำแหน่งพนักงานโรงงาน มีการทำงานล่วงเวลา (Overtime) ตามลักษณะงาน แต่ส่วนใหญ่ไม่มีการทำงานล่วงเวลา ใช้การเดินทางโดยขนส่งสาธารณะหรือจักรยานส่วนตัว

ทั้งนี้ลักษณะงานในแต่ละอาชีพของแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่นในสภาพปัจจุบัน นอกเหนือจากการทำงานร่วมกับคนญี่ปุ่นแล้ว แรงงานชาวไทยได้ทำงานร่วมกับชาวต่างชาติอื่น ๆ หลากหลายเชื้อชาติ ได้แก่ จีน ไต้หวัน ฮองกง เวียดนาม ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย พม่า และเนปาล เป็นต้น ทำให้ต้องมีการปรับตัวด้านการงานและวัฒนธรรมการทำงานที่หลากหลายในมิติที่ซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากมีประเด็นทางวัฒนธรรม แนวคิด แนวปฏิบัติในการทำงานที่แตกต่างกันออกไปมากกว่าหนึ่งวัฒนธรรม

5.2 ปัญหาและอุปสรรคด้านระบบการทำงาน

กลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวไทยที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่น ได้พบปัญหาและอุปสรรคในประเด็นด้านวิธีการทำงาน เช่น การดำเนินงานด้านเอกสาร มีการติดต่อสื่อสารภายในทีมอยู่เสมอ มีการวางแผนระยะยาว การหมุนเวียนเปลี่ยนงาน การส่งเสริม/ผลักดันให้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และการสอนงานในทุกตำแหน่งงาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

- (JC01) “ตอนที่เข้ามาทำงาน เป็นช่วงหลังโควิด เลยไม่มีสอบวัดระดับ แต่ใช้สอบ JPT เทียบเอา...คะแนนก็เทียบเท่า N1 ค่ะ มีแค่เลขนี้...พอทำงานไปได้เกือบ ๑ ปี ที่ทำงานก็อยากให้เราไปสอบใบขับขี่ เพราะงานเราบางที ต้องออกไปเยี่ยมลูกค้าที่ทำงานตามที่ตั้งๆ ที่เข้ามาทำงานในญี่ปุ่นผ่านบริษัทเรา.... แล้วก็บอกว่าถ้าสอบผ่านให้เพิ่มค่าแรงและสวัสดิการให้ด้วยค่ะ.... อยากได้ค่าแรงเพิ่มด้วย...ก็ไปสอบ...ก็ผ่านค่ะ”
- (JC02) “ตอนที่มาทำงานเรายังไม่รู้ระบบงาน... ทำงานเสร็จเราก็ไปวางโต๊ะ แล้วเขาไม่ยอมเซ็นอนุมัติสักที...เราก็อารมณ์เสีย เลยเอาไปให้หัวหน้าใหญ่เซ็นเลย ข้ามผู้จัดการไป. แต่เขาก็เซ็นให้นะ..พอได้อีก 2 วันต่อมา...โดนเรียกตำหนิเลยคะ...ว่าทำไมไม่ให้เขาเซ็นอนุมัติก่อน...เราก็บอกไปว่าส่งไปแล้วไง...ผู้จัดการตอบมาว่า ถ้าให้เซ็นอนุมัติอะไร ต้องส่งมาล่วงหน้าอย่างน้อย 3 วัน...ส่งเอกสารมาแล้วเซ็นเลยไม่ได้...เราก็ตัดใจเลยว่าเราส่งงานไปก่อนกำหนดแล้ว แต่จริง ๆ คือเราส่งงานช้าไป..ข้ามขั้นตอนไม่ได้...เขาให้เราวางแผนโปรแกรมทัวร์ทั้งปีเลย ตอนมาทำแรก ๆ ตกใจเลยนะ วางแผนทั้งปีเลยหรอ ควร 6 เดือนก่อนไหม...ไม่ได้นะ ต้องวางแผนงานทั้งปี ”
- (JC04) “ที่นี่เขาสอนงานกันจริงจังมากเลยนะ...ขนาดที่อายุเท่านี้(อายุ 42 ปี) ประสบการณ์การทำงานก็มีมาบ้างแหละนะ แต่ก็ไม่ได้... เพราะที่นี้ระบบข้อมูลเขาเยอะมาก ที่ไทยสอนงานก็ประมาณ 3 เดือนใช้ใหม่ที่ญี่ปุ่นไม่ใช่นะ สอนงานกันยาว ๆ 6 เดือนบวก ๆ...พี่ก็เป็นคนที่เปลี่ยนมาเยอะพอสมควรนะ...แต่เข้าไปทำงานที่ไหน เขาสอนงานให้หมดนะ จะมาแบบอายุมากแล้ว ไม่ต้องสอนงานหรอก แบบนี้ไม่มีนะ”
- (JC05) “ที่นี่จะมีในส่วนร้านอาหาร และคาราโอเกะค่ะ ช่วงปีแรกที่ดูแลในส่วนเฉพาะร้านอาหาร แต่ก็แบ่ง ๆ ช่วยกัน ๆ กับคนญี่ปุ่น...คนญี่ปุ่นก็รับผิดชอบหน้าร้าน เราก็รับผิดชอบหลังร้าน.... ช่วงกลางวัน มีเรียนภาษาญี่ปุ่นด้วยค่ะ รู้สึกว่าภาษาญี่ปุ่นตอนนี้นั้นไม่พอ (หัวเราะ) ต้องเรียนเพิ่มนิดนึง”
- (JC06) “ทำงานช่วงแรก ๆ มีอยู่วันหนึ่ง วันนั้นฝนตกหนักมาก เราเลยไปทำงานสาย เราก็รีบแล้วนะ ไม่ได้ดูเวลาด้วยว่าสายกี่นาที แต่จำได้ว่าไม่เกิน 10 นาทีนะ...พอเข้าออฟฟิศมาก็นั่งทำงานปกติ...วันต่อมา ผู้จัดการก็มาคุยด้วย บอกว่าถ้ามาทำงานสาย ก็ต้องแจ้งด้วยว่าจะมาสาย. เข้าใจนะว่าถ้าลางานหรือหยุดงานต้องแจ้งล่วงหน้า แต่ถ้าเราถ้ามาสายนิดหน่อย ต้องแจ้ง เราก็ตัดใจว่าไม่ต้องแจ้งก็ได้ แต่ไม่ได้แจ้ง นิดหน่อยของเราไม่เท่ากัน ”

จากตัวอย่างข้อมูลข้างต้น จะพบว่าแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่ประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำงานที่มีสาเหตุจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมในประเด็นวิธีการทำงานที่หลากหลาย จากรูปแบบวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์และเป็นวัฒนธรรมการทำงานที่มีบริบทสูง (High-context Culture) กล่าวคือเป็นวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นกระบวนการทำงานแบบกลุ่ม มีขั้นตอนและแผนงานชัดเจน มีระเบียบวินัย เคร่งครัด ตรงเวลา วางแผนระยะยาว และมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการเข้าใจถึงวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นที่มีบริบทสูงนี้ เป็นเรื่องที่มีความน่าสนใจและท้าทาย ซึ่งจากผลการศึกษาพบประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการทำงานแบบญี่ปุ่นที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้อีก 6 ประเด็น โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้

1) การดำเนินงานด้านเอกสาร (Document Operations) เป็นกระบวนการทำงานที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้สามารถดำเนินงานไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ ในการดำเนินงานด้านเอกสารที่ต้องได้รับการอนุมัติจากหัวหน้าในระดับต่าง ๆ จะต้องเป็นไปตามขั้นตอน การส่งเอกสารเซ็นอนุมัติในแต่ละขั้นตอนจะต้อง

มีการวางแผนด้านระยะเวลาที่เหมาะสมไม่มากหรือน้อยจนเกินไป ระยะเวลาที่เหมาะสมควรไม่น้อยกว่า 3 วัน เพื่อให้หัวหน้างานในแต่ละลำดับได้มีระยะเวลาในการตรวจสอบและพิจารณารายละเอียดที่เพียงพอ หากพบจุดที่ต้องปรับแก้ ก็สามารถนำไปปรับแก้และนำกลับมาพิจารณาอนุมัติอีกครั้งก่อนดำเนินการในขั้นตอนต่อไปได้ตามเวลาที่กำหนด

2) การติดต่อสื่อสารภายในทีม (Intra-team Communication) การสื่อสารที่ดีภายในทีมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการทำงานร่วมกันของหลาย ๆ ฝ่าย ตามแนวคิด “HORENSO” (報・連・相) เป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างกันภายในทีม โดยมีเป้าหมายในการติดตามงานอย่างใกล้ชิดและการสื่อสารอย่างเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการรายงานความคืบหน้าของงาน การแจ้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และการปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำหรือคำชี้แนะในการทำงานภายในทีมอย่างสม่ำเสมอ รวมไปถึงการแจ้งเมื่อเกิดปัญหาหรือสิ่งผิดปกติในการทำงาน แม้เรื่องเล็กน้อยก็ไม่ควรมองข้าม ตลอดจนการขอคำปรึกษาเมื่อจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการทำงาน

3) การวางแผนงานระยะยาว (Long term Planning) เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมความรับผิดชอบและการทำงานเป็นทีมในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถบริหารจัดการเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถกำหนดภาพกว้างของแนวทางการทำงาน ประเด็นสำคัญและเป้าหมายการดำเนินงานที่ชัดเจนของทีมงานแต่ละส่วน ทั้งนี้ยังช่วยให้สามารถกำหนดแผนงานส่วนย่อยภายในทีมได้อีกด้วย เป็นปัจจัยที่ช่วยลดความเสี่ยงและแผนงานนอกแผนที่อาจเกิดขึ้นได้

4) การหมุนเวียนเปลี่ยนงาน (Job Rotation) การหมุนเวียนและการเปลี่ยนงานภายในบริษัทญี่ปุ่นเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ เป็นโอกาสในการพัฒนาทักษะการทำงาน ซึ่งบางครั้งอาจจะต้องย้ายไปทำงานในบริษัทอื่นหรือสายงานอื่นเพื่อเติบโตและเรียนรู้ใหม่ ภายหลังจากมีประสบการณ์การทำงานระยะหนึ่ง หัวหน้างานจะพิจารณามอบหมายงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งงานให้รับผิดชอบร่วม ทั้งนี้พนักงานบางคนอาจจะถูกย้ายไปทำงานในแผนกหรือสาขาอื่น ๆ เพื่อให้พนักงานได้พัฒนาทักษะและประสบการณ์การทำงาน การหมุนเวียนเปลี่ยนงานจะช่วยให้พนักงานมีมุมมองระดับกว้างและเข้าใจกระบวนการทางธุรกิจของบริษัทได้ดียิ่งขึ้น

5) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (Self-Improvement) เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมการทำงานอยู่เสมอ โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน เพื่อให้พนักงานมีความเชี่ยวชาญในงานของตนเองและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6) การสอนงานในทุกตำแหน่งงาน (On-the-Job Training) ในบริษัทหรือองค์กรญี่ปุ่นใช้วิธีการฝึกแบบ OJT (On-the-Job Training) กล่าวคือเป็นการฝึกทักษะที่สำคัญในการทำงานและเตรียมความพร้อมของพนักงานใหม่หรือผู้ที่เข้าทำงานใหม่ในองค์กร กล่าวคือพนักงานจะได้รับการถ่ายทอดเนื้อหางานและได้เรียนรู้ทักษะที่เกี่ยวข้องโดยตรงจากการปฏิบัติงานในสถานที่จริงในทุกตำแหน่งงาน ถึงแม้ว่าจะมีประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งงานนั้นมาแล้ว ก็ยังคงมีระบบการสอนงานและการถ่ายทอดเนื้อหางานอย่างเข้มงวดอยู่เสมอ บางองค์กรใช้เวลามากกว่า 6 เดือน เนื่องจากแต่ละตำแหน่งงานในแต่ละองค์กรมีลักษณะการทำงานที่เฉพาะทางและข้อมูลที่ซับซ้อน บริษัทญี่ปุ่นจึงให้ความสำคัญกับระบบการสอนงาน เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

5.3 ปัญหาและอุปสรรคด้านแนวปฏิบัติ

จากข้อคำถามต่อเนื่องจากปัญหาและอุปสรรคที่พบภายหลังมาทำงานที่ประเทศญี่ปุ่น พบว่านอกเหนือ

จากปัญหาและอุปสรรคด้านวิธีการทำงานแล้ว กลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวไทยได้ถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานด้านแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นไว้อย่างน่าสนใจหลากหลายประเด็น เช่น แนวปฏิบัติกรณีการติดต่องานต่างแผนก การเลิกงาน หรือการออกจากที่ทำงาน ทรงผมและการแต่งกายของผู้หญิง การจดบันทึกระหว่างการประชุม และการลางาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

(JC01) “ก็คงเป็นเรื่องการติดต่องานต่างแผนกค่ะ คือต้องได้ติดต่อกับแผนกบัญชีตลอดค่ะ ตอนแรกที่มาทำงานยังไม่รู้อะไร เวลาที่มีธุระเกี่ยวกับงานเงิน เราก็จะเดินไปติดต่อกับคนที่ไหนต้องติดต่อวันละหลาย ๆ ครั้ง เรื่องมาที่ เราก็ไปติดต่อกับเขาที่เขาทำเสียงหงุดหงิดใส่เรา เราก็ไม่เข้าใจ หงุดหงิดอะไร ติดต่อเรื่องงานนะ... แต่เขาไม่บอกเราตรง ๆ นะ ...ตอนหลัง ๆ มารู้อะไรว่า ถ้าต้องได้ติดต่อกับแผนก จะรวบรวมไว้ก่อน เช่น งานของช่วงเช้า รวบรวมไว้แล้วติดต่อกับเขาทีเดียว ถ้าช่วงบ่ายเข้ามาอีก ก็ไปช่วงบ่ายอีกที 2 ครั้งต่อวันพอ”

(JC03) “น่าจะเป็นเรื่องการจดบันทึกค่ะ ที่ญี่ปุ่นเขาจะมีการประชุมตอนเช้าก่อนเริ่มงานเป็นประจำอยู่แล้ว หัวหน้างานก็จะแจ้งข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ที่จะต้องประชุมเสร็จเขาก็จะถามว่าเข้าใจไหม จำได้หรือเปล่า ใครมีคำถามอะไรไหม ไปทำงานช่วงแรก ๆ... ก็ฟังอย่างเดียวเลย เขาก็ถามจำได้นะ พวกวันที่ เวลา ตัวเลขต่างๆ ด้วย มันมีหลายงาน หลายเวลา หลายตัวเลข...หลังจากนั้นเวลาประชุมต้องจดโน้ตด้วยค่ะ อันนี้ที่สำคัญ”

(JC07) “กับเรื่องเวลาเลิกงาน หนูก็ชวนคนญี่ปุ่นกลับบ้านปกติ ก็ถามจะกลับมั๊ย เขาก็บอกจะกลับแหละ เหมือนกัน...ก็กลับบ้านไป... พออีกวันสองวัน หัวหน้าก็มาบอกว่า ถ้าหัวหนายังไม่กลับ. ยังเลิกงานไม่ได้ ต้องอยู่ทำงานรอจนกว่าหัวหน้าจะกลับ...ซึ่งวันนั้น หัวหน้าเขามีประชุมอยู่ชั้นสอง ซึ่งมันไม่ได้เกี่ยวกับงานของหนู...แต่เขาบอกว่าต้องอยู่”

(JC08) “มีหลายเรื่องเลยคะ...ช่วงทำงานแรก ๆ เจอเรื่องชุดทำงานกับทรงผมคะ...ประมาณว่าวันนั้นปล่อยผมไปทำงาน...คนญี่ปุ่นก็มองแปลก ๆ. แล้วก็เข้ามาทักว่าวันนี้ผมสวยจัง...เดี๋ยวก็ทักอีกหลาย ผมสวยจัง...เราก็เริ่มคิดหะ มันยังงี้...แปลก ๆ...กับอีกวัน ช่วงนั้นมันร้อนมาก เลยจะไม่ใส่เสื้อทับไปเลยใส่เสื้อสีดำไปทำงาน...ก็มองแปลก แล้วพูดว่าวันนี้เสื้อสวย หนูว่ามันแปลก ๆ ค่ะ...มารู้ทีหลังว่าเวลามาทำงานต้องมัดผมให้เรียบร้อย ปล่อยผมมาทำงานไม่ได้ และต้องใส่เสื้อทับทุกวันที่มาทำงาน และไม่ควรใส่สีดำไปทำงาน ควรใส่เสื้อสีโทนม่วง ๆ สีอ่อน ๆ ไปทำงานดีกว่า ไม่งั้นจะถูกมองแปลก ๆ ”

(JC10) “เรื่องลางานครับ คือถ้าเราจะลางานหรือหยุดงานอะไร เราต้องแจ้งหัวหน้างานล่วงหน้าอย่างน้อย 2-3 วัน อันนี้คือเข้าใจได้อยู่แล้วเนอะ แต่ที่นี้ลางานล่วงหน้าแล้วยังไม่พอนะ ต้องเช็คด้วยว่าเพื่อนลาช่วงเดียวกันหรือเปล่านั้น เขาจะไม่ลาชนกันนะ คือเข้าใจว่าเรามีธุระนะ แต่ต้องเช็คกับเพื่อนร่วมงานด้วย... ช่วงแรกเราก็ไม่ได้สนใจ ลาล่วงหน้าก็จบ.... แล้วดันมาลาชนกัน...หัวหน้าก็เรียกคุยเลยว่าแบบนี้ไม่ได้...หลังจากนั้นต้องเช็ควันลากันตลอด”

จากตัวอย่างข้อมูลข้างต้น จะพบว่าแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่ประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำงานที่มีสาเหตุจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมในประเด็นด้านแนวปฏิบัติไว้อย่างน่าสนใจใน 5 ประเด็น โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้

1) การติดต่องานต่างแผนก การคำนึงถึงความเหมาะสมในการติดต่องานของแผนกอื่น ๆ เป็นสิ่งสำคัญที่

จะช่วยให้การสื่อสาร และการทำงานร่วมกันเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ในกรณีที่ต้องมีการติดต่อแผนกอื่น ๆ ในองค์กรจำเป็นต้องมีการปฏิบัติตามแนวทางเฉพาะ จำเป็นต้องมีการวางแผนเพื่อการบริหารจัดการปริมาณงานในแต่ละวันของตนเองให้แล้วเสร็จ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในการติดต่องานของแผนกอื่น ๆ อีกด้วย กล่าวคือมีความถี่ในการติดต่องานที่เหมาะสม ไม่ควรเกิน 2 ครั้งต่อวัน ทั้งนี้ควรกำหนดช่วงเวลาชัดเจนในการติดต่อเป็นประจำ ๆ เพื่อให้เพื่อนร่วมงานสามารถบริหารจัดการปริมาณงานแต่ละวันได้อย่างเหมาะสม

2) การเลิกงานหรือการออกจากที่ทำงาน แนวปฏิบัติการเลิกงานหรือการออกจากที่ทำงานเมื่อถึงเวลาเลิกงานในแต่ละวัน อาจต้องสอบถามและตรวจเช็คความคืบหน้างานยังคงทำงานหรือมีประชุมอยู่หรือไม่ หากหัวหน้างานยังมีประชุมอยู่ แต่ถึงแม้ว่าการประชมนั้นไม่มีความเกี่ยวข้องกับงานที่เรารับผิดชอบโดยตรง ควรอยู่รอในที่ทำงานก่อน เพื่อในกรณีที่หัวหน้างานต้องการสอบถามหรือต้องการเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ที่เรารับผิดชอบ ทำให้สามารถรองรับงานได้ทันที เพื่อให้การทำงานไม่มีสะดุดและมีความราบรื่นมากที่สุด เป็นวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นที่เรียกว่า サービス残業 (การทำงานล่วงเวลาแบบไม่ได้รับค่าตอบแทน หรือ ฟรีโอที) ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อพนักงานทำงานเกินเวลาทำการปกติ แต่ไม่ได้รับค่าจ้างสำหรับชั่วโมงที่ทำการเพิ่มเติม

3) ทรงผมและการแต่งกายของผู้หญิง แนวปฏิบัติเกี่ยวกับทรงผมและการแต่งกายของผู้หญิงที่ทำงานในสำนักงาน กรณีที่ไม่มีชุดยูนิฟอร์มนั้น ไม่มีรูปแบบหรือข้อกำหนดที่ชัดเจน แต่โดยส่วนใหญ่จะเน้นความเรียบง่ายและเป็นระเบียบ โดยมีแนวปฏิบัติด้านทรงผมของพนักงานหญิงควรหลีกเลี่ยงทรงผมที่ซับซ้อนหรือทรงผมที่มีสไตล์มากเกินไป กรณีพนักงานหญิงที่มีทรงผมยาวควรรวบผมเพื่อความสะดวกเรียบร้อยและความคล่องแคล่วในการทำงาน รวมไปถึงการเลือกสีเส้นและรูปทรงของเสื้อผ้าที่ใส่ไปทำงาน ควรเลือกที่มีรูปแบบสุภาพเรียบร้อยและมีสีโทนอ่อน หลีกเลี่ยงสีดำหรือสีโทนมืด ทั้งนี้ควรสวมเสื้อทับทุกครั้ง

4) การจดบันทึกระหว่างการประชุม เป็นแนวปฏิบัติอย่างหนึ่งที่ชาวญี่ปุ่นจะมีสมุดจดบันทึกสำหรับจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานระหว่างการประชุมทั้งแบบที่เป็นทางการ และการพูดคุยกับลูกค้าทั่วไป ซึ่งการจดบันทึกระหว่างการประชุมเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สามารถเก็บข้อมูลส่วนสำคัญและรายละเอียดส่วนย่อยของงานที่เป็นตัวเลข เช่น จำนวนต่าง ๆ วัน และเวลา เป็นต้น ทั้งนี้สามารถตรวจสอบย้อนกลับ สามารถทำความเข้าใจได้ในภายหลังได้อย่างถูกต้อง และเป็นประโยชน์ที่จะช่วยให้สามารถทำงานต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) การลางาน ในการทำงานร่วมกับคนญี่ปุ่นจะมีขั้นตอนและวิธีการที่เฉพาะเจาะจง โดยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการสื่อสารล่วงหน้าอย่างน้อย 1-2 สัปดาห์ หรือตามนโยบายของบริษัท ซึ่งอาจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะงานและบริบททางวัฒนธรรม ทั้งนี้ก่อนการแจ้งลางานล่วงหน้าต่อหัวหน้างาน จำเป็นต้องมีการประสานงานหรือตรวจเช็คแผนการลาของเพื่อนร่วมงานในตำแหน่งงานเดียวกันหรือส่วนที่เกี่ยวข้องก่อนว่ามีแผนการลาที่ตรงกันหรือไม่ เพื่อให้สามารถดำเนินงานต่อไปได้อย่างราบรื่น นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการมอบหมายงานในวันที่ลางานให้กับเพื่อนร่วมงานทราบ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานแทนได้

จากประเด็นปัญหาและอุปสรรคด้านการการทำงานที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมในด้านระบบการทำงาน ตลอดจนแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยที่พบภายหลังการมาทำงานที่ประเทศญี่ปุ่นดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น จะพบว่าค่อนข้างมีรายละเอียดที่ซับซ้อนพอสมควร กล่าวได้ว่าเป็นประเด็นที่แรงงานชาวไทยจำเป็นต้องมีความเข้าใจที่ชัดเจนเพื่อหาแนวทางการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่น ในบริษัทหรือสถานประกอบการ ณ ประเทศญี่ปุ่นในสภาพปัจจุบันอย่างเหมาะสม เพื่อให้การทำงานเกิดความราบรื่นเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นได้อย่างปกติสุข

5.4 วิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทย

การปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างนั้น มักเชื่อมโยงกับการยอมรับความแตกต่างในวัฒนธรรมและแนวปฏิบัติของสภาพแวดล้อมและผู้คนในสถานที่ทำงาน การเรียนรู้อย่างเข้าใจและความยืดหยุ่นในการปรับตัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สามารถทำงานร่วมกับผู้คนจากวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการทำความเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมการทำงาน และเรียนรู้ที่จะปรับตัวเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำงานและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการทำงานจึงมีความสำคัญอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามแรงงานชาวไทยแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและการปรับตัวด้วยการใช้วิธีการที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามระดับความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เดิมที่มีก่อนหน้า ทั้งนี้มีปัจจัยด้านระยะเวลาการพำนักในประเทศญี่ปุ่นเป็นปัจจัยสำคัญ จึงสรุปวิธีการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่น น้อยกว่า 5 ปี และกลุ่มแรงงานชาวไทยที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่น มากกว่า 5 ปี ในประเด็นดังต่อไปนี้

วิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น กลุ่มแรงงานชาวไทยที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่น น้อยกว่า 5 ปี

กลุ่มตัวอย่างที่มีระยะพำนักในประเทศญี่ปุ่นน้อยกว่า 5 ปี ใช้วิธีการพัฒนาภาษาญี่ปุ่นของตนเองให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้มีความต้องการเพิ่มทักษะความสามารถในด้านที่สามารถนำมาใช้กับงานได้ เช่น ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ทำงานในแต่ละวันให้แล้วเสร็จไม่มีงานค้าง นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสอบถามและขอคำแนะนำจากรุ่นพี่หรือเพื่อนชาวญี่ปุ่น ค้นหาแนวทางการปฏิบัติตัวและธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกับคนญี่ปุ่นในอินเทอร์เน็ต หรือเว็บไซต์ต่าง ๆ การสังเกตพฤติกรรม/ลักษณะนิสัยของหัวหน้างานหรือเพื่อนร่วมงาน ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

(JC02) “ในที่ทำงานก็ไม่ได้มีปัญหาอะไรนะ... งานตอนนี้ก็ค่อนข้างอยู่ตัวแล้ว ปกติเป็นคนทำงานเร็วอยู่แล้ว...

จะพยายามไม่ต้องงาน... รับงานมาก็คือรีบทำงานให้เสร็จตามกำหนด...แต่ก็มีไปเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติม. เสาร์อาทิตย์นะคะ....เพราะบางทีก็ได้ใช้ภาษาอังกฤษอยู่บ้าง ที่มีบริษัทลูกต่างประเทศ ผังยุโรปด้วย...เพื่อเรามีโอกาสได้ไปประจำสาขาที่โน้น...ก็เตรียมพร้อมเอาไว้ค่ะ”

(JC03) “คือจะรวบรวบงานในวันนั้น แล้วติดต่อบ่อยเลย ไม่ไปบ่อย หลัง ๆ มากี่เริ่มดีขึ้น ทำงานแฮปปี้มากขึ้น งานโผล่มากขึ้นคือ ต้องช่างสังเกตเพื่อนร่วมงาน หรือหัวหน้างานของเราค่ะ คือถ้าเอารมณ์ไม่ดี จะมาหงุดหงิดใส่เราอีก ตอนนี้รู้แหละค่ะ”

(JC05) “รู้สึกว่าการพัฒนาอีกเยอะเลย บางครั้งก็ฟังไม่รู้เรื่อง อันไหนที่ฟังไม่เข้าใจ ต้องไปถามเพื่อน คนญี่ปุ่นอีกที ว่าตะกี้เขาพูดอะไร ช่วยอธิบายอีกรอบได้ไหม เชื่อกความเข้าใจของเราอีกที เดียวทำงานผิดทำงานไม่ครบข้างมันจะยุ่งกว่าเดิม...ต้องฝึกภาษาตลอดค่ะ ตอนนี้ก็มีชั่วโมงเรียนภาษาเพิ่มตอนกลางวันค่ะ”

(JC06) “เรื่องงานไม่ค่อยเจอปัญหาอะไรเท่าไร ก็ทำงานของเราให้เต็มที่ เจอปัญหาอะไรก็แก้ไปตามนั้น...กับเพื่อนร่วมงานหรือหัวหน้างานก็ไม่ได้มีปัญหาอะไร... คงโชคดีด้วยมั้งคะ(หัวเราะ)....ที่เป็นปัญหาใหญ่ ๆ สำหรับหนูก็คงเป็นเรื่องการไปโรงพยาบาลหาหมอนี้แหละ ลำบากสุดแหละ”

(JC08) “...ก็ลองเสิร์ชดูตามเว็บไซต์ต่าง ๆ ว่าเรื่องแบบนี้ยังไ. จริง ๆ มันก็มีความคิดเห็นหลากหลายนะคะ ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย....แต่ความคิดเห็นส่วนใหญ่บอกว่า การปล่อยผมและการใส่เสื้อสีดำไปทำงานเป็นเรื่องที่ควรหลีกเลี่ยง ควรจะเก็บผม รวบผมให้เรียบร้อย และไม่ควรรีใส่สีดำ ควรใส่เสื้อสีท่อนสว่างดีกว่า...แล้วทำไมไม่บอก เรื่องแค่นี้มันบอกกันได้นะ”

(JC10) “หนึ่งเลย เราต้องทำงานของเราให้เต็มที่ จุดไหนที่ยังทำไม่ได้ก็ต้องพัฒนาอยู่ตลอด เช่น ด้านภาษา นี่ต้องพัฒนาตลอด เจอคำไหนที่ไม่รู้ไม่เคยได้ยิน ก็ต้องไปหาความหมาย คราวหลังก็รู้แหละ อะไรแบบนี้ สองก็คือเรื่องการทำงาน พยายามทำงานให้เร็ว อย่าไปดองงานไว้...รับงานก็ให้รีบทำ...งานไหนช้าก็ต้องตาม ๆ ไม่ใช่ปล่อย”

จากตัวอย่างข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่ากลุ่มแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่นน้อยกว่า 5 ปี มีความต้องการพัฒนาทักษะทางภาษา เช่น ภาษาญี่ปุ่น และภาษาอังกฤษ ของตนเอง และใช้วิธีการสนับสนุนทางสังคม เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติตนที่เหมาะสมในการทำงานในประเทศนี้ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาทักษะทางภาษาญี่ปุ่นของตนเองอยู่เสมอ โดยใช้เวลาหลังเลิกงานเข้าเรียนในสถานบันสอนภาษาเอกชน จำนวน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ นอกจากนี้ยังวางแผนสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น JLPT (Japanese Language Proficiency Test) เพื่อประเมินความสามารถในการใช้ภาษาญี่ปุ่นของตนเองทุกปี นอกจากนี้ยังมีความต้องการพัฒนาทักษะภาษาต่างประเทศอื่น ๆ เช่น ภาษาอังกฤษเพิ่มเติม เพื่อสามารถนำไปพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของตนเอง
2. กำหนดงานในแต่ละวันให้แล้วเสร็จ ไม่ให้งานค้างคั่งมากเกินไป โดยเริ่มต้นด้วยการสร้างรายการงานที่ต้องทำในแต่ละวันด้วยการจัดลำดับความสำคัญของงานตามความเร่งด่วนหรืองานที่ต้องการให้เสร็จสิ้นก่อน การจัดการเวลาให้เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้สามารถทำงานได้มากขึ้นและลดความเครียดที่เกิดขึ้นจากงานค้างคั่งได้อีกด้วย
3. ใช้วิธีการสอบถามและขอคำแนะนำในเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการทำงานและการติดต่องาน ตลอดจนถึงธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ จากเพื่อนร่วมงาน รุ่นพี่หรือคู่สมรสชาวญี่ปุ่นโดยตรง เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีของชาวญี่ปุ่นในสถานการณ์ที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างไป
4. ค้นหาแนวคิดหรือแนวทางการปฏิบัติตนและธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกับคนญี่ปุ่นจากอินเทอร์เน็ตหรือเว็บไซต์ต่าง ๆ เป็นวิธีที่ช่วยในการตรวจสอบแนวโน้มและความคิดเห็นของชาวญี่ปุ่นในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีการแบ่งปันประสบการณ์และความรู้ที่มีประโยชน์ในการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นจากผู้มีประสบการณ์
5. สังเกตลักษณะนิสัยส่วนบุคคลและพฤติกรรมการทำงานของเพื่อนร่วมงานและหัวหน้างานภายในแผนกและแผนกงานที่มีการติดต่อเป็นประจำ เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกันและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม และเป็นการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานและหัวหน้างานจะช่วยให้สามารถทำงานร่วมกันและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ที่มีการติดต่อเป็นประจำในที่ทำงาน

วิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น กลุ่มแรงงานชาวไทยที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่นมากกว่า 5 ปี

กลุ่มตัวอย่างที่มีระยะพำนักในประเทศญี่ปุ่นมากกว่า 5 ปี ใช้วิธีการพัฒนาภาษาญี่ปุ่นของตนเองให้ดียิ่งขึ้น เพิ่มทักษะความสามารถในด้านที่สามารถนำมาใช้กับงานได้ เช่น การสอบใบขับขี่รถยนต์ เป็นต้น ใช้วิธีการเริ่มงานเร็วกว่าปกติและเลิกงานช้ากว่าปกติ ปรับปรุงการทำงานและทักษะการทำงานของตนเองให้ดียิ่งขึ้นต่อเนื่อง ปรับลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนและไม่จำเป็นออกไป คิดและวางระบบการทำงานใหม่ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

(JC01) “คือเราทำงานคนเดียว ไม่มีคนช่วย ต้องทำงานให้เร็วค่ะ ไม่ให้งานช้า ส่งตามกำหนด แล้วก็ไปสอบใบขับขี่ ให้ทำงานได้เท่า ๆ กับคนญี่ปุ่น และทำงานให้ได้หลายด้าน แล้วก็พัฒนาภาษาญี่ปุ่นของเราตลอด และก็จะมีสอบ JLPT รักษาระดับภาษาไว้ค่ะ”

(JC04) “คือพอทำงานได้ระยะหนึ่ง พี่บอกเลยว่ามึนหลายจุดมาก ที่มันลงระบบช้า ๆ มันทำให้เราต้องมาลงระบบหลายรอบ ซึ่งมันก็คือระบบอันเดียวกัน... พี่ก็คุยกับหัวหน้านะว่าข้อมูลมันอันเดียวกัน ทำไม

ลงหลายรอบ... พี่ก็เลยจัดการเองเลยจ้า.... โชคดีตรงที่สามีเขาถนัดเรื่องพวกนี้ เราก็ถามเขาว่า มันทำได้ไหมยังเง...เขาก็บอกมา...เราก็จัดใหม่เลย....ตอนนี้ทำงานเร็วขึ้นเยอะ ”

(JC07) “หลังจากมาทำงานได้ปีกว่า ก็สอบใบขับขี่ค่ะ เพราะตอนนี้ไปทำงานโดยขับรถเอง ก็ทำงานสะดวกขึ้น ไปทำงานต่างจังหวัดได้.... อีกอย่างนี่ก็คงเป็นเรื่องของภาษาค่ะ ที่คิดว่าต้องพัฒนาอยู่ตลอด เพราะ รับงานล่ามฟรีแลนซ์ด้วย บางทีเจอภาษาญี่ปุ่นเฉพาะทางมาก ๆ เช่น ภาษากฎหมาย ก็มีมัน ๆ เหมือนกันนะค่ะ เพราะฉะนั้นเรื่องภาษามาอันดับหนึ่งเลย ส่วนเรื่องอื่น ๆ ไม่ค่อยเจอปัญหาอะไร เท่าไหร่ค่ะ อาจจะโชคดีที่แฟนจะคอยเตือนตลอดว่า ควรหรือไม่ควรทำอะไรด้วยมั้งค่ะ เลยไม่ค่อย มีปัญหาเรื่อง Culture shock เท่าไร”

(JC09) “เพราะที่นี่ ไม่มีคนต่างชาติเลย เขาก็งง ตกใจนะว่าเรามาอยู่ที่นี่ได้ไง แรก ๆ เหมือนเขาจะไม่ค่อย ยอมรับเราเท่าไรนั้น ผมโดนล้อตลอดว่าเป็นเอเลี่ยน โดนแกล้งด้วย แต่ผมเป็นคนไม่คิดมากอะไร... ช่วงแรก ๆ ที่ มาทำงานก็ไม่รู้อะไรเลย ทำงานไม่ตรงสายด้วย แต่ผมนะ..จะเข้างานเร็วและเลิกงาน ช้ากว่าปกติประมาณ 1 ชั่วโมง สมมุติว่า เข้างาน 8 โมงเช้า เข้างานก่อน มาเช็คระบบ เช็คเครื่องจักร รอลุย พอเริ่มงาน ก็รันเครื่องได้เลย พอตอนเลิกงานก็เลิกงานช้ากว่าปกติ เคลียร์งานทุกอย่างให้เสร็จ เพื่อให้งานเสร็จกว่าสัปดาห์ปกติไป 1 ชั่วโมงของทุก ๆ วัน อีกอย่าง ผมจะพัฒนา ปรับปรุงให้ไลน์ การผลิตของผม มี lost น้อยที่สุด จนกลายเป็นศูนย์เลย พอผมทำได้ หัวหน้ากับเพื่อนร่วมงาน เขายอมรับผมมากขึ้น พอทำงานไปได้สักพัก เขาก็โปรโมทเราให้เป็นหัวหน้าหัวโรงงาน ดูแลเรื่อง ระบบกะทำงานของพนักงานทั้งโรงงานครับ”

จากตัวอย่างข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่ากลุ่มแรงงานชาวไทยที่ทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่น 5 ปีขึ้นไป มีความต้องการ พัฒนาทักษะทางภาษาญี่ปุ่นของตนเอง ดังนั้นจะเห็นว่าทักษะด้านภาษาญี่ปุ่นยังมีความสำคัญอยู่มาก ทั้งนี้ ใช้วิธีการเริ่มงานให้เร็วกว่าปกติและเลิกงานช้ากว่าปกติ ตลอดจนการปรับลดการทำงานที่ซับซ้อนและไม่จำเป็น คิดและ วางระบบการทำงานใหม่ โดยสรุปไว้ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาทักษะทางภาษาญี่ปุ่นของตนเองอยู่เสมอ โดยวางแผนสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น JLPT (Japanese Language Proficiency Test) เพื่อประเมินความสามารถในการใช้ภาษาญี่ปุ่นของตนเองทุกปี

2. เพิ่มพูนทักษะความสามารถด้านอื่น ๆ ที่สามารถนำมาปรับใช้กับงานได้ เช่น การสอบใบขับขี่รถยนต์ เป็นต้น การพัฒนาทักษะและความสามารถในการด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องก็งานจะช่วยเสริมสร้างการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและเตรียมความพร้อมในการปรับตัวต่ออุตสาหกรรมและสภาวะการทำงานที่ต่างกันได้

3. เริ่มงานเร็วกว่าปกติและเลิกงานช้ากว่าปกติ กล่าวคือใช้เทคนิคเรื่องของการจัดการเวลา สร้างความสม่ำเสมอ และความกระตือรือร้นในการทำงาน จะช่วยให้สามารถปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงานและการพัฒนานิสัยในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. พัฒนาด้านทักษะการทำงานโดยการเรียนรู้งานแผนกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องภายในองค์กรเป็นวิธีการปรับปรุง ระบบการทำงานของตนเอง ทำให้มีมุมมองการทำงานที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการทำงานภายในองค์กรและ อาจเข้าใจปัญหาและความต้องการของแต่ละแผนก ช่วยให้สามารถทำงานได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในสถานการณ์ ที่หลากหลาย

5. พิจารณาปรับลดขั้นตอนการทำงานที่ซ้ำซ้อนและไม่จำเป็นออกบางส่วน เพื่อพัฒนาขั้นตอนการทำงาน ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการลดกระบวนการ Loss หรือการลดการสูญเสียในกระบวนการทำงาน ทั้งนี้การลด

ขั้นตอนการทำงานที่ซ้ำซ้อนและไม่จำเป็น ย่อมส่งผลให้มีเวลาและทรัพยากรมากขึ้นที่จะใช้ในการทำงานที่มีความสำคัญและมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของงานได้

6. คิดและวางระบบการทำงานใหม่ เพื่อให้สามารถทำงานได้เร็วและมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ภายหลังจากที่ปรับลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นออกแล้ว จำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงเทคโนโลยีและเครื่องมือที่สามารถช่วยให้กระบวนการทำงานเร็วขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ควรมีการทดสอบเพื่อตรวจสอบว่ากระบวนการใหม่สามารถทำงานได้เร็วและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นจริงอย่างรอบคอบ เพื่อให้มั่นใจว่ากระบวนการใหม่จะสอดคล้องกับความต้องการและเป้าหมายขององค์กรอย่างเหมาะสม

6. สรุปผลและอภิปรายผล

จากประเด็นปัญหาและอุปสรรคด้านวิธีการทำงานทั้ง 6 ประเด็น จะพบว่าเรื่องการติดต่อสื่อสารภายในทีม สอดคล้องกับ (รัชนิ ปิยะธำรงชัย, 2561) ที่กล่าวถึงประเด็นการทำงานภายใต้ปัญหาความแตกต่างทางวัฒนธรรมของลุ่มภาษาญี่ปุ่นที่ทำหน้าที่คนกลางระหว่างชาวไทยและชาวญี่ปุ่นมักพบปัญหาการสื่อสารในแนวคิดเรื่อง “HORENSO” โดยที่พนักงานชาวญี่ปุ่นมุ่งเน้นการทำงานแบบกลุ่มใช้การรายงานความคืบหน้าของงาน ติดต่อและปรึกษาเมื่อเกิดปัญหาอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่พนักงานชาวไทยไม่ได้ยึดหลักการรายงาน ติดต่อและปรึกษาเรื่องงานเท่าที่ควร นอกจากนี้ (พัชยา โสภณสิทธิพงศ์, 2564) ได้กล่าวอีกว่าพนักงานชาวไทยมักจะมองข้ามการรายงานและติดต่อสื่อสารในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อเกิดปัญหาจะพยายามแก้ไขปัญหาเองและจะรายงานครั้งเดียวเมื่อเสร็จงาน

ด้านประเด็นเรื่องการวางแผนระยะยาว การหมุนเวียนเปลี่ยนงาน และการส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเอง อยู่เสมอของวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น สอดคล้องกับ (เพ็ชรี ระบุวิเชตร, 2554) ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมการจัดการแบบญี่ปุ่น 4 ประเด็นตรงกันในด้านวัฒนธรรมการจัดการให้บุคลากรมีการเรียนรู้พัฒนาทักษะด้านสติปัญญา (Cognitive Skill) การพัฒนาทักษะการทำงาน การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ (Technical Skill) และทักษะด้านพฤติกรรม (Behavior Skill) รวมไปถึงการฝึกอบรมในงาน OJT (On-the-Job Training) จากหัวหน้างานรุ่นพี่ในการทำงานทุกปี เพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบต่อนหน้าที่และองค์กร การทำงานจัดการที่เน้นวางแผนระยะยาวเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นและป้องกันการสูญเสียศักยภาพในการแข่งขัน และการหมุนเวียนเปลี่ยนงานภายในองค์กรหรือการเปลี่ยนหน้าที่ความรับผิดชอบของพนักงานทุกตำแหน่ง ตั้งแต่ระดับปฏิบัติการและระดับผู้บริหาร เพื่อให้การเกิดเรียนรู้งานใหม่ตลอดเวลา

จากประเด็นปัญหาและอุปสรรคด้านการการทำงานที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมในด้านระบบการทำงาน ตลอดจนแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยที่พบภายหลังการมาทำงานที่ประเทศญี่ปุ่นดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น จะพบว่าค่อนข้างมีรายละเอียดที่ซับซ้อนพอสมควร กล่าวได้ว่าเป็นประเด็นที่แรงงานชาวไทยจำเป็นต้องมีเข้าใจที่ชัดเจนเพื่อหาแนวทางการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นในบริษัทหรือสถานประกอบการ ณ ประเทศญี่ปุ่นในสภาพปัจจุบันอย่างเหมาะสม เพื่อให้การทำงานเกิดความราบรื่นเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นได้อย่างปกติสุข

จากผลการศึกษา จะเห็นว่าแรงงานชาวไทยที่ทำงานในสถานประกอบการ ณ ประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน จากสายอาชีพบริการและพนักงานบริษัททั่วไปมีวิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานด้านวิธีการทำงานและแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นด้วยวิธีการที่หลากหลายตามสถานการณ์ที่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงความหลากหลายแล้วจะพบว่าวิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานด้วยวิธีการที่คล้ายกัน กล่าวคือใช้วิธีการ

พัฒนาและปรับปรุงระดับความรู้ ความสามารถและวิธีการทำงานตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาและปรับปรุงเรื่องเล็ก ๆ ในการทำงานประจำวันอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สามารถทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นวิธีการที่สามารถทำได้ทันทีและมีประสิทธิภาพสูง ตามแนวคิดไคเซ็น (Kaizen) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ ในการปรับปรุงการทำงานและสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น (Kawabe Nobuo, 2011) เสนอแนวคิดการทำงานที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับองค์กรได้ เพราะเน้นที่การปรับปรุงและพัฒนาที่ “กระบวนกร” อย่างต่อเนื่อง และเป็นแนวปฏิบัติที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในหลากหลายสายอาชีพ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของนักวิชาการที่สนับสนุนการทำงานแบบญี่ปุ่นที่มีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานชาวไทยในบริษัทญี่ปุ่นของ (ตรีกาล เมฆบริบูรณ์ และ ฌกมล จันทรสม, 2565) ที่กล่าวว่าหลักแนวคิดไคเซ็นเป็นวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นที่มีส่วนให้เกิดการผลักดันให้พนักงานทุกคนเกิดกระบวนการคิดที่จะปรับปรุงวิธีการทำงานของตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิมจากสถานการณ์ที่แตกต่างกัน โดยเริ่มจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สามารถทำได้ทันที ส่งผลให้พนักงานมีทักษะการทำงานที่ดีขึ้น และองค์กรพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านต่าง ๆ

นอกเหนือการพัฒนาทักษะและการปรับปรุงวิธีการทำงานของตนเองอย่างต่อเนื่องตามหลักแนวคิดไคเซ็น (Kaizen Cycle) ยังพบว่าการสนับสนุนทางสังคม (Social Support) มีส่วนสำคัญในการปรับตัวทางวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นของแรงงานชาวไทยที่ทำงานในประเทศญี่ปุ่น ณ ปัจจุบัน ด้านการให้คำแนะนำหรือการอธิบายถึงวิธีการทำงานและแนวปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นจากเพื่อนร่วมงานหรือคู่สมรสชาวญี่ปุ่น รวมไปถึงการสื่อสารผ่านโลกออนไลน์ล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยในการปรับตัวทางวัฒนธรรมของแรงงานชาวไทยในประเทศญี่ปุ่น สอดคล้องกับผลการศึกษา พิณภา หมวกยอดและคณะ (2563) ที่พบว่าปัจจัยด้านทัศนคติทักษะการรับรู้ บุคลิกภาพ ความเชื่อมั่นในตนเอง ลักษณะงาน การสนับสนุนทางสังคมและจากองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวต่างชาติที่ทำงานร่วมกับชาวไทยในจังหวัดเชียงใหม่

ความเข้าใจถึงวิธีการทำงานและแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นอย่างเหมาะสมนั้น เป็นช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงวัฒนธรรมใหม่ได้อย่างลึกซึ้ง การเรียนรู้ที่จะปรับตัว เป็นการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตภายในตนเองอีกด้วย ทั้งนี้การยอมรับความแตกต่างและการเรียนรู้ระหว่างกัน เป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความเข้มแข็งและเชื่อมโยงกันได้อย่างยั่งยืน

7. ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการทำงานภายใต้วัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น รวมไปถึงแนวทางการปรับตัวในการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่นของกลุ่มตัวอย่างแรงงานชาวไทยที่ทำงานในบริษัทและสถานประกอบการ ที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคคันโต ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดกุนมะ จังหวัดโทชิจิ จังหวัดคิโอบารากิ จังหวัดไซตามะ จังหวัดชิบะ และจังหวัดคานางะวะเท่านั้น ดังนั้นหากพิจารณาขยายพื้นที่ในการเก็บข้อมูล จะทำให้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นในแต่ละภูมิภาค นอกจากนี้การเปรียบเทียบกับแรงงานชาวต่างชาติอื่น การเชื่อมโยงกับนโยบายด้านระบบการส่งเสริมแรงงานเพื่อพัฒนาคุณภาพแรงงานไทย การเตรียมตัวตั้งต้นก่อนไปทำงานที่ประเทศญี่ปุ่น ตลอดจนการศึกษาด้านภาษา และค่าดำเนินการต่างๆ จะช่วยให้เห็นภาพรวมของขั้นตอนในช่วงก่อนเดินทาง และหลังจากเริ่มทำงานที่ประเทศญี่ปุ่น โดยใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม จะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงาน ณ ญี่ปุ่นในบริบทและสถานะที่แตกต่างได้ชัดเจนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. (2566). รายงานผลการปฏิบัติงาน กรมจัดหางาน ไตรมาสที่ 1 ประจำปีงบประมาณ 2566 (ตุลาคม-ธันวาคม 2565). *กรมการจัดหางาน*.
- ตรีกาล เมฆบริบูรณ์ และ ณกมล จันทร์สม. (2565). วัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อ ประสิทธิภาพการทำงานของ พนักงานชาวไทยในบริษัทญี่ปุ่นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(44), 251-266.
- พชยา โสภณสิทธิพงศ์. (2564). สภาวะการทำงานกับความต้องการพัฒนาตนเองของล่ามภาษาญี่ปุ่น ในบริษัทญี่ปุ่น เขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา*, 11(2), 69-83.
- พินณา หมวกยอด, เสาวรีย์ ชัยวรรณ, ศนิ ไทรหอมนวล, หลี ยิง และ ธัญญลักษณ์ บุญลือ. (2563). กระบวนการและรูปแบบเชิงจิตวิทยาของการปรับตัวข้ามวัฒนธรรมของชาวต่างชาติที่ทำงานกับคนไทย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 8(2), 19-39.
- พรวิภา เหาตะวานิช และ อรัญญา ดุ้ยคำภีร์. (2556). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของผู้ใช้แรงงานไทยย้ายถิ่น: การวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารวิจัย มข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา) สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 14-27.
- เพ็ชร ธิปไตย. (2554). การเรียนรู้ลักษณะการจัดการ: การจัดการข้ามวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 1). ดวงกลมพับลิชชิง.
- มนัญญ์ ภูธร โภชนจันทร์. (2562). การทำงานร่วมกับผู้จัดการชาวญี่ปุ่น: บทการบริหารความขัดแย้งและความแตกต่างทางวัฒนธรรมในประเทศไทย. *วารสารเซนต์จอห์น*, 22(31), 175-191.
- รัชนี ปิยะธำรงชัย. (2561). บทบาทและปัญหาความแตกต่างทางวัฒนธรรมในการทำงาน ของล่ามภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ภายใต้บริบท “ความเป็นญี่ปุ่น”: กรณีศึกษาบริษัทญี่ปุ่นในนิคมอุตสาหกรรมของไทย. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 7(2), 51-90.
- 川邊信雄 (2011). 「タイトヨタの経営史」. 有斐閣.
- 厚生労働省 2023. 「外国人雇用状況」の届出状況まとめ【本文】『令和5年10月末時点』3-10.
- 小山健太 (2022). 「高度外国人材を含む異文化チームのマネジメント」『日本労働研究雑誌』744, 35-47,
- 内藤 伊都子・グエン ティ ミン チャン (2021). 「日本人社員と外国人社員が日本企業で協働するために必要な 異文化コミュニケーション教育」『東京福祉大学・大学院紀要 第11巻 第1-2合併号』, 5-12.
- 山本哲子・水上勝義 (2021). 「外国人介護職員の日本語能力レベルによる職業性ストレスについて検討 ー来日1年目を対象にー」『高齢者ケアリング学研究会誌』11(2), 1-11.
- 李艶・山本 理沙 (2020). 「在日外国人労働者の異文化適応についての調査研究」『聖泉論叢』28, 1-18.

Phan Xuan Duong. (2020). 「在日外国人労働者に対する日本語指導研修の改善 ―ベトナム人技能実習生の日本語習得の現状を事例として―」 『修士学位論文ベトナム国家大学ハノイ校日越大学 地域研究プログラム日本研究専攻』, 12-64.

หน่วยงานผู้แต่ง: วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยพายัพ

Affiliation: The International College, Payap University

Corresponding email: Shewinkate@gmail.com

Received: 2024/08/27

Revised: 2024/10/09

Accepted: 2024/10/14

ความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องในนิยายสงครามญี่ปุ่น: กรณีศึกษานิยายสงครามเรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ “ทะอิเฮะอิเกะ”*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำเสนอเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความบาดหมาง และการคลี่คลายความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องที่ปรากฏในนิยายสงครามเรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ “ทะอิเฮะอิเกะ” รวมทั้งวิเคราะห์ว่า การนำเสนอความบาดหมางดังกล่าวส่งผลต่อความเป็นไปของตระกูลอย่างไร จากการศึกษาพบว่า เหตุปัจจัยของความบาดหมางระหว่างพี่น้องมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากการเน้นเหตุปัจจัยภายในตระกูลอันเกิดจากพฤติกรรมของผู้เป็นพี่น้อง ไปสู่เหตุปัจจัยภายนอกตระกูล ได้แก่ อิทธิพลของสภาพสังคมจากกลุ่มนักรบและราชสำนัก ทั้งนี้แม้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องจะเกิดความบาดหมางกัน ทว่าผู้เขียนมีแนวโน้มที่จะนำเสนอให้คู่ขัดแย้งโดยส่วนใหญ่มีฝ่ายที่แสดงท่าทีประนีประนอมเพื่อคลี่คลายความขัดแย้ง นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ผู้เขียนมีแนวโน้มที่จะนำเสนอความบาดหมางระหว่างพี่น้องให้เป็นเครื่องชี้ถึงการเสื่อมอำนาจของตระกูล รวมทั้งชี้เป็นนัยว่า ผู้นำที่สามารถคลี่คลายความบาดหมางลงได้ นับเป็นผู้มีคุณสมบัติที่จะนำพาความรุ่งเรืองมาสู่ตระกูล และสร้างความมั่นคงให้แก่กลุ่มนักรบ

คำ

สำคัญ

นักรบพี่น้อง, ความบาดหมาง, โฮเงินโมะโนะงะตะริ, เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ, ทะอิเฮะอิเกะ

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัยนวัตกรรมและการสร้างสรรค์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2567

Dissension Between Brother Warriors in Japanese War Tales: A Case Study of The Tale of Hōgen, The Tale of Heike, and Taiheiki

Abstract

This research aims to examine how the reasons for and resolutions of dissension between brother warriors are presented in three Japanese war tales—The Tale of Hōgen, The Tale of Heike, and Taiheiki—and to analyze how the dissension affects the future of each clan. According to the results, the causes of the dissension between brother warriors appear to shift from internal factors caused by the brothers' behaviors to external factors, including social influence from the royal court and clan warriors. Despite conflicts between the brothers, the authors typically portray one of them as willing to reconcile and resolve disagreements. In addition, the authors tend to present the dissension between the brothers as a sign of the clan's loss of power, implying that a leader that can settle dissension has the ability to bring prosperity to the clan and provide stability for its warriors.

Key words

brother warriors, dissension, The Tale of Hōgen, The Tale of Heike, Taiheiki

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในนิยายสงครามญี่ปุ่น ผู้เขียนมักนำเสนอเรื่องราวความผูกพันระหว่างนักรบพี่น้อง โดยตัวละครนักรบผู้พี่มักถูกมอบบทบาทให้เป็นผู้สืบสานความตั้งใจของบิดาและเป็นหลักพึ่งพาให้แก่กันพี่น้อง ในขณะที่ตัวละครผู้น้องก็ให้ความเคารพ และตระหนักถึงสถานภาพของผู้เป็นพี่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้เป็นพี่อยู่ในฐานะ “หัวหน้าตระกูล” (総帥) และ “หัวหน้ากลุ่มนักรบ” (武家の棟梁) ผู้เป็นน้องก็ย่อมต้องให้ความเคารพยำเกรงมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม มีไม่น้อยที่สายสัมพันธ์ของผู้มีสายเลือดเดียวกันเกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่โศกนาฏกรรมที่พี่น้องต้องฆ่าฟันกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่นักรบก้าวขึ้นมาใช้อำนาจนับตั้งแต่ปลายสมัยเฮอัน (ค.ศ. 794-1185) ถึงต้นสมัยมุโระมะชิ (ค.ศ. 1336-1573)

ในช่วงปลายสมัยเฮอัน ขณะเกิดการต่อสู้แย่งชิงบัลลังก์ในสงครามโฮเง็น (保元の乱) ในปีค.ศ.1156 มินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะ (源義朝) นักรบผู้พี่ซึ่งอยู่ในฐานะหัวหน้าตระกูลและหัวหน้ากลุ่มนักรบ เกิดความบาดหมางกับผู้เป็นน้อง ในท้ายที่สุดแม้ว่าโยะมิโตะโมะจะเป็นฝ่ายชนะสงครามและได้รับปูนบำเหน็จดังที่หวังไว้ ทว่าเขาก็ต้องสังหารบิดาและผู้เป็นน้องตามคำสั่งของราชสำนัก ในนิยายสงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะวะตะริ” (『保元物語』)¹ ผู้เขียนนำเสนอฉากการต่อสู้ระหว่างพี่น้อง รวมทั้งยังได้ชี้ว่าการมุ่งแสวงหาความก้าวหน้าโดยมองข้ามสายสัมพันธ์ของคนภายในตระกูลย่อมส่งผลให้ความรุ่งเรืองของตระกูลไม่จีรังยั่งยืน

นอกจากนี้ในช่วงข้ามผ่านจากสมัยเฮอันไปสู่สมัยคะมะกุระ ยังเกิดเหตุการณ์ความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องในช่วงสงครามเก็มเปะอิ (源平の争乱) ระหว่าง ค.ศ.1180-1185 โดยเหตุการณ์ดังกล่าวถูกถ่ายทอดในนิยายสงครามเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะวะตะริ” (『平家物語』)² ในตอนต้นเรื่องผู้เขียนได้บรรยายถึงความรุ่งเรืองของนักรบตระกูลทะอิระ ภายหลังทะอิระ โนะ คิโยโมะริ (平清盛) หัวหน้าตระกูลและหัวหน้ากลุ่มนักรบ ได้ก้าวขึ้นมาเป็นพระอัยกาของจักรพรรดิ ทว่าความพยายามในการใช้อำนาจควบคุมราชสำนักได้นำมาซึ่งความขัดแย้งกับผู้เป็นน้อง ในเวลาต่อมาตระกูลทะอิระก็ถูกตระกูลมินะโมะโตะบุกโจมตีจนอำนาจอ่อนแอลงและตกเป็นฝ่ายแพ้ในที่สุด นอกจากความขัดแย้งภายในตระกูลผู้แพ้แล้ว ผู้เขียนยังได้นำเสนอความบาดหมางระหว่างพี่น้องฝ่ายผู้ชนะสงครามไว้ด้วยเช่นกัน ภายหลังจากตระกูลทะอิระล่มสลาย มินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ (源頼朝) หัวหน้าตระกูลได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเซอิเตอิโชกุน (征夷大將軍) นอกจากนี้ยังได้ก่อตั้งรัฐบาลทหารที่เมืองคะมะกุระ (鎌倉幕府) (ถัดไปจะใช้คำว่า “บะกุฟุ” (幕府) แทนคำว่า “รัฐบาลทหาร”) ยังผลให้เขามีสถานะเป็นหัวหน้ากลุ่มนักรบอย่างเต็มตัว ทว่าในช่วงเวลาที่โยะริโตะโมะขึ้นมามีอำนาจ เขากลับต้องขัดแย้งกับนักรบผู้เป็นน้อง ซึ่งเป็นกำลังหลักในการโค่นล้มตระกูลทะอิระ จนในเวลาต่อมาผู้เป็นน้องก็ถูกตามสังหารจนต้องจบชีวิตลง เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าการสั่งตามล่าผู้เป็นน้องจะส่งผลให้โยะริโตะโมะมีภาพลักษณ์ในเชิงลบ อย่างไรก็ตามในช่วงท้ายเรื่องผู้เขียนได้กล่าวสรรเสริญโยะริโตะโมะในฐานะเซอิเตอิโชกุนที่สามารถปราบผู้ที่ขาดความจงรักภักดีและทำให้บ้านเมืองสงบสุข

นอกจากนี้ ความขัดแย้งระหว่างนักรบพี่น้องในช่วงก่อตั้งบะกุฟุ ซึ่งมักถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงอีกคู่หนึ่งก็คือ ความบาดหมางระหว่าง อะมิกะซะ ทะกะอุจิ (足利尊氏) หัวหน้าตระกูลและหัวหน้ากลุ่มนักรบผู้ก่อตั้ง

¹ สันนิษฐานว่า เขียนขึ้นสมัยคะมะกุระ หลัง ค.ศ. 1223 ผู้แต่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เนื้อหากล่าวถึง สงครามการแย่งชิงราชบัลลังก์ระหว่างอดีตจักรพรรดิโจโก (崇徳院) พระเชษฐา กับ จักรพรรดิโกะเอมิระกะวะ (後白河天皇) พระอนุชา ที่เกิดขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1156

² ผู้แต่งและปีที่แต่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่า เขียนขึ้นระหว่าง ค.ศ.1230-1240 ซึ่งตรงกับช่วงต้นสมัยคะมะกุระ ตามหลักฐานใน “ทัซุระสุระงุสะ” (『徒然草』) มีบันทึกว่าผู้แต่งคือขุนนางนามว่า ยูกินะซะ (行長) เนื้อเรื่องกล่าวถึงความรุ่งเรืองจนถึงการล่มสลายของตระกูลทะอิระ (平氏) และการขึ้นมามีอำนาจของตระกูลมินะโมะโตะ (源氏)

มูโระมะชิบะกุฟุ (室町幕府) กับนักรบผู้เป็นน้อง ความขัดแย้งเกิดขึ้นในช่วงสงครามคันโนโนะโจรัน (観応の擾乱) ระหว่าง ค.ศ. 1349-1352 ซึ่งตรงกับสมัยที่ราชสำนักแตกเป็นราชวงศ์เหนือและราชวงศ์ใต้ ในนิยายสงครามเรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” (『太平記』)³ ช่วงแรกผู้เขียนนำเสนอให้พี่น้องมีความสัมพันธ์ที่รักใคร่กลมเกลียวกัน อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างนักรบในบะกุฟุได้กลายเป็นชนวนเหตุให้พี่น้องต้องทำสงครามต่อสู้กันเอง แม้ต่อมาทั้งคู่จะประนีประนอมกันได้ ทว่าภายหลังจากนั้นผู้เป็นน้องได้ล้มป่วยและเสียชีวิตลงเนื่องจากถูกวางยาพิษ เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เขียนนำเสนอให้ทั้งฝ่ายผู้เป็นพี่และน้องต่างแสดงท่าทีประนีประนอมต่อกัน นอกจากนี้ในวาระสุดท้ายของผู้เป็นน้อง แม้ผู้เขียนจะบรรยายถึงความทุกข์ทรมานในที่จองจำ หากแต่ไม่ได้นำเสนอให้ผู้เป็นน้องกล่าวติดพ้อการกระทำของทะกะอูจิ หรือชี้ถึงตัวการผู้วางยาพิษแต่อย่างใด ยิ่งไปกว่านั้นในบั้นปลายชีวิตของทะกะอูจิ ผู้เขียนยังได้กล่าวสรรเสริญทะกะอูจิในฐานะผู้เป็นเสาหลักของบะกุฟุ

จะเห็นได้ว่า ในนิยายสงครามเรื่อง “โฮเงโนะโมะโนะงะตะริ” “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ “ทะอิเฮะอิกิ” ปรากฏความบาดหมางระหว่างพี่น้องนักรบในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ทั้งการขัดแย้งทางความคิด การขัดแย้งที่นำไปสู่การฆ่าฟันกัน หรือการขัดแย้งจนนำไปสู่การล่มสลายของตระกูล ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า เนื่องด้วยผู้เป็นพี่อยู่ในสถานะหัวหน้าตระกูลและหัวหน้ากลุ่มนักรบซึ่งต้องสร้างความสัมพันธ์กับราชสำนัก รวมทั้งควบคุมเหล่านักรบให้อยู่ในอาณัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงก่อตั้งบะกุฟุ ฉะนั้นแล้วความบาดหมางระหว่างพี่น้องที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มีเหตุปัจจัยจากความขัดแย้งภายในตระกูลเพียงประการเดียว หากแต่ยังเกี่ยวเนื่องไปถึงเหตุปัจจัยอื่น เช่น ความสัมพันธ์กับราชสำนัก ความสัมพันธ์กับนักรบภายในกลุ่ม นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องที่เกิดขึ้นในช่วงก่อตั้งบะกุฟุในสมัยคะมะกุระหรือมูโระมะชิ อาจไม่ได้ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของผู้ที่อยู่ในสถานะหัวหน้ากลุ่มนักรบเปลี่ยนไปในเชิงลบโดยสิ้นเชิงเหมือนดังเช่นในสมัยเฮอัน การศึกษาเปรียบเทียบเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องในวรรณกรรมแต่ละเรื่องจึงอาจช่วยสะท้อนให้เห็นว่า ในแต่ละยุคสมัย เหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความบาดหมางมีความแตกต่างกันอย่างไร นอกจากนี้การนำเสนอความพยายามในการประนีประนอมความบาดหมางของพี่น้องแต่ละฝ่าย รวมทั้งการวิเคราะห์ว่า การคลี่คลายความบาดหมางส่งผลต่อการนำเสนอความเป็นไปของตระกูลอย่างไร ก็นับเป็นประเด็นสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามไปได้

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันงานวิจัยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลในนิยายสงครามแต่ละเรื่อง สำหรับงานวิจัยที่มุ่งศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของพี่น้องโดยรวมมีปรากฏเฉพาะในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” แต่เพียงเท่านั้น

คิตะบะยะมิ มะริโยะ (北林茉莉代, 2012, pp.50-59) ได้วิเคราะห์ลักษณะเด่นของการนำเสนอภาพลักษณ์ของพี่น้องในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” โดยแบ่งรูปแบบเรื่องราวของพี่น้อง เป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) การเปรียบเทียบลักษณะที่แตกต่างกัน : การนำเสนอให้ฝ่ายหนึ่งมีลักษณะเชิงบวกและอีกฝ่ายมีลักษณะเชิงลบ 2) บทบาทของผู้เป็นน้องในการแนะนำหรือชี้แนะ 3) การสังหารล้างแค้นแทนอีกฝ่ายที่โดนปลิดชีพ 4) การให้

³ ผู้แต่งและปีที่แต่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่า เขียนขึ้นในสมัยมูโระมะชิ ช่วง ค.ศ. 1338-1350 และมีการปรับแก้ไขในช่วง ค.ศ. 1375-1379 เนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งในช่วงที่จักรพรรดิแตกเป็นราชวงศ์เหนือกับราชวงศ์ใต้ โดยจักรพรรดิโกะตะอิโระ (後醍醐天皇) แม้จะล้มบะกุฟุของตระกูลโฮโจได้สำเร็จ ทว่าการปกครองเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น ในท้ายที่สุดพระองค์ก็ต้องพ่ายแพ้ให้กับฝ่ายทะกะอูจิ หลังจากนั้นทะกะอูจิได้ตั้งมูโระมะชิบะกุฟุขึ้น พร้อมทั้งผลักดันให้จักรพรรดิโคเมียว (光明天皇) ขึ้นครองราชย์เป็นประมุขฝ่ายราชวงศ์เหนือ ในขณะที่จักรพรรดิโกะตะอิโระ ภายหลังแห่งสงครามก็ทรงลี้ภัยไปที่โยะมิโนะ (吉野) และตั้งราชวงศ์ใต้ขึ้น

น้องเป็นผู้รับฟังคำสั่งเสียเพื่อไปบอกคนที่บ้านเกิด 5) การแสดงความรู้สึกเศร้าโศกกับการเสียชีวิตของอีกฝ่าย
6) การตายร่วมกัน

จากงานวิจัยของคิตะบะยะมิทำให้เห็นได้ถึงรูปแบบการนำเสนอเรื่องราวของนักรบพี่น้องในเรื่อง “เฮอิเกะ โมะโนะงะตะริ” อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับประเด็นเรื่องราวความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องซึ่งมักปรากฏในนิยาย สงคราม คิตะบะยะมิชี้เพียงว่าผู้เป็นพี่น้องต่างมารดามีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกัน แต่ไม่ได้กล่าวถึง รูปแบบในการนำเสนอความขัดแย้งหรือจัดรวมอยู่ในรูปแบบเรื่องราวของนักรบพี่น้องดังที่ยกข้างต้น

เกี่ยวกับความบาดหมางระหว่างพี่น้อง คุซุเกะ ทซุโตะมุ (日下力, 2008, pp.169-170) ได้ตั้งข้อสังเกต ไว้ว่า การที่พี่น้องต้องแตกแยกกันเพราะการได้หรือเสียผลประโยชน์เป็นเรื่องที่พบเห็นได้บ่อยครั้ง ทว่ามีกรณีที่นิยาย สงครามหลีกเลี่ยงที่จะไม่กล่าวถึง หรืออาจแต่งเติมเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการคลี่คลายความบาดหมาง ผู้วิจัยมีความ คิดเห็นสอดคล้องกับคุซุเกะ จากผลการวิจัยที่ผู้วิจัยเคยศึกษาพบว่า ในนิยายสงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ความบาดหมางของนักรบพี่น้องระหว่าง มินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะ กับ มินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโตะโมะ (源為朝) (กณภัทร, 2563, pp.87-88) หรือความบาดหมางระหว่างพี่น้องตระกูลมิอุระ (三浦氏) ในเรื่อง “โจกิวกิ” (『承久記』) (กณภัทร, 2564, pp.74-102) ล้วนแล้วแต่ปรากฏท่าทีของพี่น้องในการคลี่คลายความ บาดหมางทั้งสิ้น

จากที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับความบาดหมางระหว่างพี่น้องโดยรวมมีอยู่เป็นจำนวนน้อย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้หยิบยกเรื่องราวความบาดหมางของนักรบพี่น้องที่ปรากฏในนิยายสงคราม 3 เรื่อง ซึ่งแต่ละเรื่อง มีเนื้อหาสะท้อนสภาพสังคมในช่วง 3 สมัย นับตั้งแต่ช่วงที่นักรบก้าวขึ้นมาใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองในช่วงปลายสมัย เออนดังปรากฏในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” และช่วงเปลี่ยนผ่านอำนาจจากนักรบตระกูลอิระไปสู่ตระกูล มินะโมะโตะซึ่งมีบทบาทในการก่อตั้งตระกูลในสมัยคะมะกุระ ดังปรากฏในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” และช่วง ที่ตระกูลอะชิคะงะก่อตั้งตระกูลในสมัยมุโระมะชิ ดังปรากฏในเรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบ การนำเสนอความบาดหมางของนักรบพี่น้องผ่านนิยายสงครามในแต่ละสมัย โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะความบาดหมาง เฉพาะตัวบุคคล หรือความบาดหมางที่ปรากฏในผลงานวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจถือได้ว่าเป็นความก้าวหน้า ในการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างนักรบพี่น้อง ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นแง่มุมหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างนักรบที่ เปลี่ยนแปลงไปในสังคมแต่ละยุคสมัย

3.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 3.1 เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องที่ปรากฏในนิยาย สงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ “ทะอิเฮะอิกิ”
- 3.2 เพื่อศึกษาการนำเสนอการคลี่คลายความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้อง
- 3.3 เพื่อศึกษาสาเหตุของความรุ่งเรืองและการเสื่อมอำนาจของนักรบ ผ่านการนำเสนอความบาดหมาง ของนักรบพี่น้องที่ยกมาศึกษาในแต่ละสมัย

4. สมมติฐานการวิจัย

- 4.1 ตั้งแต่ปลายสมัยเออนถึงต้นสมัยมุโระมะชิ เหตุปัจจัยของความบาดหมางระหว่างพี่น้องมีแนวโน้ม เปลี่ยนแปลงจากการเน้นเหตุปัจจัยภายในตระกูลไปสู่เหตุปัจจัยภายนอกตระกูล กล่าวคือ ตระกูลมินะโมะโตะในเรื่อง

“โฮเงินโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนเน้นเหตุปัจจัยภายในตระกูลอันเกิดจากพฤติกรรมของผู้เป็นพี่น้อง ตระกูลทะอิระ ในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนเน้นเหตุปัจจัยภายในตระกูลอันเกิดจากแนวทางในการสร้างอำนาจและพฤติกรรมของผู้เป็นพี่น้อง ในขณะที่ตระกูลมินะโมะโตะ ในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนเน้นเหตุปัจจัยภายในตระกูลอันเกิดจากพฤติกรรมของผู้เป็นพี่น้อง ควบคู่กับเหตุปัจจัยภายนอกตระกูลอันเกิดจากอิทธิพลของกลุ่มนักรบและราชสำนัก ส่วนตระกูลอะมิกะงะ ในเรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” ผู้เขียนเน้นเหตุปัจจัยภายนอกตระกูลอันเกิดจากอิทธิพลของกลุ่มนักรบและราชสำนัก

4.2 ในการนำเสนอความบาดหมางระหว่างพี่น้อง ผู้เขียนมีแนวโน้มที่จะนำเสนอให้คู่ขัดแย้งโดยส่วนใหญ่มีฝ่ายที่แสดงท่าทีประนีประนอมเพื่อคลี่คลายความขัดแย้ง

4.3 ผู้เขียนมีแนวโน้มที่จะนำเสนอความบาดหมางระหว่างพี่น้องให้เป็นเครื่องชี้ถึงการเสื่อมอำนาจของตระกูล นอกจากนี้ผู้เขียนยังชี้เป็นนัยว่า ผู้นำที่สามารถคลี่คลายความบาดหมางลงได้ นับเป็นผู้มีคุณสมบัติที่จะนำพาความรุ่งเรืองมาสู่ตระกูล รวมทั้งสร้างความมั่นคงให้แก่กลุ่มนักรบ

5. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาการนำเสนอความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้อง โดยมุ่งเน้นเฉพาะกรณีพี่น้องของผู้ที่อยู่ในสถานะ “หัวหน้าตระกูล” และ “หัวหน้ากลุ่มนักรบ” ซึ่งจากการสำรวจ พบกรณีดังกล่าวในนิยายสงครามเรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ “ทะอิเฮะอิกิ” เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากนิยายสงครามทั้งสามเรื่องมีการคัดลอกไว้หลายรูปแบบ ผู้วิจัยจึงอ้างอิงเนื้อหาความโดยยกฉบับที่เน้นการนำเสนอความบาดหมางเป็นหลักดังนี้ เรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” อ้างอิงจากฉบับโคะโตะฮิระ (金刀比羅本), เรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” อ้างอิงจากฉบับเอ็งเงียว (延慶本), เรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” อ้างอิงจากฉบับเคะอิโชะชิเน็งโกะกะทซุจิ (慶長八年古活字本)

6. เรื่องย่อเกี่ยวกับความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้อง

6.1 เรื่องโฮเงินโมะโนะงะตะริ

6.1.1 มินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะ (源義朝) กับ มินะโมะโตะ โนะ ทะมะโตะโมะ (源為朝)

จุดเริ่มต้นของความบาดหมางเกิดจากการที่ทั้งคู่ได้รับพระบัญชาให้เข้าร่วมสงครามแย่งชิงราชบัลลังก์ ขณะเผชิญหน้าแม้ต่างฝ่ายจะได้เถียงถึงความชอบธรรมจากพระบรมราชโองการที่ตนได้รับ หากแต่ในช่วงเวลานั้น ผู้เป็นน้องก็มีความคิดที่จะประนีประนอมความขัดแย้ง อย่างไรก็ตามโยะมิโตะโมะกลับข่มผู้เป็นน้องโดยอ้างสถานภาพในฐานะผู้เป็นหัวหน้าตระกูลทำให้ทะมะโตะโมะหาทางตอบโต้เพื่อเอาชนะผู้เป็นพี่เช่นกัน หลังจากฝ่ายโยะมิโตะโมะเป็นฝ่ายชนะสงคราม เขาก็ได้รับปูนบำเหน็จอย่างที่ตนเองหวังไว้ หากแต่การที่เขาไม่ช่วยชีวิตบิดาและผู้เป็นน้องซึ่งอยู่ฝ่ายแพ้สงครามได้กลายเป็นชนวนเหตุให้ทะมะโตะโมะหันมามองโยะมิโตะโมะในฐานะศัตรูและต้องการแก้แค้นให้บิดา

6.1.2 มินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะ (源義朝) กับ น้องคนอื่น ๆ

น้องคนอื่น ๆ มีทั้งผู้ที่เข้าร่วมสงครามและผู้ที่ไม่ได้ร่วมสงคราม หากแต่ทุกคนกลับถูกโยะมิโตะโมะตามล่าสังหารโดยไม่ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ก่อนฝ่ายผู้เป็นน้องถูกประหารชีวิต พวกเขาได้เผยความคับแค้นใจที่ผู้เป็นพี่สังหารชีวิตบิดา และมุ่งสร้างความรุ่งเรืองเพื่อตนเองแต่เพียงเท่านั้น

6.2 เรื่องเฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ

6.2.1 ทะอิระ โนะ คิโยะโมะริ (平清盛) กับ ทะอิระ โนะ โนะริโมะริ (平教盛)

จุดเริ่มต้นของความขัดแย้งเกิดจากการที่คิโยะโมะริสั่งการให้กำจัดผู้ต่อต้านอำนาจซึ่งหนึ่งในนั้นเป็นบุตรเขยของโนะริโมะริ เมื่อโนะริโมะริทราบข่าวดังนั้น ก็ได้เข้าพบคิโยะโมะริเพื่อขอร้องให้ละเว้นโทษให้บุตรเขย หากแต่ความพยายามกลับไม่เป็นผล หลังจากนั้นโนะริโมะริตัดสินใจจะออกบวช เพราะไม่ต้องการให้ผู้เป็นพี่มองว่าตนเป็นผู้หักหลังตระกูล ในที่สุดคิโยะโมะริจึงยินยอมทำตามคำร้องขอของโนะริโมะริ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเอาไว้

6.2.2 ทะอิระ โนะ คิโยะโมะริ (平清盛) กับ ทะอิระ โนะ โยะริโมะริ (平頼盛)

จุดเริ่มต้นของความบาดหมางเกิดขึ้นเมื่อครั้งโยะริโมะริซึ่งอยู่ในฐานะบุตรของผู้เป็นภรรยาเอกได้รับสืบทอดดาบบุกะมะรุ (拔丸) ดาบซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์แสดงอำนาจของผู้สืบทอดตระกูลจากบิดา แม้เหตุการณ์นั้นจะทำให้คิโยะโมะริรู้สึกไม่พอใจ ทว่าทั้งคู่ก็ไม่ได้เผชิญหน้าต่อสู้กัน จนกระทั่งภายหลังจากคิโยะโมะริเสียชีวิตลง โยะริโมะริจึงได้เผยความรู้สึกต่อต้านการกระทำอันเหี้ยมโหดของผู้เป็นพี่ชาย นอกจากนี้เมื่อตระกูลทะอิระถูกฝ่ายตระกูลมินะโมะโตะไล่โจมตีจนต้องหนีออกจากเมืองหลวง โยะริโมะริก็ได้หนีไปพึ่งพาฝ่ายตระกูลมินะโมะโตะ

6.2.3 ทะอิระ โนะ มุเนะโมะริ (平宗盛) กับ ทะอิระ โนะ โทะโมะโมะริ (平知盛)

ความคิดที่ไม่ลงรอยกันปรากฏขึ้นเมื่อตระกูลทะอิระถูกฝ่ายตระกูลมินะโมะโตะเข้าโจมตีจนมุเนะโมะริตัดสินใจพาคนในตระกูลหนีออกจากเมืองหลวง ทว่าโทะโมะโมะริมองว่าการตัดสินใจของผู้เป็นพี่อาจทำให้ตระกูลยิ่งอ่อนแอลง นอกจากนี้การหนีเพื่อหลบเลี่ยงการเผชิญหน้ากับศัตรูยังถือเป็นการกระทำที่ขี้ลาดทำให้เสียเกียรติในฐานะนักรบ หลังจากนั้นความไม่ลงรอยระหว่างทั้งคู่ยังปรากฏขึ้นอีกครั้ง เมื่อโทะโมะโมะริจับสังเกตได้ว่ามีนักรบใต้บังคับบัญชาที่มีท่าทีจะหักหลัง หากแต่ผู้เป็นพี่กลับไม่สั่งการสังหารหรือวางมาตรการป้องกันแต่อย่างใด แม้มุมมองของทั้งคู่จะเกิดความขัดแย้งกันหลายครั้ง อย่างไรก็ตามการตระหนักถึงความเป็นไปของตระกูล ก็ทำให้ทั้งคู่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีเอาไว้ได้

6.2.4 มินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ (源頼朝) กับ มินะโมะโตะ โนะ โนะริโยะริ (源範頼)

หลังจากตระกูลมินะโมะโตะโค่นล้มตระกูลทะอิระได้สำเร็จ โยะริโตะโมะก็เกิดความหวาดระแวงว่า โยะมิทซุเนะอาจมีใจคิดเป็นปฏิปักษ์ โยะริโตะโมะจึงได้สั่งการให้โนะริโยะริยกทัพไปปราบโยะมิทซุเนะ โนะริโยะริไม่ได้ทำตามคำสั่งนั้นหากแต่ได้เขียนจดหมายขออนุญาตเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจต่อผู้เป็นพี่ชาย อย่างไรก็ตามความรู้สึกเคลือบแคลงใจที่มีต่อผู้เป็นน้องไม่อาจคลี่คลาย ในท้ายที่สุดโนะริโยะริก็ถูกสังหารชีวิต

6.2.5 มินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ (源頼朝) กับ มินะโมะโตะ โนะ โยะมิทซุเนะ (源義経)

จุดเริ่มต้นของความบาดหมางเกิดจากคำยุยงของ คะจิระระ คะเงะโตะกิ (梶原景時) นักรบในตระกูลที่มักพูดใส่ร้ายโยะมิทซุเนะ จนทำให้โยะริโตะโมะเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในตัวผู้เป็นน้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากโยะมิทซุเนะโค่นล้มตระกูลทะอิระได้สำเร็จ คำสรรเสริญวีรกรรมของโยะมิทซุเนะนอกจากจะสร้างความไม่พอใจให้ผู้เป็นพี่แล้ว พฤติกรรมของโยะมิทซุเนะที่รับบุตรสาวของฝ่ายศัตรูมาเป็นภรรยา ยังเป็นแรงกระตุ้นให้โยะริโตะโมะเชื่อว่า ผู้เป็นน้องอาจคิดเป็นใหญ่เหนือตน ในอีกด้านหนึ่งแต่เดิมทีโยะมิทซุเนะไม่ได้มีใจคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้เป็นพี่ชาย ทว่าหลังจากที่เขาารู้สึกว่า โยะริโตะโมะมอบบำเหน็จรางวัลให้ตนอย่างไม่เป็นธรรม ความรู้สึกเคลือบแคลงใจต่อผู้เป็นพี่ชายก็บังเกิดขึ้น ทั้งนี้แม้ว่าทั้งสองฝ่ายจะเกิดความหวาดระแวงต่อกัน ทว่าก็มีช่วงเวลาที่ยะริโตะโมะเปิดโอกาสให้โยะมิทซุเนะเข้าพบและพูดคุยกัน อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดโยะริโตะโมะก็ไม่อาจคลายความรู้สึก

เคลือบแคลงใจ กอปรกับในเวลาต่อมาโยะมิทซุเนะกราบทูลขอพระบัญชาปราบโยะริโตะโมะจากราชสำนัก ความบาดหมางจึงยิ่งขยายตัวจนไม่อาจกอบกู้ความสัมพันธ์กลับคืนมาได้ หลังจากนั้นไม่นานโยะริโตะโมะก็เป็นฝ่ายกราบทูลขอพระบัญชาปราบโยะมิทซุเนะ ยังผลให้โยะมิทซุเนะถูกตามล่าจนต้องปลิดชีพิตนเองในที่สุด

6.3 เรื่องทะอิเฮะอิ

6.3.1 อะมิกะซะ ทะกะอุจิ (足利尊氏) กับ อะมิกะซะ ทะตะโยะมิ (足利直義)

จุดเริ่มต้นของความบาดหมางเกิดจาก โค โมะโรนะโอะ (高師直) นักรบในตระกูลซามูไรซึ่งมีเรื่องขัดแย้งกับนักรบคนสนิทของทะตะโยะมิ ทะกะอุจิพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เหตุการณ์บานปลายจึงยอมส่งตัวคู่ขัดแย้งให้โมะโรนะโอะ และทะตะโยะมิตัดสินใจออกบวชและวางมือจากงานบริหารภายในตระกูล แม้ว่าเหตุการณ์ความวุ่นวายจะเริ่มคลี่คลาย แต่แล้วความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องกลับต้องเกิดรอยร้าวขึ้น เมื่อทะตะโยะมิได้ยินข่าวลือว่าฝ่ายพี่ชายหวังจะปลิดชีพตน ด้วยเหตุนี้เขาจึงหนีไปผูกมิตรกับราชวงศ์ฝ่ายใต้และสั่งสมกองกำลังจนนำไปสู่สงครามระหว่างพี่น้อง ในที่สุด ผลในสงครามครั้งนั้นทะกะอุจิดกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จึงคิดจะปลิดชีพตนเอง ทว่าทะตะโยะมิได้ส่งจดหมายไปหาทะกะอุจิเพื่อยับยั้งไม่ให้ผู้เป็นพี่ชายปลิดชีพ หลังจากพี่น้องคืนดีกันได้ไม่นาน นักรบรับใช้ของทั้งสองฝ่ายก็พยายามพุดยุยงผู้เป็นนายของตน จนส่งผลให้ทะตะโยะมิเกิดความหวาดระแวงขึ้นอีกครั้ง ต่อมาเหตุการณ์ยิ่งเลวร้ายลงเมื่อราชวงศ์ฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้มีพระบรมราชโองการให้ทะกะอุจิกำราบทะตะโยะมิโทษฐานก่อกบฏ ในการต่อสู้ครั้งนั้นทะตะโยะมิดกเป็นฝ่ายแพ้สงครามและคิดจะปลิดชีพตนเอง ทว่าทะกะอุจิได้ส่งจดหมายประณิษณียอบยับยั้งไม่ให้ทะตะโยะมิปลิดชีพตนเอง อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาทะตะโยะมิดก็ถูกพาตัวไปคุมขัง หลังจากนั้นเขาก็ล้มป่วยและเสียชีวิตลงเนื่องจากถูกวางยาพิษ

7. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

7.1 เหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความบาดหมาง

ตารางที่ 1 สรุปเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความบาดหมางในแต่ละเรื่อง

ชื่อเรื่อง	คู่ขัดแย้ง	ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความบาดหมาง	
		เหตุปัจจัยภายในตระกูล	เหตุปัจจัยภายนอกตระกูล
โฮเง็น โมะโนะซะ ตะริ	ตระกูลมินะโมะโตะ 1) โยะมิโตะโมะกับทะมะโมะโตะโมะ 2) โยะมิโตะโมะกับน้องคนอื่น ๆ	◎ การสร้างอำนาจและปกป้องอำนาจ ของตนเอง 1) การสร้างอำนาจโดยไม่ให้ความ ช่วยเหลือคนในตระกูล 2) การใช้สถานภาพปกป้องอำนาจ ของตนเอง	ความขัดแย้งในราชสำนัก
เฮะอิโกะ โมะโนะซะ ตะริ	ตระกูลทะอิระ 1) คิโยะโมะริกับโนะริโมะริ 2) คิโยะโมะริกับโยะริโมะริ 3) มุเนะโมะริกับโทะโมะโมะริ	◎ 1. การดำเนินนโยบายของตระกูล 1) การสร้างและรักษาอำนาจของ ตระกูล 2) การปกครองนักรบใต้บังคับบัญชา 2. การตระหนักถึงวิถีปฏิบัติของนักรบ 3. การปกป้องอำนาจของตนเอง	

ชื่อเรื่อง	คู่ขัดแย้ง	ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความบาดหมาง	
		เหตุปัจจัยภายในตระกูล	เหตุปัจจัยภายนอกตระกูล
	ตระกูลมินะโมะโตะ 1) โยะริโตะโมะกะกับโนะริโยะริ 2) โยะริโตะโมะกะกับโยะมิทซุเนะ	◎ การปกป้องอำนาจของตนเอง	◎ 1. คำยุยงของนักรบ 2. แรงสนับสนุนจากราชสำนัก
ทะอะอิเฮะอิกิ	ตระกูลอะมิกะงะ 1) ทะกะอุจิกิกับทะยะโยะมิ	ผลกระทบของทะยะโยะมิ	◎ ความแตกแยกในสังคม 1) ความแตกแยกในกลุ่มนักรบ 2) ความแตกแยกในราชสำนัก

หมายเหตุ : ◎ ชี้ถึงเหตุปัจจัยที่ถูกเน้นให้นำไปสู่ความบาดหมาง

จากการศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความบาดหมางระหว่างพี่น้องจากรรณกรรมทั้ง 3 เรื่อง ดังสรุปในตารางที่ 1 พบว่า นอกจากตระกูลทะยะอิระแล้ว ทุกคู่ขัดแย้งมีทั้งเหตุปัจจัยจากภายในตระกูลและภายนอกตระกูลผสมผสานกัน ในแต่ละตระกูลสามารถสรุปประเด็นที่ผู้เขียนเน้นให้เป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ความบาดหมางได้ดังนี้

7.1.1 การนำเสนอความบาดหมางโดยเน้นปัจจัยภายในตระกูล

ตระกูลที่ผู้เขียนเน้นปัจจัยภายในตระกูลเป็นเหตุนำไปสู่ความบาดหมาง ได้แก่ ความขัดแย้งของพี่น้องตระกูลมินะโมะโตะ ในเรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” และ ความขัดแย้งของพี่น้องตระกูลทะยะอิระในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ”

ในเรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” แม้จุดเริ่มต้นที่ทำให้พี่น้องแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายจะเกิดจากการแย่งชิงราชบัลลังก์ในราชสำนัก ทว่าผู้เขียนเน้นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการเข้าต่อสู้ และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องขาดสะบั้นลงจากการกระทำของผู้เป็นหัวหน้าตระกูล ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของโยะมิโตะโมะกะที่พยายามกล่าวอ้างสถานภาพในฐานะพี่หรืออ้างชุดเกราะสัญลักษณ์ของหัวหน้าตระกูลเพื่อปกป้องตนเอง ส่งผลให้ผู้เป็นน้องพยายามหาทางตอบโต้เพื่อเอาชนะผู้เป็นพี่ชาย นอกจากนี้การที่โยะมิโตะโมะกะไม่ให้ความช่วยเหลือบิดาและตามล่าสังหารผู้เป็นน้องยังเป็นเหตุให้เขาถูกมองเป็นศัตรูในที่สุด

สำหรับพี่น้องตระกูลทะยะอิระ ในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนเน้นไปที่การนำเสนอประเด็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายของตระกูล ดังจะเห็นได้จากการที่คิโยะโมะริและมุเนะโมะริซึ่งอยู่ในฐานะหัวหน้าตระกูลผลักดันแนวทางในการสร้างอำนาจโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับคนในราชสำนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลักดันให้จักรพรรดิอันโตะกุ (安徳天皇) ผู้มีเชื้อสายตระกูลทะยะอิระขึ้นครองบัลลังก์⁴ อย่างไรก็ตามการแทรกแซงราชสำนัก หรือการวางแผนการกำจัดผู้คิดเป็นปฏิปักษ์ได้กลายเป็นเหตุที่นำไปพาความ

⁴ โยะตะกิ ยะซุโอะ (元木泰雄, 1994, p.190) ชี้ว่าการที่โยะริโมะริหนีไปพึ่งพาเชื้อพระวงศ์ซึ่งสนับสนุนเจ้าชายโมะชิฮิโตะ (以仁王) ขึ้นเป็นจักรพรรดิ สะท้อนให้เห็นถึงการต่อต้านการกระทำของคิโยะโมะริที่ผลักดันจักรพรรดิอันโตะกุขึ้นครองบัลลังก์

ราวฉานมาสู่พี่น้อง ทั้งนี้แม้ตระกูลจะใช้มาตรการอันเข้มงวดในการควบคุมราชสำนัก ทว่าในช่วงที่อำนาจของตระกูลกำลังเสื่อมถอย มุเนะโมะริกลับวางมาตรการในการปกครองนักรบได้บังคับบัญชาอย่างหละหลวม จนส่งผลให้ผู้เป็นน้องเกิดความรู้สึกไม่พอใจ นอกจากกรณีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของตระกูลแล้ว ผู้เขียนยังนำเสนอความบาดหมางที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติของนักรบ ดังจะเห็นได้จากการที่นักรบให้ความสำคัญกับความจงรักภักดีหรือความกล้าหาญ⁵ ทว่าเมื่อไม่อาจทำตามที่ตนต้องการหรือถูกอีกฝ่ายมองว่ากระทำผิดวิถีปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องจึงเกิดรอยร้าวขึ้น นอกจากนี้ยังมีกรณีความบาดหมางที่เกิดจากการขัดผลประโยชน์ส่วนตัว ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมที่พี่น้องต่างฝ่ายต่างพยายามปกป้องอำนาจในฐานะหัวหน้าตระกูลหรือในฐานะบุตรของผู้เป็นภรรยาเอก ซึ่งความบาดหมางที่เกิดขึ้นยังเป็นแรงผลักดันให้ผู้เป็นน้องหันหลังให้ตระกูลและไปพึ่งพิงฝ่ายศัตรูในเวลาต่อมา

7.1.2 การนำเสนอความบาดหมางโดยเน้นปัจจัยภายในตระกูลควบคู่กับปัจจัยภายนอกตระกูล

ตระกูลที่ผู้เขียนเน้นปัจจัยภายในตระกูลและปัจจัยภายนอกตระกูลควบคู่กัน ได้แก่ ความขัดแย้งของพี่น้องตระกูลมินะโมะโตะ ในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะซะตะริ” ปัจจัยภายในตระกูลเห็นได้จากการกระทำของพี่น้องที่ต่างฝ่ายต่างมุ่งหวังที่จะสร้างอำนาจและรักษาสถาปัตยกรรมของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโยะริโตะโมะซึ่งอยู่ในฐานะผู้เป็นหัวหน้าตระกูลและผู้นำกลุ่มนักรบ แน่ใจว่าการสร้างอำนาจไปพร้อม ๆ กับการรักษาสถานะของตนเองไม่ให้ผู้ใดขึ้นมาเทียบเทียมได้ย่อมส่งผลให้การบริหารงานภายในตระกูลของนักรบเกิดความมั่นคง ทว่าการพยายามปกป้องอำนาจจนกลายเป็นความหวาดระแวงแม้แต่ผู้มีสายเลือดเดียวกันได้กลายเป็นเครื่องทำลายสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องลง สำหรับท่าทีของฝ่ายผู้เป็นน้อง โนะริโยะริไม่ได้แสดงท่าทีต่อต้านผู้เป็นพี่แต่อย่างใด ในขณะที่ทางด้านโยะมิทซึเนะ ในช่วงแรกเขาไม่ได้มีใจคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อพี่ชาย จนกระทั่งเมื่อรู้ว่ามีผลประโยชน์และอำนาจของตนกำลังจะถูกลิดรอนไป โยะมิทซึเนะจึงได้แสดงท่าทีต่อต้านและคิดโค่นล้มผู้เป็นพี่ชายในที่สุด นอกจากปัจจัยภายในตระกูลจากการกระทำของทั้งฝ่ายพี่และน้องแล้ว ยังมีอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกตระกูล ได้แก่ กลุ่มนักรบในอาณัติหรืออำนาจของราชสำนักที่ส่งผลให้เกิดความบาดหมางระหว่างพี่น้อง ทั้งนี้หากพิจารณาการนำเสนอให้คำยุยงของนักรบเป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้เป็นพี่เกิดความคลางแคลงใจ และทำให้ผู้เป็นน้องเกิดทิฐิจนลุ่มเลิกความคิดที่จะประนีประนอม รวมไปถึงการนำเสนออำนาจของราชสำนักเป็นตัวกระตุ้นให้พี่น้องเข้าประหัดประหารกัน ก็คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า อิทธิพลจากภายนอกตระกูลถูกเน้นให้เป็นปัจจัยสำคัญทั้งในฐานะต้นตอของปัญหาและจุดพลิกผันให้ความสัมพันธ์ดำเนินไปถึงจุดแตกหัก

7.1.3 การนำเสนอความบาดหมางโดยเน้นปัจจัยภายนอกตระกูล

ตระกูลที่ผู้เขียนเน้นปัจจัยภายนอกตระกูลให้เป็นเหตุ นำไปสู่ความบาดหมาง พบว่ามีเพียงกรณีความขัดแย้งของพี่น้องตระกูลอะมิกะซะ ในเรื่อง “ทะเอะเฮะอิ” ดังจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนนำเสนอความแตกแยกในสังคม ทั้งจากความขัดแย้งภายในกลุ่มนักรบในอาณัติและปัญหาความแตกแยกในราชวงศ์ ความขัดแย้งภายในกลุ่มนักรบปรากฏจากการที่นักรบแต่ละฝ่ายต่างพยายามชิงดีชิงเด่นและยุยงผู้เป็นนายของตนจนเป็นเหตุให้พี่น้องต้องเข้าประหัดประหารกัน และแม้ความบาดหมางจะบรรเทาเบาบางลงได้ครั้งหนึ่ง ทว่าคำยุยงของเหล่านักรบได้ทำให้การต่อสู้กลับ

⁵ การให้ความสำคัญกับความจงรักภักดีเห็นได้จากพฤติกรรมของโนะริโมะริที่ปรารถนาจะออกบวชเพราะไม่ต้องการถูกมองว่าเป็นคนหักหลังตระกูล ส่วนการให้ความสำคัญกับความกล้าหาญเห็นได้จากการที่โนะริโมะริไม่เห็นด้วยกับการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับศัตรู โดยพาคนในตระกูลหนีออกจากเมืองหลวง

มาปะทุขึ้นอีกครั้ง นอกจากในกลุ่มนักรบแล้ว ผู้คนในราชสำนักที่แตกเป็นราชวงศ์เหนือและใต้ก็ยังยึดมือทั้งฝ่ายพี่และน้องเพื่อสร้างอำนาจให้กับราชวงศ์ของตน ทั้งนี้ในช่วงที่ผู้เป็นน้องก่อสงครามขึ้นอีกครั้ง ทะกะอุจิจะพยายามวางเฉยต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หากแต่พระบัญชาจากราชสำนักได้กลายเป็นแรงกระตุ้นให้ทะกะอุจิจำต้องตอบโต้ผู้เป็นน้องในที่สุด อาจกล่าวได้ว่า ความแตกแยกในสังคมนับเป็นชนวนเหตุสำคัญที่สร้างความบาดหมางระหว่างพี่น้อง อีกทั้งยังเป็นแรงกดดันให้ทั้งคู่ต้องเข้าประหัตประหารกันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

โดยสรุป จากการเปรียบเทียบการนำเสนอสาเหตุของความบาดหมางระหว่างเหตุปัจจัยภายในตระกูลและเหตุปัจจัยภายนอกของแต่ละตระกูลข้างต้นพบว่า ในแต่ละช่วงสมัย ตั้งแต่ช่วงปลายสมัยเฮอัน ช่วงข้ามผ่านสมัยเฮอันถึงต้นคัมมะกุระ และช่วงข้ามผ่านสมัยคัมมะกุระถึงต้นมุโระมะชิ สาเหตุของความบาดหมางที่ถุกเน้นมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในตระกูลไปสู่ปัจจัยภายนอกตระกูล ผู้วิจัยมองว่าปัจจัยที่เป็นตัวแปรสำคัญเกิดจากก่อตั้งตระกูลและอิทธิพลของนักรบในอาณัติ โดยในช่วงสมัยเฮอันก่อนที่จะมีการก่อตั้งตระกูล แรกเริ่ม มินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะ หรือ ทะอิระ โนะ คิโยโมะริ ผู้เป็นหัวหน้าตระกูลและหัวหน้ากลุ่มนักรบ ต่างมุ่งสร้างความก้าวหน้าทางตำแหน่งหน้าที่ของตนหรือพี่น้องเพื่อให้ตระกูลประสบความสำเร็จและยังเพื่อเป็นการเบี่ยงทางให้นักรบก้าวขึ้นมามีอำนาจทัดเทียมขุนนาง ทว่าวิธีการในการสร้างอำนาจกลับกลายเป็นสิ่งที่นำพาความขัดแย้งมาสู่พี่น้อง จากจุดนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ปมปัญหาหลักของความบาดหมางเกิดจากปัจจัยภายในตระกูล กล่าวคือพฤติกรรมของผู้เป็นหัวหน้าตระกูล รวมทั้งการวางแผนทางในการสร้างอำนาจ จนกระทั่งภายหลังจากการก่อตั้งตระกูล นักรบก็ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารงานประจำหน่วยงานต่าง ๆ ในตระกูล ด้วยเหตุนี้ผู้เป็นโชกุนจึงต้องตระหนักถึงวิธีการสร้างอำนาจแบบใหม่ที่ไม่ใช่เพียงแค่การผลักดันสมาชิกในตระกูลให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ระดับสูง หากแต่ยังต้องมองไปถึงการสร้างความมั่นคงในตระกูลโดยมีเหล่านักรบในอาณัติเป็นกุญแจสำคัญจากสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้เป็นพี่ซึ่งอยู่ในฐานะโชกุนอย่าง เช่น มินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ หรือ อะมิกะซะ ทะกะอุจิ ให้ความไว้วางใจผู้เป็นนักรบในอาณัติจนกลายเป็นปมความบาดหมางระหว่างพี่น้อง นอกจากนี้การสร้างอำนาจของกลุ่มนักรบที่เปลี่ยนแปลงไปยังได้ส่งผลให้ท่าทีของราชสำนักที่มีต่อนักรบต่างไปจากอดีตแน่นอนว่าฝ่ายนักรบก็ยังคงต้องพึ่งพาอำนาจจากราชสำนัก ทว่าในขณะที่ราชสำนักเองก็ตระหนักได้ถึงอำนาจของนักรบในตระกูลที่ทวีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ภายในราชวงศ์เกิดความแตกแยก ราชสำนักจำเป็นต้องพึ่งพานักรบเพื่อค้ำจุนอำนาจของตน ด้วยเหตุนี้เองการออกพระบัญชาสนับสนุนการก่อสงครามของฝ่ายพี่หรือน้องจึงเกิดขึ้นตามมา จะเห็นได้ว่า ภายหลังจากมีการก่อตั้งคัมมะกุระตระกูลและมุโระมะชิตระกูล อิทธิพลของปัจจัยภายนอกตระกูลทั้งจากบทบาทของนักรบในอาณัติที่ทวีมากขึ้น กอปรกับท่าทีของราชสำนักซึ่งหวังพึ่งอำนาจของนักรบเพื่อคลี่คลายปัญหายภายในราชวงศ์ ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเกิดความแตกแยกและดำเนินไปถึงจุดแตกหัก

7.2 ท่าทีในการประนีประนอม การคลี่คลายความบาดหมาง และความเป็นไปของตระกูล

ตารางที่ 2 สรุปท่าทีในการประนีประนอม การคลี่คลายความบาดหมาง และความเป็นไปของตระกูลในแต่ละเรื่อง

ชื่อเรื่อง	คู่ขัดแย้ง	ท่าทีในการประนีประนอม		การคลี่คลายความบาดหมาง	ความเป็นไปของตระกูล
		พี่	น้อง		
โฮเงิน โมะโนะ งะตะริ	ตระกูลมินะโมะโตะ 1) โยะมิโตะโมะกับ ทะมะโตะโมะ	-	ทะมะโตะโมะ ตระหนักถึง 1) ธรรมเนียมในการ ต่อสู้ 2) คาคการณ์ถึงแผน ประนีประนอม 3) ความอาวุโสของ ผู้เป็นพี่	×	ตระกูลรุ่งเรือง เพียงช่วงระยะ เวลาสั้น ๆ และ เสื่อมอำนาจใน ที่สุด
	2) โยะมิโตะโมะกับ น้องคนอื่น ๆ	-	-	×	
เฮะอิกะ โมะโนะงะ ตะริ	ตระกูลทะอิระ 1) คิโยะโมะริกับโนะ ริโมะริ	คิโยะโมะริเชื่อมั่นใน ความซื่อตรงของโนะ ริโมะริจึงยอมให้พัก โทษบุตรชาย	-	○	ตระกูลเสื่อม อำนาจและล่ม สลายในที่สุด
	2) คิโยะโมะริกับ โยะริโมะริ	-	-	×	
	3) มุเนะโมะริกับโทะ โมะโมะริ	-	โทะโมะโมะริไม่ กระทำการฝ่าฝืนคำ สั่งของมุเนะโมะริ	○	
	ตระกูลมินะโมะโตะ 1) โยะริโตะโมะกับ โนะริโยะริ	-	โนะริโยะริเขียน จดหมายสาบาน เพื่อ แสดงความจงรักภักดี ต่อโยะริโตะโมะ	×	ตระกูลประสบ ความรุ่งเรือง และ เป็นเสาหลักให้แก่ บะกุฟุ
	2) โยะริโตะโมะกับ โยะมิทซุเนะ	โยะริโตะโมะยอม ให้โยะมิทซุเนะพบ หน้าและตรึงตรอง เหตุการณ์	โยะมิทซุเนะเชื่อว่า โยะริโตะโมะมีเหตุผล ที่สั่งห้ามเข้าเมืองคะ มะกูระจึงปฏิบัติตาม คำสั่งของพี่โดยไม่ ขัดขืน	×	
ทะอิ เฮะอิกิ	ตระกูลอะมิกะงะ 1) ทะกะอุจิกิกับทะตะ โยะมิ	ทะกะอุจิส่งจดหมาย ประนีประนอมเพื่อ ปกป้องชีวิตของน้อง	ทะตะโยะมิ ส่งจดหมาย ประนีประนอมเพื่อ ปกป้องชีวิตของพี่	○	ตระกูลประสบ ความรุ่งเรือง และ เป็นเสาหลักให้แก่ บะกุฟุ

หมายเหตุ : ○ ขี้ถึงความบาดหมางที่คลี่คลาย × ขี้ถึงความบาดหมางที่ไม่คลี่คลาย

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนนิยายสงครามมีแนวโน้มที่จะนำเสนอให้แต่ละคู่ขัดแย้งมีฝ่ายที่แสดงท่าทีประนีประนอม มีเพียงส่วนน้อยที่ต่างฝ่ายต่างหันหลังให้กันโดยสิ้นเชิง เช่น ความขัดแย้งระหว่างทะอิระ โนะ คิโยโมะริ กับ ทะอิระ โนะ โยชิโมะริ นอกจากนี้จากการศึกษาท่าทีในการประนีประนอมและการคลี่คลายความบาดหมางของนักรบพี่น้องโดยรวม ผู้วิจัยยังได้ตั้งข้อสังเกตถึงการนำเสนอแรงจูงใจที่นำไปสู่การประนีประนอม รวมทั้งความสัมพันธ์ของการนำเสนอการคลี่คลายความบาดหมางกับความเป็นไปของตระกูล ดังนี้

7.2.1 การนำเสนอแรงจูงใจที่นำไปสู่การประนีประนอม

จากการศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจที่นำไปสู่การประนีประนอมของพี่น้องจากทั้ง 3 เรื่องพบว่า ผู้เขียนแต่ละเรื่องนำเสนอแรงจูงใจไว้อย่างหลากหลาย โดยประเด็นที่ปรากฏมากที่สุด คือ แรงจูงใจจากความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ปรากฏ 3 คู่ขัดแย้ง ดังจะเห็นได้จาก กรณีของตระกูลอะมิกะงะ ในเรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” ผู้เขียนเน้นการบรรยายถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดที่เติบโตมาด้วยกันระหว่างทะกะอุจิกิกับทะคะโยะมิ ทำให้พี่น้องต่างฝ่ายต่างพยายามรักษาชีวิตของอีกฝ่ายไว้ นอกจากนี้ยังมีกรณีของตระกูลทะอิระ ในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” ที่ผู้เขียนนำเสนอให้ความสนิทสนมระหว่างคิโยโมะริกับโนะริโมะริที่มีมาแต่เดิม ทำให้คิโยโมะริเชื่อมั่นในความซื่อตรงของผู้เป็นน้องหรือกรณีของตระกูลมินะโมะโตะในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” การตระหนักถึงความอาวุโสของผู้เป็นพี่ ถูกนำเสนอให้เป็นหนึ่งในเหตุปัจจัยที่ทำให้ทะมะโตะโมะเปลี่ยนใจไม่ปลิดชีพพี่ชาย สำหรับแรงจูงใจประการอื่น ๆ ปรากฏให้เห็นอย่างละหนึ่งคู่ขัดแย้ง เช่น การที่ผู้เป็นน้องตระหนักถึงความอยู่รอดของคนในตระกูลจึงยอมประนีประนอมกับพี่ชาย ดังปรากฏในคู่ขัดแย้งของมุเนะโมะริกับโทะโมะโมะริ ในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” หรือ การที่ผู้เป็นน้องตระหนักถึงหลักปฏิบัติของนักรบ ทั้งธรรมเนียมในการต่อสู้และข้อตกลงในการประนีประนอมภายหลังสงครามสิ้นสุดลง ปรากฏในคู่ขัดแย้งของโยะมิโตะโมะกับทะมะโตะโมะ ในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ทั้งนี้มีเพียงกรณีของตระกูลมินะโมะโตะ ในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” แต่เพียงเท่านั้นที่ผู้เขียนไม่ได้นำเสนอแรงจูงใจที่ทำให้โยะมิโตะโมะแสดงท่าทีประนีประนอมกับโยะมิโทะอย่างชัดเจน

7.2.2 ความสัมพันธ์ของการนำเสนอการคลี่คลายความบาดหมางกับความเป็นไปของตระกูล

จากการศึกษาการนำเสนอการคลี่คลายความบาดหมางกับความเป็นไปของตระกูล สรุปได้เป็น 3 ประการ ดังนี้

7.2.2.1 ความบาดหมางที่คลี่คลายกับความรุ่งเรืองของตระกูล

เรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” เป็นเพียงเรื่องเดียวที่ผู้เขียนมีแนวโน้มที่จะนำเสนอความบาดหมางที่คลี่คลายลง เพราะความพยายามในการประนีประนอมของพี่น้องทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้แม้ในท้ายที่สุดผู้เป็นน้องจะเสียชีวิตลงเนื่องจากถูกวางยาพิษ หากแต่ผู้เขียนไม่ได้ชี้ถึงผู้ลงมือกระทำ หรือเชื่อมโยงการเสียชีวิตให้เป็นผลจากความบาดหมางในทางตรงกันข้ามยังได้นำเสนอท่าทีของพี่น้องที่ต่างปรารถนาให้อีกฝ่ายมีชีวิตรอดปลอดภัย เกี่ยวกับประเด็นที่ผู้เขียนพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้การเสียชีวิตของผู้เป็นน้องมีความเกี่ยวข้องกับทะกะอุจิกิ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สิ่งนี้อาจเป็นผลมาจากลักษณะการนำเสนอในเรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” ที่เน้นการปกป้องภาพลักษณ์ของทะกะอุจิสอดคล้องตามผลการวิจัยของอิมิอิ ยูกิโอะ (石井由紀夫, 1992, pp.19-25) อาจกล่าวได้ว่า การนำเสนอให้ทะกะอุจิกิเป็นผู้ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง อีกทั้งยังมีความจงรักภักดีต่อราชสำนักแล้วแต่มีส่วนช่วยสนับสนุนให้ภาพลักษณ์ของโชกุนทะกะอุจิกิมีลักษณะของหัวหน้าตระกูลที่ดี เหมาะสมจะเป็นผู้นำพาความรุ่งเรืองมาสู่ตระกูล รวมทั้งสร้างความมั่นคงภายในเบะกุฟุ

7.2.2.2 ความบาดหมางที่ไม่คลี่คลายกับความเสื่อมถอยของตระกูล

กรณีความบาดหมางที่ไม่คลี่คลายนั้นปรากฏให้เห็นทั้งในเรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” และ เรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” โดยในเรื่อง “โฮเงินโมะโนะงะตะริ” มีเพียงผู้เป็นน้องฝ่ายเดียวที่แสดงท่าทีประนีประนอม การที่ผู้เขียนเน้นท่าทีของโยะมิโตะโมะที่เข่นฆ่าผู้เป็นน้องโดยไม่ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ทางสายเลือดต่างจากผู้เป็นน้องที่ให้ความเคารพโยะมิโตะโมะในฐานะพี่ชาย แสดงให้เห็นถึงลักษณะในเชิงลบของโยะมิโตะโมะ รวมทั้งยังชี้เป็นนัยว่า ความรุ่งเรืองที่โยะมิโตะโมะสร้างขึ้นมาย่อมสิ้นสุดลงในช่วงเวลาไม่นาน

กรณีความบาดหมางของพี่น้องตระกูลทะอิระ ในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนได้นำเสนอให้มีทั้งกรณีพี่ฝ่ายพี่หรือฝ่ายน้องแสดงท่าทีในการประนีประนอม หรือไม่พยายามเอาชนะอีกฝ่ายอันจะส่งผลให้ความสัมพันธ์เลวร้ายลง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า การนำเสนอให้มีคู่ขัดแย้งที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ แม้จะมีเพียงคู่ขัดแย้งเดียว คือ ความขัดแย้งระหว่างคิโยะโมะริกับโยะริโมะริ หากแต่พฤติกรรมของผู้เป็นน้องที่หันไปพึ่งพิงฝ่ายศัตรูเพราะความเห่อเหิมของคิโยะโมะริ สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ในเชิงลบของผู้เป็นหัวหน้าตระกูล รวมทั้งอำนาจภายในตระกูลทะอิระที่กำลังเสื่อมถอยลง จากลักษณะการนำเสนอดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ความบาดหมางระหว่างพี่น้องมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวกับการเสื่อมถอยทางอำนาจของตระกูล

7.2.2.3 ความบาดหมางที่ไม่คลี่คลาย หากแต่ตระกูลประสบความสำเร็จ

กรณีของตระกูลมินะโมะโตะ แม้ว่าผู้เขียนจะนำเสนอให้โยะริโตะโมะมีท่าทีประนีประนอม ทว่าการยืนยันการไม่เชื่อความบริสุทธิ์ใจของผู้เป็นน้อง ทั้งยังสั่งสังหารน้องทั้งสองคนย่อมส่งผลให้ภาพลักษณ์ของโยะริโตะโมะในมุมมองของผู้อ่านเป็นไปในเชิงลบอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ โอะสะกิ อิซะมุ (尾崎勇, 1988, p.104) ชี้ว่า ลักษณะในเชิงบวกของโยะริโตะโมะที่เคยมีมาก่อนหน้า ถดถอยลงจนกระทั่งเมื่อโยะมิทซุเนะหมดบทบาทในเรื่อง ผู้เขียนจึงกลับมานำเสนอภาพลักษณ์ในมุมมองและเชื่อมโยงกับการชื่นชมบุญวาสนาของโยะริโตะโมะในตอนท้ายเรื่อง จะเห็นได้ว่า ในกรณีของตระกูลมินะโมะโตะ ความสัมพันธ์ที่จบด้วยความบาดหมางแม้จะทำให้ภาพลักษณ์ของโชกุนโยะริโตะโมะมีลักษณะในเชิงลบอยู่บ้าง ทว่าความขัดแย้งไม่ได้ส่งผลต่อความเป็นไปของตระกูลแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามผู้เขียนยังได้ชื่นชมการก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำตระกูลและนำพาความรุ่งเรืองกลับมาสู่ตระกูลมินะโมะโตะอีกครั้ง

โดยสรุป จากผลการศึกษาการนำเสนอการคลี่คลายความบาดหมางระหว่างพี่น้องกับความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเป็นไปของตระกูลพบว่า ผู้เขียนนิยายสงครามมีแนวโน้มที่จะนำเสนอให้การคลี่คลายความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องเป็นตัวแทนที่ส่งผลต่อความเป็นไปของตระกูล อาจกล่าวได้ว่า หากพี่น้องโดยเฉพาะฝ่ายผู้เป็นพี่ซึ่งอยู่ในฐานะหัวหน้าตระกูลและหัวหน้ากลุ่มนักรบมีความพยายามในการประนีประนอมจนทำให้ความบาดหมางคลี่คลายลงได้ ย่อมจะนำพาให้ตระกูลประสบความสำเร็จและมีอำนาจยั่งยืน ในทางตรงกันข้ามหากผู้เป็นพี่มองข้ามความสำคัญของผู้มีสายเลือดเดียวกัน หรือไม่สามารถคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างพี่น้องได้ ย่อมทำให้ตระกูลอ่อนแอลงและต้องประสบกับความเสื่อมอำนาจในที่สุด อย่างไรก็ตามมีเพียงคู่ขัดแย้งระหว่างมินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะเพียงกรณีเดียวที่ผู้เป็นพี่ตัดโอกาสในการคลี่คลายความบาดหมาง ทว่ากลับเป็นผู้ที่สามารถนำพาตระกูลให้รุ่งเรือง อีกทั้งยังเป็นเสาหลักให้แก่กะกุฟุ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า การที่ผู้เขียนไม่ผูกโยงความเป็นไปของตระกูลกับการคลี่คลายความบาดหมางเป็นผลมาจากสภาพสังคมของนักรบที่เปลี่ยนแปลงไป กอปรกับแนวทางในการนำเสนอแก่นเรื่องใน “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” ดังจะขอกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการนำเสนอความบาดหมางกับสภาพสังคม

จากผลการศึกษาเหตุปัจจัยของความบาดหมาง และการคลี่คลายความบาดหมางกับความเป็นไปของตระกูล

อาจกล่าวได้ว่า ความบาดหมางระหว่างพี่น้องมีแนวโน้มที่จะถูกนำเสนอให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความเป็นไปของตระกูล สิ่งนี้ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในแต่ละสมัย หากแต่ยังชี้ถึงจุดอ่อนของแต่ละตระกูลที่นำไปสู่การเสื่อมอำนาจ หรือจุดแข็งที่นำไปให้ตระกูลประสบความสำเร็จ ดังสามารถสรุปได้เป็นประเด็นดังนี้

7.3.1 กรณีความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องที่เชื่อมโยงกับการเสื่อมอำนาจของตระกูล

ความบาดหมางระหว่างพี่น้องที่เชื่อมโยงกับการเสื่อมอำนาจของตระกูลปรากฏให้เห็นจากเรื่องราวความบาดหมางของพี่น้องตระกูลมินะโมะโตะในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” และ พี่น้องตระกูลทะอิระในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ”

กรณีความบาดหมางระหว่างพี่น้องตระกูลมินะโมะโตะ ในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนสร้างปมความขัดแย้งโดยมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยภายในตระกูล กล่าวคือ พฤติกรรมของโยะมิโตะโมะที่พยายามอ้างสถานภาพเพื่อปกป้องตนเอง อีกทั้งยังเอาชีวิตของบิดาและน้องแลกกับความก้าวหน้าเพียงเพื่อให้ตนได้ประสบความสำเร็จ ดังเช่นบรรพบุรุษ นอกจากนี้ท่าทีที่ไม่ประนีประนอมกับผู้เป็นน้องยังถูกนำเสนอให้เป็นเครื่องชี้ว่า ความรุ่งเรืองที่โยะมิโตะโมะสร้างขึ้นมาเป็นสิ่งไม่จริงยั่งยืน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า การสร้างความรุ่งเรืองโดยทำลายสายสัมพันธ์ของพี่น้องดังกล่าวนอกจากจะชี้ถึงพฤติกรรมในเชิงลบของโยะมิโตะโมะในฐานะหัวหน้าตระกูลแล้ว สิ่งนี้ยังนับเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงปมปัญหาที่ฝังรากลึกจนส่งผลให้ตระกูลมินะโมะโตะต้องเข้าสู่ยุคตกต่ำ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในอดีตเมื่อครั้งผู้สืบทอดตระกูลถูกลอบสังหารเพราะความขัดแย้งระหว่าง มินะโมะโตะ โนะ โยะมิอิเอะ (源義家) กับผู้เป็นน้อง หลังจากนั้นตระกูลมินะโมะโตะก็ไม่ได้มีความก้าวหน้าดังเช่นคนในตระกูลทะอิระ จุดนี้เองอาจเป็นแรงกระตุ้นให้โยะมิโตะโมะเร่งหาหนทางให้ตระกูลกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง อย่างไรก็ตามโยะมิโตะโมะได้มองข้ามจุดอ่อนของตระกูล อันเกิดจากการการฆ่าฟันกันภายในตระกูลซึ่งเกิดขึ้นเรื่อยมานับตั้งแต่สมัยของโยะมิอิเอะ การสังหารพี่น้องเพื่อแลกกับชัยชนะในสงครามโฮเง็นได้ส่งผลให้ฐานอำนาจภายในตระกูลขาดความมั่นคง นอกจากนี้สถานะของตระกูลมินะโมะโตะ ณ ขณะนั้น ก็ยังขาดผู้มีอำนาจในราชสำนักเป็นแรงสนับสนุน ในขณะที่กลุ่มนักรบในท้องถิ่นที่เข้ามาสวมมิกัดก็ยังคงขาดการรวมอำนาจอย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้ในช่วงสงครามเฮอิจิ (平治の乱) เมื่อผู้คนในตระกูลถูกสังหารจนกำลังพลลดน้อยถอยลง กอปรกับนักรบในท้องถิ่นก็แปรเปลี่ยนไปสวมมิกัดตระกูลทะอิระ โยะมิโตะโมะจึงตกอยู่ในสภาพไร้ที่พึ่ง ขาดกองกำลังสนับสนุนจนถูกลอบสังหารในที่สุด หลังจากนั้นตระกูลมินะโมะโตะต้องประสบกับการเสื่อมอำนาจ ไม่อาจขึ้นมามีบทบาทในราชสำนักอีกเป็นระยะเวลาประมาณ 20 ปี จนกระทั่งก้าวเข้าสู่สมัยคะมะกुरะ

สำหรับความบาดหมางระหว่างพี่น้องตระกูลทะอิระในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” แม้แต่เดิมที่ผู้เป็นหัวหน้าตระกูลจะมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับพี่น้อง นอกจากนี้เมื่อเกิดความบาดหมางขึ้น สมาชิกในตระกูลก็มีท่าทีในเชิงประนีประนอม ทำให้ความบาดหมางที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่คลี่คลายลงและไม่ได้เป็นเหตุนำไปสู่การประหารประหารดังเช่นความบาดหมางของพี่น้องในเรื่องอื่น ๆ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ผู้เขียนได้พยายามเน้นความขัดแย้งระหว่างคิโยะโมะริกับโยะริโมะริซึ่งเป็นกรณีเดียวที่ไม่คลี่คลาย เพื่อชี้เป็นนัยว่าพฤติกรรมอันห่อเหิมของคิโยะโมะริ รวมทั้ง นโยบายในการสร้างอำนาจโดยใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเชื้อพระวงศ์แบบขุนนางในอดีตเป็นต้นเหตุที่นำไปสู่การเสื่อมอำนาจของตระกูลทะอิระ นอกจากนี้ในช่วงที่อำนาจของตระกูลอ่อนแอลง การปกครองนักรบที่ยังขาดกลไกในการสร้างความสัมพันธ์แบบนายบ่าวอย่างเป็นระบบ ได้ส่งผลให้นักรบได้บังคับบัญชาแปรพักตร์ กองกำลังที่เป็นฐานอำนาจของตระกูลจึงอ่อนแอลงในที่สุด อาจกล่าวได้ว่า การนำเสนอปมความบาดหมางของพี่น้องจากเหตุปัจจัยภายในตระกูล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีของคู่ขัดแย้งที่ไม่คลี่คลายความบาดหมาง

มีส่วนสะท้อนให้เห็นว่าจุดอ่อนของตระกูลพะอิระอยู่ที่ความผิดพลาดในการวางนโยบายจากการยึดติดกับการสร้างอำนาจแบบขุนนางในอดีต รวมทั้งการขาดระบบในการปกครองนักรบ ทำให้อำนาจที่ตระกูลพะอิระสร้างขึ้นมามีค่าน้อย ๆ เสื่อมถอยลงจนตระกูลต้องล่มสลายในที่สุด

7.3.2 กรณีความบาดหมางระหว่างพี่น้องกับความรุ่งเรืองของตระกูล

ตระกูลที่ประสบความสำเร็จ แม้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องจะเกิดความบาดหมางกันนั้น ปรากฏให้เห็นจากเรื่องราวของพี่น้องตระกูลมินะโมะโตะ ในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” และ พี่น้องตระกูลอะมิกะงะ ในเรื่อง “ทะอิเฮะอิเกะ”

กรณีความบาดหมางระหว่างพี่น้องตระกูลมินะโมะโตะ ในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” ถูกเน้นให้มีเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตระกูล หากพิจารณาเหตุปัจจัยภายในที่เกิดจากพฤติกรรมของทั้งฝ่ายพี่และน้องที่ต้องการปกป้องอำนาจไม่ให้ถูกแย่งชิงหรือถูกลิดรอนไป ย่อมทำให้ผู้อ่านมองว่าความบาดหมางที่เกิดขึ้นน่าจะส่งผลให้ตระกูลอ่อนแอลง อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนกลับนำเสนอความรุ่งเรืองของโยะริโตะโมะ เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยมองว่า การปิดท้ายที่ความรุ่งเรืองของตระกูลเป็นผลมาจากการนำเสนอแก่นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่งผ่านความรุ่งเรืองและการล่มสลายของนักรบในเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” การเน้นภาพของนักรบตระกูลมินะโมะโตะที่แม้จะเกิดความขัดแย้งระหว่างพี่น้องแต่ด้วยบุญญาของโยะริโตะโมะก็ทำให้ตระกูลกลับมาฟื้นคืนอำนาจ ย่อมทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพเปรียบเทียบกับชะตากรรมของนักรบตระกูลพะอิระที่ต้องประสบกับความเสื่อมอำนาจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้เหตุผลอีกประการหนึ่งยังเป็นเพราะฉบับเอ็งเงียวมีลักษณะการนำเสนอที่เน้นการชื่นชมสรรเสริญโยะริโตะโมะ จากจุดนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่า การนำเสนอท่าทีของโยะริโตะโมะ ที่พยายามคลี่คลายความขัดแย้งกับโยะมิทซุเนะนั้น เป็นไปเพื่อลดทอนภาพลักษณ์เชิงลบ และสะท้อนให้เห็นว่าโยะริโตะโมะมีผู้ผู้นำที่ถือฤทธิและมุ่งทำลายผู้มีสายเลือดเดียวกันเพียงเพราะอารมณ์ชั่ววูบ นอกจากนี้หากพิจารณาปัจจัยภายนอกเกี่ยวกับการวางท่าทีของราชสำนักที่เป็นแรงกระตุ้นให้พี่น้องเกิดการประหัดประหารกันนั้น ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้โยะริโตะโมะจะรู้ว่าฝ่ายราชสำนักพยายามปกป้องโยะมิทซุเนะ ทว่าโยะริโตะโมะก็มีได้ใช้อำนาจปราบปรามผู้คนในราชสำนักดังเช่นตระกูลพะอิระ ในทางตรงกันข้ามผู้เขียนฉบับเอ็งเงียวยังเน้นการบรรยายท่าทีของโยะริโตะโมะที่ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับจากอดีตจักรพรรดิโกะเอมิระกะวะ (小野美典, 1990,p.37) ด้วยเหตุนี้โยะริโตะโมะจึงไม่ได้ถูกตราหน้าว่าเป็นผู้นำที่เห่อเหิมในอำนาจ นอกจากนี้กุญแจสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้โยะริโตะโมะสามารถรักษาอำนาจให้มีความมั่นคงไว้ได้ก็คือ การวางกลไกในการสร้างความสัมพันธ์แบบนายบ่าวระหว่างโซกุนกับนักรบในอาณัติทำให้โซกุนมีฐานอำนาจที่มั่นคง จะเห็นได้ว่า ในการสร้างความรุ่งเรืองให้แก่ตระกูล รวมทั้งการวางรากฐานให้ตระกูลมีอำนาจที่มั่นคง ผู้เป็นโซกุนไม่อาจขาดแรงสนับสนุนจากกลุ่มนักรบในอาณัติ รวมทั้งการยอมรับจากราชสำนักได้ การตระหนักถึงความจริงดังกล่าวอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้โยะริโตะโมะเลือกที่จะเข้าประหัดประหารกับผู้เป็นน้องเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับกลุ่มนักรบในอาณัติ รวมทั้งปกป้องภาพลักษณ์ของตนในฐานะผู้พิทักษ์ราชสำนักเอาไว้

กรณีความบาดหมางระหว่างพี่น้องตระกูลอะมิกะงะ ในเรื่อง “ทะอิเฮะอิเกะ” ผู้เขียนนำเสนอความรุ่งเรืองของตระกูลให้เป็นผลจากลักษณะนิสัยของโซกุนทะกะอุจิที่นอกจากจะเป็นผู้นำที่มีความจงรักภักดีต่อองค์จักรพรรดิแล้ว ยังให้ความสำคัญกับสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ซึ่งแม้ว่าในช่วงเวลาที่ทะกะอุจิและทะยะโยะมิร่วมกันบริหารตระกูลจะเกิดความขัดแย้งกัน ทว่าผู้เขียนก็เน้นไปที่ปมเหตุจากความแตกแยกในสังคมอันถือเป็นปัจจัยภายนอกตระกูลมิใช่ความขัดแย้งเพียงเพราะต้องการปกป้องอำนาจของตนเองดังปรากฏในเรื่องอื่น นอกจากนี้การนำเสนอให้

ความขัดแย้งมีแนวโน้มที่จะคลี่คลายลงเพราะความพยายามประนีประนอมของพี่น้องทั้งสองฝ่าย ยังทำให้ผู้อ่านมองเห็นได้ว่า สายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงให้พี่น้องเป็นหนึ่งเดียวมีส่วนช่วยให้อำนาจของตระกูลอะมิกะงะมีความมั่นคง ทั้งนี้ นอกจากประเด็นเกี่ยวกับสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องแล้ว ผู้วิจัยยังตั้งข้อสังเกตว่า การเผชิญหน้ากับความแตกแยกในสังคมทั้งในกลุ่มนักรบและราชสำนักก็นับเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้ตระกูลประสบความสำเร็จเรื่อง ความแตกแยกในกลุ่มนักรบนั้นอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงที่มีการก่อตั้งมูโระมะชิบะกุกุ ความขัดแย้งระหว่างตระกูลนักรบ มีความรุนแรงอย่างมาก นอกจากนี้นักรบในอาณัติยังมักยุยงหรือวางท่าทีกดดันผู้เป็นโชกุน อย่างไรก็ตาม ความหนักแน่นและท่าทีในเชิงประนีประนอมของทะกะอุจิ รวมทั้งบทบาทในการเข้าเป็นตัวกลางไกล่เกลี่ยความขัดแย้งภายใน กลุ่มนักรบทำให้ทะกะอุจิยังคงรักษาความมั่นคงภายในตระกูลไว้ได้ สำหรับความขัดแย้งภายในราชสำนักนั้น ตลอดระยะเวลา 60 ปีที่ราชสำนักแตกเป็นราชวงศ์เหนือและราชวงศ์ใต้ โชกุนตระกูลอะมิกะงะได้เข้าไปมีบทบาทช่วยราชสำนักฟื้นฟูอำนาจและคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ อาทิ ปัญหาในการสืบราชบัลลังก์ หากแต่ก็มีหลายครั้งที่ทะกะอุจิถูกดึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้ง ด้วยเหตุนี้ผู้เป็นโชกุนจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจุดยืนในการสนับสนุนแต่ละราชวงศ์เพื่อความอยู่รอดของตระกูล โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงเวลาที่ทะกะอุจิก่อตั้งมูโระมะชิบะกุกุขึ้นมา แม้ความขัดแย้งในสังคมจะไม่ได้ลดน้อยถอยลง ทว่าจากบทบาทของโชกุนทะกะอุจิที่สามารถคลี่คลายความบาดหมางระหว่างพี่น้อง ทั้งยังได้เข้าไปเป็นตัวกลางแก้ไขความขัดแย้งทั้งในกลุ่มนักรบและราชสำนัก ทำให้มองเห็นได้ว่า ผู้นำตระกูลจากตระกูลอะมิกะงะเป็นผู้มีคุณสมบัติที่จะนำพาความสงบสุขมาสู่สังคมได้ในที่สุด

8. บทสรุป

จากลักษณะการนำเสนอความบาดหมางระหว่างนักรบพี่น้องในวรรณกรรมทั้ง 3 เรื่องข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือ ความบาดหมางระหว่างพี่น้องมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากการเน้น เหตุปัจจัยภายในตระกูลไปสู่เหตุปัจจัยภายนอกตระกูล โดยในช่วงปลายสมัยเอฮัน เหตุปัจจัยภายในตระกูล อาทิ แนวทางในการสร้างอำนาจ หรือพฤติกรรมของผู้เป็นหัวหน้าตระกูล ถูกนำเสนอให้เป็นปัจจัยหลักที่สร้างความบาดหมางระหว่างพี่น้อง ทว่าเมื่อมีการก่อตั้งตระกูล เหตุปัจจัยภายนอกจากการก้าวขึ้นมาเป็นอำนาจของกลุ่มนักรบในอาณัติ รวมทั้งการที่ราชสำนักอาศัยอำนาจของนักรบเป็นเครื่องค้ำจุนสถานะของราชวงศ์ ก็ได้กลายเป็นปมเหตุที่ทำให้พี่น้องเข้าประหัดประหารกัน ทั้งนี้แม้เหตุปัจจัยที่สร้างความบาดหมางระหว่างพี่น้องจะแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย อย่างไรก็ตามผู้เขียนแต่ละเรื่องมีแนวโน้มที่จะนำเสนอให้แต่ละคู่กรณีมีฝ่ายที่แสดงท่าทีประนีประนอมเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งหรือหลีกเลี่ยงที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องต้องขาดสะบั้นลง ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการคลี่คลายความบาดหมางกับความเป็นไปของตระกูลยังพบว่า หากผู้ที่อยู่ในฐานะ “หัวหน้าตระกูล” หรือ “หัวหน้ากลุ่มนักรบ” เป็นฝ่ายรักษาสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเอาไว้ได้ สิ่งนี้ก็จะช่วยสนับสนุนภาพลักษณ์ในฐานะผู้นำที่มีคุณสมบัติที่จะนำพาความรุ่งเรืองมาสู่ตระกูล รวมทั้งสร้างความมั่นคงให้แก่กลุ่มนักรบในทางตรงกันข้ามหาก “หัวหน้าตระกูล” หรือ “หัวหน้ากลุ่มนักรบ” มุ่งทำลายความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ตระกูลก็จะประสบกับความเสื่อมถอยทางอำนาจในที่สุด

เอกสารอ้างอิง (References)

- กณภัทร รื่นภิรมย์. (2563). ความบาดหมาง ระหว่าง มินะโมะโตะ โนะ โยะฉิโตะโมะ กับ มินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโตะโมะ ในนิยายสงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ”. *วารสารวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย*, 10(2), 78-99.
- กณภัทร รื่นภิรมย์. (2564). สายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องตระกูลมิโอะระในนิยายสงครามเรื่อง“โจกิวกิ”. ใน อรรถยา สุวรรณระดา (บ.ก.), *หนังสือรวมบทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปีภาควิชาภาษาตะวันออก* *สาขาย่อยแห่งวิทยา 60 ปี ภาควิชาภาษาตะวันออก* (น. 74-102). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 石井由紀夫(1992). 「足利尊氏・直義兄弟の光と陰—足利直義論（一）—」 『語学文学』 30, 19-25.
- 尾崎勇(1988). 「延慶本『平家物語』における頼朝の造型」 『国文学論叢』 33, 95-105.
- 小野美典(1990). 「平家滅亡の平家物語—延慶本の頼朝・法皇・建礼門院—」 『山口国文』 13, 35-46.
- 城坂早紀(2016). 「『保元物語』の合戦場面における源為朝・源義朝の描出法—半井本と金刀比羅宮蔵本との比較から—」 『同志社国文学』 84, 54-67.
- 北林茉莉代(2012). 「『平家物語』における兄弟の絆」 『国文学試論』 21, 50-59.
- 日下力 (2008). 『いくさ物語の世界—中世軍記文学を読む』 東京：岩波新書.
- 高橋典幸 (2021). 「御家人—史上空前の従者集団とその内実」 田中大喜（編）, 『図説 鎌倉幕府』 (82-85). 東京：戎光祥出版株式会社.
- 元木泰雄 (1994). 『武士の成立』 東京：吉川弘文館.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Affiliation: Faculty of Arts, Silpakorn University

Corresponding email: RUENPIROM_K@su.ac.th

Received: 2024/05/28

Revised: 2024/07/15

Accepted: 2024/07/15

การวิเคราะห์โครงสร้างประโยคการสนทนาและหน่วยความหมายของวัจนกรรมขอร้อง ในสถานการณ์การขอยืมเงิน : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาวญี่ปุ่น ชาวไทย และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

บทคัดย่อ

การขอร้องเป็นวัจนกรรมคุกคามหน้าเชิงลบ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดในการสื่อสารต่างวัฒนธรรม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างประโยคการสนทนาและหน่วยความหมายของวัจนกรรมขอร้อง ดำเนินการเก็บข้อมูลจากคลังข้อมูลภาษาโดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ชาวญี่ปุ่น (JJ) ชาวไทย (TT) และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (TJL) กลุ่มละ 20 คู่ ผลการศึกษาพบว่า (1) โครงสร้างประโยคการสนทนาส่วนที่จำเป็นมี 3 ส่วนคือ <ส่วนเปิดบทสนทนา><ส่วนขอร้อง><ส่วนปิดบทสนทนา> (2) ใน<ส่วนเปิดบทสนทนา> กลุ่ม JJ ใช้หน่วยความหมาย [ขอโทษ] ส่วนกลุ่ม TT และ TJL ใช้หน่วยความหมาย [ทักทาย] ในความถี่สูง การเรียงลำดับหน่วยความหมายของกลุ่ม JJ และ TJL เริ่มจาก [เรียกขาน] ส่วนกลุ่ม TT จะเริ่มจาก [เรียกขาน] หรือ [ทักทาย] แล้วต่อท้ายด้วยหน่วยความหมายอื่น (3) ใน<ส่วนขอร้อง>กลุ่ม JJ มีแนวโน้มสูงที่จะใช้หน่วยความหมาย [ขอร้องอีกครั้ง] และ [ยื่นเงื่อนไข] ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ที่ปรากฏความถี่น้อยในกลุ่ม TT และ TJL เมื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมาย พบว่ากลุ่ม JJ มีรูปแบบการเรียงที่ซับซ้อนและมีความหลากหลาย ตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ที่มีรูปแบบการเรียงลำดับที่ไม่ซับซ้อนและมีจำนวนรูปแบบน้อยกว่า (4) ใน<ส่วนปิดบทสนทนา> กลุ่ม JJ ใช้หน่วยความหมาย [ขอโทษ] [กระชับความสัมพันธ์] [สัญญา] [ทักทาย] มากกว่ากลุ่ม TT และ TJL อย่างเห็นได้ชัด การเรียงลำดับหน่วยความหมายของกลุ่ม JJ เริ่มจาก [ขอบคุณ] แล้วต่อท้ายด้วยหน่วยความหมายอื่น ส่วนกลุ่ม TT และ TJL ปรากฏเฉพาะหน่วยความหมาย [ขอบคุณ] เท่านั้น ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะการใช้วัจนกรรมของชาวญี่ปุ่น ชาวไทย และอันตรภาษาของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น

คำ

สำคัญ

โครงสร้างประโยคการสนทนา หน่วยความหมาย การขอร้อง วัจนปฏิบัติศาสตร์

An Analysis of Sequence Organizations and Semantic Formulas in the Speech Act of Requests, Focusing on Situations of Borrowing Money: A Comparative Study of Japanese, Thai, and Thai Learners of Japanese

Abstract

Requests are a type of face-threatening act that can potentially lead to misunderstandings in cross-cultural communication. This study aims to comparatively analyze the sequence organizations and semantic formulas of request speech acts. Data were collected from a language corpus, with target groups including Japanese (JJ), Thai (TT), and Thai learners of Japanese (TJL), with 20 pairs in each group. The study found the following. (1) The main sequence organizations consist of three parts: <Opening>, <Request>, and <Closing>. (2) In the <Opening>, the semantic formula [Apology] was frequently used by the JJ group, while the TT and TJL groups predominantly used the semantic formula [Greeting]. The sequence of semantic formulas began with [Vocative] in the JJ group, and [Greeting] in the TT and TJL groups. (3) In the <Request>, the JJ group tended to use [Re-requests] and [Offering Conditions] more frequently, in contrast to their less frequent use in the TT and TJL groups. When analyzing the sequences of semantic formulas, it was found that JJ group had more complex and diverse patterns, whereas the TT and TJL groups had less complex sequence of semantic formulas. (4) In the <Closing>, JJ group used the semantic formulas [Apology], [Strengthening Relationships], and [Greeting] significantly more than the TT and TJL groups. The sequence of semantic formulas began with [Gratitude], followed by other semantic formulas in the JJ group, while the TT and TJL groups used only one semantic formula [Gratitude]. The results of this study highlight the characteristics of requests among Japanese, Thai, and Thai learners of Japanese, which can be applied to Japanese language education.

Key

words

sequence organizations, semantic formulas, requests, pragmatics

1. บทนำ

การขอร้องเป็นหนึ่งในวัจนกรรมที่สร้างความลำบากใจแก่ผู้พูดและผู้ฟัง เนื่องจากต้องคำนึงถึงระดับความสัมพันธ์สนม ความอาวุโส และความหนักเบาของสถานการณ์ การขอร้องจึงมีระดับการคุกคามหน้าของคู่สนทนาสูง (Brown & Levinson, 1987) นอกเหนือจากความรู้ด้านภาษาแล้ว ความรู้ด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสาร ซึ่งสอดคล้องตามมาตรฐานของ JF Standard (国際交流基金, 2017, p. 10) ที่มี 3 องค์ประกอบคือสามมิติยะภาษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์สังคม และวัจนปฏิบัติศาสตร์

การวิเคราะห์เปรียบเทียบวัจนกรรมขอร้องเป็นหัวข้อที่มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย จากการศึกษาทางวิจัยในภาษาญี่ปุ่น สามารถแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างผู้พูดภาษาแม่ที่แตกต่างกัน (เช่น อาภากรณ์ เดชวิจารณ์กิจ, 2547: ウィッタヤー-บันヤー-โนน, 2006: アクドアン・浜, 2008: 畑中, 2012 ฯลฯ) (2) การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างผู้พูดภาษาแม่และอันตรภาษาของผู้เรียน (เช่น 植田, 2003: 本間美穂, 2016: 牛, 2021 ฯลฯ) (3) การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างผู้พูดภาษาแม่ ภาษาแม่ของผู้เรียน และอันตรภาษา (เช่น 猪崎, 2000 ฯลฯ) (4) การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างภาษาแม่ของผู้เรียนและอันตรภาษา (和田他, 2008) ซึ่งสามารถแบ่ง การวิเคราะห์เป็น 3 ด้าน คือ (1) โครงสร้างปริจเฉทการสนทนา (2) ความถี่ของหน่วยความหมายที่ปรากฏในข้อความหรือ บทสนทนา (3) โครงสร้างรูปประโยคและสำนวน โดยมีหัวข้อการศึกษาที่หลากหลาย เช่น การขอยืมสิ่งของ การขอยืมเงิน การขอร้องเพื่อให้ได้รับการอนุญาต การขอร้องให้ช่วยกระทำการบางอย่าง

ในบรรดาหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับวัจนกรรมขอร้อง ผู้วิจัยเลือกศึกษาวัจนกรรมขอร้องสถานการณ์การขอยืมเงินเนื่องจากพบประเด็นในงานวิจัยที่ผ่านมา ดังนี้ (1) ชาวญี่ปุ่นและชาวไทยมีแนวคิดเรื่องเงินแตกต่างกัน (グエン (2014) กล่าวว่า ชาวญี่ปุ่นจะไม่หยิบยืมเรื่องเงินเป็นหัวข้อในการสนทนา และจะไม่ขอยืมเงินแม้จะเป็นคนสนิทก็ตาม ตรงข้ามกับชาวไทยที่สามารถพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องเงินหรือการบ่งบอกสถานะทางการเงินของตนเองในสื่อสังคมออนไลน์เป็นเรื่องปกติ ไม่เพียงแต่ชาวไทยเท่านั้น ชาวเวียดนาม (グエン, 2017) และชาวซาอุดีอาระเบีย (ヤズィード, 2021) ก็มีความคิดเห็นว่า การยืมเงินเป็นเรื่องที่พบบ่อยในชีวิตประจำวัน แนวคิดที่ต่างกันล้วนส่งผลทำให้แต่ละชาติมีลักษณะการใช้วัจนกรรมที่ต่างกัน ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดในการสื่อสารระหว่างชาวญี่ปุ่นและชาวไทยได้ (2) งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาสถานการณ์การขอยืมเงิน เช่น 張 (2002) และ 和田他 (2008) มีการวิเคราะห์โครงสร้างเฉพาะส่วน เช่น เฉพาะส่วนเกริ่นนำหรือส่วนขอร้อง แต่บทสนทนาจริงประกอบด้วยส่วนปรึกษาและส่วนปิดบทสนทนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ของคู่สนทนา ดังนั้น การศึกษาโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาที่ครอบคลุมตั้งแต่ส่วนเกริ่นนำจนถึงส่วนปิดบทสนทนา จะช่วยให้มองเห็นการโต้ตอบในบทสนทนาได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (3) งานวิจัยไม่ได้ระบุระดับความจำเป็นของการขอยืมเงินหรือระดับความเดือดร้อนหากถูกปฏิเสธ ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ระดับความจำเป็นหรือความเดือดร้อนเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่อาจส่งผลต่อการใช้หน่วยความหมาย (4) งานวิจัยที่ผ่านมาไม่มีการศึกษาโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาของฝ่ายขอร้อง เช่น 熊谷 (1998), 張 (2002) และ 徐 (2007) หากมีการศึกษาหน่วยความหมายของฝ่ายถูกขอร้องด้วย จะช่วยให้เข้าใจลำดับการสนทนาของแต่ละฝ่ายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเพื่อเติมเต็มประเด็นที่พบในงานวิจัยที่กล่าวมาทั้ง 4 ข้อ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาและหน่วยความหมายของวัจนกรรมขอร้อง กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือชาวญี่ปุ่น ชาวไทย และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกผู้เรียนเป็นหนึ่งในกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากผู้เรียนกลุ่มนี้ไม่มีประสบการณ์การเรียนรู้ในประเทศญี่ปุ่น จึงอาจมีลักษณะทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับภาษาแม่และอาจได้รับอิทธิพลบางส่วนจากภาษาเป้าหมายด้วยเช่นกัน การศึกษาอันตรภาษาจะช่วยให้เห็นความสามารถในการ

ใช้ภาษาที่สอง ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำหรับผู้สอนหรือผู้วิจัยในการพัฒนาแนวทางการสอนได้อีกด้วย (Selinker, 1972)
ผลการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนภาษาในด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ เพื่อให้เกิดความรู้ในเรื่อง
โครงสร้างปริเจตการสนทนาและเสริมสร้างความเข้าใจในแนวคิดของบุคคลซึ่งเป็นพื้นฐานของการสื่อสารต่างวัฒนธรรม

2. คำถามการวิจัย

ชาวญี่ปุ่น ชาวไทย และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีโครงสร้างปริเจตการสนทนาและหน่วยความหมายของวัจนกรรม
ข้อร้องสถานการณ์การขอยืมเงินที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่

3. นิยามศัพท์

1. วัจนกรรมข้อร้อง หมายถึง การขอให้คู่สนทนากระทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อผลประโยชน์ของผู้พูด ซึ่งคู่สนทนา
มีสิทธิ์ที่จะตอบรับหรือปฏิเสธ (山岡, 2008)

2. หน่วยความหมาย (semantic formula) ในภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 意味公式 หมายถึง หน่วยที่เล็กที่สุดซึ่ง
ปรากฏในภาษาพูดและภาษาเขียน แต่ละหน่วยจะทำหน้าที่แสดงความหมาย ซึ่งใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ถ้อยคำ
ในวัจนปฏิบัติศาสตร์โดยวัจนกรรมหนึ่งอาจประกอบด้วยหน่วยความหมายมากกว่า 1 หน่วย (Beebe et al., 1990;
ธวัช คำทองทิพย์, 2561)

2. โครงสร้างปริเจตการสนทนา (sequence organization) ในภาษาญี่ปุ่นมีคำแปลหลายคำ เช่น 談話
構造, 会話の展開パターン และ 発話順序パターン หมายถึง โครงสร้างการเรียงลำดับหน่วยความหมาย
ของข้อความการสนทนาแบบต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ (串田他, 2017)

4. ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 ทฤษฎีความสุภาพ

ทฤษฎีที่นิยมใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์คือ ทฤษฎีความสุภาพของ Brown
& Levinson (1987) ซึ่งมีสาระสำคัญสรุป 2 ประเด็นดังนี้

(1) มนุษย์มีความต้องการเชิงลบและเชิงบวก โดยความต้องการเชิงลบ หมายถึง ความประสงค์ที่จะไม่ให้
ผู้อื่นเข้ามารบกวนความเป็นส่วนตัว ส่วนความต้องการเชิงบวก หมายถึง ความประสงค์ที่จะได้รับความนิยมนิยมชอบ
หรือการยอมรับ โดยวัจนกรรมแต่ละประเภทมีการคุกคามหน้าที่แตกต่างกัน วัจนกรรมคุกคามหน้าเชิงลบ ได้แก่
การสั่ง การขอร้อง การปฏิเสธ การแนะนำ วัจนกรรมคุกคามหน้าเชิงบวก ได้แก่ การขอโทษ การยอมรับคำชม

(2) การเลือกใช้กลวิธีความสุภาพต้องคำนึงปัจจัยทั้ง 3 ด้านคือ ระดับความสนิทสนม (social distance)
ความอาวุโส (power) และความหนักเบาของสถานการณ์ (ranking of imposition)

จากแนวคิดทฤษฎีความสุภาพ 山岡他 (2012, pp. 145-146) กล่าวว่า วัจนกรรมข้อร้องก่อให้เกิด (1) การ
คุกคามหน้าเชิงลบ เนื่องจากการขอร้องเป็นการสร้างความรบกวนให้กับบุคคลอื่น (2) การคุกคามหน้าเชิงบวก ใน
กรณีที่ถูกคู่สนทนาขอร้อง การปฏิเสธอาจทำให้รู้สึกผิดหวังหรือรู้สึกไม่ดี ฉะนั้นการตอบรับคำขอร้องจึงเป็นการรักษา
หน้าเชิงบวกของผู้ถูกขอร้อง

4.2 องค์ประกอบและโครงสร้างปริเจตการสนทนาของวัจนกรรมข้อร้อง

蒲谷他 (1993) กล่าวว่า วัจนกรรมข้อร้องไม่ได้มีองค์ประกอบเพียงแค่การพูดระบุประโยคขอร้อง

แต่ยังครอบคลุมถึงการพูดเปิดบทสนทนา การเจรจา การพูดขอบคุณ การพูดปิดบทสนทนาซึ่งเรียงลำดับเป็นโครงสร้าง ดังนั้นวัจนกรรมขอร้องจึงมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 2 ส่วนคือ ระดับคู่สนทนาและระดับเนื้อหา

(1) ระดับคู่สนทนา แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ -1 หมายถึง บุคคลในครอบครัว เพื่อนสนิท, 0 หมายถึง บุคคลที่พบเจอครั้งแรก คนรู้จัก, +1 หัวหน้างาน อาจารย์, +2 หัวหน้างานหรือหัวหน้างานอาวุโส

(2) ระดับเนื้อหา แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ -1 หมายถึง การขอร้องในสิ่งที่เห็นหน้าที่และต้องทำเป็นประจำ เช่น การสั่งอาหารกับพนักงาน การถามวิธีการอ่านค้นจิกับอาจารย์ การถามตำแหน่งสถานที่กับพนักงานรถไฟ, 0 หมายถึง การขอร้องในสิ่งที่เห็นหน้าที่แต่ไม่จำเป็นต้องทำเป็นประจำ เช่น การขอร้องให้อาจารย์ตรวจเรียงความ การขอร้องให้พนักงานรถไฟหาของที่ลืมไว้, +1 หมายถึง การขอร้องที่นอกเหนือจากขอบเขตหน้าที่ เช่น การขอยืมหนังสือ การถามทางกับคนไม่รู้จัก, +2 หมายถึง การขอร้องที่สร้างภาระหนัก ซึ่งผู้ฟังมีสิทธิ์ตอบรับหรือปฏิเสธ เช่น การขอยืมเงิน

โครงสร้างปริจเฉทการสนทนาและหน่วยความหมายจะมีความซับซ้อนตามระดับคู่สนทนาและระดับเนื้อหา ดังตัวอย่าง (1) บุคคลในครอบครัวใช้หน่วยความหมาย[คำสั่ง/ถาม] (2) การขอร้องพนักงาน [คำสั่ง/ถาม/ขอร้อง] (3) การขอร้องอาจารย์ [เปิดบทสนทนา]→[ถามความสะดวก]→[ตอบรับ]→[ขอโทษ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ถาม/ขอร้อง]

นอกจากนี้ 矢野 (2004) ได้นำเสนอเงื่อนไขสำหรับการขอร้อง 3 เงื่อนไข ดังนี้ (1) ความเหมาะสม ประกอบด้วย 3 ด้านตามทฤษฎีความสุภาพของ Brown & Levinson (1987) (2) ความเป็นไปได้จริง พิจารณาจากความสามารถ เวลา ภาระ และความมั่นใจของผู้ถูกขอร้อง (3) ความจำเป็น พิจารณาจากระดับความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นหากถูกปฏิเสธ ในกรณีของการขอร้องที่มีระดับการคุกคามหนัสูง อาจจะเริ่มต้นด้วยการใช้หน่วยความหมาย[เรียกขาน][ทักทาย][ถาม] จากนั้น [เกริ่นนำ]เพื่อให้คู่สนทนาเตรียมตัว [อธิบายสภาพการณ์]และ[ขอร้อง] ในลำดับถัดไป ในกรณีที่ถูปฏิเสธ อาจมีการขอร้องอีกครั้งหรือล้มเลิก

4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่วิเคราะห์เปรียบเทียบวัจนกรรมขอร้องในภาษาญี่ปุ่น พบว่ามีการเก็บข้อมูลทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งเก็บข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบชนิดเติมเต็มบทสนทนา (DCT) การแสดงบทบาทสมมติ ข้อความในอีเมล และบทสนทนาโต้ตอบในแอปพลิเคชันไลน์ เป็นต้น ประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

(1) โครงสร้างปริจเฉทการสนทนา

熊谷 (1998) เก็บข้อมูลจากชาวญี่ปุ่นโดยใช้ DCT ในสถานการณ์ขอร้องให้ช่วยรับฝากของโครงสร้างที่ปรากฏความถี่มากที่สุดคือ [แสดงความเกรงใจ][อธิบายสภาพการณ์][ขอร้อง] ซึ่งคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ 施 (2006) ที่เก็บข้อมูลด้วยการอัดเสียงบทสนทนาจากโทรศัพท์ ปรากฏโครงสร้างคือ [สอบถามความสะดวก]→[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์] → [ขอร้อง] นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่วิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างผู้พูดภาษาแม่ที่แตกต่างกัน เช่น 古エ (2014, 2017) วิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาของชาวญี่ปุ่นและชาวเวียดนาม เก็บข้อมูลด้วยการแสดงบทบาทสมมติ สถานการณ์การยืมหนังสือและกล้องวิดีโอ ผลการศึกษาพบว่า ใน<ส่วนพูดคุยสัพเพเหระ>จะใช้หน่วยความหมาย[ถาม]→ [ตอบ] แต่ใน<ส่วนขอร้อง>มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวญี่ปุ่นใช้โครงสร้าง[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→ [ขอร้อง] ส่วนชาวเวียดนามมักจะละหน่วยความหมาย[เกริ่นนำ] โดยจะปรากฏโครงสร้าง[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง] ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาของชาวจีนที่มักจะละหน่วยความหมาย[เกริ่นนำ] เช่นกัน (張, 2002) นอกจากนี้サクノクル (2018) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาของชาวญี่ปุ่นและชาวไทย โดยการเก็บข้อมูลจากบทสนทนาโต้ตอบในแอปพลิเคชันไลน์ สถานการณ์การขอยืมหนังสือ พบการศึกษาพบว่า ทั้งชาวญี่ปุ่นและชาวไทยมีโครงสร้างที่เหมือน

กันคือ [เรียกขาน]→[อธิบายสภาพการณ์/ถาม]→[ขอร้อง] ส่วนชาวไทยมีโครงสร้างเพิ่มเติมอีก 1 รูปแบบคือ [เรียกขาน]→[ขอร้อง]→[อธิบายสภาพการณ์/ถาม] ส่วนงานวิจัยที่วิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างชาวญี่ปุ่นและอันตรภาษาของผู้เรียน เช่น 本間美穂(2016) เก็บข้อมูลจากชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนชาวไทยได้หวั่นโดยใช้ DCT สถานการณ์การขอร้องให้อาจารย์เขียนหนังสือรับรอง ผลการศึกษาพบว่าชาวญี่ปุ่นใช้โครงสร้าง[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอโทษ]→[ขอร้อง] ส่วนผู้เรียนชาวไทยได้หวั่นใช้โครงสร้าง[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ขอบคุณ]

จากงานวิจัยข้างต้น สรุปได้ว่าภาษาญี่ปุ่นรวมถึงภาษาอื่น ๆ มีโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน โดยเริ่มจาก [เรียกขาน/สอบถามความสะดวก]→[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→ [ขอร้อง] ซึ่งอาจไม่ปรากฏหน่วยความหมาย[เกริ่นนำ] ในภาษาเวียดนามและภาษาจีน รวมถึงหน่วยความหมาย[เรียกขาน] ในการสนทนาจริง และอาจมีการสลับลำดับของหน่วยความหมาย[ขอร้อง]และ[อธิบายสภาพการณ์/ถาม]

(2) ความถี่ของหน่วยความหมายที่ปรากฏในข้อความหรือบทสนทนา

ウィッタヤーバンヤーン(2006) เก็บข้อมูลจากชาวญี่ปุ่นและชาวไทยโดยใช้ DCT ในสถานการณ์ขอร้องให้ทำงานแทนและขอร้องให้ช่วยซื้อบัตรคอนเสิร์ตการกุศล หน่วยความหมายที่ทั้งสองกลุ่มใช้ คือ [อธิบายสภาพการณ์][ขอร้อง] โดยหน่วยความหมายที่ปรากฏความถี่สูงเฉพาะกลุ่มชาวญี่ปุ่นคือ [ขอโทษ][การแสดงความเกรงใจ] และหน่วยความหมายที่ปรากฏความถี่สูงเฉพาะกลุ่มชาวไทยคือ [การเสนอสิ่งตอบแทน][การกล่าวถึงประโยชน์ที่จะได้รับ] ส่วน楊(2008) เก็บข้อมูลจากข้อความในอีเมลของชาวญี่ปุ่นและชาวจีน แต่ไม่ได้ระบุหัวข้อสถานการณ์การขอร้อง ผลการศึกษาพบว่า ชาวญี่ปุ่นใช้หน่วยความหมาย[ขอโทษ]ในความถี่สูง ตรงข้ามกับชาวจีนที่มักจะใช้รูปประโยคคำสั่งเมื่อขอร้องคนสนิท และจะกล่าวคำขอบคุณล่วงหน้าเมื่อขอร้องผู้อาวุโส 斎藤(2021) เก็บข้อมูลจากชาวญี่ปุ่นและชาวฮาดิอาระเบียโดยใช้ DCT ในสถานการณ์ขอยืมเงินและขอร้องให้ตอบแบบสอบถาม หน่วยความหมายที่ทั้งสองกลุ่มใช้คือ หน่วยความหมายที่ปรากฏความถี่สูงในกลุ่มชาวญี่ปุ่นคือ [อธิบายสภาพการณ์] [ขอโทษ] [ขอร้อง] [สัญญา] ตรงข้ามกับชาวฮาดิอาระเบียที่ไม่ใช้หน่วยความหมาย [ขอโทษ] แต่จะใช้หน่วยความหมาย[การแสดงความเกรงใจ] นอกจากนี้ยังพบงานวิจัยที่เปรียบเทียบระหว่างภาษาแม่ของผู้เรียนและอันตรภาษา 和田他 (2008) เก็บข้อมูลจากผู้เรียนชาวเกาหลีและผู้เรียนชาวจีนโดยใช้ DCT ในสถานการณ์ขอยืมสิ่งของและเงิน ผลการศึกษาพบว่า ผู้เรียนจะใช้ภาษาสุภาพเมื่อสนทนาภาษาญี่ปุ่นมากกว่าการสนทนาด้วยภาษาแม่ ในสถานการณ์ขอยืมสิ่งของจากคนสนิท จะไม่ใช้หน่วยความหมาย [ขอโทษ]

จากงานวิจัยข้างต้น สรุปได้ว่าหน่วยความหมายที่ปรากฏความถี่สูงในภาษาญี่ปุ่นและภาษาอื่น คือ [อธิบายสภาพการณ์]และ[ขอร้อง] ส่วนหน่วยความหมายที่อาจไม่ปรากฏ เช่น [ขอโทษ][การแสดงความเกรงใจ]

(3) โครงสร้างรูปประโยคและสำนวน

猪崎 (2000) เก็บข้อมูลจากชาวญี่ปุ่น ชาวฝรั่งเศส และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวฝรั่งเศสด้วยการแสดงบทบาทสมมติ ผลการศึกษาพบว่าชาวญี่ปุ่นจะเริ่มบทสนทนาด้วยการพูดเกริ่นนำ เช่น 「ちょっと、お願いがあるんだけど」 ตรงข้ามกับชาวฝรั่งเศสและผู้เรียนซึ่งจะเริ่มบทสนทนาด้วยการให้ข้อมูล เช่น แจ้งกำหนดการแต่งงานล่วงหน้า จากนั้นอธิบายสภาพการณ์ แล้วให้คู่สนทนาตีความเจตนาและเสนอความช่วยเหลือ นอกจากนี้徐 (2007) ได้เก็บข้อมูลจากชาวญี่ปุ่น ชาวไต้หวัน และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไต้หวันด้วยการแสดงบทบาทสมมติ สถานการณ์การขอร้องให้ช่วยติวสอบ ผลการศึกษาพบว่า ชาวญี่ปุ่นเปิดบทสนทนาด้วยการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของคู่สนทนา แต่ชาวไต้หวันและผู้เรียนจะบรรยายสภาพการณ์ความยากลำบากของตนเอง ในระหว่างการสนทนาชาวญี่ปุ่นจะแสดงปฏิสัมพันธ์ด้วยการพูดขานรับเป็นช่วง ๆ (あいづち) ในความถี่สูง และมักจะใช้คำช่วย「よ ね」เพื่อเชื่อมโยงความเกี่ยวข้องระหว่างหัวเรื่องกับคู่สนทนา ตรงข้ามกับชาวไต้หวันและผู้เรียนที่มีลักษณะ

การพูดแบบเล่าเรื่องราวของตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มผู้เรียนมักจะพูดจบประโยคด้วย 「～だ、～だよ」 นอกจากนี้ยังมีการศึกษารูปประโยคขอร้องที่ใช้ในงานบริการ 畑中 (2012) เก็บข้อมูลจาก DCT และการแสดงบทบาทสมมติพบว่า สถานการณ์การขอร้องที่ให้นักเรียนทำตามหน้าที่ เช่น การสั่งกาแฟ การบอกทางให้คนขับรถแท็กซี่ จะใช้รูปประโยค「～ください」「お願いします」 ส่วนสถานการณ์ที่ต้องการให้นักเรียนทำตามความประสงค์ของลูกค้า เช่น การขอเติมน้ำมัน การขอร้องให้ถ่ายรูป การขอแลกเงิน จะใช้รูปประโยค 「～もらえますか」「～いいですか」 อีกหนึ่งงานวิจัยคือ 牛 (2021) ได้ศึกษาสำนวนเกริ่นนำในสถานการณ์การขอร้องหัวหน้างานให้ลดจำนวนวันในการทำงานพิเศษ โดยเก็บข้อมูลจากชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนชาวไทยด้วยการแสดงบทบาทสมมติ ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 2 กลุ่มใช้สำนวนเกริ่นนำได้แก่「すみません」「お時間よろしいですか」「お願いがあるんですが」

ตัวอย่างงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น พบว่ามีการศึกษาในหลายหัวข้อ เช่น การขอยืมสิ่ง การขอยืมเงิน การขอร้องให้ช่วยกระทำการบางอย่าง การขอร้องในสิ่งที่เป็หน้าที เป็นต้น โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาวัฒนธรรมขอร้องสถานการณ์การขอยืมเงิน เนื่องจากพบประเด็นในงานวิจัยของ張(2002), アクトーアン・大浜(2008), 和田他 (2008), グエン (2017) และヤズィード(2021) ฯลฯ ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทนำ ดังนี้ (1) ชาวญี่ปุ่นและชาวไทยมีแนวคิดเรื่องเงินแตกต่างกัน (2) งานวิจัยที่ศึกษาโครงสร้างปริจเฉทการสนทนามีการวิเคราะห์โครงสร้างเฉพาะส่วน (3) งานวิจัยไม่ได้ระบุระดับความจำเป็นของการขอยืมเงินหรือระดับความเดือดร้อนหากถูกปฏิเสธ (4) งานวิจัยที่ผ่านมาศึกษาเฉพาะโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาของฝ่ายขอร้อง

5. วิธีการศึกษา

5.1 การเก็บข้อมูล

รวบรวมบทสนทนาที่ถอดเสียงเป็นตัวอักษรจากคลังข้อมูลภาษา 発話対照データベース¹ โดยเลือกสถานการณ์การขอยืมเงินจากคนรู้จัก มีระดับคุสนทนา 0 และระดับเนื้อหา +2 ตามแนวคิดของ 蒲谷他 (1993) ดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คู่ รวม 60 คู่ กลุ่มชาวญี่ปุ่น (JJ) เพศหญิงจำนวน 37 คน และเพศชายจำนวน 3 คน อายุระหว่าง 20-30 ปี อาศัยอยู่ในภูมิภาคคันโต สนทนาด้วยภาษาญี่ปุ่น กลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (TJL) เพศหญิงจำนวน 34 คน เพศชายจำนวน 6 คน อายุระหว่าง 18-25 ปี อาศัยในภาคกลางของประเทศไทย มีประวัติการเรียนภาษา 1 ปีครึ่งถึง 6 ปี ไม่เคยศึกษาในประเทศญี่ปุ่น กลุ่มผู้เรียนจะสนทนาด้วยกันโดยใช้ภาษาญี่ปุ่น และกลุ่มชาวไทย (TT) ซึ่งเป็นกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่สนทนาด้วยภาษาไทย บัตรอธิบายสถานการณ์เขียนด้วยภาษาญี่ปุ่น ข้อความทั้งหมดที่ผู้วิจัยแปลเป็นภาษาไทยแสดงในกรอบสี่เหลี่ยมด้านล่าง

Role card <A>

คุณเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย วันหนึ่งเพื่อนร่วมชั้นเรียนซึ่งเป็นเพื่อนที่ไม่ค่อยสนิทมาหาที่ห้อง เมื่อได้ฟังเรื่องราวจากเพื่อนคุณทราบว่าเพื่อนต้องการยืมเงิน พ่อของเพื่อนเข้าโรงพยาบาลกะทันหันและต้องเข้ารับการผ่าตัดโดยด่วน เสียค่าใช้จ่ายประมาณ 100,000 เยน พ่อของคุณมีเงิน 100,000 เยนที่เก็บไว้สำหรับการท่องเที่ยวต่างประเทศในช่วงปิดเทอมฤดูร้อน เนื่องจากเป็นเงินที่คุณเก็บออมมานาน คุณจึงปฏิเสธการขอยืมเงินในตอนแรก แต่เมื่อเพื่อนบอกว่าจะคืนเงินให้แน่นอนในเดือนหน้า สุดท้ายคุณก็ตัดสินใจให้เพื่อนยืมเงิน

¹ พัฒนาขึ้นโดย National Institute for Japanese Language and Linguistics คลังข้อมูลภาษานี้เก็บรวบรวมบทสนทนาภาษาญี่ปุ่นของชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนชาวต่างชาติ ซึ่งสนทนาในหัวข้อเดียวกันด้วยภาษาญี่ปุ่นและภาษาแม่ การเก็บข้อมูลด้วยวิธีนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดความผิดพลาด ความไม่เป็นธรรมชาติในการสื่อสาร รวมถึงการถ่ายโอนทางภาษาได้อีกด้วย (宇佐美, 2002) จากการศึกษา พบงานวิจัยที่มีกลุ่มผู้พูดภาษาแม่และกลุ่มผู้เรียนเป็นบุคคลคนเดียว เช่น 猪俣 (2000), 徐(2007), 和田他(2008) และ 本間美穂(2016) เป็นต้น

Role card

พ่อของคุณเข้าโรงพยาบาลกะทันหันและต้องเข้ารับการผ่าตัดโดยด่วน เสียค่าใช้จ่ายประมาณ 100,000 เยน คุณขอความช่วยเหลือจากเพื่อนหลายคน แต่ถูกปฏิเสธ สุดท้ายคุณไปที่ห้องของคุณ A ซึ่งเป็นเพื่อนที่ไม่ค่อยสนิท คุณอธิบายสภาพการณ์ ความจำเป็นและขอยืมเงิน 100,000 เยน ตอนแรกคุณถูกปฏิเสธ แต่คุณอธิบายว่าคุณจะได้รับเงินเดือนจากงานพิเศษในช่วงต้นเดือนหน้าและจะคืนเงินแน่นอน สุดท้ายคุณก็สามารถยืมเงิน 100,000 เยนได้ (จึงเริ่มบทสนทนาตั้งแต่ตอนไปถึงห้องเพื่อน จนกระทั่งกลับที่พัก)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากรวบรวมบทสนทนา ผู้วิจัยจะกำหนดรหัสแทนสมาชิกในกลุ่มเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์และการนำเสนอตัวอย่างบทสนทนา ฝ่ายขอร้องใช้รหัสเลขคู่เริ่มตั้งแต่ 01-39 ฝ่ายถูกขอร้องใช้รหัสเลขคู่เริ่มตั้งแต่ 02-40 แต่ละคู่จะประกอบด้วยรหัสเลขคู่และเลขคู่ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1. กำหนดหน่วยความหมายและนิยามของหน่วยความหมาย โดยอ้างอิงจาก Beebe et al. (1990), 筒井 (2012) และ グエン (2014) เนื่องจากการแปลชื่อประเภทของหน่วยความหมายเป็นภาษาไทยอาจทำให้เข้าใจความหมายไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงแทรกคำภาษาญี่ปุ่นด้วย จากนั้นผู้วิจัยจะระบุหน่วยความหมายของบทสนทนาแต่ละผลัด² ขั้นตอนนี้จะดำเนินการร่วมกับผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาศาสตร์ชาวญี่ปุ่นจำนวน 2 คน เพื่อร่วมกันตรวจทานความถูกต้อง

2. แบ่งโครงสร้างปริจเฉทการสนทนา โดยใช้กรอบแนวคิดของ キイ (2004) และ グエン (2014) เป็นต้นแบบ キイ (2004) ใช้ความหมายและตำแหน่งของข้อความเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วนคือ <ส่วนเปิดบทสนทนา><ส่วนขอเรื่อง>และ<ส่วนปิดบทสนทนา> グエン (2014) ใช้ความถี่ในการปรากฏโครงสร้างเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 ส่วนคือ โครงสร้างส่วนที่จำเป็น หมายถึง โครงสร้างส่วนที่ต้องปรากฏในบทสนทนาเสมอ และโครงสร้างส่วนที่ไม่จำเป็น หมายถึง โครงสร้างส่วนที่ปรากฏหรือไม่ปรากฏในบทสนทนาก็ได้

3. นับความถี่ของหน่วยความหมายที่ปรากฏในบทสนทนาแต่ละคู่ ถ้าปรากฏหน่วยความหมายในบทสนทนาคู่ใดจะนับ 1 ถ้าไม่ปรากฏหน่วยความหมายจะนับ 0 จากนั้นคำนวณความถี่เป็นเปอร์เซ็นต์

4. จำแนกรูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมาย จากนั้นนับความถี่และคำนวณเป็นเปอร์เซ็นต์

5.3 หน่วยความหมายและนิยามของหน่วยความหมาย แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างหน่วยความหมายและนิยามของหน่วยความหมาย

หน่วยความหมาย	นิยาม	ตัวอย่างภาษาญี่ปุ่น	ตัวอย่างภาษาไทย
เรียกขาน 呼びかけ	การดึงความสนใจก่อนเริ่มบทสนทนา	みかちゃん	นภา
เกริ่นนำ 前置き	การพูดถ้อยคำเพื่อดึงความสนใจหรือให้คู่สนทนาเตรียมใจก่อนสู่เนื้อหา	ちょっとお願いがあって来たんだけど お時間いいですか。	เรามีเรื่องขอความช่วยเหลือหน่อย เธอสะดวกคุยมั้ย
แนะนำตัว 自己紹介	การแนะนำตนเองให้คู่สนทนา	私さとうと申します	-ไม่มี-

² ผลัด (turn) หมายถึง ลำดับข้อความในปริจเฉท ซึ่งแสดงด้วยตัวเลข เช่น 05 หมายถึง ข้อความลำดับที่ 5

ตารางที่ 1 ตัวอย่างหน่วยความหมายและนิยามของหน่วยความหมาย

หน่วยความหมาย	นิยาม	ตัวอย่างภาษาญี่ปุ่น	ตัวอย่างภาษาไทย
ทักทาย 挨拶	การทักทายคู่สนทนาในช่วงเปิดหรือช่วงปิดบทสนทนา	おはよう じゃあね	สวัสดี แล้วเจอกัน
ขอโทษ 詫言	การขอโทษ	すみません	ขอโทษด้วยนะ
ถาม 質問	การถามเพื่อให้ได้คำตอบหรือการถามเพื่อยืนยันข้อมูล	A:いくら必要なの? B:十万が必要だね。	A: เธอต้องการเงินประมาณเท่าไร B: ซักสามหมื่น
ตอบ 答え	การตอบคำถาม		
ขออนุญาต 許可要求	การขออนุญาต	はいってもいい?	ขอเข้าไปได้ไหม
เสนอ 申し出	การเสนอการกระทำหรือสิ่งของ	お茶どうぞ	เข้ามาตักน้ำก่อน
แสดงทัศนะ 評価	การแสดงทัศนะต่อสิ่งที่ได้ยินหรือสิ่งที่เห็น	部屋はきれいですね。	ห้องสวยจัง
อธิบายสภาพการณ์ 状況説明	การอธิบายสภาพการณ์ ความจำเป็น	お父さんが入院することになったちゃって	พ่อดีพ่อบป่วย ต้องเข้าโรงพยาบาลกะทันหัน
รับทราบ 受け入れ	การกล่าวถ้อยคำเพื่อแสดงการรับทราบ	ああ、はい、うん	เอ่อ อืม ³ โอเค
ขอร้อง 依頼	การขอร้อง	A: 十万貸してもらえないかなあ B: ちょっと厳しいな	A: อยากจะขอยืมซักสามหมื่นได้มั๊ยจ๊ะ B: เอ่อ เดือนหน้าเราจะไปเที่ยวต่างประเทศ
ปฏิเสธ 断り	การปฏิเสธคำขอร้อง ซึ่งอาจตอบปฏิเสธตรง ๆ หรืออธิบายเหตุผลของการปฏิเสธ	A: どうにかお願いできないかなあ	A: พ่อกจะให้เรายืมก่อนได้ไหม
ขอร้องอีกครั้ง 再依頼	การขอร้องอีกครั้งหลังจากถูกปฏิเสธ	じゃ貸すよ	งั้นให้ยืมก็ได้
ตอบรับ 承認	การตอบรับคำขอร้อง	必ず返します	เราจะคืนให้แน่นอน
สัญญา 約束	การให้คำมั่นสัญญา	本当にありがとう	ขอบคุณมาก
ขอบคุณ ⁴ 感謝	การขอบคุณ	他の友人の方でなくとも、ご兄弟はいらっしゃらないんですか。	เธอลองไปขอยืมเพื่อนคนอื่นดูไหม
เสนอทางเลือก 代案提示	การเสนอทางเลือกอื่นในการขอยืมเงิน ซึ่งตีความได้ว่าเป็นการปฏิเสธทางอ้อมหรือการตำหนิ	じゃ今から一緒に銀行に行って	พรุ่งนี้มาเอาเงินแล้วกันนะ ต้องไปธนาคาร
เสนอแนวทาง ⁵ 解決案申し出	การเสนอแนวทางให้ผู้ขอร้องทำตาม	ちゃんと借書も書いて	ถ้าคืนเงินเดือนหน้า ก็จะให้ยืมละกัน
ยื่นเงื่อนไข 条件提示	การยื่นเงื่อนไขให้ทำตามเพื่อแลกกับการให้ยืมเงินหรือยื่นเงื่อนไขว่าถ้าไม่ทำตามจะเกิดผลเสียอะไรขึ้น	-ไม่มี-	ให้ยืมครั้งนึงมัย
ผ่อนปรนเงื่อนไข 条件緩和	การเสนอเงื่อนไขที่ผู้ถูกขอร้องสามารถทำได้	絶対返してね	อย่าลืมคืนเงินด้วยนะ
กำชับ 念押し	การกำชับผู้ขอร้องให้คืนเงินตามที่สัญญาไว้	頑張ってね お父さん手術なんて大変だしお大事にね	-ไม่มี-
กระชับความสัมพันธ์ 関係修復	การกล่าวคำอวยพร ⁶ หรือให้กำลังใจคู่สนทนาเพื่อรักษาความสัมพันธ์		

³ คำว่า “เอ่อ อืม” ที่พบในงานวิจัยนี้เป็นคู่จargonกรรมของหน่วยความหมาย [อธิบายสภาพการณ์][เสนอแนวทาง][กำชับ][ขอบคุณ][ขอโทษ] เป็นต้น ซึ่งไม่ได้แสดงความล้งเลใจ ตัวอย่างบทสนทนา “ขอบคุณมาก ๆ เลยนะ” “อืม”

⁴ อาจพบการใช้จำนวนขอบคุณแทนการตอบรับ ซึ่งเป็นการใช้รูปภาษาที่ไม่ตรงกับหน้าที่ถ้อยความ ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะระบุหน้าที่ถ้อยความในเครื่องหมาย ()

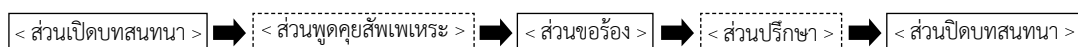
⁵ อ้างอิงนิยามของ井井 (2012) หน่วยความหมาย解決案申し出 หมายถึง การเสนอแนวทางให้อีกฝ่ายทำตามเพื่อแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งหรือเพื่อหาแนวทางปฏิบัติหลังจากการพูดคุยหรือปรึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน หน่วยความหมายนี้มีปรากฏในสถานการณ์การขอร้อง การขอคำปรึกษา และการแนะนำ

⁶ การกล่าวคำอวยพร หมายถึง การกล่าวคำพูดที่แสดงความปรารถนาดี ซึ่งพบเฉพาะในกลุ่มชาวญี่ปุ่นเท่านั้น ตัวอย่าง ขอให้อายุยืนยาวเร็ว ๆ ขอให้อายุยืนแข็งแรง ขอให้อายุยืน การผ่าตัดผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

ส่วนหน่วยความหมายอื่นที่แสดงปฏิสัมพันธ์ด้วยการพูดขานรับเป็นช่วง ๆ (あいつち) ไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษา

6. ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าโครงสร้างปริจเฉทการสนทนา แบ่งออกเป็น 5 ส่วน เรียงลำดับดังนี้ 1) <ส่วนเปิดบทสนทนา> หมายถึง บทสนทนาที่เริ่มต้นตั้งแต่การขออนุญาตเข้าห้อง ทักทาย 2) <ส่วนพูดคุยสัพเพเหระ> หมายถึง บทสนทนาที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ก่อนการขอร้อง 3) <ส่วนขอร้อง> หมายถึง บทสนทนาที่เริ่มต้นตั้งแต่การพูดเกริ่นนำ อธิบายสภาพการณ์ ปฏิเสธ จนกระทั่งคู่สนทนาตอบรับคำขอร้อง 4) <ส่วนปรึกษา> หมายถึง บทสนทนาเกี่ยวกับการรับเงิน ซึ่งเป็นขั้นตอนหลังจากตอบรับคำขอร้อง 5) <ส่วนปิดบทสนทนา> หมายถึง บทสนทนาส่วนปิดท้าย

ภาพที่ 1 โครงสร้างปริจเฉทการสนทนา

จากภาพที่ 1 โครงสร้างแต่ละส่วนแสดงในกรอบเส้นทึบและกรอบเส้นประ โครงสร้างส่วนที่จำเป็นแสดงในกรอบเส้นทึบ ประกอบด้วย<ส่วนเปิดบทสนทนา><ส่วนขอร้อง>และ<ส่วนปิดบทสนทนา> โครงสร้างส่วนที่ไม่จำเป็นแสดงในกรอบเส้นประ ประกอบด้วย <ส่วนพูดคุยสัพเพเหระ>และ<ส่วนปรึกษา>ซึ่งเป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากกรอบแนวคิดของ ｷｲ (2004)

ตารางที่ 2 ความถี่ของโครงสร้างแต่ละส่วนที่ปรากฏในบทสนทนา

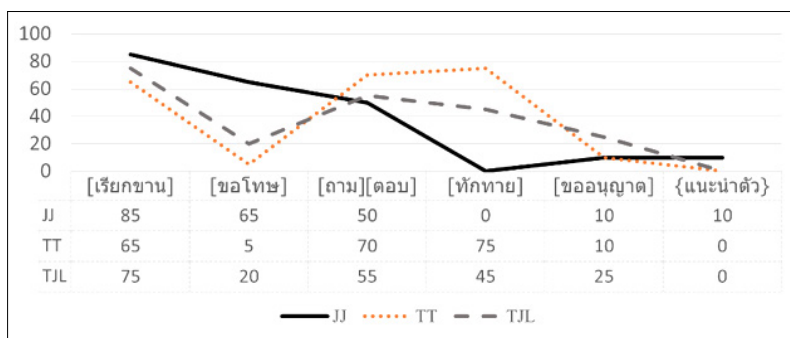
โครงสร้าง	JJ	TT	TJL
<ส่วนเปิดบทสนทนา>	100%	100%	100%
<ส่วนพูดคุยสัพเพเหระ>	20%	30%	35%
<ส่วนขอร้อง>	100%	100%	100%
<ส่วนปรึกษา>	65%	60%	60%
<ส่วนปิดบทสนทนา>	100%	100%	100%

จากตารางที่ 2 พบว่า<ส่วนเปิดบทสนทนา><ส่วนขอร้อง>และ<ส่วนปิดบทสนทนา>ปรากฏในบทสนทนาทุกคู่ รองลงมาคือ<ส่วนปรึกษา> (60-65%) และ<ส่วนพูดคุยสัพเพเหระ>ปรากฏความถี่น้อยที่สุด (20-35%)

โครงสร้างปริจเฉทการสนทนาแต่ละส่วนปรากฏความถี่ของการใช้หน่วยความหมายและการเรียงลำดับดังนี้

(1) <ส่วนเปิดบทสนทนา>

ความถี่ของการใช้หน่วยความหมายทั้งหมดในบทสนทนาของแต่ละกลุ่มแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ประเภทและความถี่ของการใช้หน่วยความหมายทั้งหมดใน<ส่วนเปิดบทสนทนา>

จากภาพที่ 2 พบลักษณะร่วมของทั้ง 3 กลุ่มดังนี้ (1) หน่วยความหมาย [เรียกขาน] และ [ถาม] [ตอบ] ปรากฏความถี่สูงกว่า 50% ในทุกกลุ่ม (2) หน่วยความหมาย [ขออนุญาต] และ [แนะนำตัว] ปรากฏความถี่เพียง 0-25% ส่วนลักษณะที่แตกต่างมี 2 ข้อดังนี้ (1) หน่วยความหมาย [ขอโทษ] ปรากฏความถี่สูงในกลุ่ม JJ (65%) แต่แทบไม่ปรากฏความถี่ในกลุ่ม TT และ TJL (2) หน่วยความหมาย [ทักทาย] ปรากฏความถี่สูงในกลุ่ม TT ถึง 75% รองลงมาคือ TJL (45%) แต่ไม่ปรากฏความถี่ในกลุ่ม JJ

เมื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมาย พบว่ามี 3 รูปแบบตามข้อมูลในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมายใน<ส่วนเปิดบทสนทนา>

รูปแบบที่	การเรียงลำดับหน่วยความหมาย	JJ	TT	TJL
1	[เรียกขาน]→...	65%	40%	65%
2	[ทักทาย]→...	0%	45%	0%
3	อื่น ๆ	35%	15%	35%
รวม		100%	100%	100%

หมายเหตุ สัญลักษณ์... หมายถึง มีหน่วยความหมายอื่นเรียงต่อกัน

ตารางที่ 3 อธิบายหน่วยความหมายที่ปรากฏเป็นลำดับแรกสุดในบทสนทนา รูปแบบที่ 1-2 เป็นการเรียงลำดับของหน่วยความหมายตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป โดยเริ่มต้นจาก [เรียกขาน] และ [ทักทาย] ส่วนหน่วยความหมาย [ถาม] [ตอบ] ซึ่งพบการใช้ความถี่สูงในทุกกลุ่ม และ [ขอโทษ] ซึ่งพบการใช้ความถี่สูงเฉพาะกลุ่ม JJ นั้น จะปรากฏในลำดับที่ 2 เป็นต้นไป ส่วนรูปแบบที่ 3 เริ่มต้นด้วยหน่วยความหมาย [ขออนุญาต] [แนะนำตัว] แล้วต่อท้ายด้วยหน่วยความหมายอื่น หรือปรากฏเพียงแค่หน่วยความหมายเดียว เช่น [เรียกขาน]หรือ[ทักทาย]

กลุ่ม JJ และ TJL ปรากฏความถี่ของรูปแบบที่ 1 สูงที่สุด (65%) ซึ่งแตกต่างจากกลุ่ม TT ที่ปรากฏความถี่ของรูปแบบที่ 1 (40%) และ 2 (45%) ใกล้เคียงกัน โดยรูปแบบที่ 1 เริ่มต้นด้วยหน่วยความหมาย [เรียกขาน] ส่วนรูปแบบที่ 2 เริ่มต้นด้วย [ทักทาย] แล้วเรียงลำดับต่อท้ายด้วยหน่วยความหมายอื่น ตัวอย่าง 1 และ 3 แสดงการเรียงลำดับหน่วยความหมายตามรูปแบบที่ 1 ส่วนตัวอย่าง 2 แสดงการเรียงลำดับตามรูปแบบที่ 2

ตัวอย่าง 1 บทสนทนาของ JJ คู่ที่ 17

02	JJ35	すずきさん	[เรียกขาน]
03	JJ36	はい	[ตอบรับ]
04	JJ35	突然訪ねて本当に 申し訳ないんだけど	[ขอโทษ]

ตัวอย่าง 2 บทสนทนาของ TT คู่ที่ 5⁷

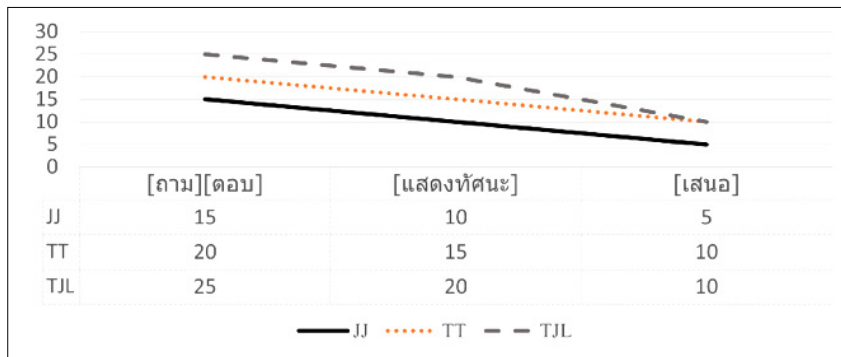
01	TJL9	สวัสดีจ่ะมานี่	[ทักทาย]
06	TJL10	สวัสดี	[ทักทาย]
10	TJL9	คือว่าเราขอโทษนะที่มารบกวนเธอกะทันหัน แบบเนี่ย	[ขอโทษ]
11	TJL10	อ้อไม่เป็นไร	[ตอบรับ]

ตัวอย่าง 3 บทสนทนาของ TJL คู่ที่ 1

01	TJL01	まき。	[เรียกขาน]
02	TJL01	入っても良い	[ขออนุญาต]
03	TJL02	(うん) どうぞ	[อนุญาต]
04	TJL01	何やってた本読んでた	[ถาม][ตอบ]
05	TJL02	うん。ちょっと	
06	TJL01	大丈夫?	[ถาม][ตอบ]
07	TJL02	大丈夫	

⁷ เนื่องจากบทสนทนาที่ถอดเป็นตัวอักษร ปรากฏผลัดทีเป็นเสียงหัวเราะ การหายใจเข้าออกあゝ รวมทั้งส่วนที่ไม่สามารถถอดเป็นคำพูดได้ ซึ่งไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจะขอลบส่วนนี้เพื่อความกระชับในการนำเสนอข้อมูล โดยหมายเลขที่ปรากฏในช่องซ้ายสุดคือ ลำดับผลการสนทนา

(2) <ส่วนพุดคุยศัพท์เพหะ>

ภาพที่ 3 ประเภทและความถี่ของการใช้หน่วยความหมายทั้งหมดใน<ส่วนพุดคุยศัพท์เพหะ>

จากภาพที่ 3 พบว่าแต่ละกลุ่มมีจำนวนคู่ที่ปรากฏ<ส่วนพุดคุยศัพท์เพหะ>ดังนี้ กลุ่ม JJ 4 คู่ (20%), กลุ่ม TT 6 คู่ (30%) และกลุ่ม TJL 7 คู่ (35%) ความถี่ของการใช้หน่วยความหมายจึงลดลงตามไปด้วย หน่วยความหมายที่ปรากฏความถี่สูงสุดคือ [ถาม] [ตอบ] (25%) ซึ่งอยู่ในกลุ่ม TJL เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของหน่วยความหมายพบว่า (1) ทั้ง 3 กลุ่มจะถามตอบเกี่ยวกับการเรียนและแสดงทัศนะต่อคำตอบ (ตัวอย่าง 4) ส่วนหน่วยความหมาย [เสนอ] จะเป็นการเชิญคู่สนทนาให้ดื่มน้ำหรือทานอาหาร ซึ่งเป็นการต้อนรับแขกตามมารยาท (ตัวอย่าง 5) (2) กลุ่ม TJL มีการเปิดประเด็นการสนทนาโดยพุดคุยเกี่ยวกับสภาพอากาศ หรือการชมห้องพักซึ่งไม่พบในกลุ่มอื่น (ตัวอย่าง 6)

ตัวอย่าง 4 บทสนทนาของ JJ คู่ที่ 11

12	JJ21	何か最近どう学校とか	[ถาม]
13	JJ22	(うーん) ぼちぼち全然勉強する (? 気もできない)	[ตอบ]
14	JJ21	本当	[ตกใจ]
16	JJ21	だめじゃん	[แสดงทัศนะ]
21	JJ22	ただ来てるって感じ	[ตอบ]
23	JJ21	そっかあ	[รับทราบ]
24	JJ22	眠いし	[ตอบ]

ตัวอย่าง 5 บทสนทนาของ TT คู่ที่ 3

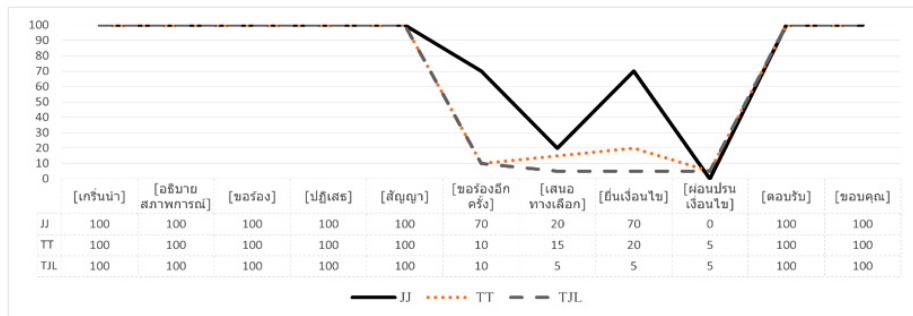
05	TT6	เข้ามาก่อน เข้ามาก่อน	[อนุญาต]
06	TT6	กินน้ำยัง	[ถาม]
07	TT6	มากินน้ำกินทำก่อน	[เสนอ]
08	TT5	ขอบคุณค่ะ	[ตอบรับ]
09	TT6	กินมะม่วงเนี่ยที่ซื้อมาจากหน้าปากซอย	[เสนอ]
11	TT5	ขอบคุณค่ะ ไม่เป็นไรค่ะ	[ปฏิเสธ]

ตัวอย่าง 6 บทสนทนาของ TJL คู่ที่ 11

06	TJL22	かとうさん 今日はどうぞお上がください。	[อนุญาต]
07	TJL21	(はい) くとうさん今日はおじゃまします。	[บอกกล่าว]
11	TJL22	どうぞお茶です。	[เสนอ]
13	TJL22	春はよいですね。(F えー) 天気も良いし桜もきれいだし。	[แสดงทัศนะ]
14	TJL21	んー	
19	TJL21	くとう くとうさんの部屋は	[แสดงทัศนะ] (ชม)
20	TJL21	明るくて	
21	TJL21	よい	
23	TJL21	きれいな部屋ですね。	
25	TJL22	いいえ、まだ掃除していません。	[ปฏิเสธคำชม]

(3) <ส่วนข้อร้อง>

ความถี่ของการใช้หน่วยความหมายแสดงในภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ประเภทและความถี่ของการใช้หน่วยความหมายทั้งหมดใน<ส่วนข้อร้อง>

จากภาพที่ 4 เมื่อสังเกตแนวโน้มในภาพรวม พบลักษณะร่วมของทั้ง 3 กลุ่มดังนี้ (1) หน่วยความหมาย [เกริ่นนำ][อธิบายสภาพการณ์][ขอร้อง][ปฏิเสธ][สัญญา][ตอบรับ]และ[ขอบคุณ] ปรากฏในบทสนทนาทุกคู่ (2) หน่วยความหมาย[เสนอทางเลือก][ผ่อนปรนเงื่อนไข] ปรากฏความถี่ต่ำ (0-20%) ในทุกกลุ่ม ส่วนลักษณะที่แตกต่างกัน คือ กลุ่ม JJ มีแนวโน้มสูงในการใช้หน่วยความหมาย[ขอร้องอีกครั้ง]และ[ยื่นเงื่อนไข] (70%) ตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ที่ปรากฏความถี่เพียง 5-20% รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมาย⁸ จำแนกเป็น 9 รูปแบบดังนี้⁹

ตารางที่ 4 รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมายใน<ส่วนข้อร้อง>

รูปแบบที่	การเรียงลำดับหน่วยความหมาย	JJ	TT	TJL
1	[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ/เสนอทางเลือก]→[ขอร้องอีกครั้ง]→[ปฏิเสธ]→[ยื่นเงื่อนไข+/สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	30%	0%	0%
2	[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ]→[ผ่อนปรนเงื่อนไข]→[สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	0%	5%	5%
3	[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ/เสนอทางเลือก]→[ยื่นเงื่อนไข+/สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	15%	85%	80%
4	[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ]→[ขอร้องอีกครั้ง]→[ยื่นเงื่อนไข+/สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	25%	10%	0%
5	[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ]→[ขอร้องอีกครั้ง]→[เสนอทางเลือก]→[ปฏิเสธ]→[ยื่นเงื่อนไข+/สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	5%	0%	5%
6	[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ/เสนอทางเลือก]→[ยื่นเงื่อนไข+/สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	10%	0%	0%

⁸ ในบทสนทนาปรากฏหน่วยความหมาย [ถาม][ตอบ] แทรกกระหว่างหน่วยความหมายอื่นซ้ำหลายครั้ง ผู้วิจัยจึงละการกล่าวถึงหน่วยความหมายนี้ในตาราง

⁹ สัญลักษณ์ที่ปรากฏในตาราง / หมายถึง หรือ, +/ หมายถึง และหรือ, หมายถึง ลำดับถัดไป ต่อจากนี้, [เส้นประ] หมายถึง อาจพบหน่วยความหมายนั้นในบางกรณี, --- หมายถึง อาจพบการเรียงลำดับหน่วยความหมายถัดไปในบางกรณี

รูปแบบที่	การเรียงลำดับหน่วยความหมาย	JJ	TT	TJL
7	[เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ]→[สัญญา] [ขอร้องอีกครั้ง]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	0%	0%	10%
8	[เกริ่นนำ]→[ขอร้อง]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ปฏิเสธ] [สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	5%	0%	0%
9	[เกริ่นนำ]→[ขอร้อง]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ปฏิเสธ/เสนอทางเลือก] [ขอร้องอีกครั้ง]→[ปฏิเสธ]→[ยื่นเงื่อนไข/สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ]	10%	0%	0%
รวม		100%	100%	100%

จากตารางข้างต้น พบลักษณะร่วมของทุกกลุ่มดังนี้ (1) การเรียงลำดับหน่วยความหมายจะเริ่มจาก [เกริ่นนำ][อธิบายสภาพการณ์][ขอร้อง]ตามลำดับ (รูปแบบที่ 1-7) ส่วนรูปแบบการเรียงลำดับจาก [เกริ่นนำ][ขอร้อง][อธิบายสภาพการณ์] (รูปแบบที่ 8-9) แทบไม่ปรากฏความถี่ โดยหน่วยความหมายที่ปรากฏหลังจาก [ปฏิเสธ] มีประเภทและการเรียงลำดับแตกต่างกัน (2) ทุกกลุ่มมีการเรียงลำดับหน่วยความหมายที่จำเป็น คือ [เกริ่นนำ][อธิบายสภาพการณ์][ขอร้อง][ปฏิเสธ][สัญญา] และ[ตอบรับ] สอดคล้องกับความถี่ของการใช้หน่วยความหมายที่แสดงในภาพที่ 4

เมื่อวิเคราะห์ภาพรวมจะเห็นความแตกต่าง สรุปได้ 2 ข้อดังนี้ (1) กลุ่ม JJ มีรูปแบบการเรียงลำดับที่หลากหลายถึง 7 รูปแบบ แต่กลุ่ม TT และ TJL มีเพียง 3-4 รูปแบบเท่านั้น (2) กลุ่ม JJ มีแนวโน้มสูงที่จะใช้รูปแบบที่ 1(30%) และ 4(25%) ซึ่งไม่ปรากฏความถี่ในสองกลุ่มที่เหลือ ส่วนกลุ่ม TT และ TJL นิยมใช้รูปแบบที่ 3 รูปแบบเดียวมากถึง 85% และ 80% ซึ่งรูปแบบที่ 3 มีโครงสร้างคล้ายกับรูปแบบที่ 1 และ 4 แต่ไม่ปรากฏหน่วยความหมาย [ขอร้องอีกครั้ง]และ[ยื่นเงื่อนไข]

ตัวอย่าง 7 บทสนทนาของ JJ คู่ที่ 10

08	JJ09	あのさあちよっとお願いがあるんだけどさあ。	[เกริ่นนำ]
15	JJ09	ちょっと聞いてくれる。	
10-11	JJ10	えーなんだろう。なにかなあ (うん) 良い良い取り敢えず聞くからどうぞ。	
15-16	JJ09	私さあ (あの一) お父さんがさ。急にさ入院してさ。	[อธิบายสภาพการณ์]
18-20	JJ09	手術することになったよね。	
21	JJ10	嘘大変大丈夫	
25-29	JJ09	入院する時にさあ最初に病院にさ。なんか十万円程度払わないといけないのよ。	
30	JJ10	十万円大金じゃない。	
31	JJ09	それでさ。今さちよとさ。お金がさ あまりないんだけどさ。	
39-43	JJ09	ちよっと (あの一) 十万円なんだけどさ。何か貸してもらえないかな。	[ขอร้อง]
46	JJ10	でも。十万円っていったら大金だよええ。	[ปฏิเสธ]
52-55	JJ09	ちよっとお母さんもさ。無理みたいなのね。	[อธิบายสภาพการณ์]
56	JJ10	ええ。	
64	JJ09	もう明日さ何か手続きしてくれとか言われちゃって。	
65	JJ10	うん。	
69-73	JJ09	私今バイトしてるじゃない。でさ。来月さ十万ちよっとあるのよね。お金がもう貰える金額決まってるからさ。	
74	JJ10	うーん。	
77	JJ09	バイト (?代) がさ入ったらすぐ返すからさ。	

83-86	JJ10	駄目かなあ。私もねえちようど夏休みに海外旅行するために貯めたねお金があるんだけど。	[ปฏิเสธ]
89	JJ09	(あの) 貸してくれると本当に助かるんだけど。	[ขอร้องอีกครั้ง]
91	JJ09	絶対さあバイト料はねもう十万以上あることは確かなのよだからさ。	[อธิบายสภาพการณ์]
92	JJ10	うーん	
94-100	JJ09	(あの) 絶対返すから。(うーん) 返さなかったらさ。家に来て取り立てても良いからさ。	[ยื่นเงื่อนไข]
116-118	JJ10	分かったじゃあ。一筆書いてもらって。	[ยื่นเงื่อนไข]
119	JJ09	うん	
120	JJ10	お金貸すよ。	[ตอบรับ]

บทสนทนาข้างต้นเรียงลำดับตามรูปแบบที่ 4 ซึ่งปรากฏหน่วยความหมาย[อธิบายสภาพการณ์][ปฏิเสธ][ยื่นเงื่อนไข] มากกว่า 1 ครั้ง หลังจากถูกปฏิเสธ JJ09 ได้ขอร้องอีกครั้ง พร้อมกับอธิบายสภาพการณ์ และเสนอแนวทางเพื่อให้คู่สนทนาตอบรับคำขอร้อง โดยยื่นเงื่อนไขว่า หากไม่คืนเงิน สามารถมาทวงเงินที่บ้านได้ แต่ JJ10 ให้คู่สนทนาดังนามในสัญญากู้ยืมเงิน

นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่ม JJ ใช้ถ้อยคำในหน่วยความหมายที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ประเด็นที่น่าสนใจสรุปได้ดังนี้

(1) [เกริ่นนำ] นอกเหนือจากการกล่าวคำขอโทษ การพูดเกริ่นนำเพื่อบอกธุระแล้ว กลุ่ม JJ มีการใช้ถ้อยคำแสดงความเกรงใจหรือตำหนิตนเอง「本当はね (あの) 言うのととても本当に気が引けるんだけど」(JJ07),「ごめんこんなこと言うのもすごい恥ずかしい話なんだけど」(JJ11),「誠に言い辛いことですが」(JJ35)

(2) [อธิบายสภาพการณ์] พบการใช้ถ้อยคำเพื่อขอความเห็นใจว่า ตนเองนั้นไม่มีทางเลือกแล้วจริง ๆ เช่น 「私もお金の貸し借りとか絶対しちゃいけないってもうずっと・・・今回はすごいもう背に腹は代えられないっていうか。父の命に関わることで」(JJ 33)

(3) [ปฏิเสธ] พบการใช้ถ้อยคำตำหนิรวมถึงการใช้คำที่แสดงความยากลำบากในการออมเงิน เพื่อให้คู่สนทนาตีความว่าไม่เหมาะสมที่จะมาขอยืมเงิน ดังตัวอย่าง 「長い間かかって結構働いて貯めたお金から・・・一生懸命頑張って急に全部貸してなんて言うのも凶々しいんだけどさ」(JJ32)

(4) [เสนอทางเลือก] พบการใช้ถ้อยคำแฝงเจตนาตำหนิคู่สนทนา เช่น 「一万ずつ十人に借りりゃあいじゃん」(JJ28), 「ほかの友人の方でなくても例えばご兄弟はいらっしゃらないんですか。ご親族とか。あるいは銀行の短期のローンとかですね。そういった利用がちょっと難しいんですか。」(JJ43)

(5) [ยื่นเงื่อนไข] พบการใช้วัจนกรรมขอร้องให้คู่สนทนาดังนามในสัญญากู้ยืมเงินหรือให้คู่สนทนาไปทวงเงินที่บ้าน เช่น 「じゃあ、(あの) 借借書書くんでちゃんと判子も押してやるんで お願いします」(JJ29) รวมถึงการกล่าวถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้น หากไม่คืนเงินตามกำหนด เช่น 「返してもらえなかったら、もう本当にたきざわさんとの縁はこれっきりにさせていただきます。」(JJ30)

(6) [สัญญา] พบการใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างความเชื่อมั่น เช่น 「信じてください。必ず返しますから」(JJ01), 「来月までには必ず責任もって返しますので」(JJ07) และยังพบการใช้คำว่า 土下座 หมายถึง การก้มกราบ ตัวอย่าง「それはもう土下座してでも返すことは約束しますんで。このご恩は一生忘れません」(JJ39)

ตัวอย่าง 8 คือบทสนทนาของกลุ่ม TT ตามรูปแบบที่ 3 โดยเรียงลำดับหน่วยความหมาย[เกริ่นนำ][อธิบายสภาพการณ์][ขอร้อง][ปฏิเสธ][สัญญา][ตอบรับ] ซึ่งไม่ปรากฏหน่วยความหมาย [ขอร้องอีกครั้ง] และ [ยื่นเงื่อนไข]

ตัวอย่าง 8 บทสนทนาของ TT คู่ที่ 1

08	TT1	โทษทีนะว่างรีเปล่า มีเรื่องจะคุยหน่อย	[เกริ่นนำ]
09	TT2	อืม มีอะไรเธอ	
11-28	TT1	พอดีว่า (เอ่อ) พ่อ พ่อเราต้อง (เอ่อ) เข้าโรงพยาบาลอยู่อะนะ แล้ว ที่นี้ (เอ่อ) พอดีต้องรับการผ่าตัดหมอบอกว่าต้องใช้เงิน (ประมาณ)ห้าหมื่นนะ ที่นี้ (เอ่อ)	[อธิบายสภาพการณ์]
30	TT	อืม	
32-44	TT1	เดือนหน้าเนี่ย เงินที่เราไป (เอ่อ) ทำงานพิเศษเนี่ยก็จะออกประมาณต้นเดือนหน้า ก็ เราจะใช้คืนให้ ได้ประมาณต้นเดือนหน้าเนี่ย เงินที่เราไป (เอ่อ)	
45-49	TT1	ช่วยให้เรายืมได้มั้ย ชักห้าหมื่น	[ขอร้อง]
50-56	TT2	แต่ว่า เราก็มียืมเก็บอยู่ห้าหมื่นพอดี แล้วว่าจะไปเที่ยวในช่วง summer	[ปฏิเสธ]
60-61	TT1	แต่ว่า เตี่ยว พ่อ เตี่ยต้นเดือนพอเงินออกปุ๊บเราจะคืนเงินให้เลยอะ	[สัญญา]
64-65	TT1	ต้อง ใช้เงินเมื่อไหร่ เหม่อถ้าจะไป เนี่ย	[ถาม][ตอบ]
66	TT2	ก็	
67	TT1	ถ้าไปเที่ยวอะ	
68	TT2	ประมาณเดือนเมษา	
69	TT1	ถ้าอย่างงั้นต้นเดือนเรารับรองว่าเราใช้ให้แน่	[สัญญา]
75	TT2	อืม	[ตอบรับ]
76	TT2	เราคงให้ยืมได้	

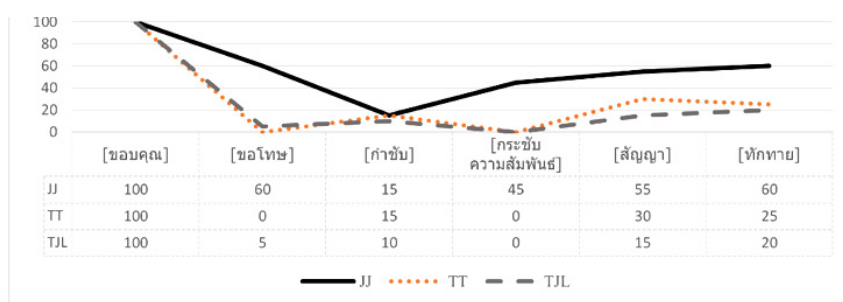
(4) <ส่วนปรึกษา>

ปรากฏหน่วยความหมาย [เสนอแนวทาง] และคู่วิจารณ์กรรม[ขอบคุณ][ตอบรับ] ซึ่งมีความถี่ใกล้เคียงกันทุกกลุ่ม คือ กลุ่ม JJ(65%), TT(60%) และ TJL(60%) โดยผู้ถูกขอร้องจะเสนอแนวทางในการให้ยืมเงิน เช่น ไปธนาคารด้วยกัน ไปธนาคารแล้วจะแวะไปหาที่บ้าน จะถอนเงินมาให้วันนี้ ถ้าเตรียมเงินแล้วจะโทรหา หรือมอบเงินให้ทันที ดังตัวอย่าง

ตัวอย่าง 9 บทสนทนาของ TJL คู่ที่ 6

89-94	TJL12	それじゃあ明日私の部屋に来てください。お金を貸します。	[เสนอแนวทาง]
95	TJL11	(あ) (はい) 有難うございました。	[ขอบคุณ] (ตอบรับ)

(5) <ส่วนปิดบทสนทนา>

ภาพที่ 5 ประเภทและความถี่ของการใช้หน่วยความหมายทั้งหมดใน<ส่วนปิดบทสนทนา>

จากภาพที่ 5 พบว่าหน่วยความหมาย[ขอบคุณ]ปรากฏในบทสนทนาของทุกกลุ่ม แต่เมื่อวิเคราะห์หน่วยความหมายอื่น จะเห็นความแตกต่าง คือ กลุ่ม JJ ปรากฏความถี่ของ[ขอโทษ][กระชับความสัมพันธ์][สัญญา][หักทลาย]มากกว่ากลุ่ม TT และ TJL อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะหน่วยความหมาย[ขอโทษ]และ[กระชับความสัมพันธ์] แทบไม่ปรากฏในสองกลุ่ม (0-5%)

รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมาย จำแนกออกเป็น 10 รูปแบบดังข้อมูลในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมายใน<ส่วนปิดบทสนทนา>

รูปแบบที่	การเรียงลำดับหน่วยความหมาย	JJ	TT	TJL
1	[ขอบคุณ]	5%	40%	65%
2	[ขอบคุณ]→[หักทลาย]	0%	20%	5%
3	[ขอบคุณ]→[สัญญา]	5%	25%	15%
4	[ขอบคุณ]→[กำชับ]	0%	5%	0%
5	[ขอบคุณ]→[กำชับ]→[สัญญา]	5%	5%	0%
6	[ขอบคุณ]→[กำชับ]→[หักทลาย]	0%	5%	10%
7	[ขอบคุณ]→...→[หักทลาย]	60%	0%	0%
8	[ขอบคุณ]→...→[ขอบคุณ]	20%	0%	0%
9	[ขอบคุณ]→...→[สัญญา]	5%	0%	0%
10	[ขอโทษ]→[ขอบคุณ]→[หักทลาย]	0%	0%	5%
รวม		100%	100%	100%

จากตารางที่ 5 พบว่ารูปแบบที่ 1 ปรากฏเพียงแค่หน่วยความหมายเดียว คือ [ขอบคุณ] ซึ่งเป็นรูปแบบที่ปรากฏความถี่สูงที่สุดในกลุ่ม TT(40%) TJL(65%) ตรงข้ามกับกลุ่ม JJ ที่ใช้รูปแบบที่ 7 มากที่สุด (60%) จึงเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่ม JJ ใช้หน่วยความหมายหลายประเภท และมีรูปแบบการเรียงลำดับที่ซับซ้อน ส่วนกลุ่ม TT และ TJL มีแนวโน้มที่จะใช้หน่วยความหมายเพียงแค่ 1-3 ประเภทคือ [ขอบคุณ][หักทลาย]และ[สัญญา]

หน่วยความหมายที่ปรากฏความถี่สูงในกลุ่ม JJ เช่น [ขอโทษ][กระชับความสัมพันธ์][สัญญา][หักทลาย] ดังข้อมูลที่แสดงในภาพที่ 5 จะปรากฏในลำดับที่ 2 เป็นต้นไปจนถึงลำดับสุดท้าย

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็น <ส่วนปิดบทสนทนา>ของกลุ่ม JJ ตามรูปแบบที่ 7 ซึ่งปรากฏการใช้หน่วยความหมาย [ขอบคุณ]และ[หักทลาย]มากกว่า 1 ครั้ง นอกจากนี้ยังมีการใช้หน่วยความหมาย[ขอโทษ]และ[ขอบคุณ]ในผลัดเดียวกันด้วย ซึ่งที่ไม่พบในกลุ่ม TT และ TJL

ตัวอย่าง 10 บทสนทนาของ JJ คู่ที่ 9

329	JJ17	有難う嬉しい有難う	[ขอบคุณ]
334	JJ18	んー	[ตอบรับ]
335	JJ17	申し訳ないです。どうも有難う	[ขอโทษ][ขอบคุณ]
356-357	JJ18	んー。そうだねお父さんね大変だもんね。色々大変だと思うけど頑張っ	[กระชับความสัมพันธ์]
359	JJ17	うん。有難う	[ขอบคุณ] (ตอบรับ)
362	JJ18	それじゃあ。またね。	[หักทลาย]
368	JJ17	絶対この恩忘れないから。	[ขอบคุณ]
373	JJ18	わかった。	[ตอบรับ]

375	JJ18	それじゃあね。	[ทักษาย]
377	JJ17	それじゃあねえ。	[ทักษาย]
378	JJ17	どうも有難う。	[ขอบคุณ] (ทักษาย)

7. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาและหน่วยความหมายของวัจนกรรมขอร้อง โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ชาวญี่ปุ่น (JJ) ชาวไทย (TT) และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (TJL)

สรุปผลการศึกษา 4 ข้อดังนี้ (1) โครงสร้างปริจเฉทการสนทนาแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ประกอบด้วย<ส่วนเปิดบทสนทนา><ส่วนพูดคุยสัพเพเหระ><ส่วนขอร้อง><ส่วนปรึกษา><ส่วนปิดบทสนทนา>โครงสร้างส่วนที่จำเป็นคือ<ส่วนเปิดบทสนทนา><ส่วนขอร้อง><ส่วนปิดบทสนทนา> และโครงสร้างส่วนที่ไม่จำเป็นคือ<ส่วนพูดคุยสัพเพเหระ><ส่วนปรึกษา> ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับ ग्रีน (2014) ที่กล่าวว่า การพูดคุยสัพเพเหระเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนที่จำเป็น ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยดังกล่าวได้กำหนดสถานการณ์การขอยืมสิ่งของจากเพื่อนสนิทจึงมีการพูดคุยสัพเพเหระหรือหยิบยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของนั้นขึ้นมาพูดคุยกัน แล้วเชื่อมโยงเข้าสู่การขอร้อง แต่การศึกษาค้นคว้านี้กำหนดสถานการณ์การขอยืมเงิน ซึ่งมีระดับการคุกคามหน้าและระดับความเดือดร้อนหากถูกปฏิเสธสูง จึงเป็นไปได้ยากที่จะมีการพูดคุยสัพเพเหระในหัวข้อนี้กับคนไม่สนิท ดังนั้นหัวข้อการสนทนาที่พบในการศึกษาค้นคว้านี้คือ การพูดคุยเกี่ยวกับการเรียน การเชื้อเชิญคู่สนทนาให้ดื่มเครื่องดื่มหรือทานอาหารซึ่งพบในกลุ่ม JJ และ TT ส่วนกลุ่ม TJL พูดคุยเกี่ยวกับสภาพอากาศและการชมห้องพัก ซึ่งเป็นหัวข้อที่แตกต่างจากทั้ง 2 กลุ่ม ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การสนทนาของกลุ่ม TJL เกิดขึ้นเพราะผู้เรียนต้องการสร้างบรรยากาศ การสนทนาด้วยการชมซึ่งเป็นกลยุทธ์เชิงบวก ก่อนเข้าสู่บทสนทนาที่มีความตึงเครียด

(2) ใน<ส่วนเปิดบทสนทนา> กลุ่ม JJ ใช้หน่วยความหมาย[ขอโทษ] ส่วนกลุ่ม TT และ TJL ใช้หน่วยความหมาย [ทักษาย] ในความถี่สูง การเรียงลำดับหน่วยความหมายของกลุ่ม JJ และ TJL เริ่มจาก[เรียกขาน] ส่วนกลุ่ม TT จะเริ่มจาก [เรียกขาน] หรือ [ทักษาย]แล้วต่อท้ายด้วยหน่วยความหมายอื่น จากผลการศึกษาที่กล่าวมา อภิปรายผลได้ 2 ประเด็นดังนี้ (1) จากข้อมูลแสดงในภาพที่ 2 กลุ่ม JJ มีสัดส่วนการใช้หน่วยความหมาย[ขอโทษ] มากถึง 65% ส่วนกลุ่ม JJ และ TJL มีสัดส่วนเพียง 5% และ 20% ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชาวญี่ปุ่นมีแนวคิดว่าการขอร้องเป็นการรบกวนคนอื่น การขอโทษจึงเป็นการแสดงความรู้สึกใส่ใจต่อคู่สนทนาและเป็นกลยุทธ์แสดงความสุภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ウィッタヤーบันยาน (2006), 楊 (2008) และ ยะซูโอะ (2021) เป็นต้น ตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ที่กล่าวคำขอโทษในสัดส่วนที่น้อยกว่า ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าการขอโทษในวัฒนธรรมไทยมักจะใช้เฉพาะสถานการณ์ที่ทำให้ผิดพลาดหรือทำให้ผู้อื่นรู้สึกไม่สบายใจ โดยชาวไทยจะมองว่าการขอโทษคือการยอมรับว่าตนเองทำผิด ซึ่งทำให้ผู้พูดเสียหน้า จึงหลีกเลี่ยงการกล่าวคำขอโทษโดยใช้ถ้อยคำสุภาพผ่านคำพูดหรือการกระทำอื่นแทนการขอโทษตรง ๆ จากเหตุผลดังกล่าว มีความเป็นไปได้ว่าผู้เรียนชาวไทยอาจได้รับอิทธิพลจากภาษาแม่ จึงใช้คำขอโทษในสัดส่วนที่น้อยใกล้เคียงกับกลุ่มชาวไทย จากการศึกษาทางวิจัยซึ่งกล่าวไว้ในหัวข้อ 4.3 พบว่านอกเหนือจากชาวไทยแล้ว ชาวจีน ชาวเวียดนาม และชาวซาอุดีอาระเบียกล่าวคำขอโทษน้อยกว่าชาวญี่ปุ่นเช่นกัน จึงวิเคราะห์ได้ว่าเป็นลักษณะร่วมของชาวไทยและหลายชาติ (2) กลุ่ม JJ และ TJL เปิดบทสนทนาด้วยหน่วยความหมาย[เรียกขาน] ทั้งนี้เนื่องจากคำเรียกขานในภาษาญี่ปุ่นทำหน้าที่ดึงดูดความสนใจและเป็นส่วนเกริ่นนำของวัจนกรรม (小林, 2002) โดยชาวญี่ปุ่นมักจะกล่าวคำเรียกขานและรอจังหวะคู่สนทนาตอบรับ เช่น 「田中さん」「はい」 จึงมีความเป็นไปได้ว่าผู้เรียนชาวไทยได้รับอิทธิพลจากภาษาเป้าหมาย ตรงข้ามกับ

กลุ่ม TT ที่เปิดบทสนทนาด้วยหน่วยความหมาย[เรียกขาน]หรือ[ทักทาย]ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เมื่อวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษา พบว่ากลุ่ม TT มักจะกล่าวคำทักทายแล้วต่อท้ายด้วยชื่อของคู่สนทนาแล้วรอจังหวะให้คู่สนทนาตอบรับด้วยคำทักทาย เช่น “สวัสดีก๊” “สวัสดี” ทั้งนี้เนื่องจากผู้ขอเรื่องและผู้ถูกขอเรื่องต่างอยู่ในสถานะของคนที่รู้จักซึ่งไม่ได้พบปะกันเป็นประจำ จึงทักทายกันตามมารยาท ซึ่งลักษณะการใช้ภาษาของกลุ่ม TT ไม่ปรากฏในกลุ่ม JJ และ TJL รวมถึงงานวิจัยที่ผ่านมาด้วยเช่นกัน

(3) โครงสร้างปริจเฉทการสนทนาใน<ส่วนขอเรื่อง>ที่ปรากฏความถี่สูงในทุกกลุ่มมีการเรียงลำดับจาก [เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอเรื่อง]→[ปฏิเสธ]→[สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ] สอดคล้องกับผลการศึกษาของ 張(2002), 施 (2006) และ 本間美穂(2016) เป็นต้น จึงสรุปได้ว่า การขอเรื่องไม่ว่าในสถานการณ์การขอยืมสิ่งของ การขอยืมเงิน การขอเรื่องให้คู่สนทนาทำบางสิ่งบางอย่างให้ จะมีโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาที่คล้ายคลึงกัน แต่เมื่อวิเคราะห์ความถี่ของการใช้หน่วยความหมาย พบว่ากลุ่ม JJ มีแนวโน้มสูงที่จะใช้หน่วยความหมาย[ขอเรื่องอีกครั้ง]และ[ยื่นเงื่อนไข] ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ที่ปรากฏความถี่น้อยในกลุ่ม TT และ TJL ผลการศึกษานี้ไม่พบในงานวิจัยที่ผ่านมา เมื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมาย พบว่ากลุ่ม JJ มีรูปแบบการเรียงที่ซับซ้อนและมีความหลากหลาย ตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ที่มีรูปแบบการเรียงลำดับที่ไม่ซับซ้อนและมีจำนวนรูปแบบน้อยกว่า การที่กลุ่ม JJ มีการเลือกใช้หน่วยความหมายและรูปแบบการเรียงลำดับหน่วยความหมายที่แตกต่างจากกลุ่ม TT และ TJL อาจมีสาเหตุมาจากระบบแนวคิดที่แตกต่างกัน อ้างอิงผลการศึกษาของ 陳 (2013, pp. 167-182) ที่กล่าวว่า ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มสูงที่จะปฏิเสธการขอยืมเงิน โดยจะอธิบายเหตุผลหรือเสนอทางเลือกแทนการตอบปฏิเสธตรง ๆ จากการวิเคราะห์บทสนทนา พบว่ากลุ่ม JJ มีจำนวนผลัดการสนทนามากกว่ากลุ่ม TT และ TJL รวมถึงปรากฏการใช้หน่วยความหมาย[ถาม][ตอบ][อธิบายสภาพการณ์][ขอเรื่องอีกครั้ง]ซ้ำกันหลายครั้ง มีการใช้หน่วยความหมาย[ยื่นเงื่อนไข]ในความถี่สูง รวมถึงการเสนอทางเลือกโดยใช้ถ้อยคำแฝงเจตนาตำหนิ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นจะไม่ให้คนอื่นยืมเงินได้โดยง่าย ซึ่งเป็นลักษณะตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสังคมไทย มีแนวคิดเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากเป็นการทำบุญชาวไทยจึงรู้สึกเห็นใจและยินดีให้ความช่วยเหลือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในครอบครัว และจะไม่กล่าวถ้อยคำตำหนิผู้ที่มาขอความช่วยเหลือ แม้ว่าจะไม่สามารถช่วยเหลือได้ทั้งหมด แต่ก็พยายามหาแนวทางช่วยเหลือในขอบเขตที่สามารถทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของชาวไทยที่กล่าวไว้ในงานวิจัยของ プーンウオンブラサー ト(2019) ดังจะเห็นได้จากการใช้หน่วยความหมาย[ผ่อนปรนเงื่อนไข]ในกลุ่ม TT และ TJL (ปรากฏความถี่กลุ่มละ 5%) เช่น การให้ยืมเงินครั้งหนึ่ง เป็นต้น

(4) <ส่วนปิดบทสนทนา>ทั้ง 3 กลุ่มปรากฏหน่วยความหมาย[ขอบคุณ]ในทุกบทสนทนา แต่กลุ่ม JJ จะใช้หน่วยความหมาย[ขอโทษ][กระชับความสัมพันธ์][สัญญา][ทักทาย] มากกว่ากลุ่ม TT และ TJL อย่างเห็นได้ชัด การเรียงลำดับหน่วยความหมายของกลุ่ม JJ เริ่มจาก[ขอบคุณ]แล้วต่อท้ายด้วยหน่วยความหมายอื่น ส่วนกลุ่ม TT และ TJL ปรากฏเฉพาะหน่วยความหมาย[ขอบคุณ]เท่านั้น เมื่อวิเคราะห์การเรียงลำดับหน่วยความหมายของกลุ่ม JJ พบว่า กลุ่มนี้มีการใช้หน่วยความหมาย[ขอโทษ]และ[ขอบคุณ]ซ้ำหลายครั้ง และปรากฏการใช้หน่วยความหมายทั้ง 2 หน่วยในผลัดเดียวกัน ซึ่งเป็นการใช้คำขอโทษแทนความรู้สึกขอบคุณ แม้ว่าคู่สนทนาจะกล่าวคำทักทายเพื่อปิดบทสนทนา แต่อีกฝ่ายก็ยังกล่าวคำขอบคุณด้วยคำว่า 「絶対この恩忘れないから。」 คำขอโทษและคำขอบคุณจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสะท้อนแนวคิดเรื่องการให้การรับบุญคุณและมารยาทในสังคมญี่ปุ่น ซึ่งเน้นการเคารพและการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังนั้นการขอยืมเงินมักจะมาพร้อมกับการแสดงความ

ขอบคุณ การแสดงรับผิดชอบโดยการคืนเงินตามกำหนดเวลาและการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้ยืมและผู้ขอยืม ดังจะเห็นได้จากการใช้หน่วยความหมาย[ขอโทษ][กระชับความสัมพันธ์][สัญญา][หักทนาย] ในความถี่ที่สูง ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ที่มีจะปิดบทสนทนาด้วยหน่วยความหมาย[ขอบคุณ] หรือในบางกรณีอาจใช้หน่วยความหมาย [สัญญา] และ [หักทนาย]ร่วมด้วย เช่น [ขอบคุณ]→[หักทนาย] (รูปแบบที่ 2) และ [ขอบคุณ]→[สัญญา] (รูปแบบที่ 3) โดยไม่กล่าวคำขอบคุณและคำขอโทษซ้ำหลายครั้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวไทยไม่ใช่คำขอโทษเพื่อแสดงความรู้สึกขอบคุณ และจะไม่กล่าวคำขอบคุณซ้ำหลายครั้ง ถ้าเป็นคนสนิท เช่น บุคคลในครอบครัวหรือเพื่อน ชาวไทยอาจรู้สึกไม่จำเป็นต้องพูดขอบคุณหลายครั้ง เพราะมีความเป็นทางการมากเกินไป ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับชาวจีนเช่นกัน (和田也, 2008) ดังนั้นการขอบคุณเพียงครั้งเดียวก็เพียงพอที่จะสื่อความรู้สึก ในทางกลับกัน การกล่าวคำขอบคุณซ้ำหลายครั้งอาจถูกมองว่าไม่เป็นธรรมชาติหรือเป็นการแสดงความเกรงใจที่มากเกินไป

เมื่อวิเคราะห์ในมุมมองของผู้ขอร้อง การขอร้องที่มีระดับการคุกคามหน้าเชิงลบสูง ทั้ง 3 กลุ่มจะใช้กลยุทธ์ความสุภาพเชิงลบเพื่อลดระดับการคุกคามหน้า แต่กลุ่ม JJ มีลักษณะการใช้ภาษาที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น เช่น การพูดเกริ่นนำโดยใช้ถ้อยคำแสดงความเกรงใจหรือการกล่าวตำหนิตนเอง เพื่อรักษาระยะห่างกับคู่สนทนาซึ่งเป็นคนรู้จัก การอธิบายสภาพการณ์เพื่อหว่านล้อมให้คู่สนทนาเห็นถึงความจำเป็นของผู้ขอร้อง การกล่าวคำขอโทษ คำขอบคุณและคำสัญญาซ้ำหลายครั้ง โครงสร้างการเรียงลำดับหน่วยความหมายจึงมีความซับซ้อนและหลากหลาย เมื่อวิเคราะห์ในมุมมองของผู้ถูกขอร้อง การขอร้องเป็นการถูกคุกคามหน้า จึงพบถ้อยคำปฏิเสธที่แฝงความรู้สึกตำหนิหรือไม่พอใจในกลุ่ม JJ บางคู่ ในกรณีของการตอบรับ ก็มักจะยื่นเงื่อนไขเพื่อให้มั่นใจว่าจะได้รับเงินคืนหรือการกล่าวถึงผลเสียหากไม่ทำตามเงื่อนไข ตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ที่มีแนวโน้มในการตอบรับคำขอร้องง่ายกว่า ซึ่งอาจเกิดจากอิทธิพลของระบบแนวคิดเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน จึงปรากฏการใช้หน่วยความหมาย [ผ่อนปรนเงื่อนไข] ในทั้ง 2 กลุ่ม และมีความถี่ของการใช้หน่วยความหมาย [ขอโทษ] [ยื่นเงื่อนไข] น้อยกว่ากลุ่ม JJ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ทั้ง 3 กลุ่มมีโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาและการใช้หน่วยความหมายที่คล้ายคลึงกันเพียงบางส่วน ประเด็นที่คล้ายคลึงกันคือ ทุกกลุ่มมีการเรียงลำดับหน่วยความหมาย [เกริ่นนำ]→[อธิบายสภาพการณ์]→[ขอร้อง]→[ปฏิเสธ]→[สัญญา]→[ตอบรับ]→[ขอบคุณ] ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาทางวิจัยที่ผ่านมา โดยกลุ่ม TJL มีโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาและการใช้หน่วยความหมายที่ใกล้เคียงกับกลุ่ม TT ในทุกส่วน ยกเว้นการเรียงลำดับหน่วยความหมายใน<ส่วนเปิดบทสนทนา> จึงกล่าวได้ว่าอันตรภาษาที่พบในการศึกษานี้มีความใกล้เคียงกับภาษาแม่ ซึ่งอาจเกิดจากอิทธิพลของระบบแนวคิดในภาษาแม่

ถึงแม้ว่าผลการศึกษาในเรื่องโครงสร้างปริจเฉทการสนทนามีคล้ายคลึงกับงานวิจัยที่ผ่านมา แต่เมื่อวิเคราะห์การประเภทและความถี่ของการใช้หน่วยความหมาย พบว่ามีผลการศึกษาหลายส่วนที่ไม่ปรากฏในงานวิจัยที่ผ่านมา สรุปได้ 6 ข้อ ดังนี้ (1) กลุ่ม JJ และ TJL เปิดบทสนทนาด้วยหน่วยความหมาย[เรียกขาน] แต่กลุ่ม TT ใช้หน่วยความหมาย[หักทนาย] ซึ่งไม่พบในกลุ่ม JJ รองลงมาคือ[เรียกขาน] (2) กลุ่ม JJ จะพูดเกริ่นนำโดยใช้ถ้อยคำแสดงความเกรงใจ การตำหนิตัวเอง การขอโทษ ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ภาษาที่ไม่พบในกลุ่ม TT และ TJL เช่นกัน (3) กลุ่ม JJ มักจะใช้หน่วยความหมาย [ถาม] [ตอบ] [ขอโทษ] [ขอบคุณ] [ขอร้องอีกครั้ง] [สัญญา] ซ้ำหลายครั้ง (4) กลุ่ม JJ ในบางคู่ปฏิเสธการขอยืมเงินโดยใช้หน่วยความหมาย[เสนอทางเลือก]ซึ่งแฝงเจตนาตำหนิ ตรงข้ามกับกลุ่ม TT และ TJL ที่ไม่กล่าวถ้อยคำตำหนิ แต่จะพยายามหาแนวทางช่วยเหลือในขอบเขตที่สามารถทำได้ (5) กลุ่ม JJ จะยื่นเงื่อนไขเพื่อให้มั่นใจว่าจะได้รับเงินคืน เช่น การทำสัญญากู้ยืมเงิน การกล่าวถึงผลเสีย

หากไม่คืนเงินตามกำหนด (6) แม้ไม่ใช่คนสนิท กลุ่ม JJ ก็จะไม่กล่าวถ้อยคำแสดงความปรารถนาดีหรือคำทักทายเพื่อปิดบทสนทนา

8. ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบความแตกต่างในการใช้หน่วยความหมายของชาวญี่ปุ่นและชาวไทยหลายประการ ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิชาสนทนาภาษาญี่ปุ่น โดยชี้แนะผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้ (1) ในสถานการณ์การขอร้องที่มีระดับเนื้อหาหนัก ชาวญี่ปุ่นจะพูดเกริ่นนำเพื่อแสดงความเกรงใจและกล่าวคำขอโทษเสมอ (2) ชาวญี่ปุ่นจะกล่าวคำขอโทษเพื่อแสดงความขอบคุณที่กรุณาสละเวลาหรือทำสิ่งใดให้ ในบทสนทนาจึงปรากฏคำขอโทษกับคำขอบคุณในผลัดเดียวกัน รวมถึงการกล่าวคำขอบคุณซ้ำ ๆ เพื่อแสดงความซาบซึ้งในบุญคุณ (3) ชาวญี่ปุ่นจะใช้กลยุทธ์ความสุภาพเชิงบวกเพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แม้จะเป็นคนไม่สนิท ก็จะกล่าวคำให้กำลังใจ คำอวยพรและคำทักทาย (4) ชาวญี่ปุ่นจะกล่าวคำสัญญาเมื่อได้รับการให้ยืมของ (5) ชาวญี่ปุ่นมีแนวคิดว่าการขอร้องคือการสร้างความรบกวน โดยเฉพาะการขอร้องคนไม่สนิทซึ่งมีระดับการคุกคามหนัสูง ผู้ขอร้องอาจถูกตำหนิได้

การเก็บข้อมูลจากคลังข้อมูลภาษามีข้อดีคือ การได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับการสนทนาจริง แต่ก็มีข้อจำกัดในการกำหนดสถานการณ์และกลุ่มตัวอย่าง การขอยืมเงินเป็นสถานการณ์ที่มักเกิดขึ้นกับคนสนิท ดังนั้นการขอยืมเงินจากคนไม่สนิทอาจขาดความเป็นธรรมชาติ แต่ทว่าการวิจัยครั้งนี้ได้ข้อมูลในเรื่องโครงสร้างบริบทการสนทนา และลักษณะการใช้ภาษาจากมุมมองของบุคคลที่ไม่สนิท ซึ่งมีทั้งผลการศึกษาที่คล้ายคลึงและไม่ปรากฏในงานวิจัยที่ผ่านมา ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไปมีดังนี้ (1) เนื่องจากคลังข้อมูลภาษาไม่ได้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับระดับทางภาษา จึงไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่าผลการศึกษาเป็นของผู้เรียนระดับใด ในการศึกษาครั้งต่อไปสามารถกำหนดหัวข้อเป็นการวิเคราะห์อันตรภาษาของผู้เรียนแยกตามระดับความสามารถทางภาษา (2) การปรับเปลี่ยนคุณสมบัติของกลุ่มเป้าหมาย สมาชิกของกลุ่ม TT และ TJL เป็นบุคคลเดียวกัน แต่สื่อสารด้วยภาษาที่ต่างกัน ซึ่งเป็นวิธีการเก็บข้อมูลเช่นเดียวกับ เช่น 猪崎(2000), 徐(2007), 和田他(2008) และ 本間美穂(2016) ถ้าเปลี่ยนคุณสมบัติของกลุ่ม TT เป็นชาวไทยที่ไม่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นอาจได้ผลการศึกษาที่แตกต่างจากครั้งนี้ (3) การศึกษาครั้งนี้เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้เรียนชาวไทยเท่านั้น จึงไม่สามารถวิเคราะห์เรื่องการถ่ายโอนทางภาษาซึ่งเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่น่าสนใจ ในการศึกษาครั้งต่อไปควรเก็บข้อมูลจากผู้พูดภาษาแม่และผู้เรียนภาษาชาติอื่นเพิ่มเติมเพื่อวิเคราะห์ว่ารูปแบบภาษาที่พบเป็นการถ่ายโอนจากภาษาแม่หรือเป็นลักษณะร่วมของผู้เรียนหลายชาติ

นอกเหนือจากการวิเคราะห์โครงสร้างและหน่วยความหมายแล้ว ผลการศึกษานี้ยังพบว่าชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนมีการใช้โครงสร้างรูปประโยค ส่วนวนภาษาในหน่วยความหมายที่แตกต่างกัน เช่น ส่วนวนเกริ่นนำ การแสดงความเกรงใจ คำขอโทษ โดยเฉพาะการใช้รูปประโยคขอร้อง จากผลการศึกษาพบว่าชาวญี่ปุ่นมีการขอร้องซ้ำหลายครั้งด้วยรูปประโยคที่หลากหลาย เช่น 「～てもらえない?」「～てもらいたいんだけど」 ตรงข้ามกับผู้เรียนที่มักจะใช้รูปประโยค 「～てくださいか」 หรือหลีกเลี่ยงการใช้รูปประโยคขอร้อง โดยอธิบายสภาพการณ์แล้วพูดส่วนวน お願います ต่อท้าย ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาเชิงลึกในครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- รัช คำทองทิพย์. (2561). การชมในเฟซบุ๊กของชาวญี่ปุ่น. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ฉบับพิเศษ*, 8(3), 131-144.
- อาภาภรณ์ เดชวิจารณ์กิจ. (2547). *การศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการขอร้องในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Beebe, L. M., Takahashi, T. & Uliss-Weltz, R. (1990). Pragmatic Transfer in ESL Refusals. In R. Scarcella, E. Anderson, & S. Krashen (Eds.). *Developing Communicative Competence in a Second Language* (pp. 55-73). Cambridge, MA: Newbury House.
- Brown, P. & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 10(3), 209-232.
- อักโดอัน, ปนาล・大浜るい子(2008). 「日本人学生とトルコ人学生の依頼行動の分析—相手配慮の視点から—」 『世界の日本語教育』 18, 57-72.
- ウィッタヤーパンヤーノン, สนิサー(2006). 「日本人とタイ人の「依頼」、「勧誘」行為について—対人関係を維持する方略を中心に—」 『三田國文』 43, 15-34.
- 猪崎保子(2000). 「接触場面における「依頼」のストラテジー—日本人とフランス人日本語学習者の場合—」 『世界の日本語教育』 10, 129-145.
- 宇佐美洋(2002). 「「対訳作文データベース」と日本語教育—対照言語学を教育に生かすために」 国立国語研究所(編), 日本語と外国語との対照研究 X 『対照研究と日本語教育』 (81-94). 東京: 国立国語研究所.
- 蒲谷宏・川口義一・坂本恵(1993). 「依頼表現方略の分析と記述: 一待遇表現教育への応用に向けて—」 『早稲田大学日本語研究教育センター紀要』 5, 52-69.
- キィ, ティダー(2004). 「依頼しにくい場合の「依頼表現」」 『早稲田大学日本語研究教育センター紀要』 17, 71-92.
- 牛晶 (2021). 「依頼発話における中国人日本語学習者の前置き表現の使用実態—日本語母語話者と比較して—」 『ことば』 7, 233-250.
- グエン, ティニューイー(2014). 「依頼会話に関する日・越対照研究—談話構造を中心として—」 大阪大学大学院言語文化研究科修士論文.
- グエン, ティニューイー(2017). 「依頼会話における《雑談部》の展開ストラテジー—ベトナム語と日本語の対照研究の観点から—」 『日本語／日本語教育研究』 8, 199-214.
- 串田秀也・平本毅・林誠(2017). 『会話分析入門』 東京: 勁草書房.
- 熊谷智子(1998). 「依頼の言語行動におけるストラテジーの展開構造」 『国立国語研究所創立50周年記念 研究発表会資料集: 歩こう日本語の世界を』 111-116.

- 国際交流基金(2017).『JF日本語教育スタンダード【新版】利用者のためのガイドブック』
東京：国際交流基金.
- 小林美恵子(2002).「談話における「呼びかけ」の意味」『ことば』23, 13-24.
- サクンクルー, カンズィニー(2018).「LINE会話における依頼の談話展開—日タイ母語場面に着目して—」『人間文化創成科学論叢』21, 63-71.
- 施信余(2006).「日本語における『依頼・断り』のコミュニケーションについて—日本人女子大学生同士の電話会話を分析対象に—」『早稲田大学日本語教育研究』8, 51-62.
- 徐孟鈴(2006).「依頼会話の【終結部】の考察—日本人・台湾人・台湾人上級学習者の接触場面のロールプレイデータを比較して—」『言葉と文化』7, 67-84.
- 徐孟鈴(2007).「依頼会話【先行部】の考察—日本語母語場面・台湾人母語場面・日台接触場面のロールプレイデータを比較して—」『言葉と文化』8, 219-237.
- 張頴(2002).「依頼会話の展開パターンに関する日中対照研究」『言語文化と日本語教育』28, 8-14.
- 陳靜芬(2013).「日本と台湾における依頼・承諾・拒絶の行動と発話—金銭を借用する場面を中心に—」広島大学大学院国際協力研究科博士論文.
- 植田和美 (2003).「日本人学生と韓国人留学生における依頼の談話ストラテジー使い分けの分析—語用論的ポライトネスの側面から—」『小出記念日本語教育研究会論文集』11, 41-54.
- 筒井佐代 (2012).『談話の構造分析』東京：くろしお出版.
- 畑中香乃(2012).「日本語と中国語の依頼談話における「依頼開始」ストラテジーの考察：サービス・エンカウンター場面に焦点を当てて」『ニバタ』41, 41-50.
- ブーンウォンプラサート, タニット(2019).「手伝うことの依頼に対する断りの日タイ対照研究—親疎関係・上下関係・依頼の負担度による意味公式の選択に関する分析—」大阪大学言語文化研究科博士論文.
- 本間美穂撰(2016).「台湾人日本語学習者の文書による依頼行動の研究—日台の大学生との比較を通して—」東呉大学日本語文学系博士論文.
- ヤズィード, ナーセル(2021).「日本語とアラビア語の母語場面における依頼会話—金銭及び時間の負担度による違い—」社会言語科学会 第45回大会発表論文集.
- 山岡政紀 (2008).『発話機能論』東京：くろしお出版.
- 山岡政紀・牧原功・小野正樹 (2012).『コミュニケーションと配偶表現—日本語語用論入門—』東京：明治書院.
- 楊雪丹(2008).「パソコンメールに見られる依頼の中日対照」桜美林大学大学院国際学研究科修士論文.

- 李佳盈(2004).「電子メールにおける依頼行動—依頼行動の展開と依頼ストラテジーの台日
対照研究—」第28回 日本言語文化学会 発表要旨.
- 季善子(2002).「中国語と日本語における談話の構造分析」『比較社会文化研究』12, 101-107.
- 和田由里恵・堀江薫・北原良夫・吉本啓(2008).「日本語学習者の依頼におけるポライトネス
ストラテジー—日本語学習者の母語と日本語の比較—」『東北大学高等教育開発セン
ター紀要』3, 293-300.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Affiliation: Faculty of Education, Khon Kaen University

Corresponding email: thanit@kku.ac.th

Received: 2024/06/09

Revised: 2024/08/08

Accepted: 2024/10/16

การสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น ชาวไทยด้วยแบบฝึกคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่น

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความตระหนักรู้เรื่องระบบคำของผู้เรียนก่อนและหลังใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบทดสอบวัดความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ และแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ กลุ่มตัวอย่างคือผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่มีผลสอบการสอบวัดระดับความสามารถภาษาญี่ปุ่น (JLPT) ระดับ N3 หรือผลการสอบความสามารถภาษาญี่ปุ่น (JPT) คะแนนตั้งแต่ 430 คะแนนแต่ไม่เกิน 525 คะแนนหรือมีคุณสมบัติมีจำนวนชั่วโมงเรียนระหว่าง 450-600 ชั่วโมง ผ่านการเรียนคันจิอย่างน้อย 600 อักษร จำนวนคำศัพท์อย่างน้อย 3,000 คำ จำนวน 10 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนมีคะแนนก่อนใช้แบบฝึกหัดเฉลี่ยเท่ากับ 20.70 คะแนน (คะแนนเต็ม = 30 คะแนน) และมีคะแนนหลังใช้แบบฝึกหัดเฉลี่ยเท่ากับ 25.20 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนทั้งสองครั้งพบว่าคะแนนสอบหลังใช้แบบฝึกหัดสูงกว่าก่อนใช้แบบฝึกหัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในส่วนของผลการแสดงความคิดเห็นพบว่าผู้เรียนเห็นด้วยว่าแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นช่วยสร้างความตระหนักรู้ (รู้ เข้าใจ แยกแยะ) ในระดับมาก ($\bar{x}$ =4.30) และผู้เรียนมั่นใจมากขึ้นว่าจะสามารถคาดเดาความหมายคำศัพท์ได้ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.10)

คำ

สำคัญ

ความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ, แบบฝึกหัด, คำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่น

The Enhancement of the Morphological Awareness of Japanese Thai learners' Lexical System Through Japanese Kanji Word Exercises

Abstract

This study aimed to compare the morphological awareness of Thai Japanese students before and after using Japanese kanji word exercises developed by enhancing their morphological awareness. The research tools were tests for evaluating morphological awareness and a questionnaire. The target group was 10 Thai Japanese students selected by purposive sampling that had JLPT N3 or JPT between 430-525 score or that had experienced 450-600 study hours with 600 kanji and 3,000 words. The results showed that the students' pretest average score was 20.70 (30 full marks) while the students' posttest average score was 25.20. When comparing the scores of both tests, it was found that the scores after engaging in the exercises were significantly higher than those before taking part in the exercises, with a statistical significance at the .05 level. Regarding the opinions expressed, the students agreed that the Japanese kanji word exercises enhanced their level of awareness (knowing, understanding, classifying) ($\bar{x} = 4.30$), and the students were more confident in predicting the meanings of words at a high level ($\bar{x} = 4.10$).

words

morphological awareness, exercises, Japanese kanji words

บทนำ

ในการเรียนภาษาคำศัพท์เป็นส่วนประกอบของภาษาที่สำคัญในการสื่อสาร คำศัพท์เป็นหนึ่งในเป้าหมายย่อยของการเรียนภาษา (Nation, 2001, p. 1) ทั้งนี้ขนาดหรือปริมาณของคำศัพท์ที่มีผลต่อความสามารถในการอ่านภาษา เช่น ในภาษาญี่ปุ่น ผู้เรียนควรรู้คำศัพท์ประมาณ 96 เปอร์เซนต์ของเรื่องที่อ่าน (หรือสื่อสาร) (岩田編, 2018, p. iii, p. 215) 加納 (2000) ระบุว่า การเรียนระดับขั้นต้นจะเน้นภาษาพูด ยิ่งเรียนต่อเนื่องในระดับชั้นกลางและสูง ลักษณะภาษาจะเป็นภาษาเขียนมากขึ้นพร้อม ๆ กับจำนวนคำศัพท์คันจิ (漢字語彙) ที่เพิ่มขึ้นและกลายเป็นภาระหนักสำหรับผู้เรียนชาวต่างชาติ ดังนั้นลักษณะของตัวอักษรคันจิที่เรียกว่า “อักษรแสดงความหมายและเสียง (表語文字)” จึงเป็นความรู้คันจิที่จะช่วยเพิ่มความสามารถด้านคำศัพท์และเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นระดับกลางและสูง ทั้งนี้การเพิ่มขึ้นของอักษรคันจิในระดับกลางและสูงจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับจำนวนคำศัพท์ที่มีคันจิเป็นส่วนประกอบ ดังนั้นการพัฒนาผู้เรียนในเรื่องความสามารถในการจดจำและใช้คำศัพท์จึงครอบคลุมการพัฒนาความรู้เรื่องคันจิของผู้เรียนด้วยเช่นกัน

จากข้อมูลข้างต้นในงานวิจัยนี้จึงจะกระตุ้นความตระหนักรู้เรื่องระบบคำของคำศัพท์คันจิด้วยแบบฝึกหัดเรียนรู้คำศัพท์คันจิระดับกลางและสูง โดยพัฒนาแบบฝึกหัดด้วยหลักการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ (Morphological awareness) แบบฝึกหัดลักษณะนี้จะเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้คำศัพท์คันจิและเชื่อมโยงไปสู่ทักษะการอ่านได้ แต่จากการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียนในประเทศไทย¹ พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์มีค่อนข้างน้อยและงานวิจัยพัฒนาสื่อการสอนหรือแบบฝึกหัดเพื่อพัฒนาผู้เรียนก็ยังมีไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยพัฒนาผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมฟังพูด กิจกรรมการฝึกแชโตอั้ง กิจกรรมการสื่อสารผ่านโปรแกรมสไกป์ และการสอนแบบห้องเรียนกลับทาง มีการพัฒนาสื่อเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน เช่น สื่อการสอนคำเลียนเสียงท่าทางภาษาญี่ปุ่นในรูปแบบแอนิเมชัน แบบฝึกหัด Task-induced Involvement Load สื่อมัลติมีเดียในการเรียนตัวอักษรคันจิด้วยเทคนิคเชื่อมโยงจากรูปภาพและแผนผังเชื่อมโยงคันจิ แม้จะมีสื่อที่เกี่ยวข้องกับคันจิแต่ยังไม่พบแบบฝึกหัดหรือสื่อที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์ที่มีคันจิเป็นส่วนประกอบ เช่น คำคันจิ 2 อักษร

ในประเด็นการเรียนคันจิมีงานวิจัยหลายงานสำรวจกลยุทธ์หรือกลวิธีในการเรียน เช่น บุขบา บรรจงมณี (2561) คุมิโกะ มิซึมะและยุพกา พุกขิมา (2561) และนัฐนันท์ กิจจาเกษมกุลและพัชรพร แก้วกฤษฎางค์ (2565) โดยผู้เรียนส่วนใหญ่ยังใช้กลยุทธ์การเขียนซ้ำ ๆ เพื่อการจดจำคันจิ ส่วนที่แตกต่างคือกลยุทธ์ที่พบในงานของนัฐนันท์ กิจจาเกษมกุล และพัชรพร แก้วกฤษฎางค์ (2565) คือกลยุทธ์คาดเดาความหมายคำศัพท์จากคันจิอื่นที่ปรากฏร่วมที่พบว่าเป็นกลยุทธ์การเรียนรู้คันจิที่ผู้เรียนใช้มากที่สุดอันดับแรก และมีความแตกต่างจากงานวิจัยศึกษาพฤติกรรมการเรียนคันจีก่อนหน้า กลยุทธ์คาดเดาความหมายคำศัพท์จากคันจิตัวอื่นที่ปรากฏร่วมดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของ 渡部 (2015) ที่พบกลวิธีการคาดเดาความหมายของคำศัพท์คันจิทั้งคำจากคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำมากเป็นอันดับ 7 จาก 87 กลวิธีที่พบและพบว่าเป็นกลวิธีที่ทั้งผู้เรียนชาวต่างชาติและคนไทยใช้ ในขณะที่มีข้อค้นพบในงานของคุมิโกะ มิซึมะ และยุพกา พุกขิมา (2561) ว่าผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชั้นกลางชาวไทยที่มีความสามารถทางคันจิสูงมีการใช้กลวิธีการเชื่อมโยงคันจิที่มีเสียงอ่านเหมือนกันมากกว่ากลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชั้นกลางชาวไทยที่มี

¹ ผู้วิจัยสำรวจจากวารสารญี่ปุ่นศึกษาปีที่ 31-40 (2014-2023) จำนวน 20 ฉบับ และ JSN Journal ปีที่ 1-13 (2011-2023) จำนวน 25 ฉบับ เนื่องจากทั้ง 2 วารสารมีวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นศึกษา

ความสามารถทางคันจิตัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ข้อค้นพบเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกนำมาสู่การเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ทางภาษาและสร้างความตระหนักรู้ในประเด็นดังกล่าวให้แก่ผู้เรียน การสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยด้วยแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นในงานวิจัยนี้ จะเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบตั้งใจให้ผู้เรียนรู้ เข้าใจ และแยกแยะคำศัพท์ตามโครงสร้างของคำได้ เป็นกระบวนการให้ความรู้เชิงลึก (Depth knowledge) หรือความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคำแต่ละคำ โดยความรู้เชิงลึกที่นำมาพัฒนาเป็นแบบฝึกหัดนำมาจากงานวิจัย หนังสือ ตำรา และสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับคันจิและคำคันจิ 2 อักษร (二字漢語) เช่น 海外คำประสม (派生語) เช่น 新製品 และคำประสม (複合語) เช่น 仕事部屋

ความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ (Morphological awareness) คือ ความเข้าใจว่าคำสามารถแตกส่วนประกอบย่อยที่มีความหมาย ได้แก่ รากคำ หน่วยคำเติมหน้าคำ และหน่วยคำเติมหลังคำเป็นความตระหนักรู้ที่สำคัญต่อการอ่านคำและทักษะความเข้าใจ (Comprehension skills) (Spencer et al., 2015) จากนิยามความตระหนักรู้เรื่องระบบคำจะเห็นได้ว่านอกจากต้องรู้ว่าส่วนประกอบใดเป็นหน่วยคำแล้ว การรู้ว่าคำใดเป็นรากคำที่มีความหมายสามารถอยู่ได้อย่างอิสระก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ โครงสร้างภายในคำทั้งคำประเภทคำประสมและคำประสมจึงเป็นส่วนหนึ่งของความรู้เรื่องระบบคำ นอกจากนี้ในงานวิจัยนี้ระบบคำยังรวมถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคำเดี่ยว ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างและความหมายของคำเดี่ยว ซึ่งเกิดจากการคาดเดาความหมายของคำจากคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำ รวมถึงการคาดเดาเสียงอ่านจากส่วนประกอบของคันจิหรือส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน (音符) ทั้งนี้หากผู้เรียนมีความตระหนักรู้เรื่องระบบคำข้างต้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนคาดเดาทั้งเสียงอ่านและความหมายของคำได้ดีขึ้นโดยเฉพาะการเรียนรู้คำศัพท์คันจิในภาษาญี่ปุ่นที่แสดงทั้งเสียงและความหมาย²

องค์ประกอบของคันจิและคำศัพท์คันจิ

จากลักษณะอักษรคันจิที่เป็นอักษรแสดงความหมายและเสียง องค์ประกอบของคำศัพท์ที่ประกอบด้วยอักษรคันจิจึงประกอบไปด้วย รูป เสียงอ่าน ความหมาย และการใช้ (形・読み・意味・用法) การตระหนักรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงอ่านและความหมาย เนื่องจากนี้หากเข้าใจความหมายก็จะสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และหากเข้าใจเสียงอ่านก็จะสามารถพูดสื่อสารให้อีกฝ่ายเข้าใจได้

จากลักษณะดังกล่าวสิ่งสำคัญที่ควรสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับคำศัพท์คันจิคือเรื่องเสียงอ่านและความหมาย คำศัพท์คันจิที่พบจำนวนมากในการใช้คือคำคันจิ 2 อักษร และเมื่อเรียนในระดับกลางและสูงก็จะปรากฏคำศัพท์ที่มีโครงสร้างซับซ้อนมากขึ้น เช่น คำประสม คำประสม ในกรณีของคำคันจิ 2 อักษร 加納 (2000) เสนอว่าอาจใช้กลวิธีความสัมพันธ์ของรูปคำที่มีส่วนประกอบบุขุที่เหมือนกันหรืออักษรคันจิที่คล้ายกันในการฝึก ประเด็นนี้สามารถนำความรู้เรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน (音符) ของ 加納 (1993) มาประยุกต์ใช้ในการฝึกได้เพราะส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านเป็นส่วนประกอบของคันจิที่เหมือนกันและอ่านออกเสียงเหมือนกัน เช่น ส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน 己 สามารถนำคำศัพท์ที่มีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านดังกล่าวมาทำเป็นแบบฝึกหัดฝึกเสียงอ่านคันจิได้ เช่น 起立、日記、世紀 คำคันจิ 2 อักษรทั้ง 3 คำดังกล่าวมีคันจิที่มีส่วนประกอบคันจิกำกับ

² นอกเหนือจากส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านแล้ว ในส่วนประกอบคันจิยังมีส่วนที่เรียกว่าส่วนแสดงความหมายหรือ 音符・意味 ที่สำคัญต่อการคาดเดาความหมายอักษรคันจิเช่นกัน แต่ในงานนี้เน้นกระตุ้นความตระหนักรู้เรื่องเสียงอ่านและการคาดเดาความหมายของคำคันจิ 2 อักษรจากโครงสร้างภายในคำที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายที่ชัดเจน

เสียงอ่าน 己 (き) เป็นส่วนประกอบจึงทำให้อ่านเหมือนกันคือ きりつ、こつき、せいき

ในกลุ่มคำศัพท์คันจิ คำคันจิ 2 อักษรเป็นชนิดที่พบการปรากฏในความถี่สูงสุด (Long & Yokoyama, 1997) โดยคำคันจิ 2 อักษรดังกล่าวสามารถจัดเป็นคำเดี่ยว³ ดังนั้นในการนำเสนอคำเดี่ยวจึงควรเน้นนำเสนอคำคันจิ 2 อักษรที่มีการใช้สูงและกลุ่มคันจิที่มีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านร่วมกัน นอกจากนี้คำเดี่ยวยังมีลักษณะที่สามารถแยกเป็นหมวดหมู่ในการวิเคราะห์คือความสัมพันธ์ภายในคำหรือความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำคันจิ 2 อักษรกับคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำ

การรู้ความสัมพันธ์ภายในคำอาจช่วยให้คาดเดาความหมายของคำได้ในคำคันจิ 2 อักษร พบว่าคันจิแต่ละตัวมีความสัมพันธ์ทางความหมายกับความหมายของคำทั้งคำจำนวนมากกว่าคำที่ไม่มีความสัมพันธ์ (本多, 2015) เช่น ตัวอย่างจาก 本多 (2015) คำว่า 入院 ความหมายตามพจนานุกรม 治療のために、ある期間 病院にはい (入) ること。คันจิ 入 (る) และ (病) 院 ต่างปรากฏในคำแปล จึงเป็นประเภทที่คันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำทั้ง 2 อักษรมีความสัมพันธ์ทางความหมายกับความหมายของคำทั้งคำ หรือ 精神 ความหมายตามพจนานุกรม 人間の心 ไม่ปรากฏคันจิ精 และ 神 ในความหมาย จึงกล่าวได้ว่าอักษรคันจิทั้ง 2 อักษรไม่มีความสัมพันธ์ทางความหมายกับคำ 桑原 (2012) ยังวิจัยทดลองอิทธิพลของความรู้เรื่องโครงสร้างภายในคำ (เช่น 牛乳 (N+N)、造花(V+N)、美人 (A+N)) กับการรับรู้ความหมายทั้งคำ 桑原 (2017) นำเสนอโครงสร้างภายในคำคันจิ 10 รูปแบบเพื่อใช้ในการสำรวจอิทธิพลของโครงสร้างภายในคำต่อการตัดสินใจว่าคำนามเป็นอาการนามหรือไม่ เช่น 接近 (V+A)、流行 (V+V)、点火 (V+N) ข้อมูลโครงสร้างภายในคำของ 桑原 (2012; 2017) เป็นประโยชน์ในการคาดเดาความหมายของคำคันจิ 2 อักษร เช่น กรณีพบคำ 短期 หากเข้าใจโครงสร้างภายในว่าคันจิ 短 (短い) ขยายคันจิ 期 (期間) ในรูปแบบ 連体修飾 (การขยายคำนาม) (A+N) ผู้เรียนก็จะสามารถแปลความหมายของคำได้ดีขึ้น

ในงานของ 本多 (2022) นำเสนอกลวิธีพัฒนาความรู้คำคันจิ 2 อักษรด้วยการศึกษาความชัดเจนของความสัมพันธ์ทางความหมาย (透明性) ระหว่างอักษรคันจิที่ประสมกันที่มีผลต่อความหมายคำทั้งคำ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ คำคันจิ 2 อักษรที่มีความหมายชัดเจนจากอักษรคันจิที่มาประกอบกันทั้ง 2 อักษร (透明) มีจำนวน 454 (47.4%) เช่น 外国、時間、戦争 ความหมายชัดเจนบางส่วนจากอักษรคันจิ 1 อักษร (片透明) จำนวน 373 (38.9%) เช่น 練習、自分、運動 และไม่ชัดเจน (不透明) จำนวน 131 (13.7%) เช่น 意味、文化、先生 โดยคันจิระดับกลางและสูงมีแนวโน้มของคำคันจิ 2 อักษรที่มีความชัดเจนทางความหมายค่อนข้างมาก ร้อยละ 47.9 และ 51.3 ตามลำดับ

คันจิที่มาประกอบกันมีหลายครั้งที่มิได้ลักษณะเป็นตัวกลางที่สื่อความหมายไปยังความหมายของคำทั้งคำ โดย 本多 (2022, pp. 136-137) เรียกคันจินี้ว่า 仲介語 หรือคันจิที่เป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจความหมายของคำคันจิ 2 อักษร เช่น 入学 มีคันจิ 学 เป็นสื่อกลางความหมายจากคำ 学校 หรือ 実感 มีคันจิ 実 เป็นสื่อกลางความหมายจากคำ 実際 แนวทางข้างต้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมความเข้าใจความหมายของคำคันจิ 2 อักษรผ่านความชัดเจนของความสัมพันธ์ทางความหมายของคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำ นอกจากนี้ความรู้เรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านจากงานของ 加納 (1993) ข้างต้นยังนำมาประยุกต์ใช้ในการกระตุ้นความตระหนักรู้เรื่องเสียงอ่านของคำคันจิ 2 อักษรหรือคันจิรายตัวได้

³ คำคันจิ 2 อักษรนี้เมื่อจัดประเภทคำตามโครงสร้างคำสามารถจัดอยู่ในกลุ่มคำเดี่ยว (野村, 1988; 栗, 2018) และคำอธิบายเกี่ยวกับคำเดี่ยว (單純語) ในพจนานุกรมและสารานุกรมก็อธิบายไว้เช่นกันว่าคำคันจิ 2 อักษร เช่น 果物、普通、国際、事故、電話 มีแนวโน้มเป็นคำเดี่ยวมากกว่าคำประสม (杉本・岩淵, 1998, p. 103; 日本語教育学会編, 2010, p. 240)

การสร้างแบบฝึกหัดด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ Tuptim (2023) เสนอแนวทางการพัฒนาแบบฝึกหัดเรื่องระบบคำตามแนวทางของ University of Washington (1999) โดยนำมาประยุกต์ใช้กับภาษาญี่ปุ่นในการส่งเสริมความรู้คำศัพท์ เช่น ตัวอย่างการส่งเสริมการเรียนรู้คำประสมและคำประสมต่อไปนี้

แบบฝึกหัดคำประสมโดยการให้ตัวเลือกหน่วยคำเติมลงในช่องว่างให้ประโยคสมบูรณ์

(1) คำตอบของประโยค คือ คำ 人件費 (Labor cost) แบบฝึกหัดคือ 従業員の人件_____を減らした。(ควรตอบด้วยหน่วยคำเติมหลังคำ「-費」)

แบบฝึกหัด (1) ข้างต้นเป็นแบบฝึกหัดให้เติมหน่วยคำเติมที่เหมาะสม ส่วนแบบฝึกหัด (2) ด้านล่างเป็นแบบฝึกหัดคำประสมโดยการให้ตัวเลือก 3-4 ตัวเลือก แล้วเลือกคำที่เหมาะสมเติมในช่องว่างของประโยคให้สมบูรณ์

(2) ตัวเลือก 3 ตัวเลือก คือ 保証金 (security money) 保証人 (guarantor) และ 保証状 (letter of guarantee) 必要書類をご案内の上、速やかに_____発行の手続きをいたします。(ควรตอบคำว่า 保証状)

นอกจากแบบฝึกหัดคำประสมข้างต้นยังมีแบบฝึกหัดที่เรียกว่า the bee grass test ของ University of Washington (1999) ที่สามารถนำมาปรับใช้กับการฝึกคำประสมได้ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจโครงสร้างภายในคำ (Infra-structure) เช่น “Which is a better name for a bee that lives in the grass? A grass bee or a bee grass?” โดยภาษาญี่ปุ่นมีกฎ Right-hand Head Rule (คำหลักของคำวลี หรือประโยคจะอยู่ตำแหน่งขวามือ) ประยุกต์ใช้กับภาษาญี่ปุ่นได้ เช่น คำศัพท์เทคนิคคำว่า 交替勤務 (shift work) สามารถตั้งคำถามได้ว่า 時間帯を区切って、交替で勤務するということはどうですか。(Which is the word meaning to work in shifts by dividing the time zone?) 勤務交替 หรือ 交替勤務 (คำตอบคือ 交替勤務 โดยคำหลักคือ 勤務 ซึ่งอยู่ทางด้านขวาของคำ)

ในงานของ Carlisle (2000) ใช้แบบทดสอบที่เรียกว่า Test of Morphological Structure (TMS) เพื่อประเมินความตระหนักรู้ของผู้เรียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างรูปคำเดิมกับรูปคำประสม โดยทดลองว่าความตระหนักรู้ของผู้เรียนในระดับเกรด 3 และ 5 (ประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 และ 5) สัมพันธ์กับความเข้าใจความหมายของคำหรือไม่ โดยผลการวิจัยพบว่าความตระหนักรู้เรื่องโครงสร้างของคำสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อความสามารถในการอธิบายคำในระบบคำ (คำประสม คำประสม และคำที่มีการเติมหน่วยคำแสดงบุรุษและพจน์กรณิภาษาอังกฤษ) ตัวอย่างแบบทดสอบ

Part 1: Derivation

Part 2: Decomposition

1. warm. He chose the jacket for its..... [warmth] 1. growth. She wanted her plant to [grow]

แบบทดสอบ Part 1 (Derivation) คือการเติมคำด้วยหน่วยคำเพื่อทำเป็นคำนาม ส่วน Part 2 (Decomposition) เป็นการทำคำนามให้เป็นคำกริยาโดยการตัดหน่วยคำเติมออก

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่าการพัฒนาแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิและคันจิ ควรประกอบไปด้วยคำเป้าหมายและโครงข่ายความรู้ที่ควรประกอบไปด้วย ชนิดของคำ (คำนาม คำอาการนาม คำคุณศัพท์ และชนิดคำอื่น ๆ) ซึ่งมีส่วนต่อการวิเคราะห์โครงสร้างภายในคำประสมและคำประสม การแยกแยะคำเป็นหน่วยคำที่เล็กที่สุด (รากคำและหน่วยคำเติม) การประกอบคำให้เป็นคำประสมหรือคำประสม ในส่วนของคำคันจิ 2 อักษร ควรเริ่มจากความเข้าใจคันจิที่เป็นส่วนประกอบทั้งส่วนแสดงความหมายและส่วนแสดงเสียงอ่าน (ส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน) ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำคันจิ 2 อักษรกับคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำหรือความสัมพันธ์

ภายในคำเพื่อคาดเดาความหมายของคำทั้งคำ จากการสังเคราะห์ข้อมูลและสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง ในงานวิจัยนี้จึงแบ่งเนื้อหาในการพัฒนาแบบฝึกหัดออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ คือ คำเดี่ยว คำประสม และคำประสม โดยในแต่ละส่วนนำองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความรู้คำศัพท์และคันจิระดับกลางและสูงไปประกอบการออกแบบแบบฝึกหัด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความตระหนักรู้เรื่องระบบคำของผู้เรียนก่อนและหลังใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง (one-group pretest -posttest design) โดยใช้ค่าสถิติ t-test เปรียบเทียบคะแนนก่อนใช้แบบฝึกหัดและหลังใช้แบบฝึกหัด กลุ่มตัวอย่างคือผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่มีผลการสอบวัดระดับความสามารถภาษาญี่ปุ่น (JLPT) ระดับ N3 จำนวน 2 คน ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่มีผลการสอบความสามารถภาษาญี่ปุ่น (JPT) คะแนนตั้งแต่ 430 คะแนนแต่ไม่เกิน 525 คะแนน (JPT 日本語能力試験, n.d.) จำนวน 2 คน และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่มีคุณสมบัติมีจำนวนชั่วโมงเรียนระหว่าง 450-600 ชั่วโมงผ่านการเรียนคันจิอย่างน้อย 600 อักขร จำนวนคำศัพท์อย่างน้อย 3,000 คำ⁴ จำนวน 6 คน รวมจำนวนกลุ่มเป้าหมายจำนวน 10 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

แหล่งข้อมูลของคำศัพท์

แหล่งข้อมูลคือคลังข้อมูลคำศัพท์คันจิจำนวน 300 คำ และคันจิประเภทเคเซโมจิที่ประกอบด้วยส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน 50 เครื่องหมาย รายละเอียดการได้มาของแหล่งข้อมูลนำเสนอด้านล่างนี้

คำเดี่ยว

- (1) คันจิประเภทเคเซโมจิ⁵ (形声文字) และคำคันจิ 2 อักขร ที่ประกอบด้วยส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน (音符) จำนวน 124 เครื่องหมาย โดยนำมาจาก 加納 (1993) จำนวน 50 เครื่องหมาย
- (2) คำที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายที่ชัดเจนอ้างอิงจาก 川上 (2018)⁶ จำนวน 40 คำ
- (3) คำอาการนามอ้างอิงจากคำอาการนาม 200 คำ ที่มีความถี่การใช้สูงจาก 陳 (2022) จำนวน 60 คำ

คำประสมและคำประสม

คัดคำจากหนังสือ ตำรา และคู่มือเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับชั้นกลางและสูงจำนวน 12 เล่ม (2000 คำศัพท์ JLPT N3, GO JLPT N3, 2500 ศัพท์ JLPT N2, TRY เตรียมสอบวัดระดับ JLPT N3, 日本語能力試験対策日本語総まとめN3文法, 新しい日本語能力試験N2対策完全文法N2, 日本語能力試験直前対策文

⁴ ตั้งแต่เปลี่ยนการสอบวัดระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นเป็น 5 ระดับ ไม่มีการประกาศจำนวนชั่วโมงเรียน จำนวนคำ และจำนวนคันจิในแต่ละระดับ แหล่งข้อมูลส่วนใหญ่ นำจำนวนชั่วโมงเรียน จำนวนคำ และจำนวนคันจิในแต่ละระดับของการสอบวัดระดับฯ แบบเก่าที่มีการประกาศมาเป็นเกณฑ์ในการกำหนด คุณสมบัติข้างต้นสังเคราะห์จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น 日本語教師コトハジメ (2022) และ ルネサンス日本語学院 (2020)

⁵ หลายแหล่งข้อมูลระบุตรงกันว่าเคเซโมจิเป็นคันจิที่มีจำนวนมากที่สุด เช่น 笹原 (2020, p. 45)

⁶ ในงานของณัฏฐิรา ทับทิม (2567) นำข้อมูลของ川上 (2018) มาทวนสอบกับผู้ใช้ภาษาญี่ปุ่นชาวไทยได้ฐานข้อมูลคำประสมคันจิ 2 อักขรที่มีความชัดเจนของความสัมพันธ์ทางความหมายที่มีแนวโน้มเหมือนกับกรณีสอบถามกับคนญี่ปุ่น

字・語彙2級, J-bridge, 課題達成のプロセスで学ぶビジネスコミュニケーション, 日本旅行事情自然と地方文化, 日本生活事情, 新聞で学ぶ日本語: 読んで話す現代の日本) จำนวน 200 คำ แยกออกเป็นคำประสม 100 คำและคำประสม 100 คำ

เกณฑ์การคัดเลือกคำประสมอ้างอิงจาก小林ほか(1995) ซึ่งแบ่งตามความสัมพันธ์ภายในคำของคำประสมได้แก่

(1) ส่วนเติมเต็มความหมาย (補足) ประกอบด้วย

- 1) 体言名詞 + 動名詞 (คำนามทั่วไป + คำอาการนาม) เช่น 政治改革
- 2) 体言名詞 + 形容名詞 (คำนามทั่วไป + คำนามที่มีคุณลักษณะแบบคำคุณศัพท์) เช่น 過剰在庫
- 3) 動名詞 + 形容名詞 (คำอาการนาม + คำนามที่มีคุณลักษณะแบบคำคุณศัพท์) เช่น 実現可能

(2) การขยายภาคแสดง (連用修飾) ประกอบด้วย

- 1) 形容名詞 + 動名詞 (คำนามที่มีคุณลักษณะแบบคำคุณศัพท์ + คำอาการนาม) เช่น 新規開店
- 2) 動名詞 + 動名詞 (คำอาการนาม + คำอาการนาม) เช่น 徐行運転

(3) การขยายคำนาม (連体修飾) ประกอบด้วย

- 1) 形容名詞 + 体言名詞 (คำนามที่มีคุณลักษณะแบบคำคุณศัพท์ + คำนามทั่วไป) เช่น 異常事態
- 2) 動名詞 + 体言名詞 (คำอาการนาม + คำนามทั่วไป) เช่น 影響因子
- 3) 体言名詞 + 体言名詞 (คำนามทั่วไป + คำนามทั่วไป) เช่น 外科病院

การคัดเลือกคำศัพท์คันจิจากกรอบคำศัพท์คันจิ 300 คำ เพื่อใช้ในแบบฝึกหัดอ้างอิงความถี่การใช้จริงจากคลังข้อมูลภาษามหาวิทยาลัยชิคาโก (NLT) ประเด็นความถี่ของคำและหน่วยคำมีผลต่อการรับรู้โครงสร้างหน่วยคำซึ่งถูกกล่าวถึงใน Carlisle (2003, p. 324) นอกจากความถี่ของคำและหน่วยคำมีผลต่อการรับรู้โครงสร้างหน่วยคำแล้วความชัดเจนทางความหมายยังส่งผลต่อการรับรู้โครงสร้างหน่วยคำด้วยเช่นกัน (Carlisle, 2003, p. 327) งานนี้จึงเลือกคำคันจิ 2 อักขรที่มีความชัดเจนของความสัมพันธ์ทางความหมายจากงานของ 川上 (2018) มาออกแบบแบบฝึกหัดและเกณฑ์การแบ่งคำประสมของ小林ほか (1995) ถูกนำเสนอในแบบฝึกหัด เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในคำของคำประสมเพราะมีการระบุชนิดคำที่ปรากฏร่วมกันอย่างชัดเจน

เครื่องมือในการวิจัย

1. แบบทดสอบก่อนและหลังเพื่อวัดความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ
2. แบบสอบถามความคิดเห็นต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ

ขั้นตอนการพัฒนาแบบทดสอบวัดความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ

- (1) ออกแบบแบบทดสอบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ จำนวน 69 ข้อ จำนวนเป้าหมาย 30 ข้อ โดยแหล่งข้อมูลของคำศัพท์และเกณฑ์การคัดเลือกเป็นแหล่งข้อมูลและเกณฑ์เดียวกับแบบฝึกหัด
- (2) ผลการประเมินความตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบวัดความตระหนักรู้เรื่องระบบคำก่อนและหลังใช้แบบฝึกหัดโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน⁷ พบว่าแบบทดสอบคำเดียว 3 ข้อมีความตรงเชิงเนื้อหาไม่เป็นไปตาม

⁷ ทั้ง 3 ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาญี่ปุ่นและการสอนภาษาญี่ปุ่น มีประสบการณ์การศึกษา ณ ประเทศญี่ปุ่น

เกณฑ์ (เกณฑ์คือตั้งแต่ 0.50-1.00) โดยผู้วิจัยได้ปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

(3) นำแบบทดสอบไปทดลองหาคุณภาพกับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 8 คน ผลการทดสอบกับกลุ่มทดลอง จำนวนข้อสอบ 69 ข้อ มีข้อที่ผ่านเกณฑ์ ความยาก (ค่าที่ใช้ได้ระหว่าง 0.20-0.80) และค่าอำนาจจำแนก (ค่าอำนาจจำแนกอยู่ที่ 0.20-1.00) จำนวน 30 ข้อ และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบโดยใช้สูตร KR-20 ได้ค่า 0.94 (ค่าที่เหมาะสมคือระหว่าง 0.00-1.00)

(4) ปรับปรุงแบบทดสอบและนำไปใช้จริงเป็นแบบทดสอบก่อนใช้แบบฝึกหัดและแบบทดสอบหลังใช้แบบฝึกหัด (เป็นแบบทดสอบเดียวกัน) แบบทดสอบแบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ คือแบบทดสอบเรื่องคำเดี่ยวจำนวน 16 ข้อ แบบทดสอบเรื่องคำประสมจำนวน 8 ข้อ และแบบทดสอบเรื่องคำประสมจำนวน 6 ข้อ รวม 30 ข้อ แต่ละส่วนมีแบบทดสอบย่อยเพื่อวัดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับความเข้าใจ (รู้และแยกแยะ) ลักษณะแบบทดสอบจำนวน 30 ข้อ มีลักษณะตามรูปที่ 1 (A-I) โดยแต่ละลักษณะแบบทดสอบ (A-I) สอดคล้องกับลักษณะของแบบฝึกหัดซึ่งยกตัวอย่างไว้ในส่วนอภิปรายผล

ขั้นตอนการพัฒนาแบบสอบถามความคิดเห็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่สร้างด้วยการกระตุ้นความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ

(1) ออกแบบแบบสอบถามความคิดเห็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่น ที่สร้างด้วยการกระตุ้นความตระหนักรู้เรื่องระบบคำโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า Rating Scale ตามแบบของลิเคิร์ท (Likert Scale)

(2) นำแบบสอบถามไปทดลองหาคุณภาพกับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 8 คน

(3) นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้มาตรวจให้คะแนน และดำเนินการหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบัค (Cronbach's Alpha Coefficient) (Cronbach, 1990 อ้างถึงในพวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540) ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ 0.75 ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาไม่ต่ำกว่า 0.7 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่มีความเชื่อถือได้ ข้อคำถามทั้งหมด 13 ข้อ โดยข้อคำถามที่ 2-7 สัมพันธ์กับแบบทดสอบส่วนที่ 1 (คำเดี่ยว) ข้อคำถามที่ 8-9 สัมพันธ์กับแบบทดสอบส่วนที่ 2 (คำประสม) และข้อคำถามที่ 10-11 สัมพันธ์กับแบบทดสอบส่วนที่ 3 (คำประสม)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ครั้ง รวมระยะเวลา 2 วัน (วันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2567) เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ให้ความร่วมมืออยู่ต่างสถาบันและมีบางส่วนฝึกงานต่างจังหวัด จึงเก็บรวบรวมข้อมูลแบบออนไลน์จำนวน 7 คน และแบบออนไลน์จำนวน 3 คน โดยเริ่มจากการให้ทำแบบทดสอบก่อนใช้แบบฝึกหัด (40 นาที) ฝึกทำแบบฝึกหัดคำเดี่ยว 6 แบบฝึกหัดจำนวนรวม 54 ข้อ (90 นาที) แบบฝึกหัดคำประสม 5 แบบฝึกหัดจำนวนรวม 57 ข้อ (90 นาที) และแบบฝึกหัดคำประสม 4 แบบฝึกหัดจำนวนรวม 39 ข้อ (60 นาที) ทำในช่วงเวลาเรียน ผู้วิจัยตรวจสอบว่าทุกคนทำแบบฝึกหัดเสร็จโดยการให้กลุ่มตัวอย่างส่งแบบฝึกหัดให้ดู เมื่อยืนยันว่ากลุ่มตัวอย่างทำเสร็จทุกข้อจึงเฉลยแบบฝึกหัดพร้อมอธิบายเหตุผลของคำตอบที่ถูก หลังจากนั้นจึงทำแบบทดสอบหลังใช้แบบฝึกหัด (40 นาที) และทำแบบสอบถามความคิดเห็น (10 นาที)

ผลการวิจัย

การเปรียบเทียบความตระหนักรู้เรื่องระบบคำของผู้เรียนหลังใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำโดยใช้แบบทดสอบวัดความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ จำนวน 30 ข้อ 30 คะแนน ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาและหาคุณภาพตามที่รายงานไว้ข้างต้นนำเสนอผลด้วยค่าสถิติทดสอบทีหรือ T-Test ได้ดังนี้

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติทดสอบที และระดับนัยสำคัญทางสถิติ

	Mean	S.D.	ค่าเฉลี่ยของผลต่าง	S.D. ค่าเฉลี่ยของผลต่าง	t	df	Sig 1 tailed
ก่อนเรียน	20.70	3.860	4.50	3.308	4.301*	9	0.001
หลังเรียน	25.20	2.616					

จากตารางที่ 1 พบว่าการทดสอบคะแนนของกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนก่อนใช้แบบฝึกหัดเฉลี่ยเท่ากับ 20.70 คะแนนและมีคะแนนหลังใช้เฉลี่ยเท่ากับ 25.20 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนสอบทั้งสองครั้งพบว่า คะแนนสอบหลังใช้แบบฝึกหัดสูงกว่าก่อนใช้แบบฝึกหัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 2 ผลความคิดเห็นของผู้เรียนต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่น

ลำดับ	รายการคำถาม	$\bar{x}$	S.D.	การแปลค่า ความคิดเห็น
1	ผู้เรียนเคยใช้ความรู้เรื่องระบบคำ (หน่วยคำ โครงสร้างและรูปแบบของคำ) ใน การเรียนรู้คำศัพท์มาก่อน (ก่อนใช้แบบฝึกหัดนี้)	2.20	1.14	ไม่เห็นด้วย
2	ผู้เรียนรู้จักส่วนประกอบคันจิกับเสียงอ่านของคันจิ <u>ก่อน</u> ใช้แบบฝึกหัดนี้	2.40	1.51	ไม่เห็นด้วย
3	ผู้เรียนรู้จักส่วนประกอบคันจิกับเสียงอ่านของคันจิมากขึ้น <u>หลัง</u> ใช้แบบฝึกหัด	4.50	0.53	เห็นด้วย
4	ผู้เรียนรู้ความสัมพันธ์ภายในคำเดี่ยวและใช้ในการคาดเดาความหมาย คำคันจิ 2 อักษรที่เป็นคำเดี่ยว <u>ก่อน</u> ใช้แบบฝึกหัด	2.10	0.74	ไม่เห็นด้วย
5	ผู้เรียนรู้ความสัมพันธ์ภายในคำเดี่ยวและใช้ในการคาดเดาความหมาย คำคันจิ 2 อักษรที่เป็นคำเดี่ยวมากขึ้น <u>หลัง</u> ใช้แบบฝึกหัด	4.10	0.57	เห็นด้วย
6	ผู้เรียนแยกแยะการใช้ระหว่างคำนามทั่วไปกับคำอาการนาม <u>ก่อน</u> ใช้แบบฝึกหัด	1.90	1.29	ไม่เห็นด้วย
7	ผู้เรียนแยกแยะการใช้ระหว่างคำนามทั่วไปกับคำอาการนามได้มากขึ้น <u>หลัง</u> ใช้แบบฝึกหัด	3.90	0.74	เห็นด้วย
8	ผู้เรียนแยกแยะได้ว่าหน่วยคำใดเป็นหน่วยคำเติมหน้าคำหรือหน่วย คำเติมหลังคำ <u>ก่อน</u> ใช้แบบฝึกหัด	2.30	1.25	ไม่เห็นด้วย
9	ผู้เรียนแยกแยะได้ว่าหน่วยคำใดเป็นหน่วยคำเติมหน้าคำหรือหน่วย คำเติมหลังคำมากขึ้น <u>หลัง</u> ใช้แบบฝึกหัด	4.40	0.70	เห็นด้วย

ลำดับ	รายการคำถาม	$\bar{x}$	S.D.	การแปลค่า ความคิดเห็น
10	ผู้เรียนรู้และเข้าใจโครงสร้างภายในคำของคำประสม (ส่วนเติมเต็ม ความหมาย การขยายภาคแสดง การขยายคำนาม) <u>ก่อน</u> ใช้แบบฝึกหัด	1.70	1.06	ไม่เห็นด้วย
11	ผู้เรียนรู้และเข้าใจโครงสร้างภายในคำของคำประสม (ส่วนเติมเต็ม ความหมาย การขยายภาคแสดง การขยายคำนาม) <u>หลัง</u> ใช้แบบฝึกหัด	3.90	0.32	เห็นด้วย
12	แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นช่วยสร้างความตระหนักรู้ (รู้ เข้าใจ แยกแยะ) เกี่ยวกับคำเดี่ยว คำประสม และคำประสม	4.30	0.82	เห็นด้วย
13	หลังใช้แบบฝึกหัดผู้เรียนมั่นใจมากขึ้นว่าจะสามารถคาดเดาความหมาย คำศัพท์ได้	4.10	0.32	เห็นด้วย
	รวม	3.22	0.8	

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เรียนต่อแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำใช้เกณฑ์การแปลความหมายคือ 4.51-5.00 เห็นด้วยอย่างยิ่ง 3.51-4.50 เห็นด้วย 2.51-3.50 ไม่แน่ใจ 1.51-2.50 ไม่เห็นด้วย และ 1.00-1.50 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (บุญชม ศรีสะอาด, 2556, น. 121)

จากผลตารางที่ 2 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าก่อนใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องส่วนประกอบคันจิกับเสียงอ่าน คำเดี่ยว คำประสม และคำประสมอย่างเพียงพอจึงทำให้ผลค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเป็นไปในทิศทาง “ไม่เห็นด้วย” กับรายการความคิดเห็น ในขณะที่หลังการใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ ผู้เรียนส่วนใหญ่ประเมินความคิดเห็นในทิศทาง “เห็นด้วย” กับรายการความคิดเห็นในแต่ละข้อที่สอบถามเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ และการแยกแยะหลังการใช้ ทั้งนี้เมื่อสังเกตค่า S.D. ของรายการคำถามที่มีความคิดเห็น “เห็นด้วย” มีการกระจายของข้อมูลต่ำหรือกล่าวได้ว่ามีความคิดเห็นที่เหมือนกันหรือสอดคล้องกัน (ค่าการกระจายตัวของข้อมูลที่ออกห่างจากค่าเฉลี่ยกลางของข้อมูล ค่ายิ่งมากแสดงว่ามีการแปรปรวนหรือการกระจายของข้อมูลสูง⁸)

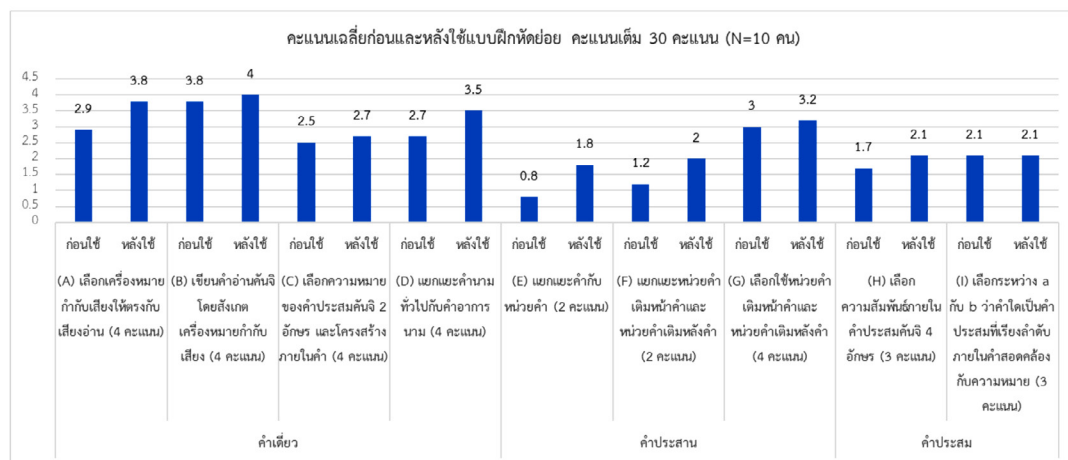
ในขณะที่ค่า S.D. ของรายการคำถามที่มีความคิดเห็น “ไม่เห็นด้วย” ส่วนใหญ่การกระจายของข้อมูลสูงหรือกล่าวได้ว่ามีความคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกันค่อนข้างสูง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้เรียนไม่มั่นใจว่าตนเองเคยเรียนส่วนประกอบคันจิกับเสียงอ่าน คำเดี่ยว คำประสม และคำประสมมาก่อนหรือไม่ ข้อมูลเชิงสถิตินี้ทำให้อนุมานได้ว่ามีแนวโน้มที่ผู้เรียนไม่เคยเรียนรู้เรื่องระบบคำอย่างเป็นระบบมาก่อนจึงทำให้ตอบอย่างไม่มั่นใจ หรือแม้ว่าเคยเรียนแต่อาจเป็นการเรียนที่ไม่เป็นระบบ จึงตอบลักษณะที่มีการกระจายของข้อมูลซึ่งแสดงถึงความไม่แน่ใจ และความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน เมื่อเทียบกับค่า S.D. หลังเรียนจึงเห็นความต่างได้ชัดเจนว่าเมื่อผู้เรียนใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำแล้วทำให้ผู้เรียนเข้าใจและแยกแยะคำได้ดีขึ้น

แบบฝึกหัดที่ทำให้ผู้เรียนตระหนักรู้มากที่สุดเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยสามารถอ้างอิงจากผลแสดงความคิดเห็นได้ดังนี้ แบบฝึกหัดคำเดี่ยวเรื่องส่วนประกอบคันจิกับเสียงอ่านของคันจิ ($\bar{x}$ = 4.50) แบบฝึกหัด

⁸ การแปลค่าการวัดการกระจายของข้อมูลด้วยค่า S.D. อ้างอิงประคอง กรมสวัสดิ (2542, น. 71)

คำประสมเรื่องหน่วยคำเดิมหน้าคำและหน่วยคำเดิมหลังคำ ($\bar{x}=4.40$) แบบฝึกหัดคำเดียวเรื่อง ความหมายของคำคันจิ 2 อักษรและโครงสร้างภายในคำ ($\bar{x}=4.10$) และน้อยที่สุดคือแบบฝึกหัดคำเดียวเรื่อง คำนามทั่วไปกับคำอาการนาม และคำประสมเรื่องโครงสร้างภายในคำของคำประสม (ส่วนเดิมเพิ่มความหมาย การขยายภาคแสดง การขยายคำนาม) ที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{x}= 3.90$)

รูปที่ 1 แสดงคะแนนแบบทดสอบรายข้อย่อย A-D คือแบบทดสอบคำเดียว E-G คือแบบทดสอบคำประสม และ H-I คือแบบทดสอบคำประสม

รูปที่ 1 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังใช้แบบฝึกหัดย่อย

จากรูปที่ 1 จะเห็นว่าหลังจากใช้แบบฝึกหัดคำเดียวและคำประสม คะแนนสอบหลังใช้แบบฝึกหัดสูงขึ้นมากกว่าก่อนใช้แบบฝึกหัด (ตามกราฟในรูปที่ 1) ในกรณีแบบฝึกหัดคำเดียว ความตระหนักรู้เรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านมีร้อยละการเพิ่มขึ้นของคะแนนมากที่สุดจากคะแนนเฉลี่ย 2.9 คะแนนเป็น 3.8 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 31 (0.9 คะแนน) ที่เพิ่มขึ้นและมีความสอดคล้องกับผลความคิดเห็นในตารางที่ 2 โดยแบบฝึกหัดคำเดียวเรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นที่ว่าผู้เรียนตระหนักรู้มากขึ้นหลังใช้แบบฝึกหัดมากที่สุด ($\bar{x}=4.50$) ส่วนแบบฝึกหัดคำประสม ความตระหนักรู้เรื่องคำกับหน่วยคำมีร้อยละการเพิ่มขึ้นของคะแนนมากที่สุดจากคะแนนเฉลี่ย 0.8 คะแนนเป็น 1.8 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 125 (1 คะแนน) ที่เพิ่มขึ้น และมีความสอดคล้องกับผลความคิดเห็นในตารางที่ 2 โดยแบบฝึกหัดคำประสมเรื่องหน่วยคำเดิมหน้าคำและหน่วยคำเดิมหลังคำมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นที่ว่าผู้เรียนตระหนักรู้มากขึ้นหลังใช้แบบฝึกหัดมากที่สุด ($\bar{x}=4.40$) ในส่วนของแบบฝึกหัดคำประสมมีเพียงความตระหนักรู้เรื่องความสัมพันธ์ภายในคำประสมคันจิ 4 อักษรเท่านั้นที่มีคะแนนหลังใช้แบบฝึกหัดเพิ่มขึ้นคือจากคะแนนเฉลี่ย 1.7 คะแนนเป็น 2.1 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 23.5 (0.4 คะแนน) ส่วนความตระหนักรู้เรื่องการเรียงลำดับคำประสมคันจิ 4 อักษรตามความสัมพันธ์ภายในคำไม่มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนน อาจกล่าวได้ว่าแบบฝึกหัดย่อยนี้ยังไมสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนซึ่งมีความสอดคล้องกับผลความคิดเห็นในตารางที่ 2 โดยแบบฝึกหัดคำประสมมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นที่ว่าผู้เรียนตระหนักรู้มากขึ้นหลังใช้แบบฝึกหัดน้อยที่สุด ($\bar{x}= 3.90$) จากผลการวิจัยทั้ง 2 วัตถุประสงค์ต่างให้ผลไปในทิศทางเดียวกันคือผู้เรียนมีความตระหนักรู้เรื่องระบบคำในภาพรวมมากขึ้นหลังใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ

อภิปรายผล

การนำแหล่งข้อมูล ทฤษฎีเกี่ยวกับคำเดียว (คำคันจิ 2 ตัวอักษร) คำประสม และคำประสมต่าง ๆ เป็นแนวทางการออกแบบแบบฝึกหัดช่วยกระตุ้นความตระหนักรู้ของผู้เรียนต่อระบบคำได้ เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบคำ ความรู้ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับคำคันจิ 2 อักษร คือ ความรู้เรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านเพื่อประโยชน์ในการคาดเดาคำอ่านและความรู้เรื่องความหมายของคำจากการคาดเดาความหมายจากคันจิที่เป็นส่วนประกอบและความสัมพันธ์ภายในคำระหว่างคันจิที่มาประสมกัน ส่วนทฤษฎีคำอาการนามเป็นประโยชน์ต่อการคาดเดาความหมายของคำประสมที่มีคำอาการนามเป็นส่วนประกอบ การกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักว่าคำนามมีคำประสมคำอาการนามที่สามารถปรากฏร่วมกับหน่วยคำเดิมหลังคำ 「-する」 จะเป็นประโยชน์ต่อการแปลความหมายคำประสม

การออกแบบแบบฝึกหัดด้วยข้อมูลและทฤษฎีเหล่านี้เป็นการออกแบบที่นำลักษณะคำ (เสียงอ่าน โครงสร้างภายในคำที่นำไปสู่การคาดเดาความหมาย) มาเป็นแนวทางการออกแบบ เมื่อผู้เรียนทำแบบฝึกหัดผู้เรียนจะได้เรียนรู้ข้อมูลและทฤษฎีเหล่านี้โดยการทำซ้ำผ่านแบบฝึกหัดแต่ละข้อและในระหว่างการทำแบบฝึกหัดผู้เรียนจะได้เรียนรู้ทั้งข้อมูลด้านความหมายและข้อมูลไวยากรณ์เนื่องจากทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาออกแบบแบบฝึกหัดมีความเกี่ยวพันทั้งมิติความหมายและไวยากรณ์ เช่น ประเด็นไวยากรณ์ในกรณีคำอาการนามกับหน่วยคำเดิมหลังคำ 「-する」 หรือประเด็นความหมายในกรณีการเดาความหมายคำคันจิ 2 อักษร คำประสม และคำประสมจากคำสื่อกลางหรือคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำ จากหน่วยคำเดิมและจากคำที่มาประสมกัน อภิปรายประสิทธิภาพของแต่ละรายแบบฝึกหัดต่อผลความตระหนักรู้หลังใช้แบบฝึกหัดได้ดังนี้ (เนื่องจากข้อจำกัดของหน้ากระดาษจึงนำเสนอแบบฝึกหัดบางส่วน)

คำเดียว ส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน

การออกแบบแบบฝึกหัดใช้หลักการให้ผู้เรียนตระหนักรู้ว่าในคันจิประเภทเคโซโมจิจะมีส่วนที่เรียกว่า “ส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน” เป็นส่วนของคันจิที่แสดงเสียงอ่านของคันจิ และนำเสนอแบบฝึกหัดที่แสดงกลุ่มคำคันจิ 2 อักษรที่มีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านเหมือนกัน เช่น ตัวอย่างแบบฝึกหัด (1) และ (2) ดังนี้

แบบฝึกหัด (1) ส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน (音符)

1. เลือกเสียงอ่านของส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านที่เหมาะสม (เฉลย (b) か)

(1) 「可」 (a) なに (b) か (c) か<

แบบฝึกหัด (2) อักษรคันจิที่ประสมเป็นคันจิ 2 อักษรต่อไปนี้มีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านเพื่อช่วยการอ่านร่วมกัน ส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านคืออะไร จงเขียนในช่องว่าง และเลือกเสียงอ่านของส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านระหว่าง (a) กับ (b) (เฉลย (b) けい; (音符) 聖)

- (1) 軽視 (การดูถูกดูแคลน) 軽症 (อาการไม่รุนแรง) 径路 (ครรลอง กระบวนการ)

経験 (ประสบการณ์) 経済 (เศรษฐกิจ) 経営 (การบริหาร) 軽蔑 (การดูถูกเหยียดหยาม)

(a) け (b) けい (音符) _____

ในลำดับถัดมาของแบบฝึกหัดได้นำเสนอแบบฝึกหัดเขียนคำอ่านของคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำคันจิ 2 อักษร โดยนำเสนอคู่คำคันจิ 2 อักษรที่มีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านเหมือนกัน เพื่อกระตุ้นผู้เรียนให้มีความรู้เรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านมาใช้และสร้างความตระหนักว่าหากมีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน

เหมือนกัน แม้จะเป็นคันจิที่แตกต่างกันและประสมกับคันจิในรูปคำคันจิ 2 อักษรแตกต่างกันแต่อ่านออกเสียงเหมือนกันเช่นแบบฝึกหัด (3)

แบบฝึกหัด (3) ระบุเสียงอ่านของอักษรคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำคันจิต่อไปนี้ (เฉลย か<、か<ん; (音符) 各、官

	คำประสมคันจิ	เสียงอ่าน	ความหมาย
1	資格	し _____	คุณสมบัติ
2	閣議	_____ ぎ	ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี
3	宣学	_____ か<	โรงเรียนรัฐบาล
4	館外	_____ か<い	นอกอาคาร

ลักษณะแบบฝึกหัดส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านในวิจัยนี้มีส่วนที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับ ‘宮下 (まゐ) (2017; 2019) ในส่วนของแบบฝึกหัด (2) ได้แนวคิดการออกแบบแบบฝึกหัดมาจาก ‘宮下 (まゐ) (2017; 2019) แต่มีความแตกต่างคือใน ‘宮下 (まゐ) (2017; 2019) ให้เฉพาะรายการคันจิที่มีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านเหมือนกัน แต่ในงานวิจัยนี้ให้รายการเป็นคำคันจิ 2 อักษร พร้อมความหมายภาษาไทยและเป็นคำศัพท์ที่คัดมาจากหนังสือเรียนเพื่อสอบวัดระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น ทั้งนี้ไม่พบแบบฝึกหัดลักษณะแบบแบบฝึกหัด (1) และ (3) ใน ‘宮下 (まゐ) (2017; 2019) และยังมีความแตกต่างคือในงานวิจัยนี้นำส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านจากงานวิจัยของ 加納 (1993) เพิ่มเติมจากส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านในหนังสือของ ‘宮下 (まゐ) (2017; 2019) จึงมีจำนวนส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านที่หลากหลายและสามารถคัดเลือกส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านที่มีคันจิสมาชิกจำนวนมากออกแบบเป็นแบบฝึกหัดได้

ทั้งนี้งานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ศึกษากลยุทธ์การเรียนรู้คันจิของผู้เรียนชาวไทย เช่น คมภิโกะ มิซึมะ และยุพกา พุฒิม่า (2561⁹) พบกลยุทธ์การเรียนรู้ที่มีความสามารถสูงใช้คือ การเชื่อมโยงคันจิตัวใหม่ที่เรียนกับคันจิตัวที่มีเสียงอ่านเหมือนกัน อาจกล่าวได้ว่ากลยุทธ์ดังกล่าวเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาทักษะการอ่านคันจิของผู้เรียนที่มีความสามารถสูง การพัฒนาแบบฝึกหัดที่ช่วยกระตุ้นความตระหนักรู้เรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่าน เช่น แบบฝึกหัด (1)-(3) ในงานวิจัยนี้จะป็นทางลัดให้ผู้เรียนในทุกระดับความสามารถสามารถสังเกตคันจิ หรือคำคันจิที่พบว่ามีส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านและนำไปสู่การอ่านคันจิหรือคำศัพท์คันจิที่ถูกต้องมากขึ้น

จากการออกแบบแบบฝึกหัดในเรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านข้างต้นทำให้คะแนนเฉลี่ยการใช้แบบฝึกหัดส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านหลังใช้แบบฝึกหัดสูงกว่าก่อนใช้ตามรูปที่ 1 การกระตุ้นให้ผู้เรียนสังเกตส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านมีส่วนทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ว่าคันจิและคำคันจิ 2 อักษรหลายคำสามารถใช้ความรู้เรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านมาประยุกต์ใช้ในการคาดเดาเสียงอ่านได้

คำเตี่ยว ความหมายของคำคันจิ 2 อักษร และโครงสร้างภายในคำ การออกแบบแบบฝึกหัดใช้หลักการให้ผู้เรียนตระหนักรู้ว่าสามารถคาดเดาความหมายของคำคันจิ 2 อักษรจากคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำได้ โดยแต่ละคันจิที่เป็นส่วนประกอบถูกใช้เป็นคำในภาษาญี่ปุ่น หรืออ่านแบบคุนโยมิมาก่อนโดยส่วนใหญ่จะพบในการเรียนภาษาญี่ปุ่นในระดับชั้นต้นมาก่อน เช่น แบบฝึกหัด (4) ด้านล่างที่มีคำสื่อกลาง (คำที่ถูกเชื่อมโยงไปสู่ความหมายของ

⁹ ศึกษากับผู้เรียนระดับกลาง (N3-N2)

คำคันจิ 2 อักษร (本多, 2022)) เป็นคำที่เรียนผ่านมาแล้วในระดับชั้นต้น เช่น คำว่า ちから (力) หรือ すべて (全て) ซึ่งสามารถเชื่อมโยงความหมายกับคำคันจิ 2 อักษร 全力ได้ คำคันจิ 2 อักษรนำมาจาก 川上 (2018) ซึ่งทุกคำประกอบจากอักษรคันจิที่ใช้ในการเรียนการสอนรวมจำนวน 881 อักษร ซึ่งเป็นอักษรคันจิที่นำมาจาก อักษรคันจิที่ใช้ในชีวิตประจำวัน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำส่อกลางและความชัดเจนของความสัมพันธ์ทางความหมาย ระหว่างคำคันจิ 2 อักษรกับคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำมีจำนวนมาก เช่น 桑原 (2009, 2012, 2013) และ 本多 (2017) แต่จากการศึกษายังไม่พบงานวิจัยที่นำแนวคิดเรื่องคำส่อกลางและโครงสร้างภายในคำมาเป็นหลักในการ ออกแบบแบบฝึกหัด นอกจากนี้ในแบบฝึกหัดยังให้ข้อมูลโครงสร้างภายในคำคันจิ 2 อักษรประกอบการพิจารณา การเดาความหมาย (คอลัมน์ด้านขวาในแบบฝึกหัดที่ 4)

แบบฝึกหัด (4) คาดเดาความหมายของคำต่อไปนี้โดยพิจารณาจากข้อมูล “คำส่อกลาง” และ “ความสัมพันธ์ ระหว่างคันจิภายในคำ”

(2) 全力 (ぜんりょく) (เฉลย คือ เต็มกำลัง สุดความสามารถ)

	全	力	ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง
คำส่อกลาง (仲介語)	全て (すべて)	力 (ちから)	C. ความสัมพันธ์แบบขยายคำนาม (A+N)
	ทั้งหมด	แรง กำลัง อำนาจ ความสามารถ	あるだけ全部の力

จากการออกแบบแบบฝึกหัดคำเดียวในเรื่องความหมายของคำคันจิ 2 อักษร และโครงสร้างภายในคำข้างต้น ทำให้คะแนนเฉลี่ยการใช้แบบฝึกหัด (4) ความหมายของคำคันจิ 2 อักษร และโครงสร้างภายในคำหลังใช้สูงกว่า ก่อนใช้ตามรูปที่ 1 การกระตุ้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงถึงคำส่อกลางที่เคยเรียนมาก่อนหน้า และข้อมูลโครงสร้างภายใน คำมีส่วนทำให้ผู้เรียนคาดเดาความหมายได้ดีขึ้น

ผลการวิจัยในประเด็นการพัฒนาแบบฝึกหัดคำเดียว ความหมายของคำคันจิ 2 อักษรที่ให้หลักการในการ คาดเดาความหมายของคำคันจิ 2 อักษรจากคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำนั้นอาจกล่าวได้ว่าสอดคล้องกับผล การวิจัยกลยุทธ์การเรียนรู้คันจิของผู้เรียนในประเด็นการคาดเดาความหมาย (นัฏฐนันท์ กิจจาเกษมกุลและพัชรพร แก้วกฤษฎาภรณ์, 2565; 渡部, 2015) ที่พบว่าผู้เรียนใช้กลยุทธ์คาดเดาความหมายคำศัพท์จากคันจิตัวอื่นที่ปรากฏ ร่วม แต่กลยุทธ์ที่ค้นพบนั้นเป็นกลยุทธ์ที่ผู้เรียนบางคนใช้ ไม่ใช่ผู้เรียนทุกคนใช้จึงอาจอนุมานได้ว่าผู้เรียนบางคน จากบางสถาบันอาจไม่ได้ผ่านการกระตุ้นให้ตระหนักรู้เรื่องคำส่อกลางและความสัมพันธ์ระหว่างคันจิภายในคำ อย่างเป็นระบบเช่นแบบฝึกหัดที่ได้ถูกออกแบบในงานวิจัยนี้

คำเดียว การแยกแยะคำนามทั่วไปกับคำอาการนาม งานวิจัยนี้อ้างอิงคำอาการนามจากคลังคำอาการนาม 200 คำที่มีความถี่การใช้สูงของ 陳 (2022) เหตุผลในการนำคำอาการนามเป็นเนื้อหาคือเพื่อกระตุ้นความตระหนัก รู้ของผู้เรียนเนื่องจากคำอาการนามมีผลต่อการคาดเดาความหมายของคำ ดังนั้นผู้เรียนจึงควรเข้าใจว่าคำอาการนาม มีลักษณะอย่างไรและคำนามทั่วไปมีลักษณะอย่างไร โดยแบบฝึกหัดที่ออกแบบมีลักษณะให้ผู้เรียนแยกแยะคำที่ สามารถใช้กับหน่วยคำเดิมหลังคำ 「-する」 ได้ และเพื่อให้แยกแยะความแตกต่างระหว่างคำอาการนามกับคำนาม ทั่วไปได้จึงออกแบบแบบฝึกหัดให้สังเกตการใช้ในประโยคที่ใช้ในโครงสร้างใดได้ มีความเหมือนและแตกต่างกัน ในโครงสร้างใด โดยโครงสร้างการใช้ในประโยคที่ว่าคำอาการนามสามารถปรากฏร่วมกับหน่วยคำเดิมหลังคำ 「-する」 อ้างอิงจาก影山 (1993) และ 小林 (2004) ตัวอย่างแบบฝึกหัด (5) และ (6)

แบบฝึกหัด (5) คำใดต่อไปนี้เป็นคำอาการนามที่สามารถเติมหน่วยคำเติมหลังคำ「-する」ได้

いし 意志	りよう 利用	あんぜん 安全	じっし 実施	しよう 使用	すいしん 推進	ぞうか 増加	さんか 参加	しつない 室内	ひょうじ 表示
----------	-----------	------------	-----------	-----------	------------	-----------	-----------	------------	------------

เขียนคำตอบ

利用、	する
意志、	✕する

แบบฝึกหัด (6)

(6.2) สังเกตการใช้คำนามทั่วไป 現金และวิเคราะห์ว่ามีการใช้ในรูปแบบใดบ้างเมื่อปรากฏในประโยค

- (1) 実施に行く時は、現金を持っていますと安心です。
(2) 節約のために、毎月の予算を現金で管理しています。
(3) 現金の利点を教えてください。

การแยกแยะคำนามทั่วไปกับคำอาการนามได้จะช่วยให้วิเคราะห์โครงสร้างภายในคำประสมได้ดีขึ้น เนื่องจาก โครงสร้างภายในคำประสมส่งผลต่อการแปลความหมายของคำ เช่น คำต่อไปนี้แม้จะใช้ 自然 ในตำแหน่งเดียวกัน แต่มีสถานะภายในคำที่แตกต่างกัน คำประสมคำแรก 自然 อยู่หน้าคำอาการนาม (保護) จึงมีสถานะเป็นกรรมของคำอาการนาม ส่วนคำที่สอง 自然 อยู่หน้าคำนามทั่วไป (食品) จึงมีสถานะเป็นคำขยายคำนามทั่วไป

自然保護運動 nature conversation movement 自然食品店 natural food store

การนำความรู้เรื่องคำอาการนามมาพัฒนาเป็นแบบฝึกหัดข้างต้นสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาความสามารถในการใช้คำศัพท์คันจิของ 加納 (2000) ที่เสนอให้ใช้โครงข่ายความรู้ซึ่งได้มาจากข้อสังเกตการใช้ผิดของผู้เรียนชาวต่างชาติโดยความรู้เรื่องชนิดของคำศัพท์คันจิ เช่น 熱中 (する) กับ 夢中 (になる) ที่มีลักษณะคำต่างกัน (熱中 เป็นคำอาการนามที่ปรากฏร่วมกับหน่วยคำเติมหลังคำ「-する」ได้ ส่วน 夢中 เป็นคำนามทั่วไปแสดงสภาพ) เป็นหนึ่งในความรู้ที่ควรนำไปฝึกให้ผู้เรียนเรียนรู้

จากการออกแบบแบบฝึกหัดคำเดียวในเรื่องคำอาการนามและคำนามทั่วไปข้างต้นทำให้คะแนนเฉลี่ยการทำแบบทดสอบหลังใช้แบบฝึกหัด (5) และ (6) สูงกว่าก่อนใช้แบบฝึกหัดตามรูปที่ 1 ทั้งนี้แบบฝึกหัดมีลักษณะ 2 ลักษณะใหญ่คือการให้จัดกลุ่มคำที่ปรากฏร่วมกับหน่วยคำเติมหลังคำ「-する」ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ว่าคำนามทั่วไปไม่สามารถปรากฏร่วมกับหน่วยคำเติมหลังคำ「-する」 ส่วนคำอาการนามเป็นคำนามที่แสดงความหมายกิริยาอาการและปรากฏร่วมกับหน่วยคำเติมหลังคำ「-する」ได้และเมื่อผู้เรียนผ่านการเรียนรู้ดังกล่าวในแบบฝึกหัด (5) ผู้เรียนจะได้วิเคราะห์แยกแยะว่าคำอาการนามและคำนามทั่วไปมีวิธีการใช้อย่างไรในประโยค และเห็นความแตกต่างเรื่องการใช้ของคำนาม 2 ประเภทนี้ในแบบฝึกหัด (6) จึงกล่าวได้ว่าการกระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าใจการใช้ในประโยคที่ต่างกันระหว่างคำอาการนามและคำนามทั่วไปช่วยให้ผู้เรียนแยกแยะคำอาการนามกับคำนามทั่วไปได้ดีขึ้นซึ่งจะส่งผลต่อการวิเคราะห์ความหมายคำประสม

คำประสม แบบฝึกหัดคำประสมแบ่งออกเป็น 3 แบบฝึกหัดย่อยคือการแยกแยะคำกับหน่วยคำ การแยกแยะหน่วยคำเติมหน้าคำและหน่วยคำเติมหลังคำ และเลือกใช้หน่วยคำเติมหน้าคำและหน่วยคำเติมหลังคำ

โดยแบบฝึกหัดคำประสมประยুক্তจากแบบทดสอบ Test of Morphological Structure (TMS) ของ Carlisle (2000) แบบฝึกหัดทั้งหมดมีจำนวน 5 แบบฝึกหัด นำเสนอเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

แบบฝึกหัด (1) คำใดมีหน่วยคำเติมหน้าคำ และคำใดมีหน่วยคำเติมหลังคำ เช่น 最優秀・重要性・諸問題
・契約書

แบบฝึกหัด (2) ปรับรูปคำในวงเล็บให้เหมาะสมกับประโยค เลือกว่าหน่วยคำใดเป็นหน่วยคำอิสระที่สามารถนำมาใช้ในประโยคได้

ตัวอย่าง 0. (案内状) どうぞ、家 にあがってください。中を案内します。

แบบฝึกหัด (3) สร้างคำในวงเล็บให้เหมาะสมกับประโยคโดยเติมหน่วยคำเติมหลังคำหรือหน่วยคำเติมหน้าคำ
ตัวอย่าง

ตัวอย่าง 0. (運転) バスの 運転手の 酔っぱらい 運転によって、事故が起きた。

แบบฝึกหัด (4) ประกอบคำให้เป็นคำประสมโดยเลือกหน่วยคำเติมหลังคำดังต่อไปนี้ให้เหมาะสมกับคำนาม
化、性

1. 可能 (ความเป็นไปได้) 2. 近代 (ความทันสมัย)

แบบฝึกหัด (5) ใส่หน่วยคำเติมหลังคำ ให้เหมาะสมกับคำในข้อความต่อไปนี้

(1) 金曜日の夜の居酒屋はいつも会社 _____ でいっぱいです。

a. 屋 b. 士 c. 員

การออกแบบแบบฝึกหัดเริ่มจากการให้ผู้เรียนรู้จักคำประสมในแบบฝึกหัดที่ 1 ผ่านการวิเคราะห์ว่าคำใดมีหน่วยคำเติมหน้าคำและหน่วยคำเติมหลังคำ ในแบบฝึกหัดที่ 2 และ 3 ใช้การกระตุ้นให้แยกแยะคำเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดที่มีความหมายและสามารถนำไปใช้ในประโยคได้เช่นตัวอย่าง 0. (案内状) และใช้การกระตุ้นการสร้างคำให้เป็นคำประสมเช่นตัวอย่าง 0. (運転) และแบบฝึกหัด (4) และ (5) เป็นการฝึกการนำหน่วยคำเติมไปใช้กับคำให้เหมาะสม การนำเสนอคำประสมผ่านแบบฝึกหัดดังกล่าวข้างต้นเป็นการสร้างความเข้าใจถึงประเภทคำประสม กระตุ้นให้จำแนกหน่วยคำเติมหน้าคำหรือหน่วยคำเติมหลังคำ กระตุ้นให้แยกแยะหน่วยคำอิสระกับหน่วยคำไม่อิสระ และกระตุ้นให้สร้างคำจากหน่วยคำอิสระกับหน่วยคำเติม และฝึกให้นำไปใช้ซึ่งสอดคล้องกับระดับการเรียนรู้คือ รู้ เข้าใจ และจำแนกแยกแยะได้ จากการออกแบบแบบฝึกหัดคำประสมข้างต้นทำให้คะแนนเฉลี่ยการทำแบบทดสอบหลังใช้แบบฝึกหัด (1)-(5) สูงกว่าก่อนใช้แบบฝึกหัดตามรูปที่ 1 สอดคล้องกับผลวิจัยของ Carlisle (2000) ที่สรุปว่าความตระหนักรู้เรื่องโครงสร้างของคำสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อความสามารถในการอธิบายคำ (คำประสม คำประสม และคำที่มีการเติมหน่วยคำแสดงบุรุษและพจน์กรณิภาษาอังกฤษ) ในระบบคำ

คำประสม แบบฝึกหัดคำประสมแบ่งออกเป็นแบบฝึกหัดแยกแยะความสัมพันธ์ภายในคำประสมคั่นจ 4 อักษร โดยกำหนดให้เลือกความสัมพันธ์ 3 ความสัมพันธ์ (ABC) ดังต่อไปนี้

A. ส่วนประกอบหน้าเป็นส่วนเติมเต็มความหมายของส่วนประกอบหลัง (ส่วนเติมเต็มความหมาย) (*ส่วนเติมเต็มความหมาย คือ ส่วนประกอบที่ภาคแสดง (คำกริยาหรือคำนามที่มีลักษณะเหมือนคำคุณศัพท์) จำเป็นต้องมีเพื่อให้ความหมายสมบูรณ์ เช่น ✕ 私は作る (หากไม่มีบริบท ประโยคนี้ไม่สมบูรณ์เพราะยังขาดส่วนเติมเต็มความหมาย “กรรม” ของคำกริยา) ✓ 私は料理を作る) หรือคำประสม 研究発表 แยกความสัมพันธ์ได้เป็น 研究を発表する โดย 研究 มีสถานะเป็นกรรมของคำอาการนาม発表)

B. ส่วนประกอบหน้าขยายส่วนประกอบหลังซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นภาคแสดง (การขยายภาคแสดง) (*การขยายภาคแสดง คือ ส่วนประกอบหน้าทำหน้าที่เป็นคำกริยาวิเศษณ์ (บอกเวลา สถานที่ ท่าทาง สภาพ) ขยายคำนามที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นภาคแสดง เช่น 徐行運転 (徐行に運転する) ขับขี่ ๑

C. ส่วนประกอบหน้าทำหน้าที่เสมือนคำคุณศัพท์ขยายส่วนประกอบหลัง (การขยายคำนาม) (*การขยายคำนาม คือ ส่วนประกอบหน้าทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์หรือคำนามแล้วขยายคำนามที่ตามหลัง เช่น 国際会議 (国際の会議))

แบบฝึกหัดแยกแยะความสัมพันธ์ภายในคำประสมคันจิ 4 อักษรข้างต้นแบ่งย่อยเป็น 3 ประเภทย่อยตามความสัมพันธ์ ABC เช่นตัวอย่างแบบฝึกหัด (1) ทั้งนี้มีการให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะคำนามเพื่อประกอบการวิเคราะห์โดยนำหลักเกณฑ์มาจาก小林 (1995) ตามอธิบายไว้ในหัวข้อแหล่งข้อมูลของคำศัพท์

แบบฝึกหัด (1) ประเภท A คือ ส่วนเติมเต็มความหมาย (補足) โดยสังเกตจากคำนามหลักว่าเป็นคำอาการนามหรือคำนามที่มีคุณลักษณะแบบคำคุณศัพท์ (形容名詞) คำใดเป็นคำประสมคันจิ 4 อักษร ประเภทส่วนเติมเต็มความหมาย

じこしょうかい 自己紹介	こうつうじこ 交通事故	けんこうしんだん 健康診断	ねんきんせいど 年金制度	けいきかいふく 景気回復
でんかせいひん 電化製品	じこしゅちょう 自己主張	うんどうぶそく 運動不足	しあいしゅうりょう 試合終了	につけいきぎょう 日系企業

เฉลย 自己紹介、健康診断、景気回復、自己主張、運動不足、試合終了

อีกหนึ่งแบบฝึกหัดย่อยของคำประสมประยุกต์จากแบบฝึกหัดที่เรียกว่า the bee grass test ของ University of Washington (1999) นำมาปรับใช้กับการฝึกคำประสมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจโครงสร้างภายในคำ ตัวอย่างแบบฝึกหัดเช่น

แบบฝึกหัด (4) เลือกคำที่เรียงลำดับสอดคล้องกับความหมายของคำได้ถูกต้อง

ตัวอย่าง 時間帯を区切って、交替で勤務するということはどれですか。(เฉลย b. 交替勤務)

a. 勤務交替

b. 交替勤務

ทั้งนี้จากผลเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังใช้แบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำ คะแนนหลังใช้แบบฝึกหัดสูงขึ้นในประเด็นการเลือกความสัมพันธ์ภายในคำประสมคันจิ 4 อักษรระหว่าง ABC ส่วนประเด็นการเรียงลำดับภายในคำให้สอดคล้องกับความหมายของคำในแบบฝึกหัด (4) คะแนนก่อนและหลังใช้แบบฝึกหัดไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามรูปที่ 1 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแบบฝึกหัด (4) ต้องอาศัยการอ่านความหมายภาษาญี่ปุ่นที่ให้ และความรู้เรื่องความสัมพันธ์ภายในคำ ABC เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ ในแบบฝึกหัดให้ข้อมูลความหมายภาษาญี่ปุ่นและแยกแบบฝึกหัดตามความสัมพันธ์ ABC ซึ่งผู้เรียนต้องใช้ข้อมูล 2 ส่วนนี้ประกอบการวิเคราะห์ แต่ผลคะแนนหลังใช้แบบฝึกหัดไม่ได้เพิ่มขึ้นซึ่งอาจเป็นเพราะความหมายภาษาญี่ปุ่นที่ให้ไว้มองชัดเจนและเชื่อมโยงกับความหมายของคำประสมคันจิ 4 อักษรได้ยาก

งานวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาความรู้คำศัพท์คันจิเชิงลึกอย่างเป็นระบบ เช่น โครงสร้างภายในคำความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำคันจิ 2 อักษรกับคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำ การแยกแยะหน่วยคำอิสระ

กับหน่วยคำเดิม ความสัมพันธ์ภายในคำประสม และเป็นแนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้เรียนคำศัพท์อย่างตั้งใจ (意图的語彙學習) การเรียนแบบตั้งใจถูกกล่าวถึงในงานของ Nation & Webb (2011) การเรียนคำศัพท์โดยตั้งใจคือการกำหนดกลุ่มคำที่จะเรียนและมุ่งเป้าเรียนรู้เกี่ยวกับคำศัพท์กลุ่มนั้นดังเช่นที่แบบฝึกหัดนี้ได้ดำเนินการคือ มุ่งเป้าไปที่กลุ่มคำเดียว (คำคันจิ 2 อักษร) คำประสม และคำประสม และใช้ความรู้ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการออกแบบแบบฝึกหัดเพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับคำเดียว คำประสม และคำประสม

ข้อเสนอแนะ

ในการเรียนรู้ภาษามีทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ ในการเรียนรู้คำศัพท์ควรมีการนำเสนอการเรียนรู้ทั้ง 2 แบบ คือทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ โดยงานวิจัยนี้นำเสนอแบบฝึกหัดคำศัพท์คันจิภาษาญี่ปุ่นที่พัฒนาด้วยการสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำซึ่งเป็นการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับคำอย่างตั้งใจ ในการนำไปใช้สามารถประยุกต์ใช้โดยนำคำศัพท์ในแต่ละระดับมาใช้ได้ โดยในงานนี้เน้นไปที่คำศัพท์ระดับกลางและสูง แต่ทั้งนี้สามารถนำคำศัพท์ระดับต้นมาใช้ได้เช่นกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบฝึกหัดเรื่องส่วนประกอบคันจิกำกับเสียงอ่านและความหมายของคำคันจิ 2 อักษรจากการคาดเดาความหมายจากคำสื่อกลางหรือคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำ

งานวิจัยนี้พัฒนาแบบฝึกหัดเพื่อสร้างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจโครงสร้างและความหมายในระดับคำเท่านั้น การทำวิจัยครั้งต่อไปคือการพัฒนาและทดลองใช้ความตระหนักรู้เรื่องระบบคำกับความสามารถในการอ่าน (อ่านได้เร็วหรือไม่ อ่านเข้าใจมากขึ้นหรือไม่ จากการตระหนักรู้ระบบคำของคำที่ปรากฏในบทอ่าน) เนื่องจากงานวิจัยก่อนหน้านี้ต่างเสนอความสัมพันธ์ระหว่างความตระหนักรู้เรื่องระบบคำกับความสามารถในการอ่านแต่ยังไม่มีการศึกษากับผู้เรียนชาวไทยและผู้เรียนที่อยู่ในระดับกลางและสูง

เอกสารอ้างอิง (References)

- คุมิโกะ มิซึมะ และ ยุพกา พุกขิม่า (2561, 24-25 พฤษภาคม). การศึกษากลวิธีการเรียนรู้คำจใหม่ของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชั้นกลางชาวไทยในระดับอุดมศึกษา: เปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีความสามารถทางคำจสูงและต่ำ. การประชุมวิชาการระดับชาติ IAMBEST ครั้งที่ 3, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง วิทยาเขตชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ จังหวัดชุมพร.
- ณัฐริรา ทับทิม (2567). การทวนสอบความชัดเจนของความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำคันจิ 2 อักษรกับคันจิที่เป็นส่วนประกอบของคำจากมุมมองผู้ใช้ภาษาญี่ปุ่นชาวไทย. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 41(1), 1-23.
- ณัฐนันท์ กิจจาเกษมกุล และพัชราพร แก้วกฤษฐานค์ (2565). กลยุทธ์การเรียนรู้คันจิของผู้เรียนชาวไทยที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกในระดับอุดมศึกษา. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 39(2), 26-50.
- บุญชม ศรีสะอาด (2556). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุษบา บรรจงมณี (2561). ความคิดเห็นต่อกลยุทธ์การเรียนรู้คันจิของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย: เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นของผู้สอนและผู้เรียน. *JSN Journal*, 8(2), 77-94.
- ประคอง กรณสูตร (2542). *สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2540). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : เจริญผล
- Carlisle, J. F. (2000). Awareness of the structure and meaning of morphologically complex words: Impact on reading. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 12, 169-190.
- Carlisle, J.F. (2003). Morphology matters in learning to read: A commentary. *Reading Psychology*, 24(3-4), 291-322.
- JPT 日本語能力試験 (n.d.). Differences between the JLPT (Level comparison). <https://www.jptest.jp/en/about/jlpt.php>
- Long, E. & Yokoyama, S. (1997). An Analysis of Kanji Strings in the CD -HIASK '93 Data Base. 『シンポジウム人文科学における数量的分析(2)』, 15-20.
- Nation, I.S.P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Nation, I. S. P., & Webb, S. A. (2011). *Researching and Analyzing Vocabulary*. Boston, MA: Heinle, Cengage Learning.
- Spencer, M., Muse, A., & Wagner, R.K. (2015). Examining the underlying dimensions of morphological awareness and vocabulary knowledge. *Read Writ* 28, 959-988. <https://doi.org/10.1007/s11145-015-9557-0>
- Tuptim, N. (2023). Japanese Industrial Technical Terms: Word Formation, Word Type and Word Pedagogical Applications. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 44(3), 797-806.

- University of Washington Morphological Awareness Battery. (1999) Unpublished experimental test battery, Seattle Washington.
- 岩田一成 (編), (2018). 『語から始まる教材作り』 東京: くろしお出版.
- 影山太郎 (1993). 『文法と語形成』 東京: ひつじ書房.
- 加納千恵子 (1993). 「漢字の造字成分に関する一考察(2): 形成文字の音符について」 『文芸言語研究』 24, 97-114.
- 加納千恵子 (2000). 「中上級学習者に対する漢字語彙教育の方法」 『筑波大学留学生センター日本語教育論集』 15, 35-46.
- 川上正浩 (2018). 「漢字二字熟語の意味とそれを構成する漢字の意味との関連性 (透明性) データベースの構築」 『大阪樟蔭女子大学研究紀要』 8, 19-28.
- 桑原陽子 (2009). 「漢字未知語の意味推測に及ぼす語構成の影響—中上級非漢字系日本語学習者のケーススタディより—」 『福井大学留学生センター紀要』 (4), 21-30.
- 桑原陽子 (2012). 「漢字2字熟語の意味推測に及ぼす語構成に関する知識の影響: 主要部の位置との関わりから」 『福井大学留学生センター紀要』 (7), 1-10.
- 桑原陽子 (2013). 「漢字2字熟語の意味の透明性の調査」 『福井大学留学生センター紀要』 (8), 1-13.
- 桑原陽子 (2017). 「漢字2字熟語が漢語動名詞かどうかの判断に及ぼす語構成の影響: 非漢字系中上級学習者対象の調査の結果から」 『国際教育交流研究』 (1), 27-36.
- 小林英樹著 (2004). 『現代日本語の漢語動名詞の研究』 東京: ひつじ書房.
- 小林義行・徳永健伸・田中穂積 (1995). 「複合名詞の構成要素間の関係推定の一手法」 『言語処理学会第1回年次大会』, 85-88.
- 笹原宏之 (2020). 『漢字の歴史古くて新しい文字の話』 東京: 筑摩書房.
- 杉本つとむ・岩淵匡 (1998). 『新版日本語学辞典 (第2刷)』 東京: おうふう.
- 陳迪 (2022). 「書き言葉・話し言葉を含む72変種のコーパスデータの調査に基づく「重要漢語動名詞200」の抽出の試し」 『統計数理研究所共同研究リポート』, 456, 21-41.
- 張明 (2018). 「字音接辞の分類」 『学習院大学大学院日本語日本文学』 (14), 47-76.
- 日本語教育学会 (編), (2010). 『新版日本語教育事典 (第2刷)』 東京: 大修館書店.
- 日本語教師コトハジメ (2022). 『JLPT N3対策ってどしてる?』 <https://cotohajime.net/2022/06/15/jlpt-n3-prep/>
- 野村雅昭 (1988). 「二字漢語の構造」 『日本語学』 7 (5), 44-55.
- 本多由美子 (2015). 「二字漢語における語と漢字の意味の結びつきの特徴—国語辞典の語義の説明文を利用した調査—」 『第8回コーパス日本語学ワークショップ予稿集』, 103-112.
- 本多由美子 (2017). 「二字漢語における語の透明性—コーパスを用いた語と構成漢字の分析—」 『軽量国語学』 31(1), 1-19.

- 本多由美子 (2022). 『二字漢語の透明性と日本語教育への応用』 東京: くろしお出版.
- 宮下久夫・伊東信夫・篠崎五六・浅川満 (2017, 7刷発行). 『漢字がたのしくなる本ワーク4漢字の音あそび』 東京: 太郎次郎社エディタス.
- 宮下久夫・伊東信夫・篠崎五六・浅川満 (2019, 9刷発行). 『漢字がたのしくなる本ワーク4漢字の音あそび』 東京: 太郎次郎社エディタス.
- ルネサンス日本語学院 (2020). 『初心者がN5-N1レベルに到達するために必要な時間数は?』 <https://biz.rn-ac.jp/topics/jlpt0817.html>
- 渡部倫子 (2015). 「非漢字圏学習者のための漢字語彙学習ストラテジー尺度の開発」 『漢字・日本語教育研究』 (4), 30-64.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Affiliation: Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

Corresponding email: natthira.t@psru.ac.th

Received: 2024/04/30

Revised: 2024/10/10

Accepted: : 2024/10/10

ผลสัมฤทธิ์ของชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล เพื่อจำความหมายของตัวอักษรคันจิ : กรณีศึกษานักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตัวอักษรคันจิของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างกลุ่มที่เรียนด้วยชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล (กลุ่มทดลอง) และกลุ่มที่เรียนด้วยชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ (กลุ่มควบคุม) กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 150 คน ถูกแบ่งเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 75 คน และกลุ่มควบคุมจำนวน 75 คน ทั้งหมดเลือกเรียนวิชาภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาบังคับและไม่เคยศึกษาตัวอักษรคันจิมาก่อน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล ชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ แบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบหลังเรียน (ทดสอบหลังเรียนทันที และทดสอบหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์) งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (T-test) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ในการจำความหมายตัวอักษรคันจิแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงกว่ากลุ่มควบคุม นอกจากนี้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของแต่ละกลุ่ม โดยเปรียบเทียบคะแนนหลังเรียนทันทีและคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ พบว่าคะแนนหลังเรียนทันทีและคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ของกลุ่มทดลอง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -.363$, $df = 74$, $p = 0.718$) ขณะที่กลุ่มควบคุมมีผลคะแนนหลังเรียนทันทีและคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 2.594$, $df = 74$, $p = 0.011$) ผลลัพธ์ของงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลสามารถช่วยให้นักเรียนมีความคงทนในการจำตัวอักษรคันจิได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากผู้เรียนรู้สึกสนุก เกิดความสนใจที่นำไปสู่การตระหนักรู้ในการเรียนตัวอักษรคันจิ โดยเรื่องราวของตัวอักษรคันจิส่งผลให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการในการจำ นอกจากนี้ ภาพเคลื่อนไหวและเสียงบรรยายมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนจดจำความหมายได้ดียิ่งขึ้น

คำ

สำคัญ

การจำความหมายตัวอักษรคันจิ, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4, ชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล, ชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ, ความคงทนในการจำ

The Effectiveness of a Digital Storytelling Teaching Package for Memorizing Kanji Characters: A Case Study of Grade 10 Students

Abstract

This quantitative research aimed to compare the effectiveness of two instructional methods regarding the retention of Kanji characters among grade 10 students. The study focused on two groups: an experimental group that received instruction through a digital storytelling teaching package, and a control group that engaged in a repetitive writing practice teaching package. The sample consisted of 150 grade 10 students from academic year 2022, divided equally into two groups of 75 students. All the participants were majoring in Japanese language and had no prior experience with Kanji characters. The research employed various instruments for data collection, including a digital media storytelling teaching package, a repetitive writing practice teaching package, a pretest, and two posttests (administered immediately after the intervention and two weeks later). Data analysis was conducted using the t-test at a significance level of .05.

The results indicated a statistically significant difference in Kanji character retention between the experimental and control groups, with the experimental group demonstrating superior learning outcomes. Furthermore, when comparing the immediate posttest scores with the scores obtained two weeks later, no significant difference was observed within the experimental group ($t = -.363$, $df = 74$, $p = 0.718$). In contrast, the control group showed a statistically significant difference between the immediate post-test scores and the scores obtained two weeks later, at the .05 significance level ($t = -2.594$, $df = 74$, $p = 0.011$). These findings suggest that the digital storytelling teaching package effectively enhances the retention of Kanji characters. The use of storytelling appears to engage students by making the learning process more enjoyable, thereby increasing their focus and awareness. The narrative elements of the Kanji characters stimulated students' imagination, while the inclusion of animations and narration further reinforced their ability to memorize and recall the meanings of the characters.

Key words

memorizing the meanings of Kanji characters, grade 10 students, digital storytelling teaching package, repetitive writing practice teaching package, retention

1. บทนำ

ความต้องการแรงงานที่สามารถใช้ภาษาญี่ปุ่นได้มีเพิ่มสูงขึ้น ทั้งจากการเข้ามาลงทุนในประเทศไทยและจากนโยบายเปิดรับแรงงานต่างชาติเข้าทำงานในประเทศญี่ปุ่น (ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ และยูมิโกะ ยามาโมโตะ, 2561; ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2567) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้ผลักดันให้มีการบรรจุภาษาญี่ปุ่นลงในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อสร้างบุคลากรให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงานภาษาญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์การสอนภาษาญี่ปุ่นของผู้วิจัยและเพื่อนครูในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า แม้ช่วงแรกจะมีนักเรียนจำนวนมากให้ความสนใจเรียนภาษาญี่ปุ่น แต่เมื่อเวลาผ่านไป นักเรียนจำนวนไม่น้อยกลับเปลี่ยนใจและย้ายไปเรียนแผนการเรียนอื่นแทน เหตุผลหลักอย่างหนึ่งคือนักเรียนรู้สึกว่าการเรียนตัวอักษรเป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนตัวอักษรคันจิ

สาเหตุหนึ่งที่นักเรียนรู้สึกว่าการเรียนตัวอักษรคันจิเป็นเรื่องยากมาจากวิธีสอนของครู ทั้งนี้ การสอนตัวอักษรคันจิส่วนใหญ่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะใช้วิธีฝึกให้เขียนตัวอักษรคันจิซ้ำ โดยครูจะเขียนให้ดูก่อนว่าตัวอักษรคันจิแต่ละตัวมีกี่เส้น จากนั้นจึงสอนเสียงอ่านแบบจีน เสียงอ่านแบบญี่ปุ่น พร้อมสอนความหมาย เมื่อครูสอนเสร็จจึงให้นักเรียนคัดตัวอักษรคันจิจนกว่าจะจำได้ อย่างไรก็ตาม ตัวอักษรคันจิมีเส้นที่ใช้เขียนเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลให้ผู้เรียนชาวไทยจดจำได้ลำบาก อีกทั้ง จากประสบการณ์ในฐานะครูของผู้วิจัยและงานวิจัยที่ผ่านมา (กิตติกาญจน์ รัตนพิทักษ์, 2558) พบว่าการให้เขียนซ้ำช่วยให้ผู้เรียนจำตัวอักษรคันจิได้เพียงระยะเวลาสั้น ๆ แต่ไม่ได้ช่วยให้ผู้เรียนจำได้อย่างคงทนเมื่อเวลาผ่านไป การสอนตัวอักษรคันจิจึงควรประยุกต์วิธีอื่น ๆ เข้ามาด้วยเพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกสนุก เกิดความสนใจและจดจำความหมายได้นานมากขึ้น โดยวิธีการสอนรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการยอมรับและช่วยให้ผู้เรียนจดจำเนื้อหาได้ดีคือ “การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล (Digital Storytelling)”

การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล คือการเล่าเรื่องราวด้วยวัสดุดิจิทัล เช่น ภาพนิ่ง คลิปวิดีโอประกอบ เสียงบรรยายของผู้เล่าเรื่อง (เนาวนิตย์ สงคราม, 2554) งานวิจัยที่ผ่านมาชี้ว่าความเข้าใจหลังเรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้การเล่าเรื่องแบบดิจิทัลสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ศิริโสภา แสนบุญเวชและคณะ, 2563; อุทิศ บำรุงชีพ และพัชตราวีภา โพธิ์ศรี, 2564; นริศรา พรหมริน, 2565) ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์งานวิจัยที่ศึกษาการสอนตัวอักษรคันจิทั้งของชาวญี่ปุ่นและชาวไทยพบว่า ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มแนะนำ “การเล่าเรื่อง” ในฐานะวิธีช่วยจำ (嶋田 和子, 2014; 岩崎陽子・古賀裕基, 2017; 松本雅美, 2019) ขณะที่ชาวไทยมีแนวโน้มศึกษาประสิทธิภาพการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ชุดการสอน วีดิทัศน์ บทเรียนมัลติมีเดียเป็นหลัก (บุญศุภญา เรื่องสมบูรณ์, 2549; ประกายพริก จักรพันธุ์, ม.ล., 2552; วรรณท์ กำแพงแก้ว, 2553; ทรงพล รัตนดิลกพานิชย์, 2557; กัญญารัตน์ ทองชุม, 2561) แต่ยังไม่มียานวิจัยใดที่ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตัวอักษรคันจิของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้นด้วยการผสมผสาน “การเล่าเรื่อง” และ “เทคโนโลยีดิจิทัล” เข้าด้วยกันมาก่อน ยิ่งกว่านั้น งานที่ผ่านมาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้โดยพิจารณาคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนเท่านั้น แต่ยังไม่มียานวิจัยใดที่ศึกษาเกี่ยวกับความคงทนในการจำตัวอักษรคันจิ ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าหากจะศึกษาว่าวิธีการสอนนั้นช่วยให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ดีขึ้นหรือไม่ควรพิจารณาเพิ่มด้วยว่าเมื่อเวลาผ่านไป ความคงทนในการจำตัวอักษรคันจิมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรด้วย

อีกทั้ง แม้การให้เขียนซ้ำอาจน่าเบื่อ แต่มียานวิจัยที่ยืนยันว่าการเขียนช่วยให้ผู้เรียนจดจำตัวอักษรคันจิได้ (仲 真紀子, 1997) นอกจากนี้ ดังที่ระบุไปด้านบนว่าการสอนตัวอักษรคันจิในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะใช้วิธีฝึกให้เขียนตัวอักษรคันจิซ้ำเป็นหลัก ผู้วิจัยเห็นว่าหากไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ระหว่างการให้เทคโนโลยีดิจิทัลกับการให้เขียนซ้ำให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้สอน

ในการเปลี่ยนไปประยุกต์ใช้วิธีการสอนแบบอื่น ๆ เพื่อช่วยในการจำตัวอักษรคันจิ รวมถึงงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่เปรียบเทียบสองวิธีนี้มีเพียงทรงพล รัตนดิลกพาณิขย์ (2557) และกัญญารัตน์ ทองชุม (2561) เท่านั้น จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเป็นการยืนยันในประเด็นนี้ด้วย

จากเหตุผลดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาว่าการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นหนึ่งในการเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จะช่วยให้ผู้เรียนจำความหมายของตัวอักษรคันจิได้ดีกว่า รวมถึงช่วยในเรื่องของความคงทนในการจำได้มากกว่าการให้เขียนซ้ำหรือไม่ ทั้งนี้ หากพิสูจน์ได้ว่าวิธีนี้มีประสิทธิภาพในการสอนตัวอักษรคันจิ และช่วยเรื่องความคงทนในการจำได้ดีกว่า จะเป็นแนวทางให้แก่ครูผู้สอนในการสร้างและพัฒนาบทเรียนการสอนตัวอักษรคันจิได้อย่างเหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์งานวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตัวอักษรคันจิของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยแบบทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ ระหว่างกลุ่มทดลองที่เรียนโดยใช้ชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลและกลุ่มควบคุมที่เรียนโดยใช้ชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ

3. ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล และชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ในแบบทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์

4. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล

การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลเป็นการผสมผสานระหว่าง “การเล่าเรื่อง” กับ “สื่อดิจิทัล” เข้าด้วยกัน โดยการเล่าเรื่องคือการเล่าในรูปแบบบันเทิงเพื่ออธิบายประเด็นซับซ้อนให้เห็นภาพชัดเจน ให้ความเชื่อมโยงพร้อมกับความเข้าใจให้แก่การสอนในห้องเรียน รวมถึงให้ผู้ฟังนำไปประยุกต์ใช้ได้เอง (เอกกนก พนาดำรง, 2559; พัชรา วาณิชชิน, 2562) ส่วนสื่อดิจิทัลคือการประมวลผลจากข้อมูลนำเข้าในคอมพิวเตอร์ และแสดงผลเป็นข้อความ ภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว และวีดิทัศน์ (ใจทิพย์ ณ สงขลา, 2561) เมื่อนำสองคำนี้มารวมกัน จึงมีความหมายว่า “การผสมผสานศิลปะการเล่าเรื่องเข้ากับสื่อดิจิทัลที่หลากหลาย เช่น ภาพ ข้อความ เสียง คลิปวิดีโอประกอบกับเสียงบรรยายของผู้สร้างเรื่องราว เพื่อบอกเล่าและแบ่งปันในรูปแบบดิจิทัล (เนวานินต์ สงคราม, 2554; Robin, 2006)” ทั้งนี้ รูปแบบการเล่าเรื่องมีหลากหลาย อาจเป็นการนำเสนอประสบการณ์ ตัวตนของผู้เล่า เรื่องราวประวัติศาสตร์ หรือการนำเสนอความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ (Robin, 2006)

งานวิจัยนี้ใช้การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือเพื่อเสนอความรู้เกี่ยวกับวิธีช่วยจำความหมายตัวอักษรคันจิให้แก่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้น โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการใช้สตอรี่บอร์ดเพื่อช่วยวางแผนที่นำเสนอให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น (เนวานินต์ สงคราม, 2554) ในการสร้างสตอรี่บอร์ด ผู้วิจัยวางแผนเรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ เลือกใช้ภาษาที่สละสลวยและเนื้อหาที่เหมาะสมกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

4.2 ความคงทนในการจดจำ

“ความจำ” คือ “ความสามารถของสมองในการเก็บข้อมูล” (พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์, 2553) โดย

Atkinson & Shiffrin (1968: 89-195) ได้อธิบายว่าโครงสร้างความจำประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1. ความจำรู้สึกสัมผัส (Sensory Memory) ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่สมองรับสารเข้าไปหลังจากได้สัมผัสกับสิ่งเร้าแต่ยังไม่รู้ความหมายโดยจะอยู่ขั้นนี้ 1 วินาทีก่อนไปขั้นถัดไป 2. ความจำระยะสั้น (Short-Term Memory หรือ STM) มีความจุสารอย่างจำกัดประมาณ 5 - 10 คำ โดยคงอยู่เพียงเวลาสั้น ๆ ประมาณ 30 วินาที และ 3. ความจำระยะยาว (Long - Term Memory หรือ LTM) เป็นบริเวณที่สารเข้าไปอยู่นานกว่า 30 วินาทีขึ้นไปและไม่มีการจำกัดความยาวนานของการคงอยู่ของสาร

นักวิชาการเห็นว่าในการศึกษากระบวนการจำ ยิ่งให้เวลาทบทวนใน STM นานเท่าไร ผู้เรียนจะยิ่งจำได้มากเท่านั้น และหลังผ่านไประยะหนึ่ง หากผู้เรียนยังสามารถจดจำหรือระลึกสิ่งเร้าที่เคยเรียนและคงไว้ซึ่งผลของการเรียนได้ ย่อมหมายถึงผู้เรียนมีความคงทนในการจดจำ (Atkinson & Shiffrin, 1968) ทั้งนี้ Klausmeier (1985, อ้างถึงใน ทิศนา ขวมนมณี, 2562) อธิบายการประมวลผลข้อมูลของมนุษย์ว่าหลังจากรับสิ่งเร้าผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 แล้ว สิ่งเร้าจะได้รับการบันทึกไว้ใน STM ซึ่งคงอยู่ในระยะเวลาที่จำกัด ในการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปใช้ภายหลัง ต้องมีการประมวลและเปลี่ยนรูปโดยการเข้ารหัส เพื่อนำไปเก็บไว้ใน LTM และต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ เข้าช่วย เช่น การท่องซ้ำหลายครั้งหรือสัมพันธ์สิ่งเรียนรู้ใหม่เข้ากับสิ่งเก่า ทั้งนี้ Craik & Lockhart (1972, p.681) เห็นว่าความซับซ้อนของการประมวลผลเท่านั้นที่จะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพความจำได้ ความซับซ้อนนี้ได้รับการอธิบายเพิ่มเติมจาก Bourne & Ekstrand (1988) ว่าการสอนที่จะช่วยให้เข้าถึงรหัสในระดับที่ซับซ้อนทำได้หลายวิธี เช่น การเชื่อมโยงข้อมูล การใช้ความพยายาม รวมถึงจินตนาการและการจัดระบบ

เมื่อทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการจำตัวอักษรคันจิของผู้เรียนชาวไทย พบว่า งานที่ทดสอบความคงทนในการจำมีเพียงกิตติกาญจน์ รัตนพิทักษ์ (2558) และปาจริย์ วิวัฒนปฐพี (2559) เท่านั้น โดยทั้งสองงานไม่ได้ใช้สื่อดิจิทัลในการวิจัย และได้ผลลัพธ์เกี่ยวกับความคงทนที่แตกต่างกัน ส่วนงานวิจัยที่สำรวจโดยใช้สื่อดิจิทัลทั้งหมด ไม่มีงานใดที่ศึกษาความคงทนในการจำของผู้เรียนเลย โดยงานเหล่านี้เปรียบเทียบเฉพาะผลสัมฤทธิ์ระหว่าง การทดสอบก่อนเรียนและการทดสอบหลังเรียนทันทีเท่านั้น แม้จะพบว่าสื่อดิจิทัลช่วยเสริมให้ผู้เรียนชาวไทยระดับต้นเกิดความสนใจในตัวอักษรคันจิและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น แต่ยังไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่าจะช่วยเรื่องของความคงทนในการจำตัวอักษรคันจิด้วยหรือไม่ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาด้วยว่าเมื่อเวลาผ่านไป ความคงทนในการจำตัวอักษรคันจิจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรด้วย

4.3 วิธีการสอนตัวอักษรคันจิของงานวิจัยที่ผ่านมา

มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาเกี่ยวกับการสอนตัวอักษรคันจิให้แก่ผู้เรียนระดับต้นด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้การ์ดเพื่อเชื่อมโยงภาพกับตัวอักษรคันจิ (酒井順子, 1995) การให้เขียน (仲真紀子, 1997) การเล่าเรื่อง (嶋田和子, 2014; 岩崎陽子・古賀裕基, 2017; 松本雅美, 2019) สื่อคอมพิวเตอร์ที่ใช้การนำเสนอด้วยภาพและนำเสนอด้วยข้อความ (บุญศุภญา เรื่องสมบุรณ์, 2549) ภาพเคลื่อนไหวโดยแสดงเสียงอ่านและคำอธิบายภาพ (ประกายพริก จักรพันธุ์, ม.ล., 2552) เทคนิคมอร์ฟฟิง หรือการนำเสนออักษรคันจิด้วยเทคนิคการหลอมภาพหรือเปลี่ยนแปลงภาพจากภาพหนึ่งไปเป็นอีกภาพหนึ่ง โดยภาพจะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างกลมกลืน (วรรณท์ กำแพงแก้ว, 2553) เทคนิคจินตภาพ (สารนิช พละปัญญา, 2555) สื่อมัลติมีเดียที่ประกอบด้วยภาพ เสียง ข้อความ และกราฟิก (ทรงพล รัตนดิลกพาณิชย์, 2557) กิจกรรมเชื่อมโยงภาพกับตัวอักษรคันจิ (กิตติกาญจน์ รัตนพิทักษ์, 2558) แผนผังเชื่อมโยงคันจิ (ปาจริย์ วิวัฒนปฐพี, 2559) แอปพลิเคชันคันจิที่ใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง (กัญญารัตน์ ทองชุม, 2561) จะเห็นได้ว่ามีความพยายามจากผู้วิจัยจำนวนมากที่จะประยุกต์วิธีต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำตัวอักษรคันจิได้มีประสิทธิภาพขึ้น

เท่าที่ผู้วิจัยสืบค้นได้ พบว่า งานวิจัยของชาวญี่ปุ่นที่ศึกษาวิธีการสอนตัวอักษรคันจิให้ผู้เรียนชาวต่างชาติ ระดับต้นที่อ้างอิงไว้ด้านบน มีแนวโน้มจะใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเป็นส่วนมาก ทั้งนี้ การนำเทคนิคการเล่าเรื่องเข้ามาช่วยในการสอนตัวอักษรคันจิมีข้อดีหลายประการ เช่น เป็นการลดภาระผู้เรียน ผู้เรียนสนุกสนานไปกับเรื่องเล่า อีกทั้งเป็นการช่วยจำตัวอักษรคันจิที่ไม่สามารถแปลงเป็นอักษรภาพได้ (國際交流基金, 2019) ขณะที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสอนตัวอักษรคันจิในประเทศไทยส่วนใหญ่ มีแนวโน้มสำรวจการสอนตัวอักษรคันจิโดยใช้สื่อดิจิทัลหลากหลายทั้งชนิดและรูปแบบ โดยมีผลการศึกษาเหมือนกันว่าการใช้สื่อดิจิทัลมีผลสัมฤทธิ์ที่ดีในการช่วยจำตัวอักษรคันจิ อีกทั้ง ยังพบว่าสื่อดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกสนุกไปกับการเรียน และช่วยในการจำความหมาย (ประกายพริก จักรพันธุ์, ม.ล., 2552; กัญญารัตน์ ทองชุม, 2561) เนื่องจากเมื่อภาพมีการเคลื่อนไหว จะช่วยดึงดูดและสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน (วรรณนท์ กำแพงแก้ว, 2553)

อย่างไรก็ดี มีจุดที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมในงานวิจัยเหล่านี้ เช่น งานที่ศึกษาเกี่ยวกับความคงทนในการจำ ยังมีอยู่น้อยดังที่อ้างอิงไว้ด้านบน อีกทั้ง ไม่มีงานใดที่ศึกษาความคงทนในการจำผ่านการสอนโดยใช้สื่อดิจิทัลเลย นอกจากนี้ งานวิจัยที่เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยสื่อดิจิทัลกับกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยวิธีการฝึกเขียน มีเพียงทรงพล รัตนติลภพพาณิชย์ (2557) และกัญญารัตน์ ทองชุม (2561) เท่านั้น แม้ทั้งสองงานสรุปว่ากลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่กัญญารัตน์ ทองชุม (2561) ตั้งค่าระดับความน่าจะเป็นเอาไว้นสูงกว่าปกติ กล่าวคือ ตั้งไว้ที่ 0.1 โดยปกติแล้ว งานวิจัยทางสังคมศาสตร์มักยอมให้ความคลาดเคลื่อนไม่เกิน 5% หรือไม่เกิน 0.05 (วรรณิ แกมเกตุ, 2555) กล่าวคือ การระบุว่ากลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมของกัญญารัตน์ ทองชุม (2561) เป็นการกำหนดขอบเขตของความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นสูงมากเกินไป ซึ่งอาจส่งผลต่อการตีความได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาเพิ่ม เพื่อเป็นการตรวจสอบซ้ำว่าการเรียนด้วยสื่อดิจิทัลช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากกว่าการให้เขียนซ้ำจริงหรือไม่ รวมถึงแต่ละวิธีช่วยในเรื่องของความคงทนในการจำเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

5. วิธีการวิจัย

5.1 กลุ่มตัวอย่างและผู้สอน

กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนในโรงเรียนที่ผู้วิจัยเป็นผู้สอน (กรุงเทพมหานคร) 1 โรงเรียน และนักเรียนในโรงเรียนต่างจังหวัด (ปทุมธานี กาญจนบุรี ชลบุรี ปราจีนบุรีและระยอง) ที่เพื่อนครูเป็นผู้สอนอีก 5 โรงเรียน ทั้งหมดเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 เรียนวิชาภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาบังคับเลือก และไม่เคยศึกษาตัวอักษรคันจิมาก่อน รวมทั้งสิ้น 150 คน ทุกโรงเรียนมีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เพียงพอต่อการใช้งาน คือ นักเรียน 1 คนต่อเครื่องคอมพิวเตอร์ 1 เครื่อง ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก แบ่งโรงเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทดลองที่เรียนด้วยชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลและกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ กลุ่มละ 3 โรงเรียน มีจำนวน 75 คนเท่ากันในแต่ละกลุ่ม

ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลผ่านโรงเรียนหลายโรงเรียนอาจส่งผลทำให้เกิดตัวแปรแทรกซ้อน อันมาจากความต่างของผู้สอนได้ เพื่อเป็นการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อนให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด งานวิจัยนี้จึงใช้ผู้วิจัยเป็นผู้สอนเพียงคนเดียว ผู้วิจัยได้บันทึกการสอนโดยใช้ชุดการสอนทั้งสองแบบ ได้แก่ การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล (กลุ่มทดลอง) และการฝึกให้เขียนซ้ำ (กลุ่มควบคุม) จากนั้น ผู้วิจัยได้ติดต่อเป็นคลิปวิดีโอและให้ครูแต่ละโรงเรียนเป็นผู้เปิดปิดคลิปวิดีโอนั้น รวมถึงโรงเรียนที่ผู้วิจัยเป็นผู้สอนด้วย และดูแลความเรียบร้อยภายในห้องเรียน

5.2 ตัวอักษรคันจิที่ใช้ทดสอบ

ตัวอักษรที่ใช้ทดสอบผ่านวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ด้วยการจับสลากตัวอักษรที่ปรากฏในแบบเรียน AKIKO TO TOMODACHI และเคยอยู่ในข้อสอบวัดความถนัดทางภาษาญี่ปุ่น (PAT 7.3) ผลจากการคัดเลือกได้ตัวอักษรคันจิทั้งหมด 20 ตัวอักษร ได้แก่ 春、高、買、駅、教、朝、走、習、集、楽、休、使、読、計、海、泳、聞、間、通、遠

5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

5.3.1 ชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล

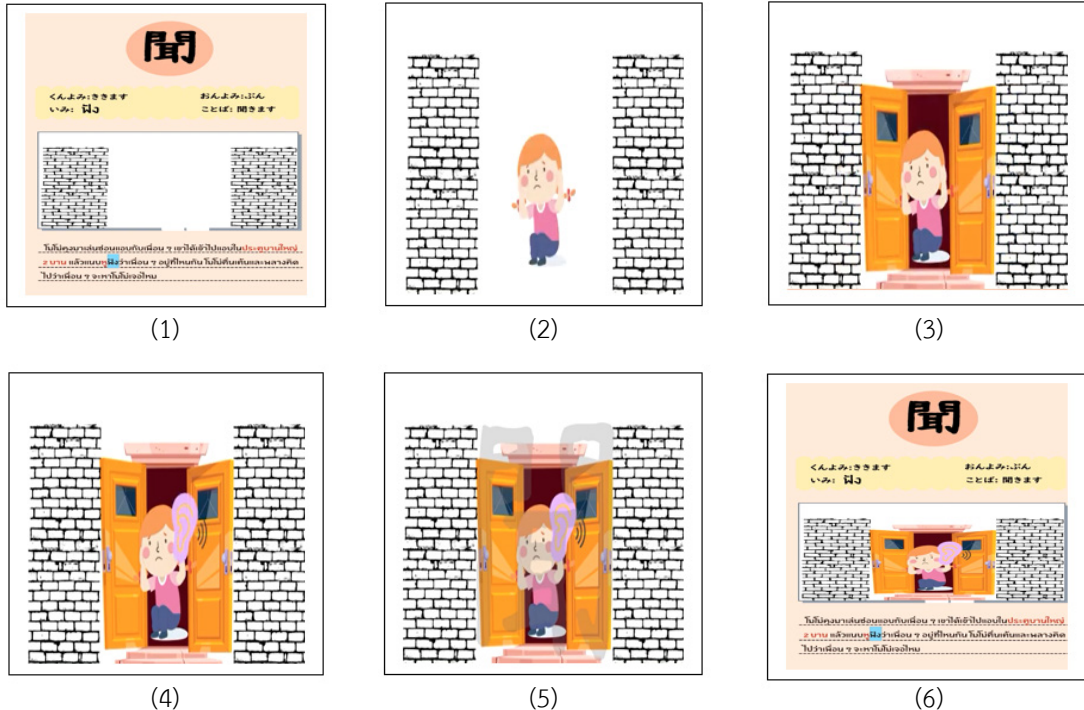
ชุดการสอนด้วยการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลพัฒนาขึ้นโดยเริ่มจากการสร้างเรื่องราว พยายามให้ใกล้เคียงกับรูปร่างของตัวอักษร รวมถึงแฝงความหมายของตัวอักษรไปกับเรื่องราวด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญแก่น้ำเรื่องว่าเมื่อฟังแล้ว ผู้เรียนรู้สึกสนุก เกิดจินตนาการตาม เมื่อสร้างเสร็จ ผู้วิจัยเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบและแก้ไข จากนั้น ผู้วิจัยได้ส่งให้ครูในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวนสามคนร่วมประเมิน และได้ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำก่อนนำไปสร้างเป็นภาพเคลื่อนไหว เรื่องราวของตัวอักษรคันจิแต่ละตัวหลังผ่านการปรับปรุงเป็นไปตามที่แสดงในตาราง 1

ตารางที่ 1 เรื่องราวของตัวอักษรคันจิที่สร้างขึ้นในงานวิจัยนี้

คันจิ	เรื่องราวของตัวอักษรคันจิที่สร้างขึ้น
春	ก้าวเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ อากาศเย็นสบาย พระอาทิตย์ยามเช้าสว่างไสว เติมพลังให้เหล่ามวลไม้ที่กำลังผลิบาน ช้ายขวา มองไปสุดลูกหูลูกตา ต้นซากุระบานสะพรั่ง ต้อนรับฤดูกาลแห่งความสุข
高	ว้าว! ปราสาทที่ญี่ปุ่นยิ่งใหญ่มากกว่าที่คิดเยอะเลย ดูปราสาทที่อยู่ตรงโน้นสิ สูงมากเลยนะ ยอดปราสาทแหลม ตัวปราสาทมีหน้าต่าง 4 เหลี่ยมอยู่ตรงกลางบนล่าง 2 บาน อยากดูข้างในแล้ว ไปดูข้างในกัน
買	ฮานะจังเอาถุงตาข่ายไปจับหอยและนำหอยที่จับได้ไปขายเพื่อนำเงินที่ได้ไปซื้อบ้านหลังใหม่ให้กับครอบครัว
駅	เด็กแฝด 4 คนนั่งรอรถไฟที่สถานีรถไฟ ระหว่างรอรถไฟอยู่นั้น ได้แหงนขึ้นไปมองหลังคาโครงเหล็กของสถานีเพื่อฆ่าเวลา และรถไฟก็มาถึงสถานีในที่สุด
教	ผมเด็กชายจีนจึงอยู่ทางซ้ายมือกำลังยกมือถามคำถามคุณครู ขวามือคือครูของผม ครูกำลังก้าวเข้ามาหาผมเพื่อตอบคำถามที่ผมสงสัย ครูสอนผมอย่างดี ผมรักคุณครูมาก ๆ ครับ
朝	ตอนเช้า มองจากคันทา พระอาทิตย์ส่องแสงสว่างบนล่างต้อนรับวันใหม่ พระจันทร์่วงนอนค่อย ๆ ลอยลับขอบฟ้าไป ช่างสวยงามคุ้มค่าแก่การตื่นเช้า
走	เนเนจัง เธอได้ไปกินหมูกระทะกับเพื่อน ๆ มา เธอจึงออกมาวิ่งเพื่อเผาผลาญพลังงานส่วนเกินทั้งหมดที่ได้ทานเข้าไป เธอก้าวเท้าไปข้างหน้าสุดก้าว ลู๊ ๆ เนเนจัง
習	ณ รังนกแห่งหนึ่ง นกน้อย 2 ตัว กางปีกพร้อมบินออกจากรังเพื่อไปเรียนรู้จากครู รังเล็ก ๆ ที่เคยอาศัยอยู่ได้แคบเกินไปสำหรับนก 2 ตัวที่จะอยู่ด้วยกัน ทั้ง 2 จึงตัดสินใจจากรังเพื่อไปเติบโต

คันจิ	เรื่องราวของตัวอักษรคันจิที่สร้างขึ้น
集	รังผึ้งแห่งหนึ่งตั้งอยู่บนต้นไม้ใหญ่ ชูกิ่งก้านซ้ายขวา ผึ้งน้อยใหญ่ได้บินมารวมตัวกันที่รังผึ้งเพื่อช่วยกันผลิตน้ำผึ้งไว้ใช้ในฤดูกาลถัดไป
楽	ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่งได้จัดงานเทศกาลประจำปี ผู้ใหญ่บ้านจึงนำลำโพงไปติดไว้บนต้นไม้ใหญ่ ที่ชูกิ่งก้านซ้ายขวา แล้วเปิดเพลงเสียงดัง ชาวบ้านที่เข้าร่วมงานต่างพากันกระโดดโลดเต้น สนุกสนาน
休	หนุ่มน้อยหาไร่คูง เดินทางเข้าป่าเพื่อไปชมธรรมชาติ ระหว่างทางเกิดอาการเหนื่อยล้าจึงหยุดพักใต้ต้นไม้ใหญ่ รับลมเย็นที่กระพือเข้าหาร่างกาย
使	หนุ่มน้อยหาไร่คูงจำงโมไม่คูงมาทำความสะอาดห้อง ด้วยความที่ห้องของหาไร่คูงฝุ่นเยอะ งโมไม่คูงจึงใช้เครื่องดูดฝุ่นทำความสะอาด โดยมีหาไร่คูงนั่งให้กำลังใจอยู่เคียงข้าง
読	ไดโนเสาร์น้อยเมื่อมีเวลาว่างจะหยิบหนังสือมาอ่าน หยิบหนังสือแต่ละครั้งเป็นกอง ๆ ซ้อนกันจนตัวเองสามารถนั่งพิงกองหนังสือได้ แถมยังชอบเปิดหนังสือหน้าที่ตัวเองชอบค้างไว้อีกด้วย
計	เหมียนน้อยดีใจมาก เมื่อแม่บอกให้ใช้ไม้บรรทัด 2 อันไขว้กันเป็นแนวตั้งและแนวนอน วัดขนาดของกองหนังสือ และหน้าหนังสือที่เปิดค้างไว้เพื่อจะสร้างมุมอ่านหนังสือมุมใหม่ให้เหมียนน้อย
海	โมริจิง นั่งแพไม้ส่วนตัวติดธงไว้ด้านบน ล่องไปกลางทะเลเพื่อชมความงดงามของธรรมชาติ ขณะแพล่องอยู่นั้น ได้มีน้ำกระเด็นอย่างแรง 3 หยดออกจากตัวแพไม้ของโมริจิง
泳	ซาโต้คูง นักกีฬาว่ายน้ำ เขาได้ลงแข่งขันว่ายน้ำ ขณะกระโดดลงไปในน้ำได้มีน้ำกระเด็นอย่างแรง 3 หยดออกจากตัวเขา ซาโต้มีจุดเด่นในการว่ายน้ำคือ หัวโผล่ขึ้นจากน้ำ มือปิดน้ำหน้าหลัง และตีเท้า
開	งโมไม่คูงมาเล่นซ่อนแอบกับเพื่อน ๆ เขาได้เข้าไปแอบในประตูบานใหญ่ 2 บาน แล้วแอบพุงที่เพื่อน ๆ อยู่ที่ไหนกัน งโมไม่คูงเต้นและพลางคิดไปว่าเพื่อน ๆ จะหางโมไม่เจอไหม
間	ในทุก ๆ คืน พระอาทิตย์น้อยได้หนีพ่อและแม่มาแอบหลบอยู่ระหว่างประตูใหญ่ 2 บาน ซ้ายขวาเพื่อพักผ่อน ให้พระจันทร์ได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่
通	จระเข้น้อย หน้าท้องลายตาราง ทุก ๆ วันหลังเลิกเรียนจะเดินเท้ากลับบ้านของตนเอง เขาได้เดินไปตามเส้นทางอันคดเคี้ยว ผ่านหมู่บ้านน้อยใหญ่จนมาถึงบ้านของตนเอง เก่งมากเจ้าจระเข้น้อย
遠	กบน้อยเคโรโระ เดินทางแสนไกลเพื่อตามหาแหล่งน้ำ ผ่านเส้นทางอันคดเคี้ยว ระหว่างทางแดดร้อนมาก เคโรโระน้อยจึงกางร่มบังแดดและนั่งอาบแดดหันหลังให้กับถนนที่คดเคี้ยวอย่างสบายใจ

หลังจากนั้น ผู้วิจัยใช้โปรแกรม CANVA ในการสร้างเป็นภาพเคลื่อนไหวประกอบเรื่องราว ตัดต่อเป็นคลิปวิดีโอ และบันทึกเสียงบรรยายโดยผู้วิจัยลงไป ผู้วิจัยยกยอตัวอักษรคันจิ “開” เป็นตัวอย่างเพื่ออธิบายว่าภาพเคลื่อนไหวและเรื่องราวถูกแสดงออกมาอย่างไร ดังภาพด้านล่าง

ภาพ 1 ภาพเคลื่อนไหวประกอบเรื่องราวของตัวอักษรคันจิ “เอน”

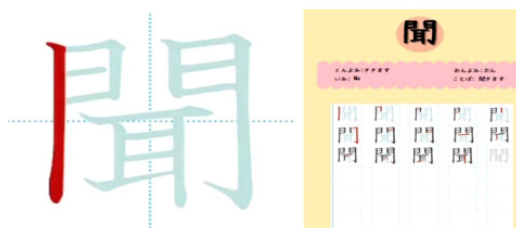
ภาพด้านบนเป็นภาพเคลื่อนไหวที่ผู้วิจัยตัดออกมาเป็นส่วน ๆ โดยภาพเคลื่อนไหวเกิดขึ้นเป็นลำดับเริ่มจาก (1) ไปถึง (6) คลิปวิดีโอเริ่มจาก (1) แสดงให้นักเรียนทราบว่าต่อจากนี้จะอธิบายตัวอักษรคันจิใด (ในกรณีนี้คือ “เอน”) โดยตัวอักษรคันจิอยู่ตรงกลางและมีขนาดใหญ่กว่าข้อความอื่น ๆ ด้านล่างตัวอักษรคันจิ มีข้อความปรากฏอยู่สองบรรทัด บรรทัดแรกแสดงเสียงอ่านแบบจีนและเสียงอ่านแบบญี่ปุ่น ส่วนบรรทัดสองสอนความหมายและคำที่จะเจอ ตัวอักษรคันจินี้ นอกจากเห็นแล้ว นักเรียนยังได้ยินผ่านการให้เสียงบรรยายของผู้วิจัยด้วย เมื่อเคลื่อนไหวตามาสู่ตำแหน่งตรงกลางภาพ จะเห็นกรอบสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นพื้นที่แสดงภาพเคลื่อนไหว ผู้วิจัยได้นำเฉพาะส่วนตรงกลางมาขยายให้ดูเพื่อให้เห็นชัดเจนตั้งแต่ (2) ถึง (5) โดยภาพในกรอบสี่เหลี่ยมจะค่อย ๆ เปลี่ยนไป และ (6) ซึ่งเป็นภาพสุดท้าย จะมีเงาของ ๆ ของตัวอักษรคันจิขึ้นมาในภาพ

อนึ่ง ขณะที่ภาพมีการเคลื่อนไหว จะมีเรื่องราวทั้งส่วนที่เป็นข้อความให้อ่านตามและเสียงบรรยายตามเนื้อเรื่อง โดยข้อความปรากฏอยู่ด้านล่างของภาพเคลื่อนไหวตั้งแต่แรก คำสำคัญเพื่อช่วยจำถูกทำเป็นสีแดง และความหมายของตัวอักษรคันจิถูกทำเป็นตัวคำเข้มและมีการให้สีพื้นหลังเป็นสีฟ้าเพื่อช่วยให้นักเรียนตระหนักและจำความหมายได้ง่ายขึ้น ส่วนเสียงบรรยายจะเล่าให้ตรงกับรายละเอียดของภาพที่เปลี่ยน นอกจากนี้ หลังบรรยายเสร็จ จะมีเสียงระบุให้นักเรียนทราบเกี่ยวกับเทคนิคการจำตัวอักษรคันจิตัวนั้นอีกครั้งโดยย้ำเรื่องราวที่ได้เล่าไปอีกครั้ง

เมื่อสร้างเป็นภาพเคลื่อนไหวเสร็จ ผู้วิจัยได้เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลายรวมสามคน เพื่อตรวจสอบขนาด สี ความชัดเจนและการสื่อความหมาย จากนั้นดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำก่อนนำไปทดลอง

5.3.2 ชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ

ผู้วิจัยใช้คลิปวิดีโอเป็นสื่อการสอนสำหรับฝึกเขียนตัวอักษรคันจิ ตัดต่อโดยใช้โปรแกรม CANVA ดังภาพด้านล่าง ภาพนี้แบ่งเป็นสองส่วน ส่วนซ้ายแสดงลำดับการเขียนที่นำมาจาก “kaku-navi.com” โดยเส้นจะเปลี่ยนเป็นสีแดงตามลำดับ ขณะที่ส่วนขวาเป็นภาพนิ่ง ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนขวานี้แบ่งย่อยได้อีกเป็นส่วนบนและส่วนล่าง ส่วนบนมีโครงสร้างเหมือนกับการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล (ตรงกลางแสดงตัวอักษรคันจิที่จะเขียนจากนี้ บรรทัดแรกแสดงเสียงอ่านแบบจีนและแบบญี่ปุ่น บรรทัดสองแสดงความหมายและคำที่จะเจอตัวอักษรคันจินี้) ส่วนขวาล่างแสดงลำดับการเขียนตัวอักษรคันจิ

ภาพ 2 คลิปวิดีโอสอนการฝึกเขียนตัวอักษรคันจิ

เมื่อเปิดคลิปวิดีโอ จะมีเสียงอธิบายก่อนว่านักเรียนกำลังดูตัวอักษรคันจิโดยผู้ และอธิบายเสียงอ่านแบบจีน เสียงอ่านแบบญี่ปุ่น ความหมาย และคำที่จะเจอตัวอักษรคันจินี้ จากนั้น ลำดับการเขียน (ภาพส่วนซ้าย) จะเริ่มเปลี่ยนเป็นสีแดงไปเรื่อย ๆ ทีละเส้น ระหว่างนั้นเสียงของผู้วิจัยจะนับหมายเลขของเส้นที่เปลี่ยนเป็นสีแดงไปพลาง ๆ ด้วย สุดท้าย จะมีเสียงระบุให้นักเรียนดูจนเข้าใจลำดับการเขียน และเขียนอย่างต่ำตัวอักษรละ 20 ครั้ง กล่าวคือ ชุดการสอนนี้มีส่วนเคลื่อนไหวเพียงแค่ลำดับเส้นในการเขียนเท่านั้น ไม่มีการเล่าเรื่องและภาพเคลื่อนไหวอื่น ๆ เหมือนดังชุดการสอนด้วยการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล

ทั้งนี้ เมื่อสร้างคลิปวิดีโอสอนการเขียนซ้ำเสร็จ ผู้วิจัยได้เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลายรวมสามคน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความชัดเจน จากนั้น ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำก่อนนำไปทดลอง

5.3.3 แบบทดสอบ

งานวิจัยนี้ใช้แบบทดสอบสองแบบ แบบแรกเป็นแบบทดสอบก่อนเรียนให้นักเรียนดูตัวอักษรคันจิทั้งหมด 30 ตัว (ตัวอักษรคันจิที่สำรวจในงานนี้ 20 ตัวและตัวอักษรคันจิอื่น ๆ 10 ตัวเพื่อเป็นตัวอย่าง) และให้เขียนความหมายลงในช่องว่าง เพื่อตรวจสอบว่านักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับตัวอักษรคันจิที่ต้องการสำรวจหรือไม่ นักเรียนที่รู้ความหมายของตัวอักษรคันจิจะถูกคัดออกโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างกลุ่มละ 75 คน ส่วนแบบที่สองเป็นแบบทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียน 2 สัปดาห์ ซึ่งเป็นข้อสอบชุดเดียวกัน ใช้เพื่อวัดการจำความหมายของตัวอักษรคันจิ ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลายรวมสามคน เพื่อให้ประเมินความสอดคล้องระหว่างแบบทดสอบกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม จากนั้น ผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามคำแนะนำ โดยหนึ่งในคำแนะนำระบุว่าข้อสอบควรมีทั้งให้ผู้เรียนเลือกความหมายตรงกับตัวอักษรคันจิ และเลือกตัวอักษรคันจิตรงกับความหมาย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ปรับตามคำแนะนำดังตัวอย่าง 1 และตัวอย่าง 2 อนึ่ง แบบทดสอบเป็นแบบเลือก

ตอบ 4 ตัวเลือก มีทั้งสิ้น 20 ข้อตามจำนวนของตัวอักษรคันจิที่ใช้สอน แบ่งเป็นคำถามให้เลือกความหมายที่ถูกต้องจำนวน 10 ข้อ และเป็นคำถามให้เลือกตัวอักษรคันจิที่ถูกต้องจำนวน 10 ข้อ

ตัวอย่าง 1 กรุณาเลือกความหมายที่ตรงกับตัวอักษรคันจิ

1. จงเลือกความหมายที่ถูกต้องของ 集

A ใช้ B อ่าน C รวมตัว D วิ่ง

ตัวอย่าง 2 กรุณาเลือกตัวอักษรคันจิที่ตรงกับความหมาย

2. ตัวอักษรคันจิใดมีความหมายว่า “สนุกสนาน”

A 買 B 高 C 朝 D 楽

5.4.4 การสัมภาษณ์

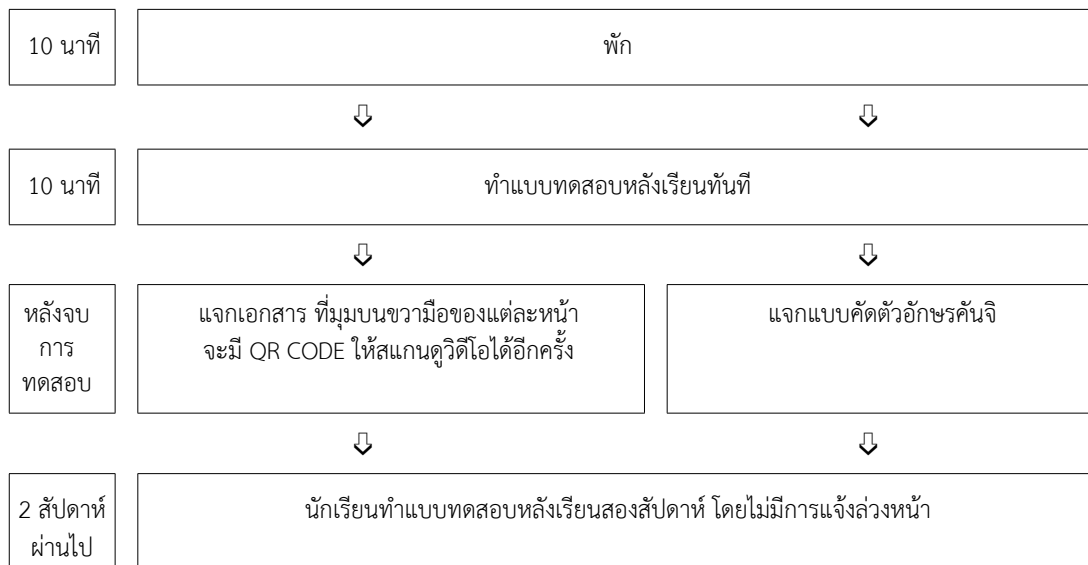
หลังการทดสอบหลังเรียน 2 สัปดาห์เสร็จ ผู้สอนแต่ละโรงเรียนได้สัมภาษณ์นักเรียนโดยสุ่มตัวอย่างโรงเรียนละ 4 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมจำนวน 12 คนเท่ากันในแต่ละกลุ่ม รายละเอียดการสัมภาษณ์เป็นการสอบถามความคิดเห็นต่อการเล่าเรื่อง เนื้อเรื่อง ภาพเคลื่อนไหว ข้อความ เสียงบรรยาย แบบคัดตัวอักษรคันจิ รวมถึงความคิดเห็นอื่น ๆ เช่น วิธีการทบทวน เทคนิคการจำความหมายของตัวอักษรคันจิ

5.5 ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยนัดประชุมครูที่ให้ความร่วมมือเป็นจำนวนสองครั้งเพื่อซักซ้อมความเข้าใจให้ตรงกัน แบ่งเป็นการประชุมแยกตามกลุ่ม (กลุ่มทดลองหรือกลุ่มควบคุม) 1 ครั้งและการประชุมแยกตามโรงเรียน 1 ครั้ง การประชุมจัดขึ้นหลังจากปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเรียบร้อยแล้ว โดยการประชุมครั้งแรกมีเนื้อหาสำคัญ เช่น การแจ้งวัตถุประสงค์งานวิจัย การอธิบายวิธีการใช้ชุดการสอนและคู่มือประกอบการสอนที่จัดทำให้ครูแต่ละกลุ่ม ลำดับขั้นตอนการเปิดและปิดคลิปวิดีโอ เวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ การใช้แบบฝึกหัดและการทดสอบ สิ่งที่ต้องระวังขณะเปิดคลิปวิดีโอและขณะนักเรียนทำข้อสอบ ส่วนการประชุมครั้งที่สองจัดประชุมแยกตามโรงเรียน โดยประชุมก่อนวันสอนจริง ผู้วิจัยได้นัดครูแต่ละโรงเรียนให้ทดลองสอนเสมือนจริงให้ดูผ่านช่องทางออนไลน์ ขั้นตอนการสอนจริงของแต่ละกลุ่มเป็นดังที่แสดงในตารางด้านล่าง

ตารางที่ 2 ลำดับขั้นตอนการสอนของแต่ละกลุ่ม

เวลา	กลุ่มทดลอง	กลุ่มควบคุม
5 นาที	ครูแต่ละโรงเรียนเปิดคลิปวิดีโอวิดีโอเริ่มเล่นและอธิบายขั้นตอนการเรียน	ครูแต่ละโรงเรียนเปิดคลิปวิดีโอวิดีโอเริ่มเล่นและอธิบายขั้นตอนการเรียน
	↓	↓
80 นาที	คลิปวิดีโอฉายการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลของอักษรคันจิตัวแรก สอนทั้งหมด 20 ตัวอักษร อักษรละ 4 นาที	คลิปวิดีโอฉายการฝึกเขียนอักษรคันจิตัวแรกให้นักเรียนเขียนซ้ำ 20 ครั้งต่อคำลงกระดาษเปล่า สอนทั้งหมด 20 ตัวอักษร อักษรละ 4 นาที
	↓	↓
10 นาที	ทำแบบฝึกหัดหลังเรียน	

ทั้งสองกลุ่มมีเวลาเรียน 2 ชั่วโมงเท่ากัน และมีลำดับขั้นตอนการสอนเหมือนกันทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นระยะเวลาและชนิดของแบบฝึกหัดหลังเรียนและแบบทดสอบ ยกเว้นขั้นตอนที่ครูอธิบายก่อนเรียน ขั้นตอนการสอน 80 นาที และเอกสารที่แจกก่อนจบการสอน โดยกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล ได้รับเอกสารที่เป็นภาพแสดงรายละเอียดของวิดีโอที่ดู โดยมูมบนขวามือของแต่ละหน้ามี QR CODE ให้นักเรียนสแกนดูวิดีโอได้อีกครั้ง ส่วนกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยการฝึกคิดโดยการให้เขียนซ้ำ จะได้รับแบบคัดตัวอักษรคันจิซ้ำ

5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากทดสอบเสร็จ ผู้วิจัยรวบรวมคะแนนของแต่ละโรงเรียนนำมาแยกตามกลุ่ม (กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม) และแบบทดสอบ (แบบทดสอบหลังเรียนทันทีและแบบทดสอบหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์) จากนั้นบันทึกข้อมูลลงในโปรแกรม SPSS โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคือ 1 คะแนนเมื่อตอบถูกและ 0 คะแนนเมื่อตอบผิด เมื่อกรอกข้อมูลเสร็จ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามวิธีทางสถิติ โดยวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตัวอักษรคันจิของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนในแบบทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ระหว่างกลุ่ม ด้วย t-test for Independent samples และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนในแบบทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ภายในกลุ่มด้วย t-test for dependent samples

6. ผลการวิเคราะห์

6.1 คะแนนในการทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์

การทดสอบแต่ละครั้งมีคะแนนเต็ม 20 คะแนน (คะแนนเต็มของนักเรียนแต่ละกลุ่มอยู่ที่ 1,500 คะแนน) ตาราง 3 แสดงคะแนนผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตัวอักษรคันจิในการทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ของแต่ละกลุ่ม โดยยึดแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลคะแนนรวมตามทรวงพล รัตน์ดิลกพาณิชย์ (2557) และกัญญารัตน์ ทองชุม (2561)

ตารางที่ 3 คะแนนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมในการทดสอบหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์

	หลังเรียนทันที			หลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์		
	คะแนนรวม	ค่าเฉลี่ย	S.D.	คะแนนรวม	ค่าเฉลี่ย	S.D.
กลุ่มทดลอง	1388	18.51	2.38	1397	18.63	1.92
กลุ่มควบคุม	771	10.28	4.10	656	8.75	3.23

ผลเปรียบเทียบคะแนนหลังเรียนทันทีกับคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ของกลุ่มทดลอง พบว่า คะแนนหลังเรียนทันทีคือ 1388 คะแนน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 18.51 คะแนน ส่วนคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ คือ 1,397 คะแนน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 18.63 คะแนน โดยคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์สูงกว่าคะแนนหลังเรียนทันทีเล็กน้อย ขณะที่ผลเปรียบเทียบคะแนนหลังเรียนทันทีและคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ของกลุ่มควบคุม พบว่า คะแนนหลังเรียนทันทีคือ 771 คะแนน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 10.28 คะแนน ส่วนคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ คือ 656 คะแนน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 8.75 คะแนน โดยคะแนนหลังเรียนทันทีสูงกว่าคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนหลังเรียนทันทีกับหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ แยกตามกลุ่มด้วย t-test for dependent samples ได้ผลดังที่แสดงในตาราง 4

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบคะแนนหลังเรียนทันทีกับหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์แยกตามกลุ่ม

คะแนนหลังเรียนทันทีกับหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์	t-test for dependent samples
กลุ่มทดลอง	t = -.363, df = 74, p = 0.718
กลุ่มควบคุม	t = -2.594, df = 74, p = 0.011

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเปรียบเทียบคะแนนหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ของกลุ่มทดลอง พบว่า $p = 0.718 > 0.05$ แสดงว่าคะแนนหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ไม่แตกต่างกัน ขณะที่เมื่อเปรียบเทียบคะแนนหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ของกลุ่มควบคุม พบว่า $p = 0.011 < 0.05$ แสดงว่าคะแนนหลังเรียนทันทีและคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากนั้น เมื่อพิจารณาคะแนนหลังเรียนทันทีและคะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์โดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า กลุ่มทดลองทำคะแนนได้สูงกว่ากลุ่มควบคุมมากทั้งสองการทดสอบ เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนหลังเรียนทันทีกับหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมด้วย t-test for Independent samples ได้ผลดังที่แสดงในตาราง 5

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบคะแนนระหว่างกลุ่ม

คะแนนกลุ่มทดลองเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม	t-test for Independent samples
คะแนนหลังเรียนทันที	t = -15.016, df = 118.87, p = 0.000
คะแนนหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์	t = -22.805, df = 120.41, p = 0.000

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลของตารางด้านบน เปรียบเทียบคะแนนหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า $p = 0.000 < 0.05$ แสดงว่าในการทดสอบทั้งหลังเรียนทันทีและหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ กลุ่มทดลองได้คะแนนการทดสอบการจำความหมายของตัวอักษรคันจิสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

6.2 การสัมภาษณ์

ผลการสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มละ 12 คน พบว่า เทคนิคการจำความหมายตัวอักษรคันจิสะท้อนการใช้ชุดการสอนของกลุ่มนั้น ๆ โดยนักเรียนที่เรียนด้วยแบบคัดตัวอักษร ตอบว่าจำความหมายโดยเน้นเขียนซ้ำเป็นหลัก ทั้งหมดมองว่าการมีคลิปวิดีโอสอนลำดับการเขียนเป็นสิ่งที่ดี เพราะเข้าใจง่ายแต่ส่วนใหญ่รู้สึกไม่สนุกในการต้องเขียนตัวอักษรเดิมซ้ำไปซ้ำมา อยากให้เพิ่มวิธีสอนแบบอื่นเข้ามา ขณะที่นักเรียนที่เรียนด้วยการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล ตอบว่าหวนนึกถึงเรื่องเล่าที่ได้ฟังในห้องเรียนในการจำความหมาย ในส่วนของวิธีการเล่าเรื่อง นักเรียนที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 12 คน เห็นตรงกันว่าวิธีการเล่าเรื่องเพื่อช่วยจำความหมายตัวอักษรคันจิเป็นวิธีที่สนุก น่าสนใจ และรู้สึกกระตือรือร้นที่จะจำ ในส่วนของเนื้อเรื่อง นักเรียนตอบว่าส่วนใหญ่ฟังเข้าใจง่าย กระตุ้นอารมณ์ขึ้น เกิดความเอ็นดูตัวละคร อย่างไรก็ตาม เรื่องเล่าบางเรื่องเหมาะกับเด็กเล็กมากกว่า ควรพัฒนาให้เหมาะกับวัยของนักเรียน อีกทั้งบางคนให้สัมภาษณ์ด้วยว่าได้นำแนวคิดเรื่องการเล่าเรื่องที่ได้อินในห้องเรียน กลับไปประยุกต์สร้างเนื้อเรื่องเพื่อจำตัวอักษรคันจิขึ้นเอง เช่น ตัวอักษรคันจิ “走” นักเรียนใช้วิธีจำต่างจากที่ได้อินในห้อง โดยเปลี่ยนเป็น “ตนเองกำลังยืนอยู่ที่จุดเริ่มวิ่งแข่งกรีฑากับเพื่อน และทำท่าเตรียมพร้อมกำลังจะวิ่งออกไป”

ในส่วนของภาพเคลื่อนไหวและเสียงบรรยาย นักเรียนทั้งหมดตอบว่าภาพเคลื่อนไหวมีสีสันสวยงาม น่าสนใจ และชอบตรงที่ภาพปรากฏขึ้นในจังหวะเดียวกับที่มีเสียงบรรยายในส่วนนั้น ๆ จึงจินตนาการเรื่องที่ได้ยินง่ายขึ้น สุดท้าย ในส่วนของตัวอักษร พบว่าผู้เรียนทั้งหมดไม่ได้อ่านตัวอักษรในขณะที่เรียนในห้องเรียน แต่เปิดอ่านทบทวนข้อความหลังจากที่มีการแจกเอกสารเมื่อสอบเสร็จ นอกจากนี้ นักเรียนบางคนเห็นว่าอยากให้มีการสอนฝึกคัดตัวอักษรคันจิในห้องเรียนเพิ่มเติมด้วย

7. สรุปและอภิปรายผล

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบการจำความหมายตัวอักษรคันจิระหว่างกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล และกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยชุดการสอนการฝึกให้เขียนซ้ำ พบว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งหลังเรียนทันทีและหลังผ่านไป 2 สัปดาห์ อีกทั้ง จากการทดสอบความคงทนเมื่อผ่านไป 2 สัปดาห์เปรียบเทียบภายในกลุ่ม พบว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองเมื่อผ่านไป 2 สัปดาห์สูงขึ้นกว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนทันทีเล็กน้อยและไม่พบความแตกต่างทางสถิติ ขณะที่คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มควบคุมเมื่อผ่านไป 2 สัปดาห์ลดลงอย่างมากและแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนทันทีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลลัพธ์ที่ได้จากการทดสอบกลุ่มตัวอย่างของงานนี้ชี้ให้เห็นว่า ชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียนจำความหมายของตัวอักษรคันจิ และมีผลสัมฤทธิ์ระหว่างการเรียนรู้ดีกว่าการให้เขียนซ้ำ สอดคล้องกับผลของงานวิจัยที่ผ่านมาที่พบว่าเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียนจำความหมายของตัวอักษรคันจิได้ดี (บุญศุภญา เรื่องสมบุรณ์, 2549; ปรายพรัก จักรพันธุ์, ม.ล., 2552; วรานนท์ กำแพงแก้ว, 2553; ทรงพล รัตนดิลกพาณิชย์,

2557; กัญญารัตน์ ทองชุม, 2561) อีกทั้ง งานวิจัยนี้ยังค้นพบด้วยว่าเมื่อระยะเวลาผ่านไป 2 สัปดาห์ การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลช่วยผู้เรียนในเรื่องของความคงทนในการจำได้ดีกว่าการฝึกให้เขียนซ้ำ ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุที่การเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียนจำความหมายได้ดีมาจากองค์ประกอบสามอย่างในตัวสื่อชนิดนี้เอง ได้แก่ การเล่าเรื่อง ภาพเคลื่อนไหวและเสียงบรรยาย

การเล่าเรื่องเป็นการช่วยกระตุ้นอารมณ์ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์จะได้รับการจัดเก็บและจดจำได้ง่ายกว่า ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น (พัชรา วาณิชชิติน, 2562) ทั้งนี้ เรื่องราวทำงานกับสมองในทุกรูปแบบ ทั้งในด้านสัญชาตญาณ ความรู้สึกหรือเหตุผล โดยการฟังเรื่องราวส่งผลให้สมองพยายามทำความเข้าใจข้อมูลที่รับและเกิดการกระตุ้นตัวเอง (Nancy Duarte, 2022) ผู้วิจัยเห็นว่าการเล่าเรื่องกระตุ้นอารมณ์ร่วมของผู้เรียนให้รู้สึกอมยิ้มตาม ส่งผลให้สมองผ่อนคลายและกระตุ้นความสนใจ เมื่อผู้เรียนเกิดความสนใจ จึงเกิดกระบวนการรู้คิดขึ้น (ทัศนยา แคมมณี, 2562) สิ่งที่น่าสนใจคือผู้เรียนบางคนนำวิธีที่ได้รับการสอนในห้องเรียนมาประยุกต์ เช่น แต่งเรื่องราวเพื่อช่วยจำด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการพยายามคิดหาวิธีมาช่วยให้ตนเองจดจำได้ดีขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าสมองได้รับการกระตุ้นและพัฒนาวิธีการจำในแบบตนเองขึ้นมา

ในส่วนของภาพเคลื่อนไหวและเสียงบรรยายนั้น สอดคล้องกับผลลัพธ์ของงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ระบุว่าภาพเคลื่อนไหวช่วยกระตุ้นจินตนาการและความสนใจของผู้เรียน ก่อให้เกิดการสร้างความคิด และช่วยให้การเรียนเป็นเรื่องไม่น่าเบื่อ ผู้เรียนจึงเข้าใจเนื้อหาที่เรียนได้ง่ายยิ่งขึ้น กล่าวคือ การนำเสนอภาพเคลื่อนไหวช่วยดึงดูดความสนใจและสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่ผู้เรียน (ประกายพริก จักรพันธ์, ม.ล., 2552; วรานนท์ กำแพงแก้ว, 2553; กัญญารัตน์ ทองชุม, 2561)

ส่วนความคงทนในการจำของกลุ่มทดลองที่ดีกว่ากลุ่มควบคุมในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุมาจากความซับซ้อนของการประมวลผลดังที่ Craik & Lokhart (1972, p.681) ได้กล่าวไว้ ทั้งนี้ ชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลบังคับให้ผู้เรียนต้องใช้ความพยายามในการจินตนาการตามภาพและเสียงบรรยาย ประกอบกับต้องเชื่อมโยงข้อมูลที่เห็นผ่านทางสายตาและได้ยินผ่านทางหูเข้าด้วยกันเพื่อช่วยจำความหมายของตัวอักษรคันจิ จากความซับซ้อนของการประมวลผลเหล่านี้ จึงส่งผลให้ผู้เรียนที่เรียนด้วยชุดการสอนการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลสามารถจดจำความหมายได้นานยิ่งขึ้น และสิ่งนี้น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผลการทดสอบหลังเรียนผ่านไป 2 สัปดาห์ของกลุ่มทดลองมีความคงทนนานกว่ากลุ่มควบคุม นอกจากนี้ จากการให้สัมภาษณ์ของนักเรียน งานวิจัยนี้พบว่าขณะเรียนในห้อง ข้อความไม่ได้ช่วยในการจำความหมาย คำตอบนี้สะท้อนแนวคิด Redundancy Principle ของ Mayer (2009) ที่ระบุว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสื่อมัลติมีเดียที่ประกอบด้วยภาพและเสียงบรรยายได้ดีกว่าสื่อมัลติมีเดียที่ประกอบด้วยภาพ เสียงบรรยาย และข้อความ เนื่องจากการต้องกวาดสายตาสลับไปมาระหว่างภาพกับข้อความบรรยาย ซึ่งเข้าสู่สมองผ่านทางสายตาเช่นเดียวกัน มีแนวโน้มที่จะส่งผลให้ข้อมูลเข้ามามากเกินไปจนขัดจำกัด กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้จึงเลือกรับเฉพาะสารที่เป็นภาพ ซึ่งเข้าใจง่ายกว่าข้อความ

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากผู้เรียนไม่ได้มีความใส่ใจ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการรู้คิด ดังนั้น การทำให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจมาก่อนจึงเป็นเรื่องสำคัญ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสอนเพื่อสร้างความใส่ใจให้แก่ผู้เรียนจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง (References)

- กัญญารัตน์ ทองชุม. (2561). *การพัฒนาแอปพลิเคชันค้นคว้าด้วยเทคโนโลยี Augmented Reality โดยกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงภาพ*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ ไม่ได้ตีพิมพ์]. สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น.
- กิตติกาญจน์ รัตนพิทักษ์. (2558). *การพัฒนากิจกรรมเชื่อมโยงภาพกับอักษรคันจิแก่ผู้เรียนชาว*. [รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- ใจทิพย์ ณ สงขลา. (2561). *การออกแบบการเรียนรู้แนวดิจิทัล*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงพล รัตนดิลกพานิชย์. (2557). *การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียวิชาภาษาญี่ปุ่น เรื่อง การเรียนตัวอักษรคันจิด้วยเทคนิคเชื่อมโยงจากรูปภาพ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์ กรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ และยุมิโกะ ยามาโมโตะ. (2561). *อาชีพสำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นและความพร้อมในการเข้าสู่อาชีพ: กรณีศึกษาหัวข้อสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 และ 2. วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา ฉบับพิเศษ*, 8(3), 219-233.
- ทศนา แหมมณี. (2562). *ศาสตร์การสอน*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นริศรา พรหมริน. (2565). *ผลการใช้กิจกรรมการเรียนรู้การเล่าเรื่องแบบดิจิทัล (Digital Storytelling) เพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6*. [สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เนาวนิตย์ สงคราม. (2554). *การสร้าง Digital Video & Digital Storytelling เพื่อการเรียนรู้การสอนยุคดิจิทัล*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญศิญา เรืองสมบูรณ์. (2549). *ผลของการนำเสนอภาพและข้อความช่วยจำโดยใช้คอมพิวเตอร์ที่มีต่อการระลึกความหมายและลักษณะตัวอักษรคันจิในภาษาญี่ปุ่นของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกายพริก จักรพันธุ์, ม.ล. (2552). *การออกแบบภาพเคลื่อนไหวเพื่อการจำอักษรคันจิ*. [สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2567). *ญี่ปุ่นครองแชมป์ลงทุนในไทยอันดับ 1 ไตรมาสแรกปี 2567 เฉียด 2 หมื่นล้าน*. ค้นจาก <https://www.prachachat.net/economy/news-1549252>
- ปจรรย์ วิวัฒนปฐมพี. (2559). *การใช้แผนผังเชื่อมโยงคันจิของผู้เรียนชาวไทยในระดับกลางตอนต้น*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัชรา วาณิชวสิน. (2562). *เทคนิคการเล่าเรื่อง: เครื่องมือสอนที่มีศักยภาพ*. *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*, 18(3), 281-291.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). *พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์)*. รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- วรรณิ์ แกมเกตุ. (2555). *วิธีวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณท์ กำแพงแก้ว. (2553). *ผลการใช้เทคนิคออร์ฟิงที่มีต่อการจำอักษรคันจิของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นขั้นพื้นฐาน*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาวิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริโสภา แสนบุญเวช, เฉลิมชัย มนุเศวต, ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2563). *การพัฒนาแบบการเรียนรู้การสอนโดยการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาการออกเสียงภาษาอังกฤษและความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษา*

- ระดับปริญญาตรี. สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(2), 193-208.
- สารนิช พลະปัญญา. (2555). การใช้เทคนิคจินตภาพในการสอนตัวอักษรคันจิ. [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุทิศ บำรุงชีพ และพัทธวีภา โพธิ์ศรี. (2564). กระบวนทัศน์การพัฒนานวัตกรรมการเล่าเรื่องแบบดิจิทัล เพื่อสืบสานภูมิปัญญา การเจียรไนพลอยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดจันทบุรี. *วารสารวิชาการ อุตรากรรมศึกษา*, 15(1), 88-103.
- เอกกนก พนาดำรง. (2559). การเขียนเรื่องเล่า ด้วยเทคนิคการเล่าเรื่อง (Story telling). *เวชนันทิกศิริราช*, 9(3), 194-196.
- Atkinson, R. C., & Shiffrin, R. M. (1968). Human Memory: A Proposed System and Its Control Processes. *The Psychology of Learning and Motivation*. New York: Academic Press, 89-195.
- Bourne, L. E., & Ekstrand, B. R. (1982). *Psychology: Its Principles and Meanings*. New York: CBS College Publishing.
- Craik, F., & Lockhart, R.S. (1972). Levels of Processing: A Framework for Memory Research. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 11: 671-684.
- Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.
- Robin, B. R. (2006). The Educational Uses of digital storytelling. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228342171_The_educational_uses_of_digital_storytelling
- 岩崎陽子・古賀裕基 (2017). 「『ストーリーで覚える漢字 300 ワークブック』 紹介—多様な形式による練習問題の提示—」 『早稲田日本語教育実践研究』 5, 161-170.
- 国際交流基金 (2019). 「日本語教育通信 本ばこ 『ストーリーで覚える漢字300』」 <https://www.jpof.go.jp/j/project/japanese/teach/tsushin/bookshelf/200906.html>
- 酒井順子 (1995). 「『漢字早おぼえカード』を使った初級漢字の指導例」 『留学生日本語教育センター論集』 21, 73-96.
- 嶋田和子 (2014). 「非漢字圏学習者に対する日本語指導法—「学ぶこと・教えること」の抜本的な見直し—」 『留学交流』 45, 1-16.
- 仲真紀子 (1997). 「記憶の方法：書くとよく覚えられるか?」 『遺伝』 51(1), 25-29.
- Nancy Duarte. (2022). 『Data Story 人を動かすストーリーテリング』 (Data Story: Explain Data and Inspire Action Through Story), (渡辺翔太・木村隆介・宮下彩乃 訳) 東京：共立出版.
- 松本雅美 (2019). 「日本語学習入門期における非漢字圏の外国人のための新しい漢字導入法の効果の検証研究」 『漢字・日本語教育研究』 3, 98-136.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะภาษาและการสื่อสาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

Affiliation: Graduate School of Language and Communication, NIDA

Corresponding email: : sawetaiyaramtewich@gmail.com

Received: 2024/08/31

Received: 2024/10/04

Revised: 2024/10/08

บทวิจารณ์หนังสือ :

วัฒนธรรมกับการสนทนากับความขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่น

ชื่อหนังสือ: วัฒนธรรมกับการสนทนากับความขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่น

ผู้เขียน: ยูพวรรณ โสภิตวุฒิมังค์

ปีที่พิมพ์: 2567

สำนักพิมพ์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จำนวนหน้า: 305

ISBN: 978-616-407-939-7

หนังสือ วัฒนธรรมกับการสนทนากับความขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่น เป็นผลงานเขียนของยูพวรรณ โสภิตวุฒิมังค์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาศาสตร์สังคมญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสนทนาวิเคราะห์ (会話分析: conversation analysis) ในผลงานเล่มนี้ยูพวรรณหยิบยกประเด็นเรื่อง “ความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายคนหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิด ในขณะที่อีกหลายคนอาจจะหลงลืมไม่ได้ใส่ใจในเรื่องนี้เท่าที่ควรขณะสนทนากับผู้อื่น จึงก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ หรือขัดแย้งกับคู่สนทนาได้โดยง่ายโดยเฉพาะกับคู่สนทนาที่เป็นคนต่างชาติ นั่นเป็นเพราะหลายคนเรียนรู้แต่ตัวภาษา แต่ไม่ให้ความสำคัญที่แฝงอยู่ในนั้น ในหนังสือเล่มนี้ยูพวรรณนำเสนอกลุ่มวาทกรรมที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย พร้อมสอดแทรกเกร็ดความรู้ทางวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่จะทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจจิตใจของคนญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น และเรียนรู้วิธีที่จะลดความขัดแย้งเพื่อการสื่อสารมีประสิทธิภาพมากที่สุด หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 6 บท แต่ละบทมีเนื้อหาโดยสังเขปดังนี้

บทที่ 1 มองวัฒนธรรมผ่านภาษา เป็นการแนะนำให้ผู้อ่านได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม การเรียนภาษาต่างประเทศผู้เรียนมักจะประสบปัญหาในการเลือกใช้คำที่มีความหมายแตกต่างกันระหว่างภาษาแม่กับภาษาเป้าหมายที่ผู้เรียนกำลังศึกษา นั่นเป็นเพราะวัฒนธรรมต่างกันก็ย่อมมีการใช้ที่แตกต่างกัน ดังคำว่า “ภาษา คือกระจกสะท้อนวัฒนธรรม” ดังนั้นผู้เรียนจะจดจำคำศัพท์เพียงแค่ว่าในฐานะภาษาไม่ได้ แต่ในการนำไปใช้จำเป็นต้องมองไปถึงมิติทัศน์ ขอบเขตการใช้ของภาษาญี่ปุ่นด้วยจึงจะสามารถใช้ภาษาได้ถูกต้อง ในอีกแง่หนึ่งภาษากับความคิดก็มีความสัมพันธ์กันหากมีโครงสร้างทางภาษาคลายคลึงกันย่อมมีความคิดและมโนทัศน์ที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน เช่น ภาษาไทยเป็นภาษาไร้กาลเพราะคำกริยาจะไม่ผันหรือเปลี่ยนรูปไปตามกาล คนไทยจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเรื่องเวลามากเท่ากับคนญี่ปุ่น หรือประเทศไทยและญี่ปุ่นจัดเป็นวัฒนธรรม ที่มีการสื่อสารแบบ

อิงบริบทสูง มุ่งเน้นเรื่องการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลและให้ความสำคัญกับการรักษาหน้าทั้งของตนเองและอีกฝ่าย วิธีสื่อสารจึงมักอ้อมค้อมแต่แฝงไปด้วยนัยสำคัญ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น ดังนั้นทุกครั้งที่จะเลือกใช้กลวิธีหรือเลือกใช้ถ้อยคำจะพิจารณาจากปัจจัยข้อกำหนดเชิงวัฒนธรรมปฏิบัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งปัจจัยเรื่องบุคคล (เช่น ความสนิทสนม สถานภาพทางสังคม อายุ เพศ) ปัจจัยเรื่องสถานที่และเวลา (เช่น สถานการณ์ สถานที่พูดคุยเกิดขึ้นในห้องประชุมหรือในบ้าน) รวมถึงปัจจัยเรื่องเนื้อหาของบทสนทนาที่พูดคุยว่ามีความตึงเครียดมากน้อยเพียงใด ไปจนถึงปัจจัยเรื่องข้อกำหนดทางสังคมต่าง ๆ ในบทนี้ยุพวรรณได้เสนอมุมมองที่น่าสนใจว่ามนุษย์เรามัก มองความขัดแย้งเป็นแง่ลบ จึงพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้น ทั้งที่ความจริงแล้วในการคบค้าสมาคมกันนั้น ความขัดแย้งก็ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องเผชิญเพื่อทำความรู้จักกับอีกฝ่ายในระดับที่ลึกลงไปอีก

บทที่ 2 การแสดงความเห็นแย้ง เป็นการอธิบายเกี่ยวกับวัจนกรรมการแสดงความเห็นแย้ง ในหนังสือเล่มนี้หมายถึงการแสดงความเห็นที่ความคิดเห็นไม่เป็นไปตามความคาดหวังของอีกฝ่าย และรวมไปถึงการโต้แย้ง ถกเถียงได้ว่าทั้งวิพากษ์วิจารณ์ ปฏิเสธ ไปจนถึงการตำหนิ เป้าหมายของการแสดงความเห็นแย้ง จำแนกเป็นการแสดงความเห็นแย้งสิ่งที่เป็นข้อเท็จจริง (ภาวีสัย) และความคิดเห็น ความรู้สึก หรือการประเมิน (อัตวิสัย) การแสดงความเห็นแย้งเป็นหนึ่งในวัจนกรรมที่คุกคามหน้าด้านบวก คือ หน้าที่ต้องการสร้างความสนิทสนมหรือการยอมรับจากคู่สนทนา ตามทฤษฎีความสุภาพ ที่น่าสนใจคือบางวัฒนธรรมอาจมองว่าการแสดงความเห็นแย้งเป็นบวก เช่น ชาวอเมริกัน ชาวยุโรป หรือแม้แต่ชาวจีน แต่ในภาษาไทยจะมีลักษณะเหมือนภาษาญี่ปุ่น คือ เลือกที่จะนิ่งเงียบมากกว่าเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับอีกฝ่าย เพราะต่างเป็นสังคมอิงกลุ่มที่ต้องการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแสดงความเห็นแย้งในภาษาญี่ปุ่นมักพูดจาอ้อม ผู้ฟังไม่สามารถตีความตามรูปภาษาในถ้อยคำ ที่ปรากฏได้จึงมักสร้างความงุนงงต่อต่างชาติ ส่วนต่างชาติหากต้องการแสดงความเห็นแย้งเป็นภาษาญี่ปุ่นก็ควรพิจารณาเลือกใช้ภาษาจากปัจจัยเรื่องบุคคล (สถานภาพทางสังคมของคู่สนทนา และความสนิทสนม) และปัจจัยเรื่องสถานที่ (เนื้อหาสนทนาการณ์ที่มีความหนักเบา การสื่อสารแบบเป็นทางการหรือเป็นกันเอง) ยุพวรรณเสนอให้สังเกต “ตัวบ่งชี้สัมพันธ์สาร” ซึ่งจะวางอยู่หน้าคำหรือหลังคำ จึงจะรับรู้ถึงเจตนาของผู้พูดได้ทันที ที่น่าสนใจคือชาวญี่ปุ่นพูดโต้แย้งแต่เป็นเพียงการแสดงความเห็นแย้ง ยังเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายร่วมแสดงความเห็นได้อีก เป็นการแสดงความเห็นแย้งในรูปแบบที่เน้นผู้ฟัง (聞き手中心型)

บทที่ 3 การปฏิเสธ เป็นการอธิบายเกี่ยวกับวัจนกรรมปฏิเสธ คำว่าปฏิเสธที่มักนิยมนำมาใช้ในงานวิจัย คือ 「断り」 การปฏิเสธในหนังสือเล่มนี้คือการแสดงเจตนาว่าจะไม่ทำตามความประสงค์ของอีกฝ่ายซึ่งได้เอ่ยปาก ขอร้องหรือชักชวนในถ้อยคำก่อนหน้านี้ จึงเป็นวัจนกรรมที่อาจก่อให้เกิดความร้าวฉานในความสัมพันธ์ได้ สามารถละเมิดหน้าด้านบวกได้เช่นเดียวกับการแสดงความเห็นแย้ง จึงมีลักษณะของการเลือกใช้กลวิธีที่ไม่แตกต่างกันนัก ผู้เขียนได้ใช้ประสบการณ์ส่วนตัวเป็นการยกตัวอย่างการพูดปฏิเสธแบบตรง ว่าเป็นการสร้างความปลอดภัยให้กับตนเอง จึงเลือกปฏิเสธแบบอ้อมด้วยการโกหกแต่ก็กลายเป็นทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิด สุดท้ายจึงต้องกลับมาปฏิเสธแบบตรงจึงจะสื่อสารได้มีประสิทธิภาพที่สุด จุดเด่นของการปฏิเสธในภาษาญี่ปุ่น เป็นการปฏิเสธแบบอ้อมและค่อนข้างเข้าใจยาก เพราะเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมแบบผู้ช่างสังเกต (察しの文化) ที่ต้องอาศัยบริบท รวมถึงต้องสังเกตท่าทีของอีกฝ่ายระหว่างสนทนาจึงจะเข้าใจเจตนาของผู้พูด แต่ที่น่าสนใจ คือพบกลวิธีการต่อรองให้ทางเลือก ซึ่งจะทำให้ภาพลักษณ์ของผู้ตอบปฏิเสธดูดีว่าการปฏิเสธแบบตกรอบ และการใช้ถ้อยคำที่แสดงการพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ (repair a relationship/ 関係を修復する) ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ชาวญี่ปุ่นตอบรับข้อเสนอหรือคำชวนโดยใช้ถ้อยคำที่สั้นและเรียบง่าย แต่เมื่อจะปฏิเสธมักไม่ค่อยปฏิเสธด้วยถ้อยคำขนาดสั้น และคนญี่ปุ่นมักจะอธิบายเหตุผลก่อนเป็นอันดับ

แรกหรืออธิบายเหตุผลเพียงอย่างเดียวโดยไม่เอ่ยคำว่า “ไปไม่ได้” หรือ “ทำไม่ได้” พร้อมกับการขอโทษ ทั้งนี้ความซับซ้อนของโครงสร้างการปฏิเสธจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับน้ำหนักของเนื้อหา การสังเกตตัวบ่งชี้ที่อยู่หน้าเนื้อความปฏิเสธและตัวบ่งชี้ที่อยู่ท้ายถ้อยคำ จะทำให้สามารถปฏิเสธได้มีประสิทธิภาพเช่นเดียวกับชาวญี่ปุ่น

บทที่ 4 การแสดงความไม่พอใจ เป็นการอธิบายเกี่ยวกับการแสดงความไม่พอใจในภาษาญี่ปุ่น การแสดงความไม่พอใจครอบคลุมหลายวัจนกรรมย่อยแต่ก็จะเรียกรวมกันว่า 「不満」 เป็นคำที่ใช้ประเมินค่าบางสิ่งบางอย่างในเชิงลบ หนังสือเล่มนี้หมายถึงวัจนกรรมที่แสดงความรู้สึกขุ่นเคืองใจ ความรู้สึกไม่สบายใจ หรือความไม่สบายอารมณ์ของผู้พูดที่มีต่อการกระทำหรือคำพูดของอีกฝ่าย แต่ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นเพียงการระบายอารมณ์ทางลบของผู้พูดเท่านั้น ผู้พูดต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างด้วย เช่น เรียกร้องให้ปรับปรุงการกระทำหรือคำพูด วัจนกรรมการแสดงความไม่พอใจอาจมีความแตกต่างกับการแสดงความเห็นแย้งและการปฏิเสธเล็กน้อยตรงที่การเลือกแสดงออกจะคำนึงถึงปัจจัยเรื่องความรุนแรงของผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน คนต่างชาติอาจเลือกใช้คำพูด ที่อิงจากภาษาแม่จนทำลายสัมพันธภาพลงได้ และถึงแม้จะพยายามหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่ง หรือทำร้ายน้ำจิตน้ำใจของอีกฝ่ายโดยการใช้รูปประโยคคำถามแทนประโยคบอกเล่าที่กล่าวโทษอย่างตรงไปตรงมา คนต่างชาติที่ไม่เข้าใจนี้แฝงในรูปประโยคคำถามก็จะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นการถาม ไม่ใช่การตำหนิ เกิดความไม่เข้าใจต่อกันได้อีก แต่ประเด็นที่น่าสนใจและคนต่างชาติควรทำความเข้าใจคือ ปกติคนญี่ปุ่นจะพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะไม่เผชิญหน้ากับอีกฝ่าย หากเกิดการแสดงความไม่พอใจออกมา จึงมักเป็นสถานการณ์ที่หนักหรือรุนแรงโดยอาจจะเลือกกลวิธีแสดงความไม่พอใจแบบตรงหรือแบบอ้อม แต่เนื่องจากการแสดงความไม่พอใจไม่มีสำนวนรูปแบบตายตัว สามารถใช้ถ้อยคำสำนวน หรือรูปประโยคทุกรูปแบบมาแสดงความไม่พอใจได้ ในสถานการณ์ที่เป็นเพื่อนสนิทอาจจะใช้ถ้อยคำตำหนิอย่างตรงไปตรงมาได้แต่ในสถานการณ์อื่น ๆ ผู้ฟังต้องสังเกตและตั้งใจดูเจตนาของผู้พูดเสมอ

บทที่ 5 การขอโทษ หากวัจนกรรมในบทที่ผ่านมาเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง วัจนกรรมการขอโทษก็อาจเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งและช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์กับอีกฝ่ายให้กลับมาดีได้ การขอโทษในภาษาญี่ปุ่นนิยมใช้คำว่า 「謝罪」 การขอโทษในภาษาญี่ปุ่นไม่ได้หมายถึงเพียงการที่ผู้พูดร้องขอการอภัยจากอีกฝ่ายเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงการขอบคุณด้วย ที่ต่างจากวัจนกรรมอื่น คือเป็นวัจนกรรมที่สำนวนภาษารูปแบบตายตัวและไม่มีกลวิธีแบบอ้อมจึงง่ายต่อการสังเกต แต่ถึงอย่างไรถ้อยคำตายตัวเหล่านั้นก็จะใช้แตกต่างกันไปตามคู่สนทนาหรือสถานการณ์ ไม่สามารถใช้แทนกันได้ทุกกรณี ผู้เขียนได้สรุปผลการจำแนกการใช้จากงานวิจัยที่ผ่านมาว่า มีการจำแนกการใช้ตามเนื้อหาและการใช้ที่แตกต่างไปตามบุคคลที่จะขอโทษ เมื่อเทียบกับภาษาต่างประเทศอื่น ๆ แล้ว คำขอโทษในภาษาญี่ปุ่นเป็นคำที่ใช้บ่อยและใช้ในหลายสถานการณ์จนมีคำกล่าวว่า 「すく謝(あやま)る日本人(こほんじん)」 อย่างไรก็ตามในการขอโทษ คนญี่ปุ่นใช้กลวิธีอื่น ๆ นอกจากกลวิธีขอโทษอย่างชัดเจนเพื่อสื่อเจตนาไปด้วย เช่น การแสดงความเจ็บปวด หรือการแสดงความรับผิดชอบ ฯลฯ ประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านคือ 「すみません」 และ 「すみませんでした」 ไม่ได้แตกต่างกันเพียงรูปกาลเท่านั้น แต่หมายถึงความต้องการขอโทษของผู้พูดที่ยังไม่จบสิ้นจึงเลือกใช้รูปที่ไม่ใช่รูปอดีต การขอโทษจึงเป็นหนึ่งในวัจนกรรมที่สะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดของคนญี่ปุ่นที่สะท้อนบรรทัดฐานของสังคมญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

บทที่ 6 การสื่อสารในวัฒนธรรมญี่ปุ่น เป็นการสรุปลักษณะเด่นของการสื่อสารในวัจนกรรมทั่วไปของคนญี่ปุ่น มีสำนวนภาษาญี่ปุ่นหลายคำที่สะท้อน วัฒนธรรมการสื่อสารญี่ปุ่น เช่น 「以心伝心(いしんでんしん)」

ที่ตรงกับภาษาไทยว่า “ใจสื่อถึงใจ” เน้นการสื่อสารแบบเรียบง่าย สื่อสารผ่านจิตใจมากกว่าจะเป็นถ้อยคำ 「阿吽(あうん)の呼吸(こきゅう)」 ซึ่งเป็นคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการเผ่าสังเกตุความต้องการของอีกฝ่ายว่าต้องการสิ่งใด ค่อยแสดงออกผ่านการกระทำ และ「腹芸(はらげい)」 หรือฮาราเกอิ คือ การอดกลั้นไม่แสดงความรู้สึก หรือถ้อยคำออกมาถือว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารอันแสดงถึง การมีความรู้ มีการศึกษา เป็นวิธีที่สะท้อนความเป็นผู้ใหญ่ กลับกันหากสื่อสารแบบตรงไปตรงมา จะถูกประเมินเชิงลบและมองว่าเป็นเด็ก และพบว่าการสนทนาของคนญี่ปุ่นมีลักษณะของความสมานฉันท์ (協調性(きょうていせい)) ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดโครงสร้างของบทสนทนา ภาษาญี่ปุ่น ดังจะสังเกตได้ว่าคนญี่ปุ่น มักจะไม่เข้าเรื่องทันทีแต่จะต้องมีการถามความสละสลวยก่อนเป็นอันดับแรก และในระหว่างการสนทนาจะไม่พยายามดึงรั้งหรือสร้างความลำบากใจให้กับคู่สนทนา นอกจากนี้ยังมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “การร่วมสนทนาไปด้วยกัน (共話(きょうわ))” โดยตลอดระยะเวลาที่ฝ่ายหนึ่งพูดอีกฝ่ายจะคอยขานรับเป็นช่วง ๆ เพื่อแสดงความเข้าใจ หรือให้สัญญาณว่าตนเองกำลังฟังอยู่และขอให้พูดต่อไป ยุพวรรณจึงสรุปในตอนท้ายว่าในวัฒนธรรมที่อาจสร้างความขัดแย้งคนญี่ปุ่นจะใช้กลวิธีแบบอ้อม เช่น ใช้กลวิธีด้านรูปภาพ ใช้ตัวบ่งชี้หน้าหลัง ถ้อยคำหรือเนื้อหาเพื่อลดความรุนแรง และมีลักษณะเป็นแบบอ้อมให้ผู้ฟังปะติดปะต่อเรื่องราวทั้งหมดด้วยตนเอง ไม่ว่าจะในวัฒนธรรม แสดงความเห็นแย้ง การปฏิเสธ หรือการแสดงความไม่พอใจ ซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “การคิดในมุมมองผู้อื่น”

ด้วยเหตุนี้ หนังสือ วัฒนธรรมกับการสนทนามองความขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่น จึงมีคุณค่าและประโยชน์ที่อาจารย์ภาษาญี่ปุ่นจะสามารถนำไปใช้ได้กับหลากหลายวิชา ทั้งวิชาทางด้านภาษาญี่ปุ่น หรือวิชาทางด้านวัฒนธรรมญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า ความหนักของเนื้อหา เรื่องสนทนาวิเคราะห์ที่อธิบายในคำชี้แจงกับในเนื้อหาภายในเล่มอาจจะไม่เหมือนกันเสียทีเดียว เช่น คำว่า TCU และ TRP ที่ถูกอธิบายในคำชี้แจงหรือ คู่จนวนกรรม (adjacency pair/ 隣接ペア) ที่ปรากฏในบทที่ 2 แต่ในเนื้อหาอาจจะเปลี่ยนเป็นการอธิบายโดยกล่าวสรุปให้เข้าใจง่าย ไม่ได้นำคำนี้มาใช้อีก จึงเป็นที่น่าเสียดายว่าหากผู้เขียนสามารถอธิบายหลักการสนทนาวิเคราะห์เพิ่มเติมในส่วนของคำชี้แจงและนำมากล่าวถึงในเนื้อหาด้วยจะทำให้ผู้อ่านได้ความรู้เรื่องการวิเคราะห์บทสนทนาอย่างครบถ้วน และประเด็นการสร้างบทสนทนาที่มีตัวละครเพศหญิงที่มีความสนิทสนมกันเท่านั้น ผู้วิจารณ์คิดว่าหากผู้เขียนสร้างบทสนทนา และเลือกตัวละครที่เป็นจุดเด่นของแต่ละสถานการณ์ในวัฒนธรรมนั้น ๆ ผู้อ่านจะได้เรียนรู้บทสนทนาที่หลากหลายจากทุกเพศสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ง่ายกว่า ถึงกระนั้นผู้เขียนยังคงแนะนำให้สันนิษฐานศึกษา หรือผู้สนใจทั่วไปได้อ่านหนังสือเล่มนี้เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นไปพร้อม ๆ กัน เพราะการจะสื่อสารเป็นภาษาญี่ปุ่นได้ต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมการสื่อสารของคนญี่ปุ่น เพื่อให้สามารถตีความได้และรู้จัก “สังเกต” เปรียบเหมือนการเดินทางที่มีระยะทาง ต้องเดินด้วยความเข้าใจ ระวังมิฉะนั้น จึงจะสามารถสื่อสารกับคนญี่ปุ่นได้อย่างราบรื่น ไม่เกิดความขัดแย้งรวมถึงการรักษาความสัมพันธ์ ให้ดีที่สุดอันเป็นหัวใจของการสื่อสาร

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Affiliation: Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

Corresponding email: kunato_ta@hotmail.com

ใบสมัครสมาชิก
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

ห้อง 606 ชั้น 6 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์/โทรสาร 02-221-2422

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว)ตำแหน่งทางวิชาการ.....

Name (In English)

วัน เดือน ปี เกิด..... หมายเลขบัตรประชาชน

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....มือถือ.....อีเมล.....

หน่วยงานตำแหน่ง.....

ที่อยู่หน่วยงาน.....

.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

บุคคลที่สามารถติดต่อได้ กรณีที่ไม่สามารถติดต่อท่านได้

ชื่อ นามสกุล.....หมายเลขโทรศัพท์.....อีเมล.....

สมาชิกสมาคมฯ ที่รู้จัก (ถ้ามี) คือ

1..... 2.....

ข้าพเจ้าขอสมัครเป็นสมาชิกประเภท

☐ สามัญรายปี (200 บาทต่อปี) ☐ สามัญตลอดชีพ (2,000 บาท)

☐ สมทบ (100 บาทต่อปี) ☐ สถาบัน (200 บาทต่อปี หรือ ตลอดชีพ 2,000 บาท)

☐ หลักฐานประกอบการสมัคร สำหรับบัตรประชาชน/ เอกสารรับรองจากสถาบัน (กรุณาส่งมาพร้อมกับใบสมัคร)

☐ ข้าพเจ้าได้อ่านและยอมรับเงื่อนไขของการเป็นสมาชิกสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

ลงชื่อ.....ผู้สมัคร

(.....)

วันที่...../...../.....

หมายเหตุ 1. การสมัครเป็นสมาชิกสมาคมฯ จะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อเป็นไปตามเงื่อนไขของสมาคมฯ

2. เมื่อมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารพิจารณารับท่านเป็นสมาชิกแล้ว ท่านจะได้รับการติดต่อให้ชำระ

ค่าลงทะเบียนสมัครสมาชิกและค่าบำรุงรายปี /ตลอดชีพ

.....

ส่วนนี้เฉพาะเจ้าหน้าที่สมาคมฯ

ได้รับการพิจารณาให้เป็นสมาชิกสมาคมฯประเภท ☐ สามัญรายปี ☐ สามัญตลอดชีพ ☐ สมทบ ☐ สถาบัน (รายปี/ตลอดชีพ)

จากการประชุมคณะกรรมการบริหารฯ ครั้งที่...../..... เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เลขที่ใบเสร็จค่าลงทะเบียน...../..... ลงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ลงชื่อ.....นายทะเบียน ลงชื่อ.....นายกสมาคมฯ

(.....) (.....)

Editor's Note	iv
<i>Yupaka Fukushima</i>	
Research Papers	
The Unique National Park Administration of Japan Based on Geosocial Approach	2
<i>Sarat Rattana and Kitichai Rattana</i>	
The State of Knowledge About Japanese Paintings and Prints in Thailand :	23
A Survey of Journals of Japanese Studies and Academic Books	
<i>Namsai Tantisuk</i>	
Adjustments of Thai Workers to the Japanese Work Culture in Japan	42
<i>Phatchaya Suphachai and Shewin Suksamana</i>	
Dissension Between Brother Warriors in Japanese War Tales :	60
A Case Study of The Tale of Hōgen, The Tale of Heike, and Taiheiki	
<i>Kanapat Ruenpirom</i>	
An Analysis of Sequence Organizations and Semantic Formulas in the Speech Act of	78
Requests, Focusing on Situations of Borrowing Money: A Comparative Study of Japanese,	
Thai, and Thai Learners of Japanese	
<i>Thanit Poonvongprasert</i>	
The Enhancement of the Morphological Awareness of Japanese Thai learners' Lexical	102
System Through Japanese Kanji Word Exercises	
<i>Natthira Tuptim</i>	
The Effectiveness of a Digital Storytelling Teaching Package for Memorizing Kanji	124
Characters: A Case Study of Grade 10 Students	
<i>Rattikan Nawanalin and Tewich Sawetaiyaram</i>	
Book Review	
วัฒนธรรมกับการสนทนากับความขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่น	141
<i>Kunaj Somchanakit</i>	